PEEP KOORT

Lantmannaskolans grundkurser

En inventering och några riktlinjer

With an English Summary

LTs förlag i distribution

Lantmannaskolans grundkurser

AKADEMISK AVHANDLING
SOM MED TILLSTÅND AV HUMANISTISKA FAKULTETENS I UPPSALA HISTORISK-FILOSOFISKA SEKTION FÖR VINNANDE AV FILOSOFISK DOKTORSGRAD FRAMSTÄLLES TILL OFFENTLIG GRANSKNING Å LÄROSAL N:R IV LÖRDAGEN DEN 10 MAJ 1958 KL. 10 F. M.

AV

PEEP KOORT
FIL. LIC., ST.

UPPSALA 1958
APPELBERGS BOKTRYCKERI AB

8186/57

R. UNIV.
BIBLIOTHEEK
LEIDEN

LANTMANNASKOLANS GRUNDKURSER

PEEP KOORT

Lantmannaskolans grundkurser

En inventering och några riktlinjer

With an English Summary

LTs förlag i distribution

UPPSALA 1958
APPELBERGS BOKTRYCKERI AB

FÖRFATTARENS TACK

Under den tid jag har arbetat med min avhandling, har jag med glädje fått erfara, att intresset för lantbrukspedagogik är statt i positiv utveckling. Många har på olika sätt understött och uppmuntrat mig i mitt arbete. Jag önskar nu begagna mig av tillfället att få uttala mitt varmaste tack.

Jag vill först vända mig till de två akademiska lärare och forskare, som betytt mest för mig under mina akademiska studier, professorerna Ivar Johansson, Lantbrukshögskolan, och Wilhelm Sjöstrand, Uppsala Universitet. Professor Johansson ägnade mig enastående personlig omtanke när jag som främling i Sverige började mina studier vid Lantbrukshögskolan. Det var han, som väckte min håg för forskning och forskningens metodik. Han har hela tiden med stort intresse följt mitt arbete och jag har flera gånger erhållit värdefull hjälp, inte minst vid utarbetandet av denna avhandling. Professor Sjöstrand har varit min lärare i pedagogik och jag har under mina högre akademiska studier haft förmånen att åtnjuta hans stimulerande undervisning. Denna avhandling har utformats i samråd med honom, han har dessutom följt mitt arbete med ett aldrig svikande intresse och har genom inspirerande diskussioner varit mig till ovärderlig hjälp. Han har även med stor välvilja offrat dyrbar tid för att genomläsa manuskriptet och korrekturet och därvid framfört synnerligen beaktansvärda synpunkter.

En inventering av en hel population är en tidsödande procedur. Utan välvillig hjälp av lantmannaskolelärarna torde en sådan undersökning knappast vara administrerbar. Den hjälp jag erhållit från skolorna kan därför inte överskattas. Lantmannaskolelärarföreningen med dess

ordförande, rektor Nils Ekerot, har med välvilligt intresse deltagit i mitt arbete och dessutom ställt medel till mitt förfogande för tryckning av avhandlingen. Åtskilliga är de lärare, som offrat tid för denna undersökning, genom att insamla data samt ordna enkätundersökningar och intelligensprov. Flera skolor har dessutom bidragit med penningmedel, genom att bestrida en del testkostnader. Rektorerna K. F. Bröms, Robert Ad. Peterson och Carl Rydå har i manuskript granskat mitt arbete och kommit med värdefulla anmärkningar och tillrättalägganden.

Undersökningen har skett i samarbete med Jordbrukare Ungdomens Förbund (JUF), vars sekreterare rektor Olof Sandholm alltid varit mig hjälpsam, liksom länsinstruktörerna vilka utfört insamlingen av vissa enkätsvar.

Lantbruksstyrelsen, med dess förutvarande chef generaldirektör C.-H. Nordlander och nuvarande chef, förre statsrådet Sam Norup, har på allt sätt underlättat mitt arbete. Jag har erhållit många värdefulla upplysningar av byråchefen för undervisningsbyrån, Arne A:son Arnegren, förste byråinspektören Bengt Stensiö och byråagronomen Allan Camstedt.

Jägmästaren Allan Olsson på Skogsstyrelsen har välvilligt informerat mig om skogsundervisningens nuvarande ställning och framtida tendenser.

Professor Gerd Enequist, docenterna Erik Bylund och Gösta Eriksson och filosofie licentiat Esse Lövgren, geografiska institutionen i Uppsala, och professorerna Edgar Kant och Torsten Hägerstrand, vid geografiska institutionen i Lund, har vid ventilering på högre seminarier vid resp. institutioner och även på annat sätt lämnat värdefull hjälp och välvillig kritik.

Fil. dr Ingemar Ingers vid landsmålsarkivet i Lund och rektor Nils Dyrbye vid Lyngby landboskole i Danmark har lämnat angelägna personuppgifter.

Professor Herman Wold har välvilligt låtit mig begagna statistiska institutionens hålkortsanläggning. Förre bibliotekarien där, adjunkten Helene Laadi och stansoperatrisen Maimu Laadi har hjälpt mig med statistiska problem och hålkortsbearbetning.

Amanuensen vid historiska institutionen, fil. kand. Aleksander Loit, har genomläst de historiska delarna och därvid lämnat värdefull kritik.

Med lektor Stig Bernes vid Växjö folkskoleseminarium har jag haft givande meningsutbyten, varvid för avhandlingen väsentliga synpunkter diskuterades.

Jag har haft förmånen, att vid pedagogiska institutionen i Uppsala diskutera olika problem med docenterna Jan Agrell och Carl-Ivar Sandström, filosofie licentiaterna Karl Georg Ahlström, Klas Bröms, Ingmar Dureman, Harald Eklund och Lars Holmström, filosofie magistrarna Per Olov Larsson, Anatol Pikas, och filosofie kandidaterna Gösta Kåräng, Stig Nordström, Göran Weldes och Olle Österling. Fil. lic. Ahlström och fil. lic. Bröms har dessutom granskat vissa delar i manuskript.

Fil. kand. Helena Larsson och fil. stud. Gertrud Krooks har granskat avhandlingen ur stilistisk och formell synpunkt.

Fru Elisabeth Wösamaa har med föredömlig noggrannhet kodat en del av det omfattande materialet. Fru Gudrun Lövgren har i flera repriser tålmodigt renskrivit mitt ofta svårlästa manuskript och dessutom hjälpt mig med numerisk analys.

Min hustru Ragnhild Welén-Koort har hjälpt mig med testbearbetning, sammanställning av tabeller, korrekturläsning och granskning av manuskriptet.

Statens Psykologisk-pedagogiska Institut, Jordbrukets Forskningsråd och Helge Ax:son Johnsons Stiftelse har beviljat mig icke obetydliga forskningsbidrag.

Redaktör Eva Ernest och direktör Anders Bjelle på SALF-tidskrift resp. LT-förlag har ur bildarkiv ställt klichéer till mitt förfogande.

Till alla här nämnda riktar jag mitt varma tack.

Uppsala, april 1958.

Peep Koort

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Författarens tack V
Innehållsförteckning VIII
Tabellförteckning och figurförteckning XI

Inledning 1

I. DET HISTORISKA PERSPEKTIVET

Grunddragen i utvecklingen 7
Behovet av yrkesundervisning inom jordbruket uppkommer, s. 7. Förebilder, s. 8. Föregångsmännen, s. 9. Målsättningen, s. 13. Den yttre utvecklingen, s. 14. Den inre utvecklingen, s. 16. Lantmannaskolan och folkhögskolan, s. 16. Försök till en tidsindelning, s. 18.

1. *Lantbruksundervisningen före 1887* 19
Diskussion om lantbruksundervisningen fram till 1834, s. 19. Lantbruksskolans glansperiod, s. 24.

2. *Lantmannaskolan grundas och byggs ut* 29
Bakgrunden, s. 29. Lantmannaskolan uppkommer, s. 32. Lantmannaskolan via folkhögskolan, s. 35. Lantmannaskolorna utbyggas, s. 40. Lantmannaskolan och lantbruksskolan, s. 41. Lantmannaskolan och folkhögskolan, s. 44.

3. *Utvecklingen efter 1912* 48
Lantmannaskolans konsolidering, s. 48. Skoljordbruk och praktiska kurser vid lantmannaskolorna, s. 53.

II. ELEVERNA

4. *Anslutningen till jordbrukets yrkesskolor* 59
Undersökningens uppläggning, s. 60. Frekvensrelationerna, s. 62. Elevanslutningen, s. 66. Industrialiseringen och elevrekryteringen, s. 71.

5. *Elevegenskaper och yrkesmiljö* 76
Lantmannaskoleelevernas yrkesmiljö, s. 76. Ålder, s. 81. Förutbildningen, s. 87.

6. *Regionsindelning* 92
Regionsbegreppet, s. 92. Utgångspunkter vid regionsindelningen, s. 94. Analys, s. 99. Syntes, s. 101.

7. *Den regionala variationen hos målvariablerna* 107
Skolmotiv, s. 107. Framtidsplaner, s. 113.

8. *Lantmannaskoleelevernas begåvningsvariation* 119
Variationsförhållandena mellan och inom skolorna, s. 121. Ålder och problemlösningsförmåga, s. 122. Yrkesmiljö, förutbildningsnivå och problemlösningsförmåga, s. 125. Problemlösningsförmågans variation, s. 128.

9. *Samvariation mellan elevernas yrkesmiljö och andra elevvariabler* 133
Samvariationen yrkesmiljö—ålder, s. 134. Samvariationen yrkesmiljö —mognad, s. 136. Samvariationen yrkesmiljö—målvariabler, s. 138.

III. KURSERNA

Grunddragen 144
Lantmannaskolan är i mycket en produkt av folkhögskolan, s. 144. Kort historik, s. 145. Dagens debatt, s. 146. Kursernas elevmaterial, s. 147. Elevernas inställning, s. 148.

10. *En återblick* 149
Vinterkursen, s. 149. Längre kursen, s. 155. Helårskursen, s. 156.

11. *Nuläget* 161
Geografisk överblick, s. 161. Den aktuella diskussionen, s. 163.

12. *Grundkursernas elevstruktur* 173
Yrkesmiljövariationen, s. 173. Målvariabler, s. 178.

13. *Elevernas kursval* 182
Kursval och framtidsplaner, s. 188.

IV. SYNTES OCH PROGNOS

14. *Bakgrunden* 197
Ny teknik och ny ekonomi ändrar lantbrukarens kultur- och driftsmiljö, s. 197. Skolväsendet utvecklas, s. 200. Lantmannaskolan och elevförväntningar, s. 204. Jordbrukets situation bestämmer ytterst lantmannaskolornas organisation, s. 206. Det historiska perspektivet, en nödvändig förutsättning för förståelsen av dagens lantmannaskola, s. 213. Övriga orsaker till biologins företräde inom lantmannaskolan, s. 215. Bakgrundsvariabler, s. 218. Mognadsvariabler, s. 224. Målvariabler, s. 227.

15. *Den regionala analysen* 231
I. Det nordsvenska inlandet, s. 232. II. Det nordsvenska kustlandet och norra Bergslagen, s. 236. III. Syd- och mellansvenska skogsbygder, s. 241. Region H, s. 243. Storstadsregionen (region I), s. 245.

16. *Ett alternativ* 247
Lantmannaskolans mål, s. 247. Diskussionen om grundteorins eller den tillämpade teorins rangplats, s. 249. Motsvarar nuvarande kurser målsättningen, s. 251. Nya kursalternativ, s. 255. Basalternativet, s. 255. Alternativ V, s. 258, Alternativ S, s. 259. Alternativ SK, s. 260. De övriga elevkategoriernas kursproblem, s. 262. De odeciderade eleverna, s. 262. Elever med skolmotiv S till högre studier, s. 263. Kurssystemets anpassning efter regionernas särart, s. 264.

Sammanfattande överblick 266
Bakgrunden, s. 266. Lantmannaskolans mål bör sammanfalla med elevernas önskningar realistiskt projicerade på deras framtida yrkesverksamhet, s. 267. Ett alternativt kurssystem, s. 268. Sammanfattande tabeller, s. 270.

The Farm-school. English Summary 276

Litteraturförteckning 281

TABELLFÖRTECKNING

FIGURFÖRTECKNING

TABELLER

1. Förändringar i lantmannaskoleelevernas yrkesmiljö i procent 1902—1956 77
2. Lantbrukarbarnens fördelning på olika gårdsgrupper beräknad efter åkerarealen 77
3. Rekryteringen från de olika yrkesmiljöerna läsåren 1953/54—1955/56 82
4. Subregionernas särart och homogenitetsgrad 100
5. Regionernas särart och homogenitetsgrad 104
6. Landsdelsskillnader 105
7. Samband mellan ämnespreferenser, framtidsplaner och skolmotiv 109
8. Den regionala skolmotivvariationen läsåret 1954/55 112
9. F.d. lantmannaskoleelevers framtidsplaner i %. Läsåret 1953/54 117
10. Variationsanalys av elevernas problemlösningsförmåga 122
11. Testresultatens åldersvariation 124
12. Testresultatens yrkesvariation 125
13. Sammanfattande överblick av eleverna inom de olika områdena, läsåret 1954/55 127
14. Variationen av problemlösningsförmåga, Procentfördelningar områdesvis. Läsåret 1954/55 128
15. Procentfördelningar regionsvis. Variationen av problemlösningsförmåga. Läsåren 1953/54—1954/55 130
16. Lantmannaskoleelevernas åldersstruktur inom olika yrkesmiljöer 134
17. Lantmannaskoleelevernas förutbildningsnivå i olika yrkesmiljöer 136
18. Lantmannaskoleelevernas framtidsplaner i olika yrkesmiljöer i procent. Läsåret 1953/54 och 1954/55 139
19. Lantmannaelevernas framtidsplaner i %. Huvudregion IV .. 140
20. Kursernas regionala fördelning. Läsåret 1955/56 162
21. Grundkursernas yrkesmiljöstruktur i procent. Läsåren 1953/54—1955/56 174

22. Grundkursernas åldersstruktur i procent. Läsåren 1953/54—1955/56 175
23. Grundkursernas förutbildningsstruktur i procent. Läsåren 1953/54—1955/56 177
24. Grundkursernas skolmotivstruktur i procent. Läsåret 1954/55 179
25. F.d. elevernas framtidsplaner i procent. Grundkurserna. Läsåren 1953/54—1954/55 179
26. F.d. elevers kursval i procent. Läsåren 1953/54 och 1954/55 186
27. Kursval på olika förutbildningsnivåer. Blivande lantbrukare, i procent 191
A. Kort regionsbeskrivning 270
B. Bakgrundsvariablernas regionala variation 272
C. Mognadsvariablernas regionala variation 274

FIGURER

1. Elevantalet inom lantbruksundervisningen 15
2. Skolantalet inom lantbruksundervisningen 15
3. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54 och 1954/55, länsvis 68
4. Förändringar i jordbrukarungdomens anslutning till jordbrukets yrkesskolor från 1950 till 1954, länsvis 69
5. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54—1955/56. Områdesvis. Lantbrukarbarn 70, 223
6. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54—1955/56. Områdesvis. Icke lantbrukarbarn 71
7. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54—1955/56. Områdesvis. Samtliga yrkeskategorier 72
8. Elevtätheten 1953/54—1955/56. Övre Norrland 74
9. Industrialiseringen enl. 1950 års folkräkning. Övre Norrland 75
10. Den geografiska yrkesmiljövariationen I. Läsåren 1953/54—1955/56 ..... 79, 219
11. Den geografiska yrkesmiljövariationen II. Läsåren 1953/54—1955/56 ..... 80, 221
12. Elevålder vid kursens början 84
13. Den geografiska åldersvariationen. Läsåren 1953/54—1955/56 ..... 86, 224
14. Den geografiska förutbildningsvariationen. Läsåren 1953/54—1955/56 90
15. Den preliminära regionsindelningen 97
16. Jordbrukets biologiska produktionsbetingelser 98
17. Regionerna 103, 271
18. Lantmannaskoleelevernas begåvningsvariation 123
19. Problemlösningsförmåga. Percentilkurvorna 131
20. Tidschemat för lantmannaskolans allmänna kurstyper 146
21. Elevernas yrkesmiljö läsåren 1953/54—1955/56 220
22. Antalet födda män 1936/56 235

INLEDNING

Ett förstlingsarbete, på vilket område det än må vara, får av förståeliga skäl lätt karaktären av en inventering. Det är ytterst svårt, i de flesta fall helt omöjligt att sätta i gång detaljundersökningar i syfte att belysa vissa speciella aspekter, innan klarhet vunnits om de stora dragen i ett problemkomplex eller som i detta fall populationens beskaffenhet i vissa betydelsefulla avseenden. Undersökningar inom lantbrukspedagogiken är ytterst tunnsådda här i Skandinavien och de få arbeten som finns belyser i regel den historiska aspekten. Något sammanfattande översiktsarbete föreligger ej. För en första större undersökning rörande lantbruksundervisningen är därför ämnesvalet givet. Det bör vara en inventering av elevmaterialet, en granskning av målsättningen och ett uppställande av riktlinjer för framtida forskning. Att inom ramen för ett och samma arbete kunna beröra alla hithörande problem är av praktiska skäl ogörligt. För mig har det i första hand varit fråga om att bearbeta de områden, som jag på grund av min erfarenhet som lantmannaskolelärare ansett vara av stor betydelse för att belysa elevrekryteringen och kursorganisationen. Dessa två problemkomplex torde för närvarande vara de mest brännande.

Av naturliga skäl har vissa delar i avhandlingen behandlats mera djupgående än andra. I vissa fall har jag måst nöja mig med att endast ange problemställningarna i förhoppning om framtida forskning på området. Avhandlingen bör således bl.a. betraktas som ett försök att lägga grunden för en fortsatt forskning inom lantbrukspedagogik.

Stoffet har, såsom titeln anger, begränsats till att omfatta lantmannaskolans grundkurser. Jag skiljer mellan förberedande kurser, påbyggnadskurser, grundkurser och specialkurser. Som namnet anger, har en

förberedande kurs till uppgift att stimulera till fortsatta studier på området, att ge de första impulserna för förståelse av jordbruksdriften. Huvudskillnaden mellan en grundkurs och en förberedande kurs ligger däri, att den första kursen ger en god grund med hänsyn till lantbrukarens hela yrkessituation medan den andra däremot endast tar upp de sidor av denna yrkessituation, som ökar ungdomens håg för jordbruksyrken. Påbyggnadskurserna förutsätter en genomgång av grundkurs, och specialkurserna tar upp vissa begränsade problem till behandling.

Jag har här inte berört frågan om hur lantmannaskolan förhåller sig till andra undervisande institutioner, som t.ex. hushållningssällskapen, det allmänna skolväsendet, andra yrkesskolor eller till ungdomsorganisationernas kursverksamhet, 4-H-rörelse, radio och andra utbildningsformer på området. Vid mina prognoser har jag utgått från att statiska förhållanden råder mellan lantmannaskolan och dessa institutioner. Denna förutsättning är naturligtvis oriktig, då förändringar ter sig naturligare än stillestånd. Genom att dra även de andra institutionerna in i ekvationen försvårar man dock problemtydningen till den grad, att någon överblick inom ramen för en avhandling omöjligen kan ges. Jag är dock väl medveten om, att det är genom reorganisation av hushållningssällskapen och en samordning av samtliga i undervisningen verksamma institutioners arbete, som de största framgångarna för svensk jordbruksundervisning står att vinna.

Avhandlingen består av fyra delar. De tre första omfattar i tur och ordning: historik, eleverna och kurserna. Framställningen är här i huvudsak beskrivande. I den fjärde delen försöker jag få fram en total bild av lantmannaskolans belägenhet. Här ses det historiska perspektivet, elevernas egenskaper och kursorganisationen utifrån ett större och vidare sammanhang, från lantbrukets hela sociala, kulturella och ekonomiska situation, kompletterad med skolväsendets aktuella tendenser.

Under arbetets gång har många intressanta och för lantmannaskolan viktiga problem dykt upp. Jag har ofta varit frestad att ägna mig åt sådana detaljproblem, men då avsikten med denna avhandling närmast varit att ge en översikt, har jag varit tvungen att släppa dessa uppslagsändar. En del av problemen har stort allmän-pedagogiskt intresse, då lantmannaskolornas elevstruktur och mål möjliggör en försöks-

metodik, som svårligen kan användas inom andra skolformer. Inom lantmannaskolan kan t.ex. bättre än någon annanstans skolans anpassningsproblem studeras. Lantmannaskolan bildar även den idealiska ramen för undersökningar av didaktisk karaktär. Äkta engagemang hos eleverna är lätt att framskapa. Studierna kan med lätthet överföras på praktisk-konkreta förhållanden. Jämsidesundervisningen och projekt-tekniken kan här studeras under optimala betingelser o.s.v.

Lantmannaskolans problem är ej likadana över hela riket, utan betydelsefulla regionala olikheter förekommer. Jag har i avhandlingen försökt ta hänsyn till dessa olikheter. Det regionala betraktelsesättet är sannolikt det mest fruktbara vid studiet av lantmannaskolan. Problemen kan då lättare renodlas.

Avhandlingen avslutas med ett kapitel där jag i ett schematiskt utkast försöker ge ett alternativ till det nuvarande kurssystemet. Detta försök bör betraktas som en förenklad skiss. Avhandlingen har ej gett utrymme för en mera ingående behandling av frågan. En sådan skulle kräva ytterligare flera års studier och försök, i vilka målfrågorna sammanbundes med de reella möjligheter till skolvistelse och studieförutsättningar, som de blivande lantbrukarna till äventyrs kan ha. Mitt alternativ bör betraktas som ett bedömande, framvuxet utifrån en komplex situation, sådan jag uppfattat den och har överblickat den efter en flerårig lärarerfarenhet från olika lantmannaskolor med varierande kurser och elevmaterial och en snart fyraårig fortlöpande analys av förhållandena inom lantmannaskolan. Jag är likväl övertygad om, att det kan finnas fler alternativ än som här framlagts.

Hela fjärde delen kan uppfattas som en sammanfattning och kan studeras oberoende av om man tagit del av de tre första delarna. De läsare som inte är förtrogna med lantmannaskolan och dess kurssystem bör för förståelsen av sammanhangen först skaffa sig tillräcklig kännedom om dessa förhållanden.

I

DET HISTORISKA PERSPEKTIVET

GRUNDDRAGEN I UTVECKLINGEN*

Behovet av yrkesundervisning inom jordbruket uppkommer

Inom byalagets arbets- och brukningsgemenskap fanns det under 1700-talet inte stort utrymme för vare sig enskilt initiativ eller yrkesdifferentiering. De sysslor som utfördes kunde läras inom byn, och de dåtida jordbruksmetoderna grundade sig oftast på erfarenheter, som meddelats från släktled till släktled. En sådan tingens ordning förutsatte ingen yrkesutbildning utanför byn, och behovet av jordbruksskolor var obefintligt.

Herrgårdsbildningen, som för Sveriges del i stort sett hade avslutats vid utgången av 1700-talet, skiftesverksamheten och förbättrade driftsmetoder medförde i början av 1800-talet väsentliga förändringar inom jordbruket. Adeln, som tidigare i mycket begränsad omfattning varit ett jordbrukande stånd, trots att dess inkomster i stor utsträckning utgjordes av jordräntor och arrenden, blev genom godsavsöndringen och reduktionen på 1600-talet beroende av jordbruket på ett helt annat sätt än tidigare. Adelsmän blev jordbrukare, efter att ha varit rentierer. På herrgårdarna fanns det nu större enhetliga arealer, som förvaltades av en person, ägaren eller en avlönad förvaltare. Så länge jordbruksmetoderna var primitiva, blev skillnaderna mellan byns och herrgårdens driftsförhållanden inte så stora. Men de framsteg i brukningstekniken som gjordes i England i slutet av 1700-talet gick dock ej vårt land spårlöst förbi, och det var herrgårdarna som först övergick till de nya jordbruksmetoderna. Traditionen kunde ej längre vara kunskapsförmedlare. Behovet att utbilda arbetsledare, förvaltare och även

* Detta avsnitt är ett systematiserat sammandrag av del I.

storföretagarna själva blev alltmer kännbart. Lantbruksskolorna och lantbruksinstituten, som bildades under de första tre decennierna efter 1834, var avsedda som utbildningsanstalter för dessa yrkesgrupper.

Böndernas ställning hade förbättrats oavbrutet efter Gustav III:s brytning med adeln år 1789 fram till industrialismens genombrott i Sverige. Genom skatteköp under 1700- och 1800-talet lades grunden till böndernas ställning, så att dessa efter 1866 års representationsreform blev den viktigaste maktfaktorn i svensk politik. Samtidigt fortgick oavbrutet skiftesverksamheten, och allt flera nymodigheter övertogs från herrgårdarna. Byalaget sprängdes. Det enskilda initiativet fick större spelrum. De allt mer ambitiösa lantbrukarna kunde ej längre klara sin utbildning på traditionellt sätt. Yrkesutbildningsbehovet för medelstora och mindre jordbruk började göra sig gällande. Lantmannaskolan skapades för att tillfredsställa detta behov.

Förebilder

Både lantbruksskole- och lantmannaskolepionjärerna har haft utländska kontakter, varigenom de fått viktiga impulser. De länder, varifrån impulserna kom, var i första hand Tyskland och Danmark.

Edvard Nonnens lantbruksinstitut Degeberg. Ur Ill. tidning 1862.

Den direkta förebilden för den svenska lantbruksskolans grundare, Edvard Nonnen och Johan Teofil Nathhorst, var tysken Thaers lantbruksinstitut i Möglin. Thaer i sin tur hade möjligen fått inspiration från Fellenbergs institut i Howfil i Schweiz och via Fellenberg eller på andra vägar från Pestalozzi.

Lantmannaskolan har fått sina väsentligaste impulser från två håll. En tysk »Winterschule» stod förebild för bröderna Wulff, och den skola de grundade i Trelleborg 1867 är landets första skola av detta slag. Lyngby landboskole var däremot inspirationskälla för Leonard Holmström, när denne organiserade sin jordbruksbetonade andra årskurs vid Hvilans folkhögskola 1876.

Föregångsmännen

Även om orsakerna till lantbruksundervisningens uppkomst och drivkrafterna till dess utveckling får sökas i de tekniska, sociala och politiska förändringar, som skett efter 1700, fordrades det naturligtvis å andra sidan dristiga och framsynta män, som var villiga att satsa arbete och medel på en ny och oviss skolform. Till dessa pionjärer kan främst räknas fem män, nämligen Johan Teofil Nathhorst, Edvard Nonnen, Carl Rudolf Wulff, Johan Wilhelm Wulff och Leonard Holmström.

Johan Teofil Nathhorst föddes på Knutstorp i Jönköpings län år 1794 och avlade kansliexamen i Uppsala. Han övergav dock ämbetsmannabanan för att ägna sig åt modernäringen. Efter studier hos Thaer i Möglin kom han att inrikta sina krafter huvudsakligen på lantbruksundervisningen och fåraveln. Han blev så småningom den förste föreståndaren för Södermanlands lantbruksskola vid Väderbrunn och lantbruksakademiens sekreterare. Han dog 1862 (Hofberg, Biografiskt handlexikon, 2, 1906, s. 170 f. och Hallenborg, 1926, s. 37).

Upprättandet av det första svenska lantbruksinstitutet skedde i huvudsak på Edvard Nonnens initiativ. Nonnen, som föddes i Hamburg år 1804, fick sin skolutbildning i England, i Sverige och vid Thaers lantbruksinstitut. År 1828 inköpte han egendomen Degeberg i Västergötland, där han startade sitt lantbruksinstitut. Han ledde detta till sin död år 1862 (Hofberg, 1906, s. 187).

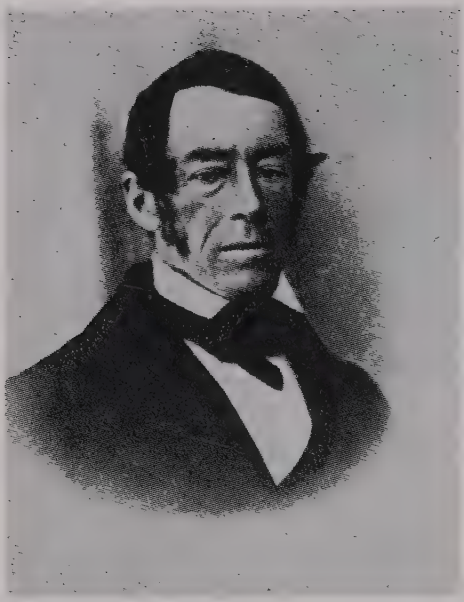

Johan Teofil Nathhorst. Ur Kungl. Lantbruksakademien 1813—1912. 1913.

Edvard Nonnen. Ur Ill. tidning 1862.

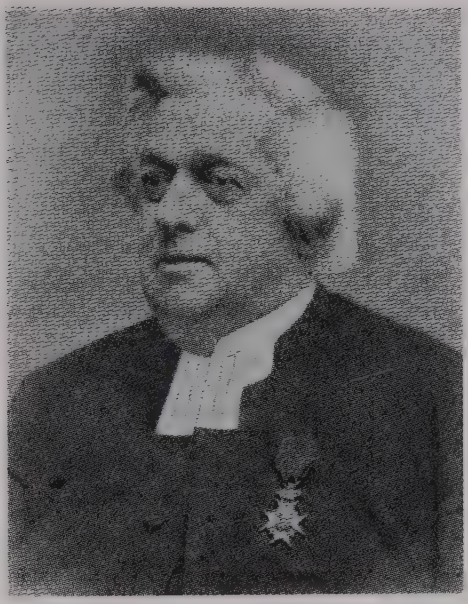

Carl Rudolf Wulff. Ur Holmström. Lantbruksundervisningen i Skåne. 1916.

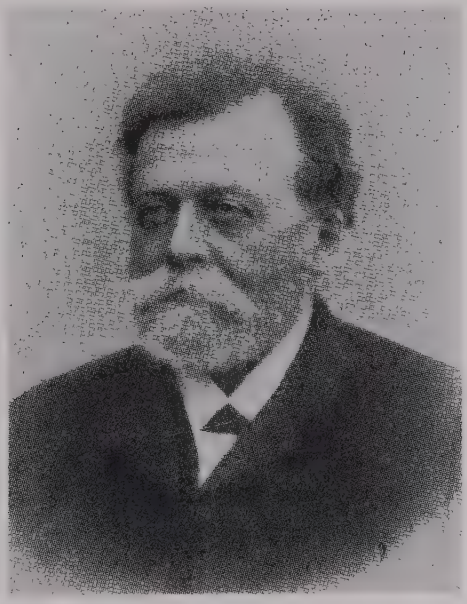

Johan Wilhelm Wulff. Ur Holmström. Lantbruksundervisningen i Skåne. 1916.

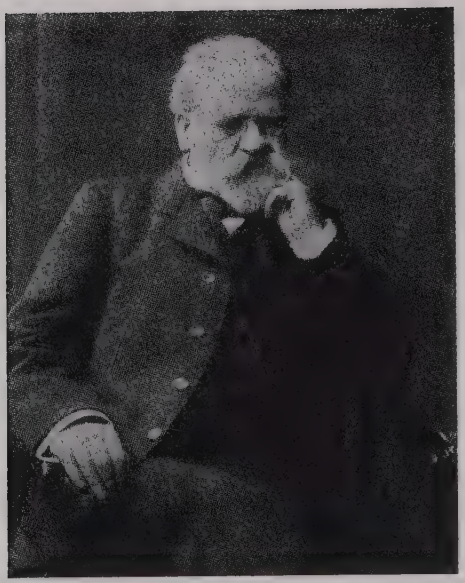

Leonard Pontus Holmström.
Ur Lantmannen. 1940.

Det var Carl Rudolf Wulff, född 1822 i Bräkne Hoby, som första gången tog upp frågan om behovet av lämplig skolmässig utbildning för mindre jordbrukare och med kraft försökte realisera en sådan. Även om hans försök ej fick någon framgång, måste hans skrifter och framträdanden på 1850- och 1860-talet betraktas som väsentliga för bondeskolans vidare spridning. Det torde vidare vara högst sannolikt, att den Wulffska skolan i Trelleborg tillkom på hans initiativ. Han var ett tag Malmöhus läns hushållningssällskaps sekreterare och från 1868 till sin död 1896 kyrkoherde i V. Alstads pastorat (Holmström, 1916, s. 37).

Johan Wilhelm Wulff, född år 1833 och bror till Carl Rudolf, upprättade år 1867 i Trelleborg en skola, avsedd som teoretisk läroanstalt för blivande lantbrukare, som i sin utformning och målsättning liknade nutidens lantmannaskolor. Han får betraktas som pionjären för lantmannaskolorna. Wulff förenade gedigna fackkunskaper med ett levande intresse för sin skola och sina elever. Det måste ha varit en fantastisk prestation att som ensam lärare och nästan utan anslag under

41 år ge en uppskattad undervisning till c:a 30 elever per år (Ohlsson, 1933, s. 14 ff.; Holmström, 1916, s. 59 ff.).[1]

Leonard Pontus Holmström, född år 1840, var en outtröttlig folkhögskoleledare, vars arbete för lantmannaskolans danande och vidare utformning har varit så betydelsefullt, att man med rätta kan kalla honom den svenska lantmannaskolans grundare. Holmström var docent i geologi i Lund, när han blev kallad till föreståndare för Hvilans folkhögskola. Han blev sedan Hvilan trogen till sin död år 1919 (Svenska Lantmannaskolans Årsskrift, 1930, s. 113 ff. och Hofberg, 1906, s. 513).

Målsättningen

Lantbruksskolan har alltid varit en utbildningsanstalt för de större jordbrukens arbetsbefäl och förvaltningspersonal. Undervisningen har därför följdriktigt utformats efter de krav, som en arbetsgivare ställer på en effektiv arbetsledning och förvaltning. Före industrialismens genombrott var arbetet på en lantgård i regel manuellt. Även om arbetsredskapen under hela 1800-talet genomgick en betydande utveckling, var förtrogenhet med de olika arbetenas utförande och personlig handledning det betydelsefullaste för en blivande arbetsledare på en lantgård.

Lantbruksskolans studiegång var under de första 80 åren i hög grad praktisk; det var arbeten under en erfaren inspektors ledning, som bildade kärnan i undervisningen. Eleverna fick lära sig att arbeta själva och därmed trodde man att de även lärt sig att leda andra.

Industrialiseringen och naturvetenskapernas frammarsch inom jordbruket medförde ändringar i jordbruksdriftens planläggning och ledning. Ökad penninghushållning, växt- och djurförädling, ökad användning av handelsgödsel, dränering och bättre utfordring krävde en hel del utöver de praktiska arbetstekniska momenten. Kraven på ökad undervisning i lantbrukets teori blev alltmer påträngande. Även om teoriundervisningen betydligt utvidgades genom en omläggning vid sekelskiftet, behöll den praktiska arbetsundervisningen huvudplatsen på schemat.

[1] Möjligtvis kunde P. Rösiö, som förresten var Wulffs lärjunge, i detta stycke tävla med sin lärare (se Landin, 1950).

Lantmannaskolan, som skulle utbilda brukare av mindre och medelstora jordbruk, hade inte lika stort intresse för den praktiska arbetsundervisningen, då de krav, som ställdes på dessa jordbrukare som arbetsledare, inte var särskilt stora. I motsats till lantbruksskolorna blev lantmannaskolorna därför helt teoretiska. Det blev en på naturvetenskap fotad jordbruksteori, som fick huvudplatsen på deras schema.

Den yttre utvecklingen

Den yttre utvecklingen inom lantbruksundervisningen kan bäst avläsas ur kvantitativa data rörande antal skolor och elever under olika tider. Figurerna 1 och 2 ger oss en överskådlig bild av utvecklingsförloppet. Utgångspunkterna är för lantbruksskolans del Nonnens lantbruksinstituts lärlingsavdelning och för lantmannaskolans del den Wulffska skolan.

Tendenserna är i stort sett mycket entydiga. Antalet lantbruksskolor och elever inom dessa skolor sammanlagt stiger ständigt från 1830-talet till 1880-talet, vilken tid bör betecknas som lantbruksskolornas »storhetstid». På 1890-talet börjar både skolantalet och det sammanlagda elevantalet minska. Elevantalet sjunker hastigt i början för att sedan stabiliseras för ungefär fyra decennier framåt. Under 1950-talet kommer sedan den stora tillbakagången. 3 skolor av 8 återstående har nedlagts under detta decennium, och antalet utexaminerade elever ligger, när dessa rader skrivs, under ett hundra. Huruvida lantbruksskolan kommer att överleva denna kris får den närmaste tiden utvisa. Även om antalet lantbruksskolor tidvis har överstigit 30, har endast relativt få elever utexaminerats varje år, i regel ej över 300 per år.

Lantmannaskolan förekommer sparsamt både vad beträffar elever och skolor under andra delen av 1800-talet, även om man ser tydliga tendenser till en expansion redan i början av 1890-talet. Dessa tendenser är i början relativt blygsamma för att under de två första decennierna på 1900-talet hastigt stiga mot sitt första maximum. Därefter kom en kraftig och oregelbunden nedgång av elevantalet följd av en stegring till det andra världskrigets utbrott. Under det första krigsåret inträffade en mycket kraftig nedgång, vilken dock inte varade så länge, utan

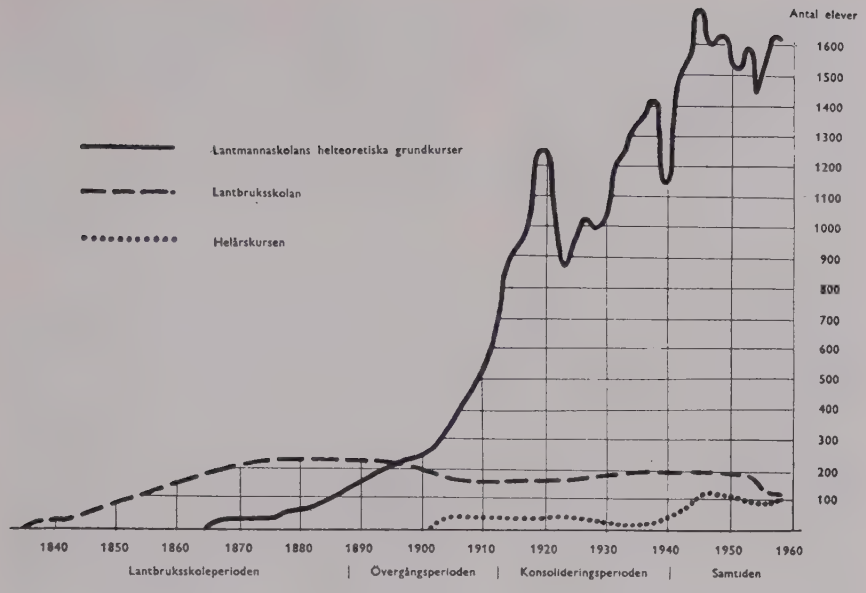

Fig. 1. Elevantalet inom lantbruksundervisningen.

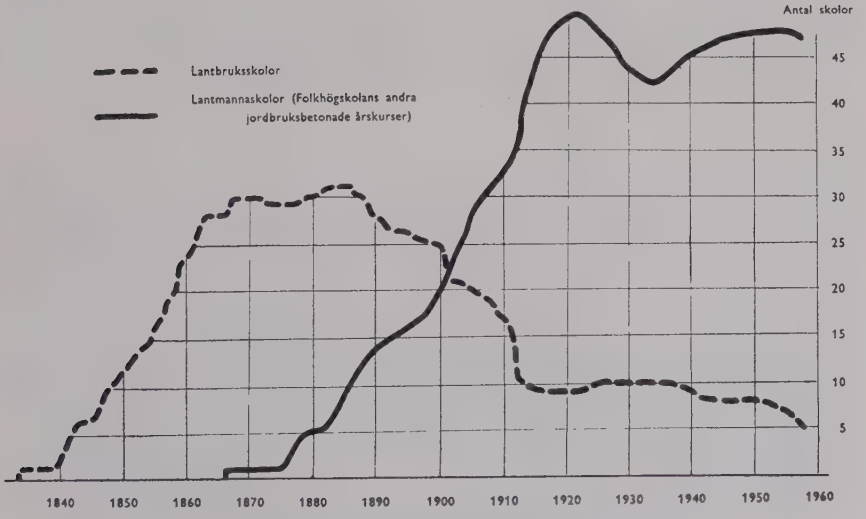

Fig. 2. Skolantalet inom lantbruksundervisningen.

Källor: Betänkanden, 1884, 1909, 1930, 1937, 1948.
Lantbruksskolornas och lantmannaskolornas årsredogörelser.
SALF-tidskrift.

snart byttes mot en ny expansion med ett andra maximum i mitten av 1940-talet. Denna uppgång var dock tillfällig, och under 1950-talet har en stabilisering inträtt på en lägre nivå.

Den inre utvecklingen

I princip torde den praktiska delen av lantbruksskolans undervisning, som ju alltid varit den viktigaste, inte ha genomgått några större förändringar från Nonnen till våra dagar, även om själva undervisningens detaljinnehåll har ändrats avsevärt i samband med den tekniska utveckling, som lantbruksdriften genomgått under denna tid. Den teoretiska delen har däremot ändrat karaktär ganska väsentligt sedan sekelskiftet. Från att förut ha varit en obetydlig del av skolans studieverksamhet har den fått allt större betydelse, så att den genom 1912 års bestämmelser kom att få en i det närmaste lika hög standard som lantmannaskolans teoretiska undervisning hade.[2]

Lantmannaskolans undervisning har redan från början varit helt teoretisk. Denna inriktning har i stort sett bibehållits under de 80 år lantmannaskolan existerat. De sparsamt besökta praktisk-teoretiska fortsättningskurserna och helårskurserna bildar dock här undantaget från ovannämnda regel. Detta undantag är dock av mindre betydelse.

Lantmannaskolan och folkhögskolan

År 1867 startade J. W. Wulff sin skola i Trelleborg, och nio år senare organiserade L. Holmström en jordbruksbetonad andra årskurs på Hvilans folkhögskola inte långt därifrån. Dessa två pionjärers verk karakteriserar de två skilda tendenser, som har funnits inom lantmannaskolan, och som hittills visat sig vara oförenliga.

Den Wulffska skolan representerar den fristående fackskolan, där lantmännens fackliga yrkesdaning var det huvudsakliga målet. För den Holmströmska linjen betydde samgåendet med folkhögskolan mycket. Utbildningen var här mera sammansatt och mångskiftande. Yrkesut-

[2] Lantbruksskolan fick nu 100 teoridagar mot lantmannaskolans 125.

bildningen här fick en vidare syftning och parades med en allmän medborgerlig bildning.

Undervisningsplanen i Trelleborg bestod av nästan enbart fackämnen, men under de första årskurserna vid Hvilan och Önnestad hade dessa ämnen en ganska undanskymd plats. Med tiden ändrades dock undervisningsplanerna vid sistnämnda skolor, och de jordbruksbetonade ämnena fick allt fastare förankring i schemat.

När den jordbruksbetonade andra årskursen fick fasta stadgar och statsanslag enligt riksdagsbeslut 1887, uppkom en för denna skolform olycklig och ödesdiger klyvnad. Då folkhögskolans första årskurs sorterade under länsstyrelsen eller skolöverstyrelsen, kom nämligen lantmannaskolan, som den andra årskursen nu hette, att lyda under lantbruksstyrelsen. Denna genomgående dualism inom en och samma skola medförde självfallet stora påfrestningar på skolarbetet. L. Holmströms skapelse var ej stark nog att överleva, när elevnedgången på 1920-talet ökade påfrestningarna. Separationen blev följdriktigt den enda utvägen. 1940 sattes punkt för en nära 65-årig samlevnad. Folkhögskolan och lantmannaskolan skildes definitivt åt. Lantbrukarnas allmänna medborgerliga utbildning skall numera ske i andra skolor, främst i folkhögskolan. Den fristående lantmannaskolans uppgift har blivit yrkesutbildande i trängre bemärkelse. Den Wulffska linjen har segrat.

Hvilans folkhögskola. Ur Ny ill. tidning 1868.

Försök till en tidsindelning

Lantbruksundervisningen har utvecklats ömsom revolutionsartat, ömsom kontinuerligt och lugnt. Som milstolpar i lantbruksundervisningens historia kan åren 1834, 1887, 1912 och 1940 anges. År 1834 resulterade den långa diskussionen om lantbruksundervisningens nödvändighet i det av Nonnen startade lantbruksinstitutet. År 1887 tillkom lantmannaskolan genom att den vid denna tidpunkt redan existerande jordbruksbetonade andra årskursen vid folkhögskolorna tillerkändes statsanslag och ställdes under lantbruksakademiens kontroll. År 1912 fick lantbruksskolan ungefär samma teoretiska standard som lantmannaskolan. Samtidigt fastslogs dess karaktär av utbildningsanstalt för arbetsledare. En andra typ av lantmannaskola bildades för elever med enbart folkskoleutbildning. År 1940 slutligen skildes lantmannaskolan och folkhögskolan från varandra, skoljordbruket gjordes obligatoriskt, och skolornas ekonomiska ställning tryggades av statsmakterna.

Dessa fyra milstolpar gör det möjligt att indela lantbruksundervisningens utveckling i fem perioder:

1. Tiden före 1834. Diskussionen om lantbruksundervisningen kommer i gång.
2. 1834—1887. Lantbruksskoleperioden. Den på praktiskt arbete baserade lantbruksundervisningens period.
3. 1887—1912. Övergångsperioden. Denna period kännetecknas av dragkampen mellan de helt teoretiska lantmannaskolorna och de i huvudsak praktiska lantbruksskolorna.
4. 1912—1940. Konsolideringsperioden för lantmannaskolorna. De utbyggs och befäster sin ställning. Lantmannaskolan frigörs från folkhögskolan.
5. Tiden efter 1940.

Naturligtvis är ovanstående endast ett försök att för överskådlighetens skull pressa in en kontinuerlig utvecklingsgång i ett mera enkelt och lättfattligt schema.

De läsare som ej är intresserade av lantmannaskolans historiska bakgrund, kan med fördel förbigå återstående sidor i denna del. En kort redogörelse för den historiska utvecklingen ges även i del III. Jag önskar än en gång påpeka, att fjärde delen bildar en omfattande översikt över avhandlingen.

1 LANTBRUKSUNDERVISNINGEN FÖRE 1887*

Diskussion om lantbruksundervisningen fram till 1834

Vid mitten av 1700-talet hade grunden till den industriella revolutionen lagts. Denna var en process, som förändrade västerlandets tänkesätt, produktionsförhållanden och livsföring. Fysiokraternas rationellt drivna jordbruk och liberalernas rationellt ledda handelsföretag blev kärnan i 1700- och 1800-talets ekonomiska politik. Maskinen gjorde sitt segertåg på gott och ont genom världen. Med maskinen infördes

* I de följande kapitlen behandlas två för lantbruksundervisningen väsentliga problem, nämligen för det första vilka faktorer som bestämt utvecklingen inom området, och för det andra hur de förhoppningar som ställts på lantbruksundervisningen infriats.

Denna del av avhandlingen grundar sig i stor utsträckning på tryckta källor. Endast för ett avsnitt, nämligen lantmannaskolans uppkomst och utveckling (1856—1880), har jag gått till otryckta källor, såsom hushållningssällskapens protokoll, årsredogörelser, brevväxling o.d.

Avhandlingens uppgift vad beträffar denna del är inte så mycket att få fram nytt bedömningsmaterial som att ge en översikt av utvecklingen på området. I de allra flesta fall torde de synpunkter som läggs fram i denna del ej vara kontroversiella, varför ett sådant tillvägagångssätt kan betraktas som försvarligt.

De viktigaste tryckta källorna är statens offentliga utredningar. Rörande den lägre lantbruksundervisningen har nämligen fem utredningar företagits. Resultaten av dessa utredningar föreligger i betänkanden 1884, 1909, 1930, 1937 och 1948. Även de förhållandevis talrika festskrifter, som utgivits i samband med de olika skolornas och hushållningssällskapens märkesdagar, har lämnat värdefulla uppgifter. Utöver dessa arbeten får man uppmärksamma de spridda uppgifter, som finns angivna i facktidskrifterna och i föregångsmännens memoarer.

Värdefulla data har hämtats från Leonard Holmströms "Jordbruksundervisningen i Skåne". Här har vetenskapsmannens objektivitet, parad med den praktiska skolmannens erfarenheter, åstadkommit en skildring av de viktigaste dragen i jordbruksundervisningens utveckling till 1910.

en ny organisation i förvärvslivet och med den nya organisationen följde ett nytt sätt att tänka. Det nyttiga kom i förgrunden på ett helt annat sätt än förr.

Jordbruket berördes under 1700- och 1800-talet i hög grad av den tekniska utvecklingen. Genom nya väg- och kanalbyggen förbättrades kommunikationerna. En effektivare brukning av jorden möjliggjordes genom nya redskap och framförallt genom jordens gödsling. Detta i sin tur var förutsättningen för övergången till skiftesbruk och en bättre avvägning mellan vegetabilisk och animalisk produktion. Storskiftet kom för Sveriges del i gång år 1757, och sedermera följde enskiftet och laga skiftet. Jorden fick ett efter dåtida förhållanden rationellare strukturförhållande. Genom sammanslagning av byalagets många jordlotter till ett fåtal skapades för odling tjänligare arealer. Byalagens livsföring förändrades. Sakta men ingalunda friktionsfritt omvandlades den förut kollektive bonden till en fristående rationell företagare. Denna ordning gav den mera framåtsträvande jordbrukaren möjlighet att på egen hand sköta sin gård. Härmed följde ett behov av nya kunskaper, som inte kunde tillfredsställas inom byalagets trygga men trånga ram. Yrkesskoletanken kom att i dessa nya förhållanden finna fruktbar mark.

Frihetstidens pedagogiska diskussion var starkt utilistiskt betonad. Kravet på praktisk nytta i undervisningen framhölls med skärpa. Även jordbrukets yrkesutbildning upptogs till diskussion.[1]

År 1748 grundade Jonas Alströmer ett slags fåraherdeskola och lantbruksinstitut på Höjentorp i Skaraborgs län. Institutet var avsett för elever med högre bildning. Dessa skulle utbildas till föregångsmän och undervisare i det praktiska jordbruket. Alströmers skola, som var den

[1] Den förste förslagsställaren synes ha varit Anders Gabriel Duhre, som från 1723 under en följd av år arrenderade Ultuna kungsladugård. Han planlade och förberedde upprättandet av ett lantbruksinstitut, där både praktisk och teoretisk undervisning skulle meddelas. Hans planer förverkligades dock aldrig (Hebbe, 1933, 576 ff.).

Något bättre öde rönte lantbruksundervisningen vid universiteten. Omkring mitten av 1700-talet inrättades nämligen professurer i ekonomi både i Lund och i Uppsala. Ämnet ekonomi omfattade i början även lanthushållning. År 1759 stadfästes en ny, på en donation grundad professur i Uppsala, den borgströmianska, för vilken lantbruket angavs som huvudsakligt ämnesområde. Den lantbruksundervisning, som meddelades, fick dock ringa omfattning och betydelse (Frykholm, 1949, s. X och Annerstedt 1913, III: 1, s. 302).

första i sitt slag i Sverige och förmodligen i hela Europa, flyttades senare till Alingsås och nedlades sannolikt vid Alströmers död år 1761 (Holmström, 1916, s. 14 och Planting, 1944, s. 49 ff.).

Under stormaktstiden började den egentliga herrgårdsbildningen, som sedan försiggick under hela frihetstiden och i det närmaste var slutförd vid utgången av 1700-talet. Då började även de tekniska framstegen, enskiftet och de nya jordbruksmetoderna få allt större utbredning i Sverige. Även om nymodigheterna först fick fotfäste i storjordbruken, var i många fall dessas ägare inte kvalificerade som jordbrukare. Behovet av yrkesutbildning gjorde sig gällande. Då hemmen och arbetsplatserna knappast kunde utbilda i modern teknik hemmastadda företagare och arbetsledare, ökade också behovet av särskilda utbildningsanstalter.

Flera förslag till lantbruksundervisning — nu på ett annat plan än det akademiska — framlades omkring 1810. Dessa planer upptogs inom de vid sekelskiftet instiftade och då av storjordbrukare influerade hushållningssällskapen samt inom den år 1811 upprättade lantbruksakademien.

Vissa hushållningssällskap försökte på egen hand organisera lantbruksskolor och försöksgårdar. År 1813 inrättades en sådan institution i Dyringe i Örebro län och året därpå en annan på Storeberg i Skaraborgs län. Avsikten var främst att skapa mönstergårdar, vilka skulle skötas av eleverna. Undervisningen var i stort sett praktisk — man kan jämföra dessa skolförsök med nutida elevgårdar. På grund av ekonomiska svårigheter måste dessa skolor dock snart nedläggas (Jonsson, del II, s. 1 ff. och Peterson, 1948, s. 18).

Det var ingen tillfällighet att i första hand godsägarna upptog lantbruksskoletanken i riksdagen. Dessa behövde, som tidigare nämnts, skolade arbetsledare.[2] Alla dessa förslag föll dock på bondeståndets bestämda motstånd. Bönderna trodde inte, att dylika skolor skulle ge dem något utöver det, som blivande lantbrukare kunde inhämta i hemmen.

Trots bondeståndets motstånd, som tydligt framträder i dess leda-

[2] Förslag om inrättande av praktiska lantbruksskolor framlades av Ehrengranat vid 1815 års riksdag, av Sparre vid 1823 års riksdag och av Bark vid 1828—30 års riksdag (1815 RAP, 2 s. 148 ff., 1823 RAP, bil. 1, s. 912 ff., 1828—30 RAP, 3, s. 378 ff.)

möters yttranden i riksdagen,[3] började lantbruksskoletanken så småningom anta en mera konkret form, inte minst beroende på impulser från Tyskland. I Sverige väntade problemet om den organisatoriska formen för lantbruksundervisningen på sin lösning. Denna hade man redan i Västeuropa.

Den synnerligen livliga pedagogiska diskussionen i Sverige under frihetstiden avmattades under den gustavianska perioden utan att lämna några påtagliga resultat efter sig. Den europeiska diskussionen däremot gav impulser till vissa nydaningar av mera bestående karaktär. Den viktigaste förändringen ur vår synpunkt är, att naturvetenskaper och yrkesutbildning fick fotfäste på sina håll i Tyskland och Schweiz. Rousseaus uppskattning av det manuella arbetet och hans realistiska inställning till detta fick många anhängare kring sekelskiftet. Detta påskyndade förmodligen fackämnenas upptagande på studieschemat. En av de mest framgångsrika bland Rousseaus efterföljare var Johan Heinrich Pestalozzi.

Pestalozzi ville gynna de breda lagren genom att höja dem ur deras materiella och andliga armod. Uppfostrans mål var att hjälpa folket att hjälpa sig självt. På ett ganska tidigt stadium framhöll han den praktiska yrkesduglighetens betydelse för denna självhjälp. Han ansåg, att yrkesskickligheten kunde förvärvas genom ett slags formell bildning. Detta berodde kanske på hans dåliga erfarenheter av sin fattigskola på Neuhof, där barnen fick arbeta inom jordbruket om sommaren samt syssla med spånad och vävning om vintern. Elevernas föräldrar beskyllde nämligen Pestalozzi för exploatering av deras barn. Pestalozzi försökte då i stället förbereda eleverna för deras framtida yrkesverksamhet genom att lära dem sådana formella färdigheter som stötning, stångning, flätning o.d. (Sjöstrand, 1954, s. 278 ff. och Bang, 1921, s. 42 ff.).

Större framgång vad beträffar yrkesutbildningen och även lantbruksutbildningen hade en av Pestalozzis lärjungar, godsägaren Philip Emanuel von Fellenberg (Lexikon der Pädagogik, III, 1951, s. 128

[3] Vid 1834 års riksdag väcktes t.ex. flera motioner för att inrätta lantbruksinstitut. I ett betänkande av den 3 maj föreslog statsutskottet ett årligt anslag av 7500 kronor åt Degeberg. Inom bondeståndet mötte förslaget ett nästan enhälligt motstånd. Av de 24 ledamöter som yttrade sig, yrkade 22 avslag. 1834—35 BP, 4, s. 695 ff.; 5, s. 749; 6, s. 198.

—133). Fellenberg grundade år 1799 på Hofwil (Wylhof) nära Bern en skola bl.a. för lantbruksutbildning. Denna skola fick senare namnet Ackerbauschule (i Sverige lantbruksskola), ett namn som sedan blev allmänt i hela det tyska kulturområdet (Lexikon der Pädagogik II, 1951, s. 115). Denna skola var först avsedd för fattiga barn, men år 1807 tillkom även en högre avdelning för burgnare elever. Denna senare avdelning kallade Fellenberg lantbruksinstitut.

Lärjungarna på Hofwil fick dagligen arbeta på skoljordbruket och i verkstäderna. Morgnar och kvällar meddelades undervisning i läsning, räkning, naturlära, sång och teckning m.m. Undervisningstiden i dessa ämnen var c:a 1 timme per dag. Yrkesundervisningen meddelades i samband med det praktiska arbetet.

Det blev dock en annan skola än Hofwil, som kom att stå som den direkta förebilden då den svenska lantbruksundervisningen började. Albrecht Thaer hade år 1802 grundat en skola för teoretisk och praktisk lantbruksundervisning i Celle vid Hannover. År 1806 flyttade Thaer på inbjudan av Preussens regering till Möglin nära Berlin för att där upprätta ett lantbruksinstitut. Även i detta fall var undervisningen teoretisk och praktisk (Betänkande 1884, s. 7 ff.).

Lantbruksakademien i Sverige hade år 1832 utlyst en tävlan om bästa förslaget till lämplig undervisningsanstalt för lantbrukare. Förebild till det av Johan Teofil Nathhorst framlagda och med guldmedalj belönade förslaget var just Thaers institut i Möglin (Nathhorst, 1835, s. 91 ff.). Nathhorsts grundsatser var följande:

1. Den moraliska bildningen är väsentligare än yrkesutbildningen.

Den moraliska bildningen bör huvudsakligen ske genom praktiskt arbete. Denna tanke återfinnes hos Pestalozzi, för vilken det praktiska arbetet framstår som ett betydelsefullt led i den moraliska fostran (Bang, 1921, s. 42). Liksom Pestalozzi ansåg även Nathhorst, att den moraliska uppfostran var den viktigaste. Denna princip har varit ledande inom den svenska lantbruksskolan under hela 1800-talet.

2. I lantbruksutbildningen är den praktiska delen den viktigaste och går före teorin, liksom de tillämpade vetenskaperna går före grundvetenskaperna.

Nathhorst gör sig i detta avsnitt till tolk för uppfattningen att de tekniska färdigheterna bör gå före de biologiska kunskaperna, något

som var utmärkande för hela perioden 1830—1884.[4] Det var först genom Justus von Liebigs arbeten på 1840- och 1850-talet, som en omvärdering kom till stånd (Betänkande 1884, s. 8 f.).[5]

3. Undervisningen i den egentliga lanthushållningen skall beredas större plats än binäringarna.

Dåtidens lanthushållning var i mycket hög grad en naturahushållning, där sådana binäringar som ölbryggning, stärkelse- och ättiksfabrikation o.d. ofta leddes av förvaltaren eller av befallningsmannen.

4. Studietiden föreslås vara två år.

Lärokursen skulle visserligen kunna genomgås på ett år, men det andra året ansågs behövas för repetition av kursen. Undervisningen skulle meddelas av tre lärare på två skilda avdelningar. Den högre avdelningen var avsedd att utbilda lärare och vetenskapligt skolade föregångsmän. Skolunderbyggnad jämförbar med den, som berättigade till inträde vid universitetet, ansågs nödvändig. Den lägre avdelningen skulle utbilda förvaltare och arbetsledare vid större jordbruk. Här var inträdesfordringarna läs- och skrivkunnighet samt färdighet i de fyra räknesätten. Den teoretiska undervisningen borde omfatta c:a tre timmar per dag och drivas samtidigt med praktiska övningar.

Nathhorst lyckades i sin skrift klart och väl utforma och systematisera de principer, som blev ledande under hela perioden 1834—1884. De institut, som så småningom upprättades, bestod, som vi strax skall se, av två avdelningar. För lantbruksskolornas del bortföll den högre avdelningen. Dessutom blev det svårt att inom dem upprätthålla kravet på tre dagliga lektioner.

Lantbruksskolans glansperiod

Den livliga diskussionen under 1810- och 1820-talet gjorde lantbruksskolefrågan känd bland allmänheten. Böndernas avvisande in-

[4] Nathhorst 1835, s. 100 f. »Det, att naturvetenskaperna icke ännu hava alla punkter givna, som fordras för att uppställa en riktig teori, och att, för att låna Berzelii ord, 'Vetenskapsidkares förtidiga teoretiserande ej alltid förtjänar namn av teori; men att den senare ej bör föraktas, för det att den någon gång missbrukas' och att — för att tala med Thaer — 'mången stridsfråga, om vilken de lärde tvistat i ett halvt århundrade, kan avgöras genom några komparativa försök på ett par tunnland jord'.»

[5] Det kan påpekas, att de biologiska synpunkterna för närvarande har ett övertag när det gäller lantbruksundervisningens uppläggning.

ställning hindrade inte de försök på området, som så småningom kom till stånd. Ett framgångsrikt experiment startades år 1834 av Edward Nonnen, då han grundade ett lantbruksinstitut på sin egendom Degeberg.

Nonnen räknade bland sina vänner även Nathhorst (Hallenborg, 1925, s. 71), och vid planerandet av Degebergsinstitutet blev i själva verket Nathhorsts principer förverkligade. Lantbruksinstitutet i Möglin stod som förebild för både Nathhorst och Nonnen.

Redan år 1834 mottog Nonnen lantbrukselever i pension. Tre år senare var lärjungarnas antal 12, och året därpå hade han 16 elever och 20 lärlingar. Deltagare i den högre avdelningen kallades elever och de i den lägre lärlingar. 1838 beviljades han även statsanslag (a.a., s. 98 och Betänkande 1884, s. 160).

För att bli antagen som elev fordrades det, att sökanden var minst 18 år gammal och hade bestått en inträdesexamen, där kunskapsfordringarna med undantag för klassiska språk var i det närmaste desamma som vid avgång från gymnasium. Någon lantbrukspraktik fordrades ej (Hallenborg, 1925, s. 83 och Betänkande 1884, s. 161).

Det kan i detta sammanhang nämnas, att lantbruksskolornas praktiska undervisning, som är lärlingskursens arvtagare i våra dagar, fortfarande bedrives efter de linjer Nonnen skisserade. Nonnens insats blev banbrytande både för den lägre och högre undervisningen. Hans institut i Degeberg åtnjöt, trots ovan nämnda motstånd, allmänhetens förtroende. År 1847 t.ex. hade Nonnen 94 sökande till 18 lediga lärlingsplatser (Betänkande 1884, s. 163). Även statsanslaget utgick regelbundet och var under åtskilliga år högre än Ultunainstitutets. Trots detta hade Nonnen svårigheter med elevkursens ekonomi, varför den högre undervisningen nedlades år 1852 (Hallenborg, 1925, s. 119) och den lägre i samband med Nonnens död år 1862 (Betänkande 1884, s. 163).

Nonnens institut betydde ett viktigt steg framåt på den väg, som 1820- och 1830-talens förslagsställare utstakat. Ett annat betydelsefullt steg i utvecklingen var den seger, som anhängarna till lantbruksundervisningen vann i riksdagen. År 1841 beviljades för första gången betydande anslag även till ett blivande institut i Ultuna och till s.k. ofullständiga lantbruksskolor, d.v.s. sådana skolor, där enbart lärlingskurs fick anordnas (Juhlin-Dannfeldt, 1913, s. 272 ff.). Senare tillkom ytterligare ett institut, det i Alnarp.

Strax efter Degebergsinstitutets tillkomst diskuterades i riksdagen liknande institut bl.a. i Skåne, Småland, Uppland och norr om Dalarna. På grund av lantbruksakademiens bestämda motstånd och på grund av det större ekonomiska ansvar, som fler sådana institut skulle ha medfört (Frykholm, 1949, s. XVII ff.), inrättades emellertid endast ett ytterligare institut, det vid Ultuna. På andra håll fick man skära ned sina anspråk, och en enklare skoltyp uppstod. Denna omfattade enbart institutens lärlingskurs. Skolan kallades visserligen i början för lantbruksinstitut, men snart omdöptes den till "lägre lantbruksskola" eller till enbart "lantbruksskola".

Den 1 april 1840 började undervisningen på Orups lantbruksskola i Malmöhus län och hösten 1841 på Väderbrunns lantbruksskola i Södermanland. Andra lantbruksskolor tillkom i rask takt. År 1845 fanns det sådana anstalter i 5 län, år 1850 i 11 län, år 1855 i 15 län, och 1862 hade Jämtland som sista län fått sin lantbruksskola i Ope (Holmström, 1916, s. 26; Almquist, 1914, s. 268; Betänkande 1884, s. 204 ff.).

Initiativtagarna till lantbruksskolorna var storjordbrukarna och de av dem dominerade hushållningssällskapen. Det är alltså inte egendomligt, att skolorna kom att utbilda arbetsbefäl åt storjordbruken. Som redan nämnts ställde bönderna sig överlag mycket likgiltiga för lantbruksskoleidén, även om de nu inte var helt avvisande. Från lantbruksskolehåll hoppades man i det längsta, att denna likgiltighet skulle försvinna, och att allt fler blivande hemmansägare skulle anmäla sig som elever. Att så inte blev fallet berodde på lantbruksskolornas svårigheter att ta hänsyn till de ökade kraven på en sådan mångsidigare och djupare teoretisk undervisning, som den blivande hemmansägaren behövde. Detta berodde säkert delvis på skolföreståndarnas eller huvudmännens starka ekonomiska intresse för lärlingarnas arbetsprestationer och på reglementets uttryckliga favoriserande av den praktiska delen av undervisningen. Även statsanslagen till skolorna, en grundförutsättning för en förbättrad undervisning, var otillräckliga (Lantbruksakademiens förvaltningskommittés förslag till Reglemente för de lägre lantbruksskolorna i Riket, 1851, s. 76 ff.).[6]

[6] Tack vare lantbruksakademiens förvaltningsutskotts utförliga motivering till 1851 års reglemente för de lägre lantbruksskolorna vet vi i dag någorlunda besked om den dåtida undervisningens beskaffenhet. Innan förslag till reglementet uppställdes, besök-

Under 1800-talet krävdes det i regel av inträdessökande, att de tillfredsställande kunde läsa, skriva och räkna de fyra räknesätten. Dessutom var en viss praktisk erfarenhet av jordbruksarbeten nödvändig. Dessa krav kunde dock upprätthållas endast vid instituten Degeberg, Ultuna och Alnarp, där antalet inträdessökande betydligt översteg lärlingsplatserna. Även vissa andra lantbruksskolor var tidvis mycket eftersökta, såsom t.ex. Orup och Väderbrunn (Holmström, 1916, s. 30; Almquist, 1916, s. 268). Men de flesta lantbruksskolorna hade svårt att fylla vakanserna och fick därför tidvis tillgripa drastiska medel för att få tillräckligt många elever. Man fick betala eleverna full dränglön eller som belöning lämna s.k. beklädnadspengar (Norrbottens läns Hushållningssällskap 1850—1950, s. 138; Betänkande 1884, s. 213). Att upprätthålla inträdesfordringarna var under sådana förhållanden ej möjligt. Dessutom gav dåtidens folkskoleutbildning inte stort mer än "katekeskunskap". Man får dock ej glömma att folkskolan var stadd i utveckling under hela adertonhundratalet. Särskilt gällde detta under lantbruksskolornas utbyggnadstid 1840—1880, som ju även kallats "folkskolans organisationsperiod" (Landquist, 1949, s. 264). Visserligen skapades genom 1864 års cirkulär en folkskola av mera "modern" typ, men först genom 1882 års folkskolestadga konsoliderades grundskolan. Det är alltså högst troligt, att en del av lantbruks-

---

te förvaltningsutskottet flera lantbruksskolor. Motiveringen blev därigenom väl genomtänkt och förmodligen baserad på verkligheten. Detta förslag bär tydlig prägel av de åsikter och erfarenheter, som företräddes av akademiens sekreterare J. T. Nathorst. Förslaget blev sedan även stadfäst av regeringen.

Förvaltningsutskottet fastslår, att någon djupare teoretisk undervisning inte kunde effektueras på grund av elevernas svaga skolunderbyggnad. Särskilt vänder man sig mot inlärandet av latinska namn och definitioner på växter och djur. Däremot borde de olika lantbruksarbetenas praktiska utförande genomgås mycket noggrant och den praktiska genomgången kompletteras med några populära och lättfattliga teoretiska förklaringar. Endast den praktiska övningen kunde enligt kommitténs mening ge färdighet i de i ett lantbruk förekommande göromålen. Därför skulle endast ur arbetssynpunkt olämplig tid användas för lektioner och läxläsning.

1851 års reglemente hade som likriktare för lantbruksskolornas undervisning en medtävlare i institutens lärlingskurser. Dessa kurser blev i många fall förebilder för lantbruksskolorna. Men då dessa helstatliga kurser ur ekonomisk synpunkt mycket skilde sig från de övriga skolorna, blev impulserna därifrån starkt modifierade i lantbruksskolorna.

Liknande synpunkter återkommer även i ett år 1863 utfärdat cirkulär för de lägre lantbruksskolorna i riket (se Lantbruks-Akademiens Handlingar, 1863, s. 161 ff.).

skoleeleverna under 1800-talet saknade all skolunderbyggnad, och att mångas skolkunskaper var ytterst bristfälliga.

Lärlingarna hade samma rättsliga ställning som lantarbetaren, i det att de sorterade under tjänstehjonstadgan. Då livet på lantbruksskolan kunde vara hårt, hände det ibland att lärlingarna rymde från skolan och måste återförpassas av polismyndigheterna (Norrbottens läns Hushållningssällskap, 1850—1950, s. 138).

Arbetsdagen på 1800-talet var enligt tidens sed lång. Från t.ex. kl. 5 till 20 skulle lärlingarna vara i verksamhet. Längsta tiden åtgick till arbete på skoljordbruket, även om några teoretiska lektioner hölls dagligen. Dessa förlades i regel till de tidiga morgontimmarna eller till sent på kvällen. Man hade korta måltidsraster och någon timmes ledighet för s.k. självverksamhet (Almquist, 1914, s. 275; Nordviks Elevförbunds Årsskrift 1943, s. 11).

Detta hårda och enformiga liv kunde medföra, att umgängesvanorna blev råa på skolor med svaga föreståndare. En föreståndare blev t.ex. avskedad på grund av att han bl.a. ej kunnat stävja underlärarens spritförsäljning till eleverna (Holmström, 1916, s. 29). Å andra sidan formade utbildningen eleverna till härdigt och fordrande arbetsbefäl. Dessa egenskaper har alltid stått högt i kurs inom jordbrukets befälskår.

Lantbruksskolornas huvuduppgift var alltså och är fortfarande att utbilda lantbruksbefäl, och undervisningen var redan från början anpassad till detta syfte. Färdighet i lantarbetets tekniska utförande var huvudsaken, teorien hade åtminstone i början en mycket blygsam ställning.

När lantbrukarna på grund av en rad samverkande omständigheter vid århundradets mitt började intressera sig för yrkesutbildningen, visade det sig snart, att lantbruksskolorna med sin extrema inriktning på arbetsledareutbildning ej tillfredsställde böndernas och småbrukarnas behov av yrkesutbildning. Tiden blev då mogen för en ny skoltyp, som bättre motsvarade dessa krav.

2

LANTMANNASKOLAN GRUNDAS OCH BYGGS UT

*Bakgrunden**

Adertonhundratalets senare hälft betydde framsteg och förändringar på många områden och blev även en viktig omdaningsperiod för lantbruksundervisningen.

Det gamla ståndssamhället fick under 1800-talet vika för klassamhället. Privilegier byggda på historiska maktförhållanden byttes mot principiell näringsfrihet och likhet inför lagen, och ståndshierarkin efterträddes av en hierarki bestämd av ekonomiska olikheter.

Befolkningens tillväxt, som accelererade under 1700-talet och som sedan fortskred med växlande hastighet, skapade — delvis i samband med det gamla byalagets sprängning — 1800-talets svåraste problem, överbefolkningen, som först i och med industrialiseringens genombrott fick sin lösning.

1800-talets senare hälft är även järnvägsbyggandets tid, vars följder för näringslivet ej kan överskattas. De förbättrade transporterna kom inte minst lantbruket till godo. Mycken arbetskraft, som förr fick användas för körslor av olika slag, kunde nu användas inom själva gårdsdriften.

Bondeklassens politiska och ekonomiska ställning förbättrades ständigt om ock ojämnt under hela 1800-talet, samtidigt som klasskillna-

* Den här skisserade bakgrunden har i huvudsak tecknats efter följande arbeten:

Andersson, I. (1953) Sveriges historia
Carlsson, S. (1956) Bonden i svensk historia III
Gårdlund, T. (1942) Industrialismens samhälle
Montgomery, A. (1951) Svensk socialpolitik under 1800-talet
Thunholm, L. E. (1949) Svenskt kreditväsen

derna på landsbygden skärptes. Genom representationsreformen 1866 ökades böndernas politiska inflytande, och industrialismens framväxt något senare medförde avsevärda förbättringar i lantbrukarnas ekonomiska villkor. Samtidigt var arbetskraftsförhållandena mycket gynnsamma för företagare inom modernäringen.

Jordbrukets tekniska och biologiska driftsmetoder genomgick under 1800-talets andra hälft betydelsefulla omvälvningar. Man började kring 1800-talets mitt definitivt lösgöra sig från självhushållningen och vad beträffar driftsmetoderna övergå till en annan och rationellare teknik, använda växelbruk, nya diknings- och bearbetningsmetoder, maskiner o.s.v.[1] Under 1850- och 1860-talen hade jordbruket goda konjunkturer på grund av den fördelaktiga marknaden för spannmål i Europa. På 1870-talet gjorde dock den transoceana konkurrensen sig mer och mer gällande, och under 1880-talet genomlevde de europeiska jordbruksländerna, däribland Sverige, en svår kris. Genom ökad industrialisering under samma tid steg dock efterfrågan på animaliska födoämnen, produktionen lades om och blev mera intensiv, arbetskrävande och mångsidig (se t.ex. Axelsson, 1935, s. 197, 222 och 233).

Den gamla självhushållningens gradvisa försvinnande och den ökade mekaniseringen medförde utvidgad penninghushållning, något som i sin tur krävde nya kreditförhållanden. Den första hypoteksföreningen bildades av jordbrukare i Skåne år 1836 och åtföljdes snart av flera andra. Redan år 1861 var man mogen för en enhetlig, riksomfattande centralorganisation, Sveriges allmänna hypoteksbank.

Koncentrationstendenserna inom näringslivet liksom 1880-talets jordbrukskris och den fortskridande industrialiseringen verkade som impulsgivare för kooperativa idéer bland jordbrukarna. Jordbrukets föreningsrörelse föddes under 1800-talets andra hälft. Mejeriföreningar, lantmannaföreningar, avelsföreningar och utsädesföreningar bildades. Föreningarnas reella betydelse var visserligen under lantmannaskolornas begynnelsetid relativt liten, men de varslade om att en ny tid för det svenska jordbruket var i annalkande.

Även folkundervisningen genomgick under denna tid[2] revolutions-

[1] Enligt Gårdlund t.ex. fördubblades under tiden 1872—96 försäljningsvärdet av tillverkade jordbruksmaskiner (Gårdlund 1942, s. 82).

[2] Detta avsnitt är i huvudsak baserat på
Svenska folkskolans historia, del II och del III, 1942.
Thunander, 1946. Från fattigskola till medborgarskola.

artade förändringar. Predikan och förhör som undervisningsform och kunskapskontroll byttes ut mot mera skolmässiga metoder. I 1842 års folkskolestadga skisserades en skola, som i princip ej mycket skiljer sig från dagens. Det skulle dock dröja länge innan bestämmelserna i den nya folkskolestadgan hunnit genomföras. Folkskolans utveckling bromsades inte minst genom lärarutbildningens otillräcklighet. Genom seminariereglementena 1862, 1865 och 1878 förbättrades emellertid lärarutbildningen, och under tiden gjordes även behjärtansvärda försök att förbättra folkskolan. Under F. F. Carlssons tid som ecklesiastikminister började folkskoleinspektionen sin verksamhet 1861, och 1864 upprättades inom ecklesiastikdepartementet en särskild byrå för folkskoleärenden. Landstingen började på 1860-talet lämna anslag till länens folkskolor, och genom kungligt brev av år 1864 uppmanades konsistorierna till ökad vaksamhet, när det gällde att tillvarataga folkskolans intressen. Med folkskolestadgan av år 1882 kan folkskolan enligt 1842 års principer anses genomförd och dess utbyggnadsperiod avslutad. Även läroverken omdanades under denna tid. Den viktigaste företeelsen på detta område är från vår synpunkt, att naturvetenskaperna får sin ställning förbättrad och att matematiken behåller sin förut starka förankring på läroschemat.

Bondebefolkningens hela situation var, som redan förut sagts, under 1800-talets senare hälft en helt annan än då Nonnen år 1836 grundade sitt Degebergsinstitut. Det ekonomiska och politiska uppsvinget medförde och framtvingade andra levnadsvanor och utbildningsbehov, jordbruksdriften blev på grund av tekniska och naturvetenskapliga framsteg och ökad penninghushållning och kreditmöjligheter betydligt mera komplicerad. Till ett allmänt medborgerligt bildningsbehov kom alltså ett mera specifikt och bestämt yrkesutbildningsbehov. Även om man i viss mån kunde tillfredsställa dessa behov via läroverk och lantbruksskolor, var ingen av dessa skoltyper riktigt anpassad efter den svenske bondens speciella krav. Tiden var därför mogen för särskilda för lantbrukare anpassade skolor. Och sådana lät inte vänta på sig. Den första svenska folkhögskolan upprättades år 1868, och till denna skolform anslöt sig snart, eller år 1876, en yrkesbetonad andra årskurs, som senare fick namnet lantmannaskola.

Lantmannaskolan uppkommer.

Tanken på särskilda, för bönder anpassade skolor uppkom på allvar under 1860-talet. Utvecklingen mot rationellare jordbruksmetoder, ökad penninghushållning och mer maktpåliggande samt delvis nya uppgifter i kommunal- och rikspolitiska sammanhang ställde nya krav på företagare inom modernäringen. Folkskolan och den högre folkskolan var visserligen i princip redan beslutade, men på grund av ekonomiska och politiska svårigheter kunde den senare ej genomföras. Bondebefolkningen var sannolikt ej intresserad av en god medborgerlig utbildning för samtliga barn i socknen, d.v.s. även för jordproletärernas barn (Carlsson, 1956, s. 289 ff.). Det blev därför en annan skolform, folkhögskolan, som kom att kanalisera den svenske bondens bildningssträvanden. Men innan vi går vidare i granskningen av folkhögskolans roll i lantmannaskolans historia, måste bröderna Wulffs verksamhet beröras.

Initiativtagare till bondeskolorna var Carl Rudolf Wulff, under 1850- och 1860-talen sekreterare i Malmöhus Läns Hushållningssällskap. Han upptog frågan till behandling vid det allmänna lantbruksmötet 1860 och i "Tidning för lanthushållning" framlade han sina synpunkter i utförligare form.[3]

Då han ansåg, att lantbruksskolornas syfte vore att utbilda rättare och ladufogdar, ville han ej sammankoppla de självägande lantbrukarnas yrkesutbildning med dessa skolor.[4] Han föreslog i stället, att skolorna för hemmansägarnas utbildning skulle förläggas till större hemman. Eleverna skulle vara äldre än femton år och bilda en enda familj med föreståndaren. Undervisningen skulle vara både praktisk med övningar i alla slags arbeten och teoretisk. Vidare önskade Wulff, att bondeungdomen skulle få fortsatt utbildning i samhällslära och i andra ämnen, som han ansåg vara värdefulla för besuttna jordbrukare.

Wulff blev naturligtvis inte oemotsagd. Det största motståndet kom, som väntat, från lantbruksskolehåll med sekundering från godsägarna.[5]

[3] Svenska Lantbruksmötets förhandlingar, 1860, s. 166 ff. Wulff, 1860, s. 643 ff.

[4] Därefter kallade Wulff lantbruksskolor konsekvent rättareskolor.

[5] Svenska lantbruksmötets förhandlingar 1860, sid. 166 ff. Att Wulffs förslag inte väckte allmän genklang på lantbruksmötet är inte att undra på, då mötesledamöterna i regel ej var genuina bönder. Av ungefär 1800 ledamöter titulerade sig en-

De ansåg, att lantbruksskolorna mycket väl vore lämpade för utbildning av alla slags jordbrukare, och några särskilda skolor för bönder behövdes därför inte. Man framhöll det förkastliga i att med konstlade medel skapa två särskilda kategorier lantbrukare, bönder och icke bönder, genom att grunda s.k. "bondeskolor" vid sidan av "rättareskolor" (Svenska lantbruksmötets förhandlingar, 1860, s. 166 ff.).

Några år senare försökte Wulff förverkliga sin tanke genom att föreslå ombildning av Orups lantbruksskola till en bondeskola. Han fick stöd från åtskilliga håll i länet, och den beredningskommitté, som yttrade sig i ärendet, tillstyrkte förändringen. Men detta hjälpte inte (Holmström, 1916, s. 37 f.).[6]

Det blev en yngre bror till Wulff, nämligen kamrer Johan Wilhelm Wulff från Alnarps lantbruksinstitut, som för lantmannaskolan kom att betyda vad Edward Nonnen betytt för lantbruksskolan och lantbruksinstitutet. J. W. Wulff upprättade år 1867 en skola i Trelleborg, som till sin utformning liknar nutidens lantmannaskolor.[7] I denna

---

dast c:a 200 hemmansägare, resten var godsägare, possessionater, tjänstemän, lärare o.dyl. När det gällde hushållningssällskapens ombud var fördelningen än mer ståndsbetonad. Av 28 ombud till lantbruksmötet 1860 var endast 2 lantbrukare, samtidigt som 16 ombud titulerades godsägare eller brukspatroner, resten var lantbruksskoleföreståndare och sekreterare i hushållningssällskapen.

En granskning av mötesprotokollen visar, att i den livliga debatt som följde Wulffs anförande följande tog till orda mot Wulffs förslag:

Lantbruksskoleföreståndare	2	personer
Brukspatron, storjordbrukare	2	„
Grosshandlare	1	person
Boktryckare	1	„

och följande var välvilligt inställda:

Hemmansägare	1	person
Agronom	1	„
Tjänsteman	1	„
Häradshövding	1	„

[6] Någon närmare granskning av förhållandena kring Orupsprojektet är ej möjlig, då hushållningssällskapets protokoll och handlingar för den tid, då Wulff var sekreterare där, delvis har förkommit.

Även på andra håll än i Skåne uppkom förslag att upprätta lantbruksskolor med teoretisk undervisning. Redan år 1864 hade professor Bergelin i tankarna att i Stockholm upprätta en sådan läroanstalt. Bergelins tanke förverkligades av professor C. A. Lindqvist år 1869. Efter första kursens slut nedlades dock skolan. (Betänkande 1884, s. 158).

[7] Även här hämtades förebilden från Tyskland. Det torde föreligga mycket starkt samband mellan C. R. Wulffs tysklandsresa år 1857 och hans därpå följande inlägg

skola bedrev Wulff uteslutande teoretisk undervisning i ämnen, som fortfarande förekommer på lantmannaskolornas läroschema.[8, 9] För inträde fordrade han minst ett års jordbrukspraktik (Peterson, 1948, s. 25 ff.). Även detta villkor återfinns i nutida inträdesfordringar. Kursen, som omfattade 6 vintermånader, var mycket livligt besökt under hela Wulffs 41-åriga verksamhet, då medelantalet elever pr kurs översteg 30. År 1908, Wulffs dödsår, upphörde skolan (Ohlsson, 1933).

Att den Wulffska skolan fick så gott anseende berodde sannolikt i stor utsträckning på Wulffs goda lärareegenskaper.[1] Prestationen blir inte mindre, när man tar hänsyn till hans elevers ofta dåliga förutbildning (Holmström, 1916, s. 59 f.).

---

i bondeskoledebatten å ena sidan och grundandet av den teoretiska lantbruksskolan i Trelleborg, även den i Stockholm, å andra sidan. Att Wulff redan före sin tysklandsresa var mycket intresserad av lantbrukarnas yrkesutbildning måste anses givet, ty denna längre resa var redan från början avsedd som studieresa i syfte att studera yrkesutbildningen inom jordbruket (Wulff, 1857, s. 337).

I Darmstadt besökte Wulff en s. k. vinterskola. Wulff skriver om denna skola (Wulff 1857, s. 330): "Genom Hush.-Sällskapet är en Bondskola anordnad i Darmstadt. Vid denna lämnas huvudsakligen teoretisk undervisning. Varje kurs räcker 5—6 månader under vintern. Där mottas endast bondsöner, vilka själva skulle mottaga gårdsbruk; dessa bo i staden. — — — Undervisningen upptar hela dagen och består av stoff, som eleverna komma att behöva såsom bönder. Vid inträdet fordras att de genomgått folkskolan och äro vana vid alla lantmannaarbeten. I de senares praktiska utförande lämnas dem dock någon undervisning i det de få lära sådana arbeten som bland allmogen äro mindre vanliga. — — — Denna inrättning har visat sig högst fördelaktig. Ynglingarna, vilkas tid här ej upptas med sådana arbeten som redan förut är dem bekanta, hinna här lära sig mycket mera än vid de lantbruksskolor där de få gå som drängar 2—3 år."

Naturligtvis samarbetade J. W. Wulff vid utförandet av Trelleborgsprojektet med sin bror C. R. Wulff. Denne stödde med sitt intresse skolans sak och bidrog även ekonomiskt till dess framgång.

[8] Svenska Folkhögskolan 1868—1918, 1921, s. 99. Den Wulffska skolan var exklusivt fackmässig. Den omfattade jordbrukets fackämnen jämte naturlära och geometri (ej aritmetik, sång och svenska), samt kommunalkunskap och statshushållning.

[9] I ett brev har rektor Ad. Robert Peterson meddelat, att han av ett samtal med förre skurupsrektorn Månsson fått den uppfattningen, att Wulff i sin undervisning ingalunda försummade de allmänbildande ämnena, även om de ej fick samma omfattning som i folkhögskolans andra årskurs.

[1] Bengtsson, F. G., 1953, skriver i sina memoarer (s. 17): "Min far tjänade bönder och patroner under ett antal år och hade till sist på sin magra lön lyckats samla 600 kronor, vilka han satsade på genomgåendet av en lantbruksskola, för vilken hans efteråt alltid avgudade Wolf var föreståndare."

Den goda elevtillslutningen till den Wulffska skolan berodde delvis också på att den fyllde ett behov, som först helt tillfredsställdes genom lantmannaskolornas tillkomst.

Lantmannaskolan via folkhögskolan

Riksdagsmännen Sven Nilsson och Ola Andersson från Skåne blev föregångsmännen för s.k. förbättrade högre folkskolor, avsedda för vuxen ungdom. Deras insatser och verksamhet för folkhögskolan började något tidigare än redaktör August Sohlmans publicering av sina för folkhögskolan utomordentligt betydelsefulla artiklar i Aftonbladet.

Dessa artiklar väckte och förde folkhögskoletanken av dansk modell ut i vida kretsar. Nilsson och Andersson däremot modifierade det danska systemet och anpassade det efter den skånske bondens speciella behov. I sina strävanden fick de hjälp av två män, som väl kände de danska folkhögskolorna, prosten Carl Bergman och fil. dr. Olof Pehrsson-Bentz på Alnarp. Två bönder, en präst och en lantbrukslärare hjälptes alltså åt att förverkliga folkhögskolan i Skåne (Holmström, 1916, s. 38 ff.). Initiativtagarnas yrkesfördelning och fackintressen kom naturligtvis att sätta spår i folkhögskolans utformning och målsättning.[2]

[2] De svenska folkhögskolorna skilde sig från sina danska moderskolor på en mycket väsentlig punkt. Grundtvig, den danske idégivaren, ansåg ej att folkhögskolan skulle vara en kunskapsmeddelare i mera "matnyttig" mening. Den borde vara en grogrund för "patriotiskt" tänkande, som skulle få dominerande plats på schemat. Den första folkhögskolan bildades också mycket riktigt i avsikt att uppehålla danskheten i Slesvig. Som en konsekvens av denna åsikt bildades det ej några fackavdelningar för blivande lantbrukare i Grundtvigs skola, ty rena lantbruksämnen ansågs ligga utanför folkhögskolans verksamhetsområde. Detta hindrade dock inte, att det fanns ett mycket nära samband mellan folkhögskolorna och lantbrukarnas yrkesskolor — de senare hade även i Danmark vuxit upp ur folkhögskolornas andliga jordmån.

Utvecklingen i Sverige var i början en annan än i Danmark. Visserligen var även här den medborgerliga upplysningen huvudsaken, men redan från början försökte man ge eleverna en undervisning, som skulle göra det möjligt för dem att sedan som jordbrukare sträva efter att förbättra sina jordbruk. Biologi och kemi fick relativt stark ställning på läroschemat, för att jordbrukare bättre skulle kunna förstå växtodlings- och avelsproblem.

Landquist, 1949, s. 273. Johansson, 1927, s. 797. Holmström, 1916, s. 44.

Resultatet av dessa fyra mäns strävanden blev folkhögskolorna i Önnestad och Hvilan. De första folkhögskolorna åtnjöt, åtminstone i början, inga statsanslag, varför de kunde utveckla sig utan några bestämmelser från myndigheterna. Och när anslag efterhand beviljades, erkändes folkhögskolornas rätt att fritt söka sig fram efter linjer, som bäst tillfredsställde de lokala bildningsbehoven.

Som ett försök att tillfredsställa den manliga jordbrukarungdomens yrkesintressen inom folkhögskolans ram, inrättades i Hvilan år 1876 och i Önnestad året därpå en s.k. övre avdelning med teoretisk undervisning i jordbrukets fackämnen med dithörande grundläggande ämnen.[3] Hvilans lantmannaavdelning blev sedan mönstret för den lantmannaskola, som föreslogs av 1882 års lantbruksundervisningskommitté, och som fick sitt första reglemente år 1887.

Initiativtagaren till den "nya given" var Leonard Holmström (Svenska Lantmannaskolans Årsskrift 1930, s. 114). Han var också den förste föreståndaren för Hvilans folkhögskola, och lantmannaavdelningen där inrättades på hans förslag. Det kan även tänkas, att Wulffs skola i Trelleborg inverkat på tillkomsten av denna lantmannaavdelning (Svenska Lantmannaskolans Årsskrift, 1930, s. 95). Å andra

[3] Svenska Folkhögskolan 1868—1918. 1921, s. 99 ff.

I styrelsens för Önnestads folkhögskola motivering vid dess förslag till upprättande av en yrkesbetonad högre avdelning vid skolan kan vi läsa följande:

"Det humanistiska vetande, vartill folkhögskolan vill giva ledning, är särskilt uti våra tider av den största vikt och betydelse för varje svensk medborgare, dock är det för ett praktiskt folk, en jordbrukande befolkning, icke allena tillfyllestgörande; därtill fordras dessutom en speciell undervisning uti det från fädren ärvda yrket. Med fullt erkännande härav och med den erfarenheten för ögonen, att de 2-åriga kurserna vid våra lantbruksskolor och institut gemenligen av den mindre lantbrukarens söner är fåtaligt bevistade, har denna skolas styrelse, under förutsättning att de vid lantbruksskolorna meddelade praktiska handgreppen med lika fördel vid gårdsbruket i hemmen kunde inläras och av den till mognare år komna ynglingen i regel är inhämtade, till Kristianstads läns Kungl. hushållningssällskap ingivit förslag, att vid Önnestads folkhögskola och i förening med densamma anordna en teoretisk undervisningskurs uti lanthushållning, efter *mönster av den uti Trelleborg sedan flera år tillbaka befintliga enskilda lantbruksskola, vilken med stort förtroende av befolkningen blivit omfattad*" (kurs. min).

Hvilans och Önnestads andra årskurs var dock en modifierad kurs — där förekom undervisning i historia, geografi, nationalekonomi, modersmål, litteraturhistoria jämte sång och talövningar (s. 98). Dessa ämnen fick senare en allt mindre omfattning, och redan på 1890-talet torde undervisningsplanen för en vid folkhögskola förlagd lantmannaskola i princip likna dagens undervisning (s. 101, 102) och även undervisningen vid den wulffska skolan i Trelleborg.

sidan hade Holmström nära förbindelser med danska folkhögskolekretsar och med dem lierade landboskolekretsar.[4] Han besökte år 1868 Danmark i syfte att studera landets folkhögskolor, varvid Marielyst folkhöjskole och landboskolen i Närum (nuvarande Lyngby landboskole) besöktes. Denna resa torde enligt Enoch Ingers inte ha gjort något djupare intryck på Holmström, utom vad beträffar lantbruksundervisningen på Närum och bekantskapen med rektor Jörgen la Cour (Hvilan 75 år, 1943, s. 22 ff. och 97 ff.).

Undervisningen på Närum och senare i Lyngby varade 2 vintrar och en sommar och var helt teoretisk. Dess mål var att dana de unga blivande lantbrukarna till självständiga och dådkraftiga danska medborgare och samtidigt att meddela de kunskaper, som de behövde som skickliga lantbrukare.[5] Vid den första årskursen undervisades i historia, geografi, modersmål, skrivning, räkning, teckning, sång och gymnastik och vid den andra årskursen i fackämnena. Någon praktik, jämförbar med svenska lantbruksskolornas, förekom ej på denna skola. Däremot hade skolan en trädgård och en mindre försöksgård för övningsändamål.

Initiativtagare till denna skola och dess förste rektor var Jörgen Carl la Cour. Han var själv lantbrukareson och kom redan i unga år till Köpenhamn för att vid det polytekniska institutet där studera lantbruk. Av brev, som la Cour skrivit under denna tid, framgår att han redan då hade tankar på att upprätta en undervisningsanstalt för lantmän. Efter kortare sejourer som högskoleassistent och folkhögskolerektor och efter en studieresa till flera västeuropeiska länder, kunde han förverkliga sin dröm — en undervisningsanstalt för unga jordbrukare där såväl allmän medborgerlig uppfostran som teoretisk yrkesutbildning skulle meddelas.

Att Holmström fått huvudimpulserna från Lyngby torde vara säkert. Uppläggningen av Hvilans tvååriga kurs och la Cours landboskolekurs liknar i hög grad varandra, även om fackutbildningen hade större plats i Lyngbys studieplan än i Hvilans.

En andra orsak till att Holmström skapade Hvilans jordbruksbetonade andra årskurs var, att ett stort antal före detta elever åter sökte

[4] Motsvarar i Sveriges lantmannaskola (Obs. namnet landboskole!).

[5] Hela detta avsnitt baseras på Lyngby landboskoles jubileumsskrift — Landboskolen ved Lyngby 1867—1917 (1917) s. 29 ff. o. 45 ff.

sig till folkhögskolan.[6] För att dessa elever skulle få större nytta av sin skolvistelse utvidgade Holmström studieplanen så, att den även kom att omfatta fackämnen.

Sammanfattningsvis kan följande översiktliga schema uppställas:

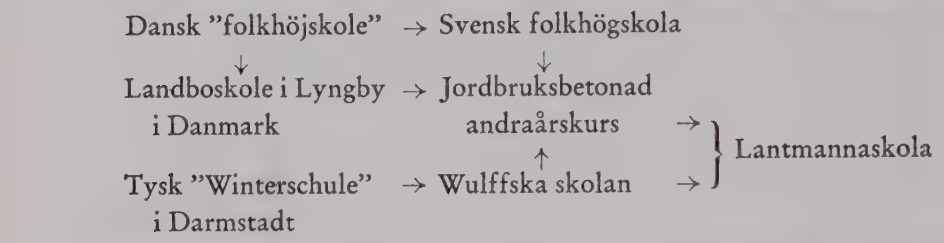

Att den Wulffska skolan delvis stått som förebild för den högre årskursen vid Önnestad får anses sannolikt, och den har troligen gett impulser även för samma årskurs vid Hvilan.[7] Från landboskolen i Lyngby torde dock de viktigaste idéerna ha kommit. Benämningen lantmannaskola har övertagits därifrån, och Holmströms livliga förbindelser med la Cour bekräftar antagandet. Det starka betonandet av de allmänna medborgerliga studierna är också ett danskt drag. Så småningom försvagades dock detta danska inflytande, och lantmannaskolans vinterkurser kom alltmer att likna den Wulffska skolan i ämnesval och målsättning.

Lantmannaavdelningarna på Hvilan och Önnestad blev ej de enda i sitt slag. Nya avdelningar eller lantmannaskolor tillkom snabbt även vid andra folkhögskolor.

Tillkomsten av en för hemmansägare anpassad yrkesskola var därmed fullbordad. 1882 års kommitté hade bara att bekräfta utvecklingen genom att föreslå statsanslag till lantmannaavdelningarna.

De kommitterade, till vilka även Holmström hörde, uppdelade lantbrukets yrkesutövare i fem huvudgrupper. Den första gruppen utgjordes av lantarbetare, den andra av arbetsbefäl, den tredje av driftsledare och den fjärde av hemmansägare och småbrukare. Den femte bestod av lantbrukslärare, konsulenter och forskare (Betänkande 1884, s. 235 ff.). Alla dessa grupper utom den första, som enligt de kommitterades

[6] Läsåret 1869–70 hade t.ex. 7 av 40 elever och 1870—71 6 av 35 tidigare genomgått en kurs på Hvilan enligt årsredogörelserna.

[7] I ett brev har Holmströms dotterson dr Ingemar Ingers dock förklarat, att H. inte från Wulff i Trelleborg fått några impulser, tvärtom ansåg H. att W. utlovade för stort resultat av sina kurser. Ingers minns att H. en gång polemiserat mot W.

mening inte var betjänt av någon skolmässig yrkesutbildning, behövde en särskilt för dem anpassad undervisning. Den andra och tredje gruppen hade redan sina utbildningsanstalter, lantbruksskolorna och instituten. De fjärde och femte däremot saknade en av staten ordnad eller övervakad skolgång. För att avhjälpa denna brist i hemmansägarnas och småbrukarnas utbildningsmöjligheter föreslog de kommitterade i sitt betänkande nya skolor, som skulle kallas lantmannaskolor.[8] De kommitterade var även väl medvetna om den femte gruppens behov av yrkesutbildning, och ett förslag framlades även, vilket dock ej här kan behandlas.

När lantmannaskolan planerades, ansåg de kommitterade, att blivande hemmansägare inte behövde särskild, skolmässigt ordnad praktikundervisning på yrkesskolan, utan att den teoretiska fackutbildningen för deras del vore det viktigaste. De utgick från att hemmanssönerna ofta fick en god praktik i sina hem eller utan svårighet kunde erhålla sådan genom att ta anställning vid någon välskött egendom. Då de i allmänhet ej hade för avsikt att söka någon mera kvalificerad anställning, behövde de ej den garanti på duglighet som arbetsbefäl, vilken en genomgången lantbruksskolekurs ansågs ge. Likaså behövde de ingen övning i att kunna leda en större arbetsstyrka. Blivande hemmansägare måste däremot självständigt kunna bedöma och avgöra de biologiska, tekniska och ekonomiska spörsmål, som ofta förekommer på ett jordbruk.

Slutsatsen blev följaktligen, att den blivande lantmannaskolan borde vara en teoretisk läroanstalt, utan praktisk jordbruksundervisning. Kursen förlades för att underlätta elevernas frånvaro från hemmen till vinterhalvåret.

1882 års undervisningskommittés förslag att inrätta lantmannaskolor rönte föga förståelse i remissinstanserna.[9] Regeringen var dock

[8] De tankegångar, som här framfördes, var en utvidgning av de Wulffska förslagen från 1850- och 1860-talen, vilket även delvis medges i betänkandet (Betänkande 1884, s. 238 och 240).

[9] Lantbruksakademiens förvaltningskommitté, som då var den inspekterande myndigheten i fråga om lantbruksskolorna, motsatte sig bestämt de sakkunnigas försök att indela jordbrukets yrkesutövare i fem grupper efter deras behov av yrkesutbildning. Den ansåg, att självägande bönder hade ett lika stort behov av färdigheter i arbetsteknik som arbetsbefäl, och att praktikutbildningen på hemmagården resp. elevgården vore underlägsen den utbildning, vilken lärlingarna fick på lantbrukssko-

mera positiv till de sakkunnigas förslag och ansåg, att i ett land som Sverige behoven av lantbruksundervisning var olika alltefter de lokala förhållandena, varför skilda skoltyper hade samma rätt att åtnjuta statsanslag och annat stöd från myndigheterna. Det skulle blott garanteras, att det fanns ett verkligt behov, och att det kunde tillfredsställas genom den skoltyp som föreslogs (Betänkande 1909, I, s. 39 ff.).

På förslag av Kungl. Maj:t beviljade därför 1887 års riksdag från och med år 1888 understöd åt sådana lantmannaskolor, vilkas stadgar blivit av regeringen godkända. Lantmannaskolan, den nya, för självägande bönder anpassade yrkesskoletypen, hade därmed blivit officiellt erkänd och inlemmad i ett genomtänkt system för lantbruksundervisningen.

Lantmannaskolorna utbyggas

Det officiella erkännandet av lantmannaskolorna, som gjorde det möjligt för dem att erhålla statsbidrag, följdes av en fortlöpande ökning av deras antal. Denna expansion kunde äga rum trots att statsanslaget per skola var förhållandevis litet och enbart avsåg att utgöra bidrag till driftskostnaderna. Något anslag till materiell utrustning för skolorna utgick ej. Det skulle dröja nästan 50 år, innan statsmakterna övertog det ekonomiska ansvaret även för detta.

År 1888 var 9 lantmannaskolor i verksamhet. Tjugo år senare var antalet 27, och 1923 fanns inte mindre än 47 skolor. Efter 1925 inträdde en stagnation. Utbyggnadstiden var slut. (Se även fig. 2).

De föreskrifter, som antogs år 1887, förblev gällande i stora drag utbyggnadsperioden igenom. Flera förändringar företogs dock. 1912

lorna. Däremot insåg även förvaltningskommittén, att det ej var väl ställt med den teoretiska undervisningen på lantbruksskolorna. Men att för den skull bilda nya skolor med i huvudsak teoretiskt kursprogram ansågs ej nödvändigt. Det skulle enligt kommittén räcka med en förbättring av lantbruksskolans teoriundervisning.

Lantbruksakademien, liksom de flesta andra remissinstanser, avstyrkte således inrättandet av lantmannaskolorna. Akademien ville bevara lantbruksskolorna, om ock i en mera modifierad form, som stomme för svensk lantbruksundervisning. Den ställde sig dock positiv till tanken att försöksvis, där ett verkligt behov förefanns, anordna annan lantbruksundervisning än den som var avsedd i den allmänna organisationsplanen. För dessa försök skulle då även statsanslag utgå (Underd. utlåtanden till 1884 års betänkande, s. 2 ff.) .

tillkom den s.k. B-typen med lägre inträdesfordringar än den äldre och ursprungliga lantmannaskolan, som nu kallades A-typen. Vid periodens slut inrättades även andra kurstyper än vinterkursen (S.O.U. 1937:35, s. 22 ff., se även del III, kap. 10).

Lantmannaskolan och lantbruksskolan

Som redan nämnts ställde bönderna sig överlag ganska likgiltiga till lantbruksskolan, även om deras inställning så småningom ändrades. Från lantbruksskolehåll hoppades man in i det sista, att denna likgiltighet skulle försvinna, och att allt fler blivande hemmansägare skulle anmäla sig som elever. Att så inte blev fallet, berodde på lantbruksskolornas svårigheter att anpassa sig till elevernas ökade krav på en mångsidigare och djupare teoretisk undervisning. Denna bristande anpassning sammanhängde, som förut påpekats, sannolikt med skolföreståndarnas och huvudmännens starka intresse av lärlingarnas arbetsprestationer och reglementets uttryckliga favoriserande av den praktiska delen av undervisningen. Statsanslagen till dessa skolor var otillräckliga, även om de inte var mindre än de anslag som kom lantmannaskolorna till del.

Under 1860—1870-talen var lantbruksskoleundervisningen en ständigt återkommande fråga vid hushållningssällskapens sammankomster och på de allmänna lantbruksmötena (Betänkande 1884, s. 154 ff.). Man föreslog bl.a., att lärotiden skulle minskas till ett år, och att tiden för teoriundervisningen skulle ökas. Diskussionen om dessa frågor liksom om den jordbruksbetonade andra årskursen vid folkhögskolorna föranledde, att den förut omtalade kommittén tillsattes för att utreda organisationen av lantbrukets skolor.

Kommittén var lyhörd för böndernas krav och föreslog, som redan tidigare beskrivits, tvenne olika typer av skolor, en med en helt och hållet teoretisk halvårskurs, den s.k. lantmannaskolan, och en med en övervägande praktisk tvåårig kurs, den s.k. lantbruksskolan. Några större förändringar för lantbruksskolans del föreslogs ej. Det ansågs visserligen önskvärt, att antalet teorilektioner vid lantbruksskolorna utökades, men skolornas styrelser fick vidsträckta befogenheter att själva bestämma över undervisningens omfång (Betänkande 1884, s. 239).

I det reglemente som utfärdades år 1887, bestämdes att lantbruksskolorna, för att kunna få statsanslag, måste ordna sin verksamhet så, att under första året minst 50 och under andra minst 100 vardagar skulle lämnas fria från annat arbete än det, som fordrades i ladugården och i stallet. Denna arbetsfria tid skulle då uteslutande ägnas åt teoretiska studier (Meddelanden från lantbruksstyrelsen nr 19, 1895 s. 124 ff.).

Då emellertid något höjt statsanslag ej beviljades lantbruksskolorna i samband med övergång till det nya systemet, var det svårt att få dem att helhjärtat införa ökad teoriundervisning. Reglementet av år 1887 kom därför aldrig att tillämpas på denna punkt. Eftersom ett stort antal lantbruksskolor varje år begärde tillstånd att slippa den vidgade teoriundervisningen, beviljades av den nystiftade lantbruksstyrelsen, som hade övertagit lantbruksakademiens övervakning av lantbruksskolorna, i flera repriser uppskov, tills år 1893 ett nytt reglemente blev fastställt av Kungl. Maj:t.

Detta reglemente var en kompromiss mellan 1887 års reglemente och det alltjämt tillämpade reglementet av år 1877, i det att man sökte förena fullgod praktisk utbildning med bättre teoretisk underbyggnad. Man frångick 1887 års bestämmelser angående de arbetsfria dagarna men bestämde noggrannare lantbruksskolornas skyldighet att ge teoretisk undervisning. För att dessa bestämmelser verkligen skulle efterlevas, förbättrades lantbruksstyrelsens inspektionsmöjligheter (Meddelanden från lantbruksstyrelsen nr 19, 1895, s. 130 ff.).

Alldenstund bestämmelser rörande minimitiden för teoretisk undervisning saknades i reglementet, blev timantalet för de teoretiska ämnena i början av 1900-talet på sina håll ganska obetydligt och varierade avsevärt från skola till skola (SOU 1930:9, s. 239). För den äldre avdelningen sträckte sig variationen från c:a 450 lektioner upp till det dubbla, och för den yngre växlade antalet från 200 till 400. När man betänker, att över 80 % av eleverna endast hade folkskola som förutbildning (Betänkande 1909, II, s. 199), och att den teoretiska undervisningen i regel skedde på kvällen efter en ansträngande arbetsdag eller tidigt på morgonen före en sådan, kan man inte vänta, att klassundervisningen vid dessa skolor skulle stå på någon hög nivå.

De officiella försöken att förbättra lantbruksskolornas undervisning fick således föga framgång. Som självklar följd av detta misslyckande

fortsatte diskussionen om lantbruksskolornas omorganisation. Medan diskussionen fortgick, nedlades dock ett antal av dem. Vidare omorganiserades de tre nordligaste lantbruksskolorna till ettåriga skolor.

Lantbruksskolans män hade i själva verket ännu inte insett, att deras skolor behövde omorganiseras för att kunna tillgodose lantbrukarnas krav på en modernare och rationellare yrkesundervisning. När lantbruksstyrelsen t.ex. år 1902 tog initiativet till modernisering av lantbruksskolornas arbetssätt, rönte detta inte något intresse från lantbruksskolehåll, och förslaget fick falla. Men utvecklingen kunde inte hejdas. Redan år 1906 ingick ett antal lantbruksskoleföreståndare med en gemensam skrivelse till lantbruksstyrelsen med önskemål om en omorganisation (Betänkande 1909, I. s. 36 f. och 115 f.). De alltmer minskade elevkullarna hade tvingat fram denna ändrade inställning. Regeringen tillsatte som redan omtalats, en kommitté vilken skyndsamt avgav sitt betänkande år 1909. Det nya reglementet, som trädde i kraft år 1912, följde de linjer kommittén hade skisserat.

Förändringarna var i huvudsak tre. Först och främst effektiviserades den teoretiska undervisningen, och för att förbättra undervisningen i klassrummet återupplivades 1887 års bestämmelser om vissa arbetsfria dagar. Antalet bestämdes till hundra. Därigenom lämnade lantbruksskolorna åtminstone delvis det dittills praktiserade systemet med afton- och morgonlektioner. För att bestämmelsen skulle bli ekonomiskt genomförbar fördubblades statsanslaget.

Kommittén hade företagit en undersökning av de större jordbrukens arbetsledarebehov och funnit, att elva skolor krävdes för att utbilda arbetsledare. Antalet minskades dock till tio. Därmed blev för det andra de tvååriga lantbruksskolornas roll som enbart praktiska arbetsledareskolor slutgiltigt fastslagen. Samtidigt fick lantbruksskolorna tillstånd att för ett mindre antal elever med tillräckliga förkunskaper anordna en ettårig praktisk-teoretisk kurs. Dessa elever skulle då följa andra årskursens undervisning. På så vis skapades en ny kurstyp, som var en kompromiss mellan lantmanna- och lantbruksskolan. Denna kurs lämpade sig för sådana elever, som önskade en mera praktisk undervisning, men som ej ville använda hela två år för sin utbildning. Kursen gav en god grundutbildning för blivande agronomie studerande och högre lantbrukstjänstemän.

För det tredje bekräftades den utveckling mot två olika typer av

praktiska skolor, som hade börjat, när de tre nordligaste lantbruksskolorna blev ettåriga. Den ena skolformen, nämligen den tvååriga, hade till uppgift att utbilda arbetsledare. Den andra, den ettåriga lantbruksskolan, skulle ge de blivande hemmansägarna möjlighet att genom praktik på ett föregångsjordbruk lära känna nya metoder och ny arbetsteknik. Den sistnämnda skoltypen omvandlades på 1940-talet till lantmannaskolans helårskurs.

Hur skulle utvecklingen ha gestaltat sig, om lantbruksskolorna med eller utan statsmakternas hjälp kunnat godta 1887 års reglemente och därigenom också kunnat ta hänsyn till de dåtida önskemålen och strävandena? Resultatet skulle förmodligen ha blivit, att lantbruksskolorna hade fått ökad konkurrenskraft gentemot lantmannaskolorna, ty den praktisk-teoretiska undervisningen bjuder många fördelar gentemot den enbart teoretiska. Man har all anledning att förmoda, att den kraftiga nedgången i elevantalet i början av 1900-talet skulle ha uteblivit, och att därmed även "lantbruksskoledöden" ha förhindrats.

Nu lade de njugga statsanslagen och de privatägda lantbruksskolornas krassa ekonomiska syn på verksamheten hinder i vägen för de positiva strävandena under 1870- och 1880-talen. Dessa strävanden kom senare helt att inriktas på de nybildade lantmannaskolorna. Resultatet lät inte länge vänta på sig. Lantmannaskolorna övertog snabbt den centrala roll inom jordbrukets yrkesundervisning, som under fem decennier hade tillhört lantbruksskolan.

Lantmannaskolan och folkhögskolan

När regeringen första gången tillerkände en lantmannaskola understöd, fastställde den även skolans stadgar. Dessa stadgar överensstämde i regel med en av lantbruksstyrelsen upprättad normalstadga. Denna myndighet hade nämligen kontrollen över lantmannaskolorna sedan 1894 och hade även till uppgift att fastställa undervisningsplanerna. Normalstadgan bestämde undervisningstiden till minst 20 veckor, vilka i de enskilda fallen med ett undantag (Vindeln i Västerbotten) förlades till vinterhalvåret. I samma stadga föreskrevs även inträdesfordringarna. Folkhögskolans första årskurs ansågs vara nödvändig för att eleverna tillfredsställande skulle kunna sätta sig in i de

biologiska och teknisk-ekonomiska spörsmål, vartill en lantbrukare måste ta ställning (Betänkande 1909, I, s. 39).

I regel blev det också så, att lantmannaskoleeleverna hade genomgått folkhögskolan vid sitt inträde i lantmannaskolan. De hade därför fått en jämförelsevis god undervisning i allmän medborgarkunskap. Under dessa förhållanden var det helt naturligt, att folkhögskolorna och lantmannaskolorna kom att ägna sig åt sina särskilda läroämnen, folkhögskolan åt de allmänbildande ämnena och lantmannaskolan åt jordbruksämnena.

Erfarenheten visade dock snart, att det var svårt för elever från småbrukarhem att få tid och pengar till att genomgå två kurser (Johansson, 1927, s. 797). Man ansåg sig ha råd till endast en kurs, och då blev det oftast folkhögskolans första årskurs. Jordbrukets fackmän ansåg detta system felaktigt, då lantbrukets yrkesundervisning av dem betraktades som lika viktig som den allmänbildning, som meddelades i folkhögskolans första årskurs. Därför var deras önskemål, att det måtte bildas skolor, där teoretisk jordbruksutbildning kunde meddelas även till elever utan annan skolunderbyggnad än folkskolan. Man ansåg även, att folkskolan under de två decennierna efter 1887, när lantmannaskolan officiellt tillkom, hade genomgått en så storartad utveckling, att kraven på förutbildning utöver vad folkskolan kunde ge tedde sig mindre nödvändiga. Från mera radikalt håll krävdes till och med skarp gränsdragning mellan folkhögskolan och lantmannaskolan.

Folkhögskolornas målsmän ställde sig avvisande både till kravet på att de lantmannaskolor, som var kombinerade med folkhögskolor, skulle ställas under facklig ledning och till önskemålen om att inträdesfordringarna skulle sänkas. Man menade, att landsbygdens bildningsnivå därigenom skulle sjunka avsevärt. Denna synpunkt är helt naturlig, när man vet att folkhögskolorna uppstod och utbyggdes i syfte att ge lantungdomen en allsidig medborgerlig uppfostran, där även fackämnen hade en given plats. Fackutbildningen utgjorde dock under den tiden en del av folkhögskoleutbildningen, även när den av metodiska skäl överfördes till en särskild årskurs. En utbrytning av fackämnena från folkhögskolekursen i syfte att låta dessa bilda underlaget till en ny skolkurs, stred ju mot de principer folkhögskolan alltid haft som sin

ledstjärna.[1] Man ansåg ingalunda, att landsbygdens behov av allmän och medborgerlig orientering hade minskat under de år som gått, utan tvärtom att det blivit starkare, även om det vid 1900-talets början kommit i skuggan av det starka kravet på fackutbildning — ett krav, "som ej utgått från de djupa lederna, utan till väsentlig del kom från kretsar med övervägande fackutbildning", såsom Holmström uttryckte det (Holmström, 1916, s. 43).

Folkhögskolornas avvisande hållning gentemot fackmännens krav var således dikterat av strävandena att upprätthålla en viss bildningsstandard på landsbygden. Man var rädd för att folkhögskolan skulle förlora sin betydelse, om, som man uttryckte sig, det rationalistiska tänkandet finge övertaget. Samtidigt önskade man, att lantmannaskolans utveckling, liksom hittills, skulle ske inom folkhögskolans ram och under dess ledning.

Diskussionen om lantmannaskolans vidare öde blev mycket livlig och stundom hetsig. I vissa fall medförde motsättningarna svårigheter för de båda skolformernas förespråkare att samarbeta med varandra (Peterson, 1948, s. 47). Det hela slutade med en kompromiss, i det att 1907 års lantbruksundervisningskommitté föreslog att man skulle inrätta skolor med endast genomgången folkskola som inträdesfordran. Dessa skulle då kallas B-skolor i motsats till A-skolor, där sambandet med folkhögskolans första årskurs upprätthölls. Vidare föreslogs vissa ändringar i de kombinerade skolornas organisation, så att lantmannaskolorna finge en något självständigare ställning. Lantmannaskolans föreståndare skulle vara agronom. Vid de kombinerade skolorna skulle en av föreståndarna utses till rektor (Betänkande 1909, s. 91 ff.).

Frågan om samhörigheten mellan lantmannaskolan och folkhögskolan ansågs av kommittén särskilt viktig, varför en utförlig motivering medföljde kommitténs förslag på denna punkt. Kommittén tryckte starkt på, att driftskostnaderna för lantmannaskolan avsevärt hade

[1] Detta påstående är en kraftig förenkling av situationen omkring sekelskiftet. Av Holmströms brevsamling, som förvaras i universitetsbiblioteket i Lund, framgår det tydligt, att det under denna tid fanns några folkhögskolerektorer som arbetade för en folkhögskola av mera dansk typ. Allteftersom striden mellan lantmanna- och folkhögskolan fortsatte och otvivelaktigt påverkade trivseln vid dessa skolor, flerdubblades antalet anhängare till denna tanke för att så småningom komma att dominera. Problemet yrkesutbildning vid den svenska folkhögskolan från Holmström till våra dagar är otvivelaktigt av stort intresse och värt sin egen avhandling.

kunnat reduceras tack vare dess samgående med folkhögskolan. Folkhögskolans lärare, lokaler och undervisningsmaterial hade mot billig avgift stått till dess förfogande. Den starka expansion, som lantmannaskolan genomgått i början av 1900-talet, skulle troligen inte ha varit möjlig, om den inte på detta sätt kunnat påräkna ekonomiskt stöd under de första arbetsåren.

Men det var inte enbart ekonomisk trygghet lantmannaskolorna under sin utvecklingstid enligt kommittén kunde åtnjuta hos folkhögskolan. Även när det gällde att propagera för en bättre fackutbildning och få kontakt med de bygder, varifrån lantmannaskolan hämtar sina elever, gav folkhögskolan ett värdefullt stöd.[2]

Kommittén pekade även på vissa olägenheter, som det nära sambandet mellan de båda skolformerna flerstädes kommit att medföra. Samarbetet mellan skolorna samt mellan bygden och lantmannaskolan hade gått bra, då folkhögskolans föreståndare, vilken utan undantag samtidigt även varit föreståndare för lantmannaskolan, genom praktisk erfarenhet i detalj kunnat leda även sistnämnda skolas verksamhet. I motsatt fall där denna praktiska erfarenhet saknades hos folkhögskoleföreståndaren, hade resultatet blivit sämre.

Kommittén ansåg, att lantmannaskolans verksamhet i framtiden skulle bli mera omfattande än dittills, tack vare det ökade understödet från statens sida åt mindre bemedlade elever samt efter inrättandet av B-skolor. Lantmannaskolan skulle därför behöva en självständigare organisation. Kommittén ville dock som nämnts ej gå så långt som till att rekommendera fullständig skilsmässa mellan de båda skolorna.

Förslaget var en utpräglad kompromiss, och gillades varken av lantmannaskole- eller folkhögskolekretsarna. Det blev dock antaget av riksdagen och trädde i kraft år 1912. Detta riksdagens beslut var det första officiella erkännandet av de strävanden att göra lantmannaskolorna helt fristående, som hade börjat redan vid sekelskiftet.

[2] Det var sannerligen ingen lätt uppgift att övertyga jordbrukarna om behovet av en bättre yrkesutbildning. Inställningen till detta problem är ju en annan bland våra dagars jordbrukare, men det är ändå inte mycket mer än 10 % av jordbrukets utövare, som besöker jordbrukets yrkesskolor, fastän statsmakterna bekostar undervisningen och dessutom nu lämnar statsstipendier i mycket större utsträckning än vad då var fallet.

3

UTVECKLINGEN EFTER 1912

Lantmannaskolans konsolidering

Lantmannaskolornas krav på en friare ställning gentemot folkhögskolorna vann, som vi sett, trots folkhögskolans motstånd, gehör hos statsmakterna och resulterade i 1912 års riksdagsbeslut. Liksom de flesta kompromisser blev även denna en halvmesyr. Motsättningarna minskades därför knappast genom överenskommelsen. Efter en andhämtningspaus under det första världskriget fördes därför "kampen" för fullständig frigörelse vidare.

Det måste dock tilläggas, att det aldrig funnits något tvång för en lantmannaskola att vara inhyst under samma tak som en folkhögskola, än mindre att tillhöra folkhögskolan som en särskild avdelning. Anslagen beviljades lika, oberoende av organisationsformen. De flesta lantmannaskolorna var dock förbundna med folkhögskolor. Under hela utbyggnadstiden drevs mer än 60 %, år 1910 ända upp till 79 % av lantmannaskolorna i samma regi som folkhögskolorna. Ännu så sent som år 1935 hade hälften av skolorna gemensamma lokaler. När dessa rader skrives, mer än 15 år efter 1940 års förordning, har skilsmässan ännu inte överallt kommit till stånd.

Att separationen mellan skolorna gick så långsamt, trots önskemål från lantmannaskolehåll och alla uttalanden i officiella utredningar, berodde helt enkelt på att förutsättningar för en mera fristående lantmannaskola i allmänhet saknades. Anslutningen till lantmannaskolorna var intill 1920 ganska ringa. Få kurser räknade ett större antal elever än 20. Även folkhögskolekurserna var förhållandevis små under denna tid men var dock bättre besökta än lantmannaskolorna (Ernest, 1928,

s. 37 f.). Kursernas ringa elevantal gjorde, att driftskostnaderna blev relativt höga, varför intet var naturligare, än att folkhögskolan och lantmannaskolan, vilka båda syftade till att höja landsbygdens bildningsstandard, genom samexistens försökte skära ner kostnaderna per elev. I regel hade folkhögskolan den ledande ställningen. Den var äldst av de båda skolorna och mera allmänt känd samt hade lättare att erhålla anslag från enskilt håll. På grund av sin undanskymda plats som dotterinstitution hade lantmannaskolan vanligen svårt att vinna erkännande i bygderna oaktat ett allt starkare behov av yrkesutbildning hos lantbrukarna. Landsbygdsungdomen fick inte sällan först genom folkhögskolan upp ögonen för yrkesutbildningens betydelse. Bättre ekonomiska möjligheter för lantmannaskolorna och ökad kännedom om vikten av yrkesundervisning för landsbygdens folk var därför ofrånkomliga krav för att en allmän frigörelse överhuvudtaget skulle bli möjlig.

De fristående lantmannaskolornas ekonomi kunde ej nämnvärt förbättras utan ett ökat stöd från statsmakternas sida. Lantmannaskolorna inriktade därför sina strävanden på att få statsanslagen höjda.

En livlig diskussion, som delvis fick ökad skärpa på grund av tillfällig nedgång av elevantalet både i lantmanna- och folkhögskolorna, uppstod på 1920-talet. Denna diskussion resulterade i att en kommitté tillsattes år 1928, som redan år 1930 avgav ett betänkande med förslag till ordnande av den lägre lantbruksundervisningen.

Utredningens förslag ledde dock ej till någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida (S.O.U. 1937:33, s. 7). Förmodligen berodde statsmakternas relativt ringa intresse för lantbruksundervisningen på den svåra ekonomiska kris, som Sverige under denna tid genomgick. De regeringar, som då hade makten kunde inte heller lägga ned mycken energi på för dem vid denna tidpunkt underordnade spörsmål.[1]

De problem, som 1928 års kommitté hade redovisat i sitt betänkande, krävde dock sin lösning, varför så småningom en ny kommitté tillsattes år 1936. Dess betänkande 1937 resulterade i ett nytt och genomgripande, för att inte säga revolutionerande reglemente för lantmannaskolorna (SFS 1940:724). De på utlåtandet byggda beslut, som fattades år 1939, innebar huvudsakligen:

[1] Carl Ekman, 1930—1932; Felix Hamrin, 1932; Per Albin Hansson, 1932—1936.

1. Lantmannaskolorna frigjordes organisatoriskt från folkhögskolorna.
2. Staten påtog sig ett större ansvar för skolornas kostnader.
3. Statsbidrag skulle beviljas även till byggnader vid lantmannaskolorna.
4. Skoljordbruket gjordes obligatoriskt från och med den 1 november 1948.

På så vis hade lantmannaskolornas 40-åriga strävanden efter en från folkhögskolan fristående organisation till slut krönts med framgång. De ekonomiska förutsättningarna för en separation hade skapats.

Vilka var nu de argument för och emot en fristående lantmannaskola, som framkommit i den föregående diskussionen?

För fortsatt intimt samarbete talade, förutom de redan nämnda ekonomiska skälen, först och främst den omständigheten, att den allmänna, kulturella nivån i de flesta fall otvivelaktigt var högre vid de samarbetande skolorna. Genom utbyte av de båda skolornas lärare kunde undervisningen i vissa ämnen, t.ex. svenska språket och medborgarkunskap, handhas av akademiskt utbildade lärare med i dessa ämnen högre kompetens än vad agronomerna i regel hade. Då antalet lärare per skola blev större, och då skilda områden var representerade i lärarrådet, borde den ensidighet, som onekligen är en fara för de nutida lantmannaskolornas del, bättre kunna undvikas.

Förläggningen av tvenne skolor på samma plats möjliggjorde vidare, att dessa lättare kunde bli centrum för bildningssträvandena på orten, varigenom elevanskaffningen avsevärt befrämjades. När eleverna var av båda könen, kunde deras fritidsverksamhet ordnas på ett angenämare sätt, varigenom de bättre trivdes på dessa skolor.

Samarbetsmotståndarna framhävde först och främst de svårigheter, som oftast bottnade i personliga motsättningar mellan skolornas föreståndare. Eftersom lantmannaskoleföreståndarna i regel hade en lägre ställning än folkhögskoleföreståndarna, var det helt naturligt, att de förra önskade en skilsmässa.

Den allvarligaste anmärkningen mot samgåendet var, att skolans rektor, i regel folkhögskolans föreståndare, ibland hade främjat sin egen skola på lantmannaskolans bekostnad (S.O.U. 1930, s. 135 ff.). Särskilt när det gällde elevanskaffningen blev motsättningarna stundom mycket stora. Misstankar hade i vissa fall framkommit, att rektor inte varit

helt opartisk vid annonsering av skolans elevplatser. I diskussionen hade man även åberopat fall, då elever, vilka på förhand inte riktigt känt till de olika skolornas undervisning, av rektor antagits till elever i folkhögskolan, fastän de egentligen borde ha anvisats till lantmannaskolan. Dessa beklagansvärda kontroverser mellan skolorna bottnade med största sannolikhet i osäkerheten beträffande deras framtidsutsikter, vilket i sin tur berodde på elevantalets oroväckande tendenser till nedgång vid slutet på 20-talet (se fig 1). Det var emellertid ingalunda enbart lantmannaskolans män, som förebrådde folkhögskolan för illojalitet. I vissa fall synes förhållandet ha varit det motsatta (Boethius, 1929, s. 35 ff.). Hur de verkliga förhållandena gestaltade sig, är svårt att få någon bestämd uppfattning om. Oftast kan slitningarna mellan rektor och lantmannaskolans föreståndare helt enkelt ha berott på deras olika livsåskådning och bakgrund. Folkhögskoleföreståndarna var i regel humanister med akademisk utbildning, lantmannaskoleföreståndarna däremot naturvetare med institutunderbyggnad.

Man får även räkna med den omständigheten, att folkhögskolorna sorterade under skolöverstyrelsen och lantmannaskolorna under lantbruksstyrelsen. Denna splittring, som skapades genom 1887 och 1912 års bestämmelser, visade sig vid närmare granskning medföra olägenheter, som i stor utsträckning överskuggade de fördelar, som man har i en "samskola". Den största nackdelen med systemet var dock bristen på enhetlig ledning av skolorna.

1912 års reform visade sig ha så ödesdigra följder, att en ändring blev av nöden. Eftersom återgång till det gamla inte längre var tänkbar blev en fullständig skilsmässa den enda möjliga utvägen. Till en början försöktes emellertid med en kompromisslösning för att rädda de värden, som ansågs gå förlorade genom en fullständig separation.

År 1927 framlades av statskonsulent August Östergren ett förslag om upprättande av en s.k. syntesskola, vilken i sin undervisning skulle förena de viktigaste av såväl folkhögskolans allmänbildande ämnen som lantmannaskolans fackämnen (Östergren, 1927, s. 28). Impulserna till syntesskolan hade Östergren fått dels från en dansk skolform, ett mellanting av folkhögskola och lantmannaskola, dels från den jordbruksbetonade folkhögskolan i Vara (a.a., s. 15 ff.).[2]

[2] Vara folkhögskolas grundare och rektor Anders Johansson, har mellan de senaste världskrigen ehuru i något modifierad form, försökt hålla levande det utbildnings-

Östergren tog särskild hänsyn till elever från bonde- och småbrukarhem, för vilka det var förbundet med svårigheter att vistas hela två vintrar på en högre skola. Han ansåg att bondeungdomen behövde både yrkeskunskaper och allmän orientering, och att denna allsidiga utbildning skulle förmedlas av en skola, syntesskolan. Lantungdomsskolorna, som syntesskolorna skulle kallas, borde göras relativt stora, och de borde i fortsättningen bli den huvudsakliga utbildningsanstalten för lantungdomen, övertagande såväl folkhögskolornas som lantmannaskolornas och lanthushållsskolornas arbetsuppgifter. Huvuddelen av de manliga eleverna skulle där undervisas under en vinterkurs, omfattande både fackämnen och historia, geografi, nationalekonomi o.d. Men för övrigt skulle även andra kurser med varierande innehåll och längd ordnas. Vissa kurser skulle ha fortsättningskursens karaktär och ge möjlighet för dem, som så önskade, att inhämta ytterligare kunskaper i olika ämnen.

Folkhögskolans idé, sådan den utvecklats i Sverige, skulle hållas i helgd vid dessa lantungdomsskolor, och för undervisning av mera väckande och ideell art skulle beredas stort utrymme. Skolorna skulle bli verkliga bygdecentra. Vid sidan av den allmänna undervisningen skulle nämligen beredas plats för föreläsningar och föredrag även för bygdens folk. Östergren räknade med att syntesskolan skulle vinna avsevärt mycket starkare resonans hos stora ungdomsskaror, än vad ett antal mindre skolor av mera speciell typ skulle kunna.

Förslaget vann emellertid inte någon genklang. Folkhögskolekretsarna fruktade den konkurrens, som sådana skolor skulle medföra för de mera renodlade folkhögskolorna. Lantmannaskolornas män ville ha en separation till stånd fortast möjligt och önskade inga fler kompromisslösningar, vilka enligt deras mening endast kunde betyda en etapp på vägen till ett fullständigt åtskiljande.

Då även folkhögskolekretsarna så småningom fann, att den dualism, som uppkommit genom 1912 års bestämmelser, försvårade arbetet både på lantmannaskolorna och på folkhögskolorna,[3] och då det Östergren-

ideal, som uppställdes av Holmström. Detta försök vore värt sin egen undersökning, emedan just i hans fall förhållandena mellan folkhögskola och lantmannaskola träder bäst i dagen och intrigspelet bakom dessa lättast kan genomskådas och analyseras (se t.ex. JOHANSSON, 1949).

[3] SOU 1930:9, s. 139 f.

Styrelsen för svenska folkhögskolans lärarförening inlämnade en skrivelse till 1928

ska kompromissförsöket inte fick några anhängare, återstod endast en fullständig skilsmässa mellan skolorna.

Då efter 1940 års omorganisation även de sista banden mellan folkhögskolan och lantmannaskolan blev ytterligt försvagade, fanns det inte längre någon anledning att behålla den tidigare indelningen av lantmannaskolorna i A- och B-typ. Lantmannaskolorna borde besökas av så stor del av bondeungdomen som möjligt, och att sortera den efter krav på förkunskaper skulle enbart förhindra detta.

Skoljordbruk och praktiska kurser vid lantmannaskolorna

Lantmannaskolan fick genom 1939 års riksdags beslut den utformning, som den har i dag. Som vi sett frigjordes den organisatoriskt från folkhögskolan. Nya normer för statsbidrag beslöts, och staten påtog sig en större anpart än förut av kostnaderna för verksamheten. Av stor betydelse var också beslutet, att till lantmannaskola skulle höra ett av skolan drivet jordbruk. Bestämmelsen om skoljordbruk trädde emellertid inte i kraft förrän år 1948, och dispens har lämnats för de fall, där ett lämpligt jordbruk inte kunnat anskaffas. Då åligger det dock skolans styrelse att med innehavare av i skolans närhet belägen

---

års sakkunniga rörande förhållandet mellan folkhögskola och lantmannaskola, vilken bl.a. hade följande lydelse:

"I och med det att lantmannaskolan organiserades som en särskild skolform, som underordnades en annan central myndighet, än vad som gäller om folkhögskolan, uppkom en dualism i ledningen, som genom 1912 års omorganisation av den lägre lantbruksundervisningen ytterligare accentuerades. Denna dualism har ur uppfostrings- och undervisningsarbetets synpunkt varit synnerligen olycklig. Särskilt ha de bestämmelser, som sedan 1912 gälla, varit av den natur att friktionsanledningar med lätthet kunnat uppkomma. Givetvis ha de faktiska relationerna mellan skolorna och deras lärare varit ganska växlande, beroende på olika personliga och ortsförhållanden. På somliga håll ha de varit goda, men man vågar nästan säga, att de varit det trots organisationsformerna. — — —

Enligt styrelsens mening vore den ändamålsenliga utvecklingslinjen den, att där man av ekonomiska eller andra skäl ansåge det fördelaktigt att ha folkhögskol- och lantmannaundervisning förlagda till samma lokaler, göra ledningen i mycket högre grad än nu gemensam och förlägga all undervisning under ecklesiastikdepartementet. — — —

Styrelsen och den förening den representerar anse sålunda, att om man i organisatoriskt hänseende skall skilja folkhögskolan och lantmannaskolan åt, det också ur uppfostringssynpunkt är absolut nödvändigt att fullständigt åtskilja dem i fråga om förläggning."

egendom träffa avtal om att i nödig utsträckning få disponera denna egendom för undervisningsändamål (S.O.U. 1948:49, s. 11).

I början av lantmannaskolornas verksamhetstid ansågs det inte nödvändigt för dem att driva något jordbruk. Denna åsikt har dock så småningom fått ge vika, och på 1920-talet kom kravet på skoljordbruk på reformprogrammet som framlades av ERNEST (ERNEST, 1928, s. 72 och 77).

Även om lantmannaskolorna först under 1920-talet på allvar började förses med jordbruk, fanns det redan vid sekelskiftet män, som arbetade för att skoljordbruk skulle anskaffas till skolorna och drivas av dess lärare. En av dem var rektor PETER GUNNARSSON i Svalöv.[4] Dennes trägna försök att förse Svalövs lantmannaskola med jordbruk rönte emellertid föga framgång.[5] I övrigt hade elva skolor före år 1916 redan vid sitt bildande försetts med jordbruk, tre skolor skaffade sig jordbruk mellan åren 1916 och 1920 och ytterligare fem mellan åren 1920 och 1928. År 1928 ägde 19 lantmannaskolor av 44, eller 43 %, eget jordbruk.[6]

Uppfattningen om behovet och betydelsen av skoljordbruk har varit olika under olika tider, liksom också lantmannaskole- och folkhögskolekretsarna haft skilda meningar därom. För att riktigt förstå åsiktsförändringarna på området måste man hålla i minnet, att lantmanna-

[4] Svalövs lantmannaskola 1899—1949, s. 72.

Gunnarsson skriver härom i redogörelsen för läsåret 1900—01: "Frågan om att skaffa Fridhem ett mindre jordbruk har på sista tiden börjat att på allvar diskuteras. En av orsakerna till att den kommit på tal, är den hos lantmännen icke ovanliga åsikten, att om ett jordbruk skötes efter de teoretiska grunder, som eleverna få i lantmannaskolan lära vara riktiga, så bär det sig inte. Är den åsikten riktig, då äro våra lantmannaskolor onyttiga institutioner. Men invändningen kan vara riktig i så måtto, att läraren i lantbruk kan bättre justera teorierna, om han själv får tillfälle pröva dem på jordbruk av ungefär den areal, som våra mindre jordbrukare besitta eller bruka. Detta jordbruk finge alltså icke vara ett experimentfält i vanlig mening, men väl efter bästa förmåga ett mönster för lönande jordbruk i den "lilla stilen". Lantbrukslärarens undervisning skulle alltså bli mera konkret och samlad och elevernas behållning och mognad naturligtvis betydligt större. För att likväl förebygga missförståndet, att eleverna skulle "praktisera" på skolans jordbruk, d.v.s. att förslaget skulle betyda en återgång till lantbruksskola, få vi strax nämna, att det ingalunda är fallet. "Praktiserandet" skall som bekant vara undangjort, innan elev får inträde i lantmannaskola. Det är alltså icke meningen begagna skolan som förevändning för att bereda sig god och billig arbetskraft och på det sättet göra jordbruket lönande."

[5] Svalöv fick sitt jordbruk först år 1927.

[6] Uppgifterna är hämtade ur Svenska Lantmannaskolans Årsskrift 1930.

skolan kom till som utbildningsanstalt för lantbrukarungdom. Lantmannaskolan skulle först och främst vara en teoretisk läroanstalt. Då eleverna vid sitt inträde måste förete intyg om minst ett års jordbrukspraktik, och då skolan inte var till för att utbilda förmän, ansåg man att någon praktisk handledning av eleverna inte behövde ingå i programmet eller skulle medhinnas under den korta tid, som stod till förfogande.

1907 års lantbruksundervisningskommitté vidhöll ännu denna tankegång. De sakkunniga fann nämligen — trots önskemål från flera håll om att lantmannaskolorna skulle meddela även praktisk undervisning — att sådan undervisning vore förenad med betydande olägenheter. Enligt deras mening skulle den inte vara nödvändig, bl.a. på grund av att kursen i regel måste förläggas till vinterhalvåret. Kommittén vidgick dock, att praktiska demonstrationer av pedagogiska skäl vore av stort värde. Men sådana demonstrationer kunde mycket väl ordnas på vilket jordbruk som helst, blott det vore väl skött och ägaren vore villig att upplåta sitt jordbruk för detta ändamål. Detta var alltså den officiella åsikten, och den torde i allmänhet ha förfäktats av folkhögskolekretsarna (Betänkande 1909, II, s. 56 ff.). Hushållningssällskapen däremot önskade att lantmannaskolan helst skulle ha eget jordbruk, och motiveringen var, att det behövdes demonstrationsobjekt. Gunnarsson hade dock ett än vidare syfte, då enligt honom skoljordbruket även skulle vara en förbindelseled mellan det praktiska jordbruket i orten och skolans teoretiska undervisning (Betänkande 1909, II, s. 55 ff.).

I 1930 års betänkande, liksom i de yttranden, som avgivits i samband med 1928 års lantbruksundervisningsutredning (S.O.U. 1930:9, s. 75 ff.), har den Gunnarssonska tankegången fullständigt slagit igenom. De sakkunniga i denna utredning (S.O.U. 1930:39, s. 86 ff.), liksom 1936 års sakkunniga (S.O.U. 1937:33, s. 82) anslöt sig till tanken, att till varje lantmannaskola skulle höra ett skoljordbruk, och för att ytterligare accentuera detta föreslogs, att statsbidrag på mycket gynnsamma villkor skulle utgå för detta ändamål (S.O.U. 1937:33, s. 227 ff.).

Genom 1940 års bestämmelser slutligen gjordes skoljordbruket obligatoriskt för lantmannaskolorna. Därigenom fick lantmannaskolorna helt nya möjligheter att lämna en mera praktiskt betonad undervisning.

Det var rektor Ernst Ernest, som vid Dingle lantmannaskola (Ernest, 1928, s. 68 ff.) år 1926 för första gången realiserade idén med en praktiskt betonad fortsättningskurs. Då intet statsanslag till sådana praktisk-teoretiska kurser beviljades, anordnades denna kurs på föreståndarens egen risk. Försöket utföll väl. Eleverna fick arbeta en viss tid varje dag och turades om i stallarna, i diverse jordbruksarbeten och i försöksverksamhet. De fick också pröva på att vara rättare en kortare tid. Enligt Ernest skulle en sådan kurs vara ett ypperligt medel att ge eleverna en allsidig utbildning och en större förståelse för teoriernas tillämpande i praktiken.

Den praktisk-teoretiska kursen har dock haft svårt att hävda sig på andra håll. De skolor som anslutit sig till Ernests idé har inte varit många, och de elever, som åtnjutit undervisning av sådan art, har hittills inte varit fler än hundra om året.

II

ELEVERNA

4 ANSLUTNINGEN TILL JORDBRUKETS YRKESSKOLOR

Ungefär 100 000 manliga ungdomar i ålder 15 till 25 år är f.n. knutna till jordbruket. Önskvärt vore att de flesta av dessa ungdomar kunde genomgå någon av jordbrukets yrkesskolor. Detta skulle på sin höjd betyda, att i genomsnitt 10 000 manliga ungdomar och även ett mindre antal kvinnliga varje år skulle söka sig till dessa skolor. Detta är som bekant inte fallet. Antalet ungdomar, som årligen genomgår lantmanna- eller lantbruksskolans grundkurser, överstiger sällan två tusen.

Alla initierade är överens om att jordbrukets rationella skötsel kräver ständigt bättre kunskaper och ökade färdigheter av sina utövare, och att praktiken på hemgården blir alltmer otillräcklig för detta ändamål. Därför inger den ringa rekryteringen allvarliga bekymmer.

Jordbrukets skolor, i första hand lantmannaskolorna, är till för att lämna bl.a. en teoretisk grundutbildning för jordbrukets yrkesutövare. Ett rationellt jordbruk utan utbildad driftsledare är otänkbart. Visserligen är lantmanna- eller lantbruksskolorna ej ensamma om att förmedla kunskaper på detta område. Även genom press, radio, hushållningssällskapens och annan kursverksamhet, korrespondensstudier m.m. sker en omfattande kunskapsförmedling. Men all denna verksamhet kan rubriceras som fortbildning, och i regel krävs en mera fast skolning som utgångspunkt och bakgrund. För att kunna bedöma det nutida och än mer det framtida jordbrukets förutsättningar till ekonomisk produktion och driftsrationalisering bör man därför känna till, i vilken omfattning de blivande jordbrukarna skaffar sig en grundutbildning av detta slag.

Jordbrukets yrkesskolor befinner sig, som så många gånger förr, i en omdanings- och brytningstid. Även därför är det av betydande

intresse att erhålla kunskap om elevernas anslutning. Därigenom skapas ökade möjligheter till upplysning och elevrekrytering.

Denna del av inventeringen är avsedd att kvantitativt fastställa rekryteringen till lantmanna- och lantbruksskolorna, elevernas geografiska tillhörighet samt delvis deras yrkesmiljö.

Rekryteringsproblemet är mycket komplicerat och svårlöst. Att med detta arbete ge uttömmande förklaringar till rekryteringssvårigheterna är ej min mening. Det är i stället ett första trevande försök att börja nysta upp problemhärvan. Det är därför min förhoppning, att detta försök åtföljs av andra mera ingående och analyserande arbeten. Här föreligger ett stort, intressant och i det närmaste obearbetat arbetsfält.

Undersökningens uppläggning

Jag har undersökt samtliga, inalles 5 232 lantmanna- och lantbruksskoleelevers hemortstillhörighet för läsåren 1953/54, 54/55 och 55/56. För att undgå dubbelstatistik har elever i lantmannaskolans fortsättningskurs ej medtagits — dessa har ju tidigare genomgått en huvudkurs på en lantmannaskola. Ej heller medräknas de elever på lantbruksskola, som redan har genomgått lantmannaskola. När det gäller den tvååriga lantbruksskolekursen har endast yngre kursens elever kommit ifråga, även detta för att undvika dubbelbokföring. Jordbruksskoleelever och elever i lantmannaskolans praktisk-teoretiska sommarkurser har likaledes lämnats åsido, då jag inte anser att denna utbildning äger grundutbildningskaraktär. Elever med utländsk hemort har inte heller medtagits.

Huvudparten av data inhämtades medelst de frågeformulär som användes vid en skolmotivundersökning för läsåret 1954/55 och en attitydundersökning under läsåret 1953/54.[1] 1955/56 års data inhäm-

[1] Data införskaffades medelst följande formulär:

Efternamn: ..... Tilltalsnamn: .....

Hemadress: ..... i ..... län.

Född den / 19.... Kurstyp .....

Jag kommer från lantbrukare-, lantarbetare-, skogsarbetare-, arrendator-, lantbrukstjänstemanna-, skogstjänstemannahem eller annat hem (angiv i sistnämnda fall lämplig beteckning här till höger .....).

tades genom rektorerna. Någon källgranskning rörande genom rektorerna erhållna data har ej skett. Felmarginalen i detta material torde näppeligen överstiga den i not 1 anförda.

Några lantmannaskolor deltog varken i skolmotivundersökningen eller i attitydundersökningen och några elever vid de deltagande skolorna medverkade ej på grund av sjukdom o.d. För att fylla de luckor som på så sätt uppkom i materialet bad jag de rektorer, vid vilkas skolor data inte var hundraprocentigt insamlade, om vissa elevuppgifter. Rektorerna hörsammade denna vädjan i mycket stor utsträckning.

För cirka 50 elever har jag ej kunnat bestämma vederbörandes hemort, och för 14 av dessa har inte ens hemlän kunnat fastställas. Dessa

---

Hemgårdens areal är ..... ha åker och ..... ha skog.
Min förutbildning är folkskola, realexamen, studentexamen, folkhögskola, jordbruksskola, lantmannaskolans ..... kurs, annan utbildning: .....

Cirka 400 uppgifter, som inhämtats på detta sätt, jämfördes med de uppgifter, som inlämnats av eleverna till lantbruksstyrelsen i samband med deras stipendieansökningar. I ett fall stämde inte uppgiften rörande hemorten och hemlänet. I fyra fall stämde inte uppgifterna vad beträffar yrkesmiljön. I ett fall hade en kontoristson titulerat sin far direktör, i ett annat fall hade en lantarbetarson uppgett sig komma från ett lantbrukarhem. En arbetarson hade ej uppgett sin faders yrke, och en arrendator angavs som hemmansägare. Felprocenten är alltså mycket liten även, om den är tendentiös. Här finns nämligen en benägenhet att ange yrken med högre social status. Att använda stipendieregistret som jämförelsegrund har å andra sidan vissa nackdelar, då eleverna vid ifyllandet av stipendieansökningar ofta frestas att ange yrke med lägre ekonomisk status. Hösten 1953 insamlades en del data genom skolornas försorg. En del av dessa data, cirka 500, jämfördes med elevernas direkt till mig lämnade uppgifter. Felprocenten är här lika stor eller cirka en procent, men felens karaktär en annan. Bland de fem finns det två skogsarbetarsöner med hemareal 1 resp. 1,7 ha åker som uppgett sig vara lantbrukarsöner (gränsfall alltså), en arrendatorson kallar sin far hemmansägare, men rektorn kallar honom arrendator, fast han i själva verket dessutom äger en mindre gård; i ett fall anges en jordbrukstjänsteman som lantbrukare och i ett fall en kronotorpare som kronojägare. En viss felmarginal förekommer alltså, men den består i regel av gränsdragnings- och tolkningsfall. Fall där direkt medvetet felaktiga uppgifter angetts är fåtaliga. Förmodligen är antalet arbetare något för litet och högre befattningshavare och lantbrukare något för högt, men förskjutningarna kan anses vara så obetydliga, att de helt kan nonchaleras.

Vad beträffar uppgifter om hemgårdens areal visar elevuppgifternas kollationering med olika källor, att eleverna har en viss benägenhet att avrunda arealerna uppåt till jämna fem- och tiotal. Av de 240 lantbrukarsöner vilkas arealuppgifter kontrollerades, visade det sig att 29 (12 %) av eleverna uppgett något för hög åkerareal och 2 (1 %) något för liten. Dessa avrundningar är dock ej besvärande, då endast i ett fall skiljaktigheterna gäller de olika storleksgrupperna.

personer utgör 0.9 procent av hela populationen och fördelar sig ganska jämnt på samtliga län. För 89 lantbrukarbarn har jag ej kunnat fastställa hemgårdens areal. De utgör 2.0 procent av sampelns lantbrukarbarn.

Frekvensrelationerna

Jag har velat mäta elevtätheten bland lantbrukare, inom andra yrkeskategorier och totalt.

Uppgifter om antalet elever per viss arealenhet ger i och för sig inte någon intressant eller meningsfull information. Meningsfull blir den först, när den sätts i relation till någon variabel, som gör jämförelser med andra liknande arealenheter möjliga. De variabler, som kan bilda den gemensamma nämnaren vid jämförande undersökningar av detta slag, är främst tre:

1. Antal invånare.
2. Antal brukningsenheter.
3. Antal yrkesverksamma inom jord- och skogsbruk.

Den första jämförelsegrunden har den svagheten, att jordbruksbygderna oerhört gynnas, då det i lantbrukets skolor finns ett ganska ringa antal yrkeselever, som kommer från annat håll än jordbrukarhem. En sådan jämförelse beskriver med största sannolikhet ingenting annat än bygdens näringsstruktur.

Den andra jämförelsen är att föredra, då arealenheterna här kommer att rangordnas efter i dessa befintliga lantbruk. Men även här kan man peka på svagheter. För det första tar denna jämförelsemetod ingen hänsyn till gårdens storlek. Relativt fler elever kommer från större gårdar till lantbrukets yrkesskolor. Endast ett fåtal elever rekryteras från de minsta brukningsenheterna. För det andra kommer tätorterna med många innevånare och ett fåtal jordbruk inom sina gränser att gynnas genom denna metod.

Den tredje jämförelsegrunden som t.ex. yrkesutbildningssakkunniga har använt i sitt betänkande (SOU 1954:11, s. 464) är också behäftad med vissa svagheter. Även här gynnas tätorterna. Å andra sidan innebär denna indelningsgrund, att större hänsyn tas till gårdsstorleken, då antalet yrkesverksamma är relativt högre på större gårdar än på mindre.

Vårt val av jämförelsegrunder har dikterats av våra syften med dessa jämförelser. Vad lantbrukarsönerna beträffar, har valet av relationskriterium varit relativt lätt. I det fallet är antalet gårdar per arealenhet[2] den bästa jämförelsegrunden. Det har emellertid varit svårt att bestämma vilka fastigheter som kan betraktas som jordbruksgårdar. I vårt resonemang har vi härvid utgått från elevernas egen uppfattning och delvis från Höök:s (Höök, 1952, s. 60) sammanställning rörande den del av arbetsstyrkan som har haft arbete utom egendomen vid de olika stora gårdarna.[3]

Varje elev har ju själv fått bestämma (med undantag av 1955/56 års data, där rektorerna i stor utsträckning ifyllde blanketterna) föräldrarnas yrkestillhörighet. Härvid har det visat sig, att i 91 fall, där arealen 0.25—2.0 ha uppgetts, 42 elever ansett sig tillhöra annan yrkesmiljö och 49 jordbrukarmiljö. För storleksgruppen 2—5 ha är motsvarande siffror 338, 36 och 302, och i storleksgruppen 5—10 ha har endast 20 elever angett sig tillhöra annan yrkesmiljö.

Enligt Höök torde arbetsstyrkan utföra 49 % av arbetet utanför den egna egendomen vid gårdar med åkerareal 2—5 ha, 28 % när åkerarealen är 5—10 ha och 16 % när åkerarealen är 10—20 ha.

Med hänsyn till dessa siffror har jag tagit med samtliga egendomar med åkerareal överstigande 2 ha åker och räknat dem som jordbruksgårdar.[4]

Vid val av jämförelsetal för andra än lantbrukarbarn, har jag utnyttjat 1950 års folkräkning. Jag vet, att lantmannaskole- liksom lantbruksskoleeleverna i regel kommer från åldersklasserna 18—23 år (s. 84). Vår undersökning gäller årskullarna 1953/54—1955/56. An-

[2] De arealenheter jag har använt som bas för beräkningarna har varit dels kommuner och dels områden. Betr. områden se s. 66.

[3] En uttömmande diskussion rörande företagare och brukningsenhet föres i Gulbrandsen, 1957, s. 53 ff.

[4] Att även medta enheter med mindre åkerareal än 2 ha i beräkningarna torde ej vara berättigat även av andra skäl. För det första är det mycket sannolikt, att en stor del brukningsenheter av denna storlek, som anges i jordbruksräkningarna som jordbruksenheter, ej brukas enbart av en självständig jordbruksföretagare. Enligt Gulbrandsen, 1957, s. 56 f, var år 1950 endast 35 % av brukningsenheter under 2 har åker odlade av egna företagare. För kategorierna 2—5 resp. 5—10 ha var motsvarande procenttal 87 och 106. För det andra kan det tänkas, att en del elever med hemareal understigande 2 ha åker överhuvudtaget ej angett denna, då de ansett den för liten. Samma anmärkning gäller i viss, om även i mycket liten, utsträckning storleksgruppen 2—5 ha åker.

talet män i åldern 15—20 år under 1950 kan därför anses som lämpligt relationskriterium i detta fall.[5] (Folkräkningen den 31 december 1950, del III, tab. 1.) Åldersklasserna 15—20 omfattar i folkräkningen såväl lantbrukarsöner som andra yrkesgrupper. Relationen lantbrukare — andra yrkesgrupper varierar kraftigt från kommun till kommun, varför vi måste försöka skilja mellan lantbrukarsöner — andra. Då vi saknar kännedom om antalet lantbrukarsöner i 15—20 årsåldern måste vi här försöka att på genvägar dra lantbrukardelen från frekvenserna. En genväg finner vi om vi förutsätter, att det 1950 på var sjätte gård fanns en manlig individ i 15—20-årsåldern[6] härstammande från ett lantbrukarhem. Genom att dividera antalet gårdar ($B_{2-\infty}$) i kommunerna med 6 får vi då en subtraktionsterm, med vilken vi sedan korrigerar de totala frekvenserna. Efter korrigeringen återstår det sannolika antalet ungdomar inom de andra yrkesgrupperna. Efter korrigeringen av befolkningstalet män i 15—20 år (M_{15-20}) med den ovannämnda subtraktionstermen $\frac{B_{2-\infty}}{6}$ har vi erhållit ett jämförelsetal som någorlunda motsvarar antalet män tillhörande åldersgrupperna 15—20 år beträffande andra yrkesgrupper än lantbrukare.

Jag har i detta jämförelsetal dock ej kunnat ta hänsyn till migrationen; man får alltså räkna med en systematisk felkälla, som gynnar kommuner med immigrativa tendenser och missgynnar kommuner med emigrativa sådana.

Vid konstruerandet av ett relativtal för att mäta den totala elevtätheten har jag tagit hänsyn till de olika arealstorleksgruppernas rekrytering. Det har visat sig, att lantmanna- och lantbruksskolor besökes per år av cirka:

3 elever[7] per 1 000 manliga ungdomar i årsklassen 18—23 från icke lantbrukarhem (M_a)[8]

[5] Ändringar genom migration och dödsfall bortses.

[6] Enligt Höök, 1952, s. 52, fanns det år 1949 ungefär 60 000 manliga ungdomar i åldern 15—20 år tillhörande jordbruksbefolkningen, därav cirka 10 000 fast anställda. En viss del av dessa fast anställda kan även anses vara jordbrukarsöner. En mindre del av manliga familjemedlemmar som t.ex. studerar e.d. har likaväl ej tagits med i statistiken. Därför kan vi approximativt fastställa siffran manlig ungdom härstammande från lantbrukarhem som fanns på svenska lantbruk 1950 till 60 000. Antalet gårdar cirka 370 000. Antalet gårdar per ungdom ≈ 6. Här tas ej hänsyn till arealgränsen.

[7] De fåtaliga kvinnliga eleverna har i dessa statistiska undersökningar beräknats som män.

[8] $M_a = M_{15-20} - \frac{B_{2-\infty}}{6}$

1 elev per 1 000 brukningsenheter med 2—5 ha åker (B_{2-5})
3 elever » 1 000 » » 5—10 ha åker (B_{5-10})
6 elever » 1 000 » » 10—20 ha åker (B_{10-20})
11 elever » 1 000 » » 20—30 ha åker (B_{20-30})
16 elever » 1 000 » » 30—50 ha åker (B_{30-50})
20 elever » 1 000 » » över 50 ha åker ($B_{50-\infty}$)

För att eliminera den del av elevtäthetsvariationen som beror på olikheter i kommunernas jordbruksarealer per brukningsenhet och antalet manliga ungdomar tillhörande andra yrkesmiljöer har jag konstruerat ett standardtal (ET_3).[9]

Vi har således komponerat tre elevtäthetstal, d.v.s. relativtal, vilka var och en mäter elevtätheten mot olika jämförelsegrunder. Dessa, som kallas elevtal (ET), är alltså:

$$ET_1 = \frac{\text{Antal elever från lantbrukarhem}}{B_{2-\infty}} \cdot 1\,000$$

$$ET_2 = \frac{\text{Antal elever från icke lantbrukarhem}}{M_a} \cdot 1\,000$$

$$ET_3 = \frac{\text{Samtliga elever} \cdot 1\,000}{3\,M_a + B_{2-5} + 3\,B_{5-10} + 6\,B_{10-20} + 11\,B_{20-30} + 16\,B_{30-50} + 20\,B_{50-\infty}}$$

Det visade sig vid uträkningen av elevtalen (ET), att variationen inom kommunerna mellan de olika åren var betydande.[1]

[9] Innebörden med ET_3-beräkningen är den, att man räknar ut det antal elever pr kommun eller annan arealenhet, som skulle ha erhållits om varje storleksgrupp brukningsenheter och antalet i kommun m.m. befintliga icke lantbrukarsöner skickat ett riksgenomsnittligt antal elever till jordbrukets yrkesskolor. Man utgår alltså från medelfrekvensen elever inom varje storleksgrupp och gruppen övriga samt uträknar det antal elever, som skulle erhållits för varje kommun. Genom summering erhålles sedan s.k. elevtalskapaciteter och genom att dividera det vunna antalet elever med elevtalskapaciteter erhålles ett indextal, här kallat ET_3. För en närmare diskussion av denna metod, se Wicksell, 1919, s. 287 ff.

[1] En undersökning för att fastställa denna variation genomfördes därför. Mellanårsvariationen i absoluta antalet elever inom 367 slumpmässigt utvalda kommuner (slumpmässigt inom länen) fastställdes medelst variationsanalys (Koort, 1956, bil. 4, s. 10). Mellanårsvariansen inom kommunerna blev $\sigma_i^2 = 3.6$. Av denna variationsanalys kunde jag dra den slutsatsen, att inomkommunsvariationen var betydande. De olika kommunernas medelfel för de olika elevtalen kan framräknas enligt följande formel:

$$\text{elevtalets (ET) medelfel} = \frac{\sigma_i}{\sqrt{x}} \cdot 1000\ a_y$$

där x = antalet år, som elevtalet är genomsnittet av, och a_y = elevtalets beräkningsformels divisor. Formeln att bestämma medelfelet är en enkel approximation och tillräckligt effektiv.

Elevtalen för de mindre kommunerna är behäftade med så stora medelfel, att det inte kan anses tillrådligt att beräkna några elevtal för kommuner med några hundra brukningsenheter. Därför har jag regionalt sammanslagit de mindre kommunerna till lämpliga enheter och sedan beräknat gemensamma elevtal för på så sätt vunna 254 områden.[2]

Jag har χ^2-analyserat elevtalen 3 beträffande 51 slumpmässigt utvalda områden. χ^2 blev här 343 vilket är av den storleken, att någon tvekan om mellanområdesskillnadernas statistiska säkerhet i elevtäthet ej föreligger.

Elevanslutningen

Fig. 1 anger lantmanna- och lantbruksskolornas utveckling vad beträffar antal elever. Om man granskar kurvorna finner man, att jordbrukarungdomens intresse för yrkesundervisningen på få undantag när ständigt varit stigande. Anslutningen har aldrig varit större än efter det senaste världskriget. Visserligen har elevanslutningen sjunkit något under de senaste åren jämfört med toppsiffrorna strax efter kriget, men nedgången har denna gång varit blygsammare jämfört med den nedgång som skedde efter det första världskriget.

På frågan hur många de lantbrukare är, som har skolmässig yrkesutbildning, kan vi i dag ej ge svar, då statistik över lantbruksbefolkningens skolutbildning saknas.[4] Gissningsvis torde hela siffran yrkesutbildade lantbrukare snarare under- än överstiga tio procent.

[2] Vid sammanslagningen av kommuner i områden har jag följt vissa principer. Jag har à priori haft anledning att förmoda, att bygdens industrialisering och jordbrukskaraktär kan påverka elevtalens storlek. Därför har jag vid sammanslagningar beaktat kommunernas industrialisering enl. 1950 års folkräkning och deras läge i de naturliga områdena (Jordbruksatlas över Sverige, 1937, s. 23). I övrigt har jag undvikit att splittra de större städernas närmaste omland och att skilja dessa städer från deras omland.

[4] Gulbrandsen har i sin undersökning rörande jordbrukarnas produktionsplanering undersökt graden av lantbrukarnas yrkesutbildning inom två områden. (Gulbrandsen, 1955, tabellerna IA och IB.) Även om hans undersökning, som endast omfattar två begränsade områden, är relativt liten vad antalet försökspersoner beträffar och oklar rörande principerna för uttagningen av dessa, kommer han till resultat av betydande intresse. På skånska slättbygder är det procentuella antalet lantbrukare med skolmässig yrkesutbildning 30 och i småländska skogsbygder 8. Iögonfallande är, att ungefär dubbelt så många har jordbruksutbildning bland de jord-

I ett tidigare arbete har jag beskrivit elevanslutningen från de olika länen och figur 3 är ursprungligen publicerad i detta arbete (KOORT, 1955a, s. 797 f.). Elevtätheten har i detta arbete dock uträknats efter något andra grunder än ET_1.[5] Variationen är som synes stor. Från 10 elever per 1 000 gårdar i Skåne-Blekinge till 2 i Gävle-Dala är nästan alla mellangrader representerade. Det är kanske förvånande att ett sådant jordbrukslän som Skaraborg inte har större anslutning. Siffran här torde dock vara något missvisande, då Vara jordbruksbetonade folkhögskola inte är med i statistiken.

En annan intressant omständighet är den förhållandevis goda anslutningen i övre Norrland, samtidigt som Västernorrlands, Gävleborgs och Kopparbergs län visar mycket låg anslutning.

Att känna till de lokala tendenserna i elevrekryteringen kan ha sitt värde. Genom att undersöka förhållandena i de län där rekryteringen kraftigt går framåt eller lika kraftigt går tillbaka, kan man upptäcka och klarlägga orsakerna till rekryteringssvårigheterna, de må nu vara de lokala närings- eller befolkningsförhållandena, flykten från landsbygden, arbetskraftsfrågorna inom jordbruket, tillgången till andra utbildningsmöjligheter eller möjligen brister hos jordbrukets yrkesskolor.

Småbruksutredningen har framlagt vissa data över 1949/50 och 1950/51 års elevanslutning.[6] Vi har jämfört småbrukarutredningens

---

brukare som är yngre än 40 år än bland dem som är äldre än 40 år. Detta förhållande kan delvis även utläsas av fig. 1 s. 15. Likaså anger han, att ägare av större jordbruk i avsevärt högre omfattning skaffar sig utbildning än andra jordbrukare. Även detta bekräftar tendenserna i vår undersökning.

Man kan tyvärr inte utifrån Gulbrandsens undersökning avgöra hur stor del av de svenska lantbrukarna som har yrkesutbildning. Då de områden Gulbrandsen undersökt sedan gammalt kännetecknats av hög standard hos skolorna och av hög elevfrekvens, är det sannolikt, att den av honom beräknade frekvensen yrkesutbildade lantbrukare är större än riksfrekvensen.

[5] Gårdantalet för fig. 3 har beräknats så, att samtliga gårdar med 5 ha åker och mer har medtagits jämte hälften av gårdarna 2—5 ha. Uppgifterna om brukningsenheterna grundar sig på 1951 års jordbruksräkning.

[6] SOU 1955:7, s. 205 ff.

Småbruksutredningen har företagit en undersökning bland eleverna vid de kurser, som vintrarna 1949/50 och 1950/51 pågick vid lantmannaskolorna. Eleverna hade i denna undersökning fått fylla i ett formulär ang. faderns yrke, ev. föräldrajordbrukets åkerareal, det län inom vilket vederbörande hörde hemma och framtidsplaner.

Svar har influtit från 46 av landets 49 skolor. Föreningsskolan vid Sånga Säby

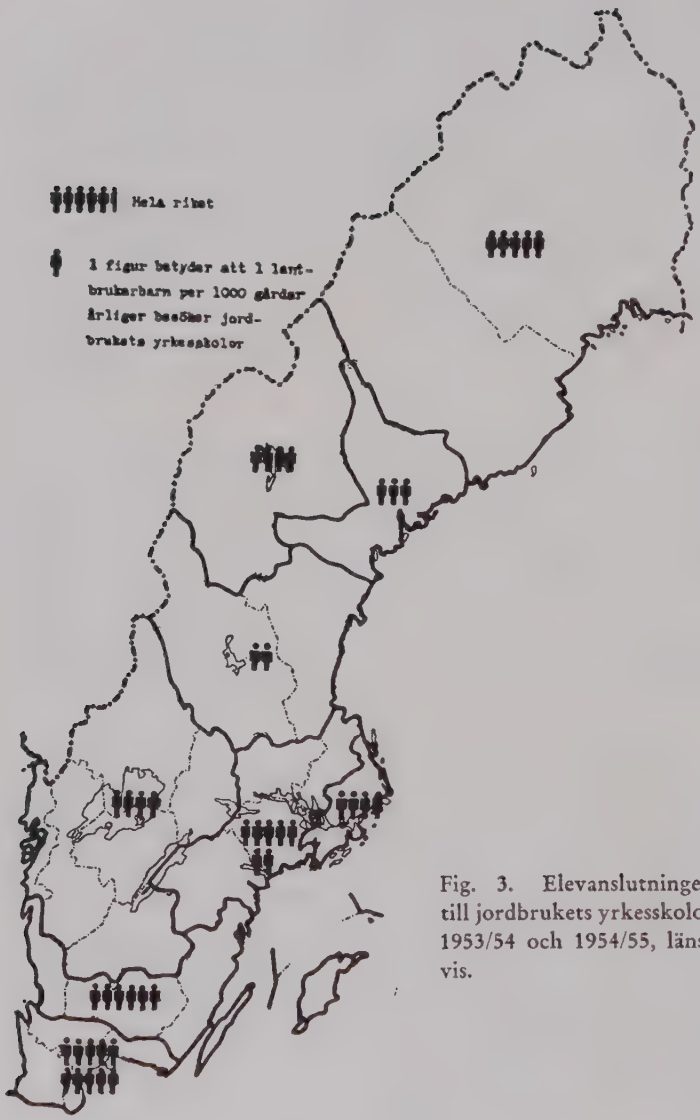

Fig. 3. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54 och 1954/55, länsvis.

och två västerbottenskolor med enbart sommarkurs har ej medtagits. Föreningsskolan är av så speciell karaktär, att den därför ej tagits med. De två västerbottenskolorna däremot borde varit med i statistiken liksom lantbruksskolorna. Av denna anled-

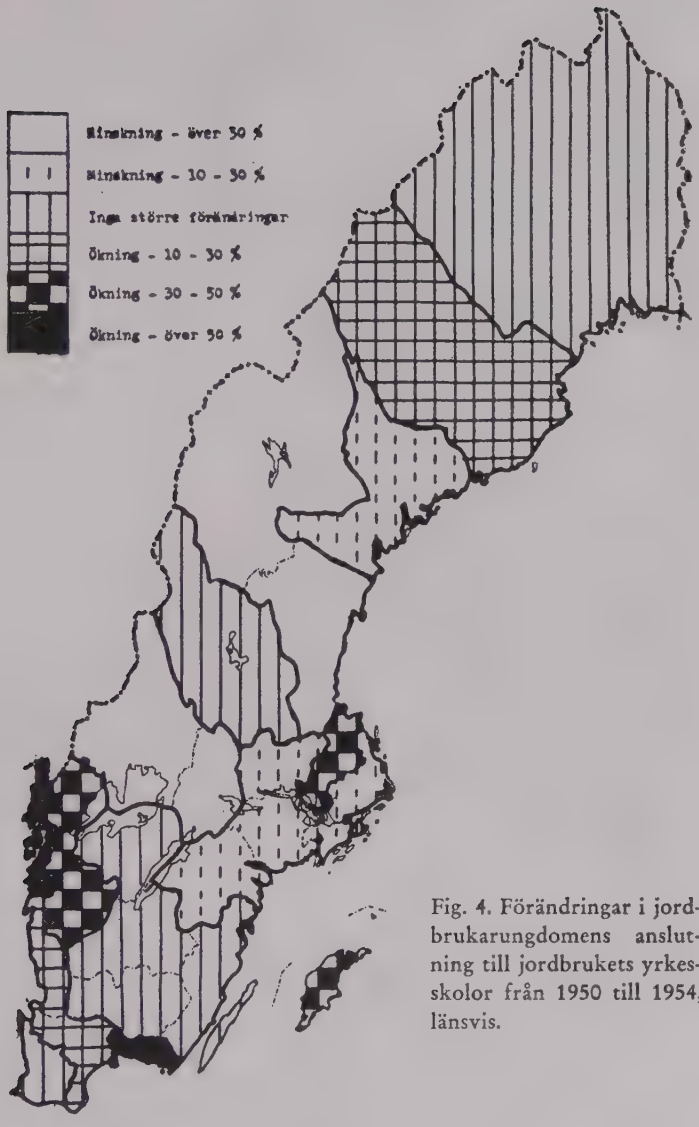

Fig. 4. Förändringar i jordbrukarungdomens anslutning till jordbrukets yrkesskolor från 1950 till 1954, länsvis.

ning är småbrukarutredningens siffror ej användbara utan ytterligare komplettering och bearbetning. En sådan komplettering och bearbetning har jag även gjort vad beträffar uppgifterna rörande elevernas länstillhörighet.

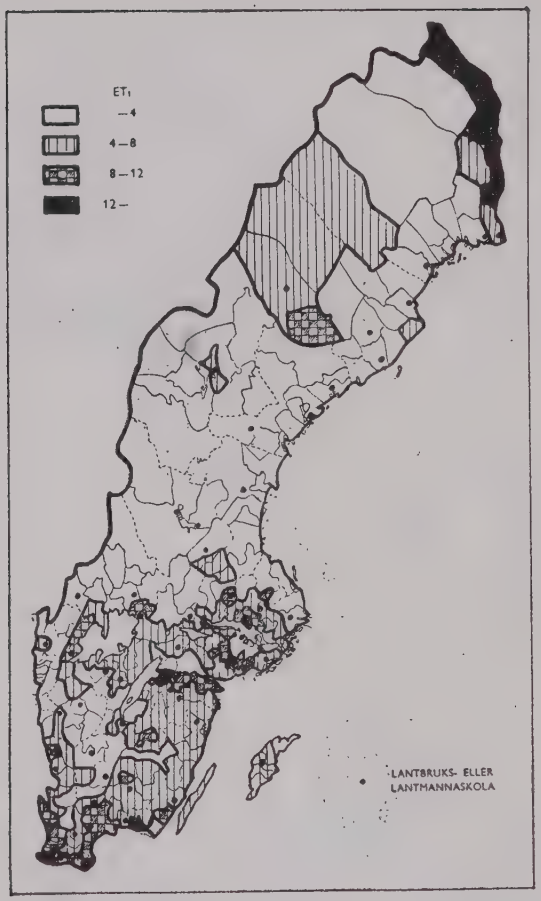

Fig. 5. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54—1955/56. Områdesvis. Lantbrukarbarn.

data med våra egna. Resultatet av denna jämförelse åskådliggöres av fig. 4. Att endast jordbrukarungdomen tagits som riktpunkt vid jämförelsen och ej samtliga elever beror främst på att det är relativt få icke-lantbrukarsöner som blir egna jordbrukare.[7]

Intresset för yrkesutbildningen inom jordbruket har ökat mest i ett område, som sträcker sig som ett bälte från Bohuslän till Blekinge. I övrigt visar endast Uppsala och Gotlands län någon större ökning. Tyvärr känner vi för närvarande ingenting till om orsakerna till dessa förändringar. Då det är av mycket stor betydelse att få dessa orsaker klarlagda, föreligger här en svår men tacksam uppgift för ett forskarlag.

[7] Undersökningsresultatet vad beträffar även andra än lantbrukarbarn har tabellariskt angetts i Koort, 1955 a, s. 798.

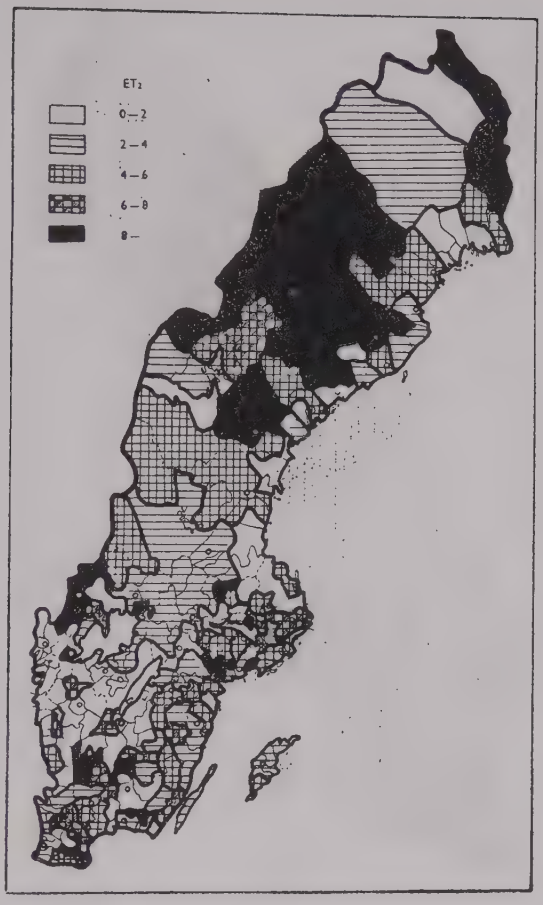

Fig. 6. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54—1955/56. Områdesvis. Icke lantbrukarbarn.

Länet som indelningsgrund för elevanslutningen är dock för grovt. En ytterligare nyansering torde ge bättre möjligheter att bedöma rekryteringen. Därför har elevfrekvenserna undersökts områdesvis. Resultatet av denna undersökning kan utläsas av fig. 5, 6 och 7.

Dessa kartor ger många impulser, som jag tyvärr inte kan bearbeta och utveckla inom detta arbetes ram. Jag kan dock peka på vissa intressanta sammanhang och får i övrigt hoppas på fortsatt forskning.

Industrialiseringen och elevrekryteringen

Befolkningsutvecklingen under de sista decennierna kännetecknas av en stark uttunning på den rena landsbygden och en hastig tillväxt

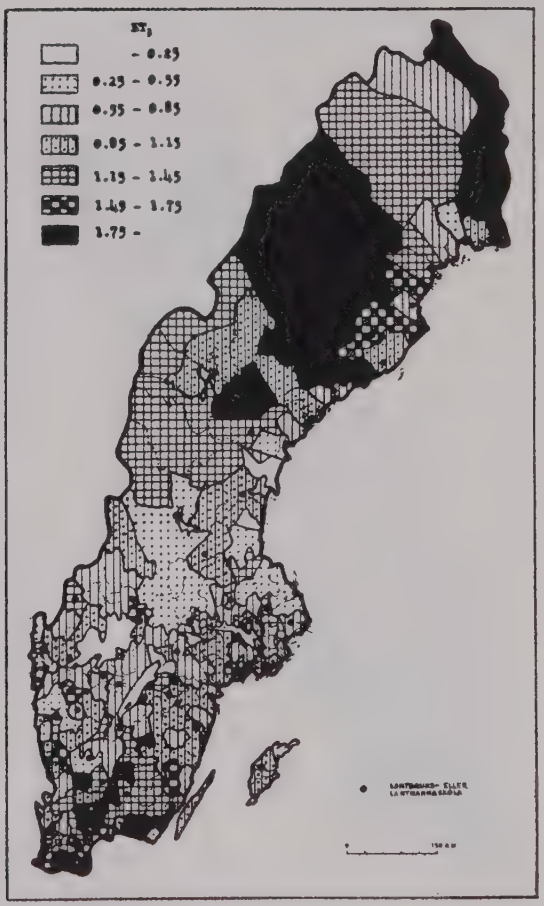

Fig. 7. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54—1955/56. Områdesvis. Samtliga yrkeskategorier.

inom tätorterna.[8] I vårt samhälle föreligger ju fortfarande en latent brist på arbetskraft, och industrierna och de flesta av de s.k. stadsnäringarna kan ofta bjuda bättre anställningsvillkor än jordbruket.

De lantbrukarsöner som är bosatta i omedelbar närhet av större industricentra har lättare att få kontakt med industrierna och serviceanstalterna och blir mera påverkade att lämna jordbruket. Därför har vi all anledning att förmoda, att de kommuner, som nått längst i fråga om industrialiseringen, även har den största avflyttningen från jordbruket. Följaktligen skulle då den relativa elevtätheten vid jordbrukets yrkesskolor vara minst där.

[8] Vidare om befolkningsutvecklingen, se Höök, 1952.

I 1950 års folkräkning anges kommunernas industrialiseringsgrad medelst ett procenttal, som anger hur stor del av den förvärvsarbetande befolkningen i kommunen, som är sysselsatt med industriellt arbete och hantverk. Tack vare dessa uppgifter har jag kunnat fastställa industrialiseringsgraden i de berörda områdena.

Jag har satt elevtalen i samband med industrialiseringsgraden och beräknat rangkorrelationer mellan dessa variabler inom länen. Att så skett beror på min önskan att eliminera den variation, som beror på skillnaderna mellan de olika länens skolor.

Följande rangkorrelationer har erhållits:[9]

Län	Antal områden	$\rho_{ind.grad/ET_3}$	$\rho_{ind.grad/ET_6}$
Norrbottens	14	— 0.60	— 0.72
Västerbottens	14	— 0.72	— 0.79
Västernorrlands	10	— 0.77	— 0.57
Gävleborgs	9	+ 0.07	— 0.06
Kopparbergs	8	— 0.63	— 0.55
Värmlands	11	— 0.85	— 0.66
Örebro	8	— 0.12	— 0.64
Västmanlands	9	— 0.85	— 0.35
Uppsala	8	— 0.66	— 0.30
Södermanlands	13	— 0.35	— 0.62
Göteborgs och Bohus	9	— 0.15	— 0.25
Älvsborgs	15	— 0.46	— 0.74
Östergötlands	13	— 0.37	— 0.20
Jönköpings	12	— 0.28	— 0.36
Kronobergs	9	— 0.81	— 0.68
Kalmar	11	— 0.78	— 0.25

Även om rangkorrelationen varierar från område till område är tendensen på ett enda undantag när enhetlig. Från denna undersökning kan vi nu dra den slutsatsen, att det finns en negativ och rätt så bety-

[9] Dessa korrelationer är okorrigerade för bundna ranger.

Jordbrukslänen med relativt svagt utvecklad industri har ej undersökts, d.v.s. Jämtland, Skaraborg, Halland och Gotland, likaså har Stockholms län uteslutits, då stora delar av detta län står under Stor-Stockholms direkta inflytande. Att Blekinge ej kom med beror på detta läns relativt enhetliga näringsstruktur. I de skånska länen är avstånden så små, att vår grova metod ej kunnat användas.

dande samvariation mellan kommunernas industrialiseringsgrad och elevtäthet. Med viss sannolikhet kan fastställas, att industrialiseringsgradens andel i elevtalens variation är ungefär 25 %.

Innan vi slutgiltigt kan fastslå den betydelsefulla roll industrialiseringen spelar för elevfrekvensen, måste vi kontrollera huruvida inte en tredje faktor, nämligen jordbrukets bonitetsförhållanden kan tänkas vara den primära orsaken till korrelationen mellan de ovan nämnda två variablerna. Kan m.a.o. sambandet mellan dem förklaras av att de mest industrialiserade bygderna i regel är de ur jordbrukssynpunkt svagaste och tvärtom? För att preliminärt pröva denna möjlighet skall vi granska förhållandena i övre Norrland. Här har vi nämligen de tydligaste sambanden, och förhållandena kan dessutom renodlas på grund av de stora avstånden. Slutligen har vi här två från varandra avvikande naturliga områden, kustlandet och inlandet, där jordbruksförhållandena i väsentlig mån är olika. Betingelserna i kustlandet är avgjort gynnsammare för jordbruket än i inlandet.

Granskningen av fig. 8 och 9 bekräftar den ursprungliga hypotesen.

En jämförelse med de mest arbetskraftskrävande industriernas lokalisering och elevanslutningen visar att elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor är tämligen svag, i vissa fall mycket svag i områden där det finns gruvor och anrikningsverk, järn- och metallmanufaktur,

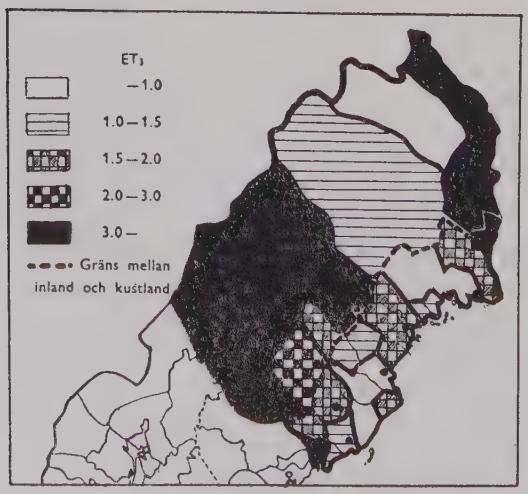

Fig. 8. Elevtätheten 1953/54—1955/56. Övre Norrland.

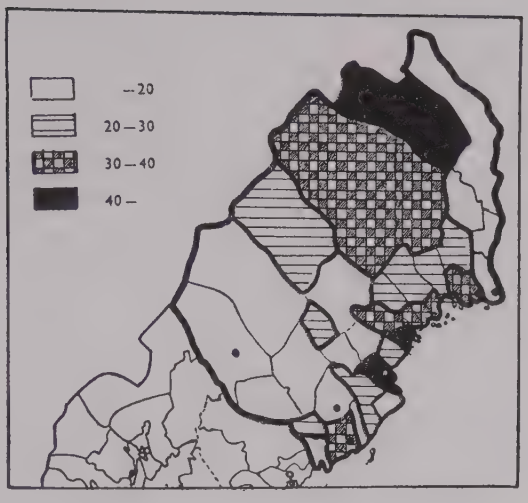

Fig. 9. Industrialiseringen enl. 1950 års folkräkning. Övre Norrland.
Den procentuella andelen av den förvärvsarbetande befolkningen som är sysselsatt med industri och hantverk.

järnverk, massaindustri, sågverksindustri, snickeri- och möbelindustri, glasindustri och textilindustri.[1] Ännu tydligare kan industrins dragningskraft på jordbrukarungdomen utläsas av frekvenssiffrorna i de områden, där endast ett mycket ringa antal industrier finns. Övre Tornedalen, Arvidsjaur, södra Västerbotten, Lillhärdal, Särna, Albo och Seved är mycket industrifattiga bygder, och där är anslutningen till lantbrukets yrkesskolor lika stor eller t.o.m. större än i de bördigaste jordbruksbygderna.

[1] Se Sveriges Industri, 1948, s. 194, 219, 243, 343, 374, 388 och 400.

5

ELEVEGENSKAPER OCH YRKESMILJÖ

Lantmannaskoleelevernas yrkesmiljö

Lantmannaskolan är en skola för blivande lantbrukare. Den kom till och byggdes ut för att tillfredsställa den svenska bondens bildningssträvanden. Den har alltid ansetts vara en bondeskola. Undervisningsplanerna lägges upp med hänsyn till dessa omständigheter. I regel förutsätter man därför, att eleverna har gedigna praktiska erfarenheter och färdigheter vad beträffar jordbruksarbete och jordbrukets driftsförhållanden.

Ett för stort antal elever från andra yrkesmiljöer än lantbrukarens på en och samma skola gör att en sådan skola i väsentlig grad i sin anpassning till elevernas berättigade utbildningskrav måste avvika ifrån det mål, som kan anses gemensamt för samtliga lantmannaskolor.

Hittills har företagits 3 landsomfattande inventeringar av lantmannaskoleelevernas hemmiljö. Den första skedde i samband med 1907 års undervisningskommittés utredningar (Betänkande 1909, del II, s. 206 ff.), den andra genom Ernst Ernests undersökningar år 1927 (Ernest, 1928, s. 58 ff.) och den tredje åren 1949/50 och 1950/51 i småbruksutredningens regi (SOU 1955:7, s. 206 ff.). Även om data från dessa tre undersökningar ej direkt är jämförbara, då olika statistiska beräkningsgrunder använts, kan de dock tillsammans med våra data ge en bild av hur utvecklingen gestaltat sig under ett halvsekel.

Nedanstående tabell visar hur det relativa elevantalet från andra yrkesmiljöer än lantbrukarens sakta stigit under de första decennierna på 1900-talet för att sedan stabiliseras till omkring 25 %. Denna stig-

ning kan dock ej anses vara så kraftig att lantmannaskolans grundkaraktär som bondeskola förändrats något nämnvärt.[1]

TABELL 1.

Förändringar i lantmannaskoleelevernas yrkesmiljö i procent 1902—1956.

Yrkesmiljö	1902/07	1927/28	1949/51	1953/56
Lantbrukare	86	78	74	76
Icke lantbrukare	14	22	26	24

I nästa tabell anges lantbrukarebarnens fördelning på olika gårdsgrupper beräknat efter åkerarealen. Här saknas dock data från åren 1902/07.

TABELL 2.

Storleksgrupp	1927/28 elever %	gårdar[2] %	kvot[3]	1949/51 elever %	gårdar %	kvot	1953/56 elever %	gårdar %	kvot
2— 5 ha	12	37	0.3	9	35	0.3	9	33	0.3
5—10 ha	20	31	0.7	24	32	0.7	20	32	0.6
10—20 ha	24	20	1.2	26	21	1.2	29	22	1.3
20—30 ha	14	6	2.3	14	6	2.3	16	7	2.3
30—50 ha	17	4	4.2	15	4	3.8	14	4	3.5
50— ha	13	3	4.3	12	3	4.0	12	3	4.0

[1] Siffrorna gäller endast de s.k. grundkurserna (d.v.s. vinter-, sommar-, längre- och helårskurser). Data har erhållits efter olika beräkningsgrunder. För 1902/07 vet vi huruvida eleverna haft föregående hemmapraktik eller bortapraktik. De 258 elever som har haft hemmapraktik är ju med all sannolikhet lantbrukarbarn och det är likaså sannolikt att elever med bortapraktik inte är det. För 1927/28 och 1949/51 saknas data rörande de längre kurserna resp. sommarkurserna. Här har uppgifterna blivit kompletterade med för dessa kurser sannolika frekvenser, där jag inte har förutsatt några yrkesmiljöförändringar från 1927 till 1956. Detta förfarande har givetvis medfört felkällor, vars inflytande ej låter sig bestämmas. Antalet längre kurselever och sommarkurselever är jämförelsevis obetydligt, varför felets sammanlagda inverkan på slutresultaten ej är betydande.

[2] För 1927/28 enligt 1927 års jordbruksräkning, 1949/51 enl. 1951 års jordbruksräkning och för 1953/56 densamma, dock i modifierad form.

[3] kvot = $\frac{\%\text{ elever}}{\%\text{ gårdar}}$

Småbrukarnas (2—10 ha) andel har från 1927 till 1953/56 minskat med tre procent, storbrukarnas (30— ha) med fyra procent och familjebrukarnas andel har ökat i motsvarande grad eller sju procent. Detta kan förklaras dels med de strukturförändringar det svenska jordbruket för närvarande genomgår och dels med att storjordbrukarnas barn i större utsträckning än förr söker sig till andra skolformer, först och främst till läroverken.

Småbruk som bärkraftiga jordbruksenheter försvinner i allt större utsträckning och sammanslagningen till större enheter försvåras av politiska skäl. Det är främst familjejordbruken som har blivit flera. Svårigheterna att skaffa sig egna jordbruk och en viss ovisshet i fråga om småbrukens existensmöjligheter överhuvudtaget har naturligtvis medverkat till att småbrukarsönerna ej söker sig till lantmannaskolorna. Att man i det stora hela kan förklara förändringarna i elevernas yrkesmiljöstruktur med pågående strukturförändringar inom jordbruket kan utläsas av de kvoter som uträknats. Även om de har beräknats enligt en mycket grov metod, kan man med säkerhet påstå, att de inte nämnvärt förändrats under tiden 1927/28 till 1953/56.

Yrkesmiljövariationen har även undersökts i sitt geografiska sammanhang. För varje område (se s. 66) har följande två relativtal (R) fastställts:

Förhållandet mellan lantbrukarbarn och övriga mätes med relativtal R_1, där den ovannämnda relationen anges med procenttalet lantbrukarbarn av samtliga elever.[4]

$$R_1 = \frac{\text{Antal lantbrukarbarn} \cdot 100}{\text{Samtliga elever}}$$

Gårdsstorlekens variation åskådliggöres med medianvärde (Md)[5] för varje område vad beträffar hemgårdens arealstorlek. I denna undersökning har endast lantbrukarbarnen medtagits

$$R_2 = \text{Md}_{\text{hemgårdens areal}}$$

Den geografiska variationen av dessa två relativtal åskådliggöres med fig. 10 och 11.

[4] Som lantbrukarbarn här liksom i fortsättningen avses samtliga elever, som angett sig vara det.

[5] Medianvärde — ett värde som är bestämt så, att 50 % av fallen, här elever från gårdar med en viss åkerareal, understiger detta värde och 50 % överstiger.

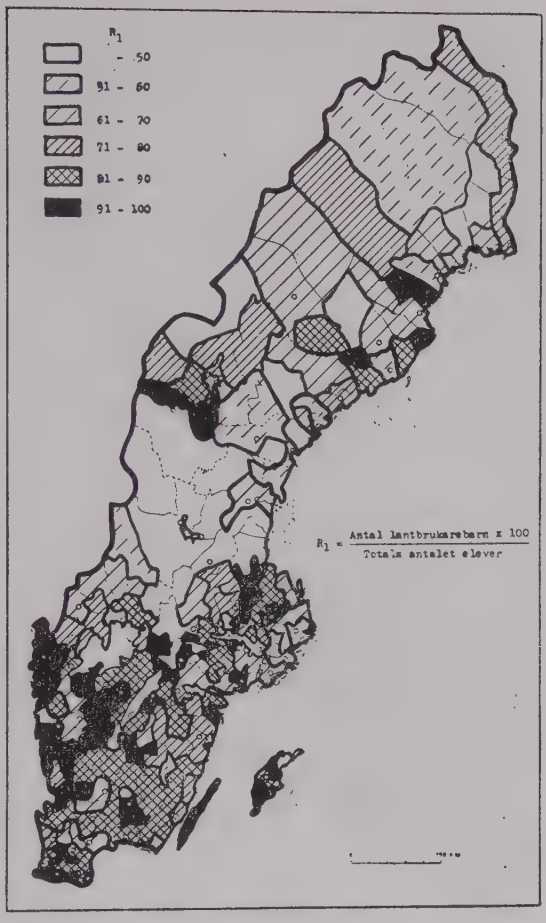

Fig. 10. Den geografiska yrkesmiljövariationen I. Läsåren 1953/54—55/56.

Skillnaderna mellan norra och södra Sverige blir tydliga, om vi låter gränsen mellan den norra och södra delen gå längst Gävleborgs läns sydgräns, Västmanlands läns västgräns samt Bergslagens och Värmlands skogsområdens sydgräns. I norra delen av landet är de områden, där jordbrukarinslaget överstiger 70 % av elevantalet, i minoritet och i huvudsak belägna i Jämlands silurområde, i vissa kusttrakter och i Norrbottens jordbruksdistrikt. I stora sammanhängande områden är lantbrukarbarn t.o.m. i minoritet, främst i Dalarna och i Härjedalen.

I den södra delen är förhållandet annorlunda. Här är områden med ett relativt stort antal icke-lantbrukare i minoritet. Sådana områden

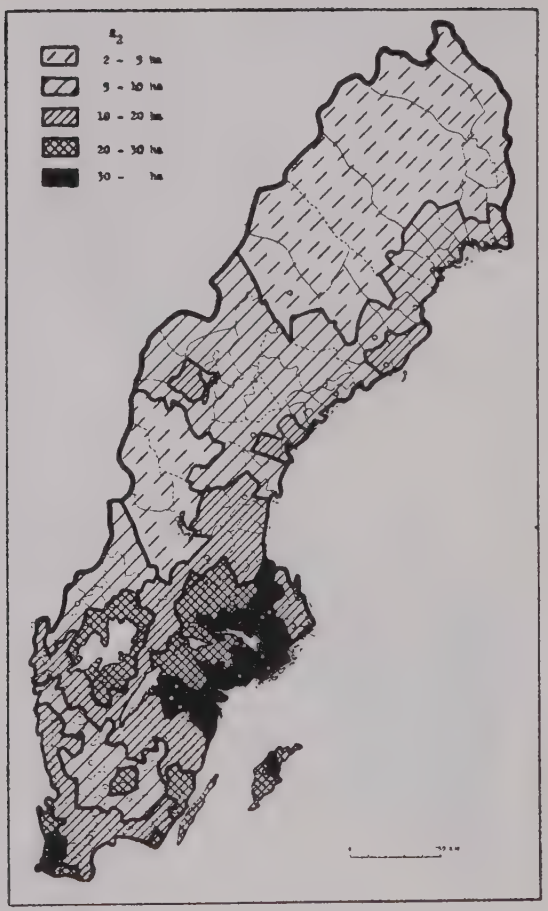

Fig. 11. Den geografiska yrkesmiljövariationen II. Läsåren 1953/54—55/56.

grupperar sig dessutom kring större städer och tätbefolkade industriområden som Stockholm, Göteborg, Malmö, Borås och Kalmar.

Norra Sverige kan dessutom betraktas vad eleverna beträffar som ett utpräglat småbrukardistrikt. I södra Sverige kommer de flesta eleverna endera från familjejordbruk eller såsom på östsvenska och skånska slätten från större jordbruk. Det enda undantaget utgör det småländska höglandet, där småbrukarsöner är i majoritet.

Sammanfattningsvis kan framhållas, att de flesta skolorna i huvudsak rekryteras av lantbrukarbarn (se även KOORT 1955, s. 58). Högst 24 % av lantmannaskoleeleverna tillhör en annan miljö än lantbruka-

rens. Enligt inventeringen under läsåren 1953/54—1955/56[6] kommer av samtliga elever

1.7 % från lantarbetarhem
2.1 % från skogsarbetarhem
0.8 % från lantbrukstjänstemannahem
1.0 % från skogstjänstemannahem

eller totalt 265 elever eller 5.6 % från yrkesmiljöer närstående lant- och skogsbruk.

5.6 % från arbetarhem
3.4 % från tjänstemannahem
2.8 % från hantverkare, mindre företagare, verkmästaryrken m.m.
5.0 % från akademiker, fria yrken, ämbetsmanna- och officershem o.d.

eller totalt 835 elever eller 16.8 % från jord- och skogsbruk främmande miljöer. För 99 elever eller 1.9 % var yrkesmiljö obestämbar.[7]

Jag har även undersökt hur de olika yrkesgrupperna inom jord- och skogsbruk sänder elever till jordbrukets yrkesskolor i relation till sin numerär.[8] Se tabell 3.

Ålder

Undervisningen vid lantmannaskolorna omfattar en mängd olika ämnen från vitt skilda områden. Det finns ämnen av teknisk art, t.ex.

[6] Jag vill här framhålla att en svaghet som är vanlig vid undersökningar av detta slag vidlåder undersökningsmaterialet, nämligen att gränsdragningar är ytterst svåra att genomföra. Därför bör dessa procenttal och andra data ej anses som exakta, utan mer som närmevärden.

[7] Följande indelningsgrunder har använts:

Lantarbetare — lantarbetare enl. kollektivavtal (lantarbetare och lägre arbetsbefäl).

Skogsarbetare — dito.

Arbetare — sådana yrken som enl. avtal och löneöverenskommelse anses som arbetaryrken, d.v.s. yrken där i regel ackord eller timlön är den förhärskande löneformen.

Tjänstemän — dito — där månadslönen är den viktigaste löneformen, utom verkmästare och annat högre arbetsbefäl, vilket förts under verkmästare, mindre företagare, utbildade hantverkare m.m.

De tjänste- och ämbetsmän i grader där akademisk examen är regel, har sammanförts i en grupp med större företagare, officerare, fria yrken o.s.v.

Med obestämd yrkesmiljö avses svar som t.ex. änka, villaägare, pensionär o.s.v.

[8] I denna översikt har även lantbruksskoleelever som ej tidigare genomgått lantmannaskolan medtagits.

TABELL 3.

Rekryteringen från de olika yrkesmiljöerna läsåren 1953/54—55/56.

Yrkesgrupp	Antal elever per år			Antal enheter i 1 000-tal	Antal elever per 1 000 enheter
	lantmanna-skola	lant-bruks-skola	Summa		
Lantbrukare					
med en gård över 2 ha åker	1240	37	1277	276.6[9]	4.6
5 ha åker	1125	35	1160	186.6	6.2
10 ha åker	870	32	902	98.8	9.1
mellan 2 och 5 ha åker	115	2	117	90.0	1.3
5 och 10 ha åker	255	3	258	87.8	2.9
10 och 20 ha åker	354	7	361	61.4	5.9
20 och 30 ha åker	195	4	199	18.0	11.0
30 och 50 ha åker	174	10	184	11.5	16.0
över 50 ha åker	147	11	158	7.9	20.0
Övriga					
lantarbetare	27	3	30	50.0[1]	0.6
lantbrukstjänstemän	12	2	14	1.7[2]	8.2
skogsarbetare	34	2	36	?[3]	?
skogstjänstemän	15	.	15	15.0[4]	1.0

[9] Antal brukningsenheter inom de olika storleksgrupperna har erhållits från 1951 års jordbruksräkning efter approximativ korrigering enl. följande (minskning — och ökning +):

	Ändring 1944—1951 i %	Approx. ändring 1951—1955 i %
2— 5 ha	— 11.0	— 4.7
5—10 ha	— 4.7	— 2.2
10—20 ha	+ 2.2	+ 1.0
20—30 ha	+ 4.0	+ 1.7
30— ha	+ 4.9	+ 2.1

Vid korrigeringen antar vi att strukturförändringen har skett likformigt från 1944 till 1955. Se för övrigt s. 28* och 29* i Jordbruksräkningen 1951.

[1] Zetterberg och Juréen, 1956, s. 3 ff.

[2] Arbetsmarknadsinformation, Serie M, nr 10/56.

[3] Det torde för närvarande vara omöjligt att bestämma skogsarbetarnas antal.

[4] Folkräkningen 1950, del III, s. 164 ff.

byggnads- och maskinlära, eller av övervägande biologiskt innehåll, t.ex. jordbrukslära, husdjurslära, botanik, eller ämnen av ekonomisk art, t.ex. bokföring och lantbruksekonomi. Till sist har vi en grupp ämnen med allmännare syftning, t.ex. räkning, svenska och medborgarkunskap.

Särskilt vid vinterkurserna, i hög grad även vid helårskurserna, är undervisningstakten hög. Många olika ämnen skall behandlas under en relativt kort tidsrymd. Likaså ställer undervisningsmetodiken (föredragsundervisning med inslag av övningar och grupparbete) och målet (att ge eleverna en på vetenskap grundad syn på processerna inom jordbruket) mycket stora fordringar på elevernas förkunskaper, begåvningsnivå och intellektuella förutsättningar samt praktiska erfarenheter.

En viss erfarenhet av jordbruksarbetet och jordbruksdriftens uppläggning anses vara absolut nödvändig, om yrkesutbildningen med de premisser, som gäller för lantmannaskolan, överhuvudtaget skall ha någon mening. Detta främst på grund av den korta tid eleverna vistas vid skolorna och den övervägande teoretiska uppläggningen av studierna.[5]

Denna fordran har även fastslagits i lantmannaskolans inträdesfordringar, där det krävs minst ett års praktiskt arbete inom jordbruket och där minimiåldern har fastslagits till 18 år.[6]

Hur gamla är nu lantmannaskoleeleverna, när de börjar sin grundläggande yrkesutbildning? För att få svar på denna fråga, har vi inventerat eleverna inom grundkurserna för läsåren 1953/54—1955/56. Figur 12 åskådliggör det vunna resultatet.

Variationen i elevåldern är mycket betydande. Från 15 år upp till 55 är alla åldrar representerade. Den stora massan av elever tillhör dock ett mera begränsat åldersstadium, då endast 13 % av eleverna

[5] Vissa undantag finns dock.

[6] SFS 663/51, s. 1582.

"För vinnande av inträde såsom elev vid lantmannaskola fordras, därest ej lantbruksstyrelsen för viss skola annat föreskrivit, att hava genomgått folkskola eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskapsmått, samt därutöver beträffande

a) vinterkurs, längre kurs och helårskurs vid lantmannaskola:

att hava under minst ett år varit sysselsatt med lanbruksarbete; samt

att hava fyllt 18 år, skolans styrelse dock obetaget att därest särskilda skäl föreligga medgiva inträde åt den, som fyllt 17 år, och, efter tillstånd av lantbruksstyrelsen i varje särskilt fall, även åt yngre sökande."

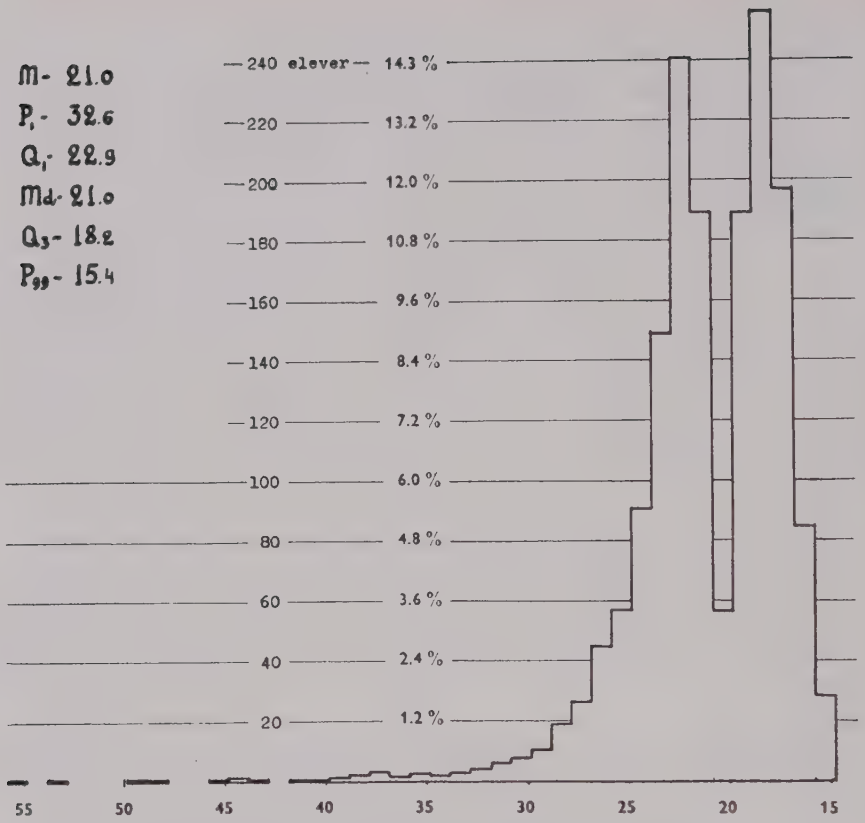

Fig. 12. Elevålder vid kursens början. Levnadsår.

faller utanför åldersgränserna 16 och 25 år. Första kvartilen är 18.2 och tredje 22.9 år, d.v.s. 50 % av eleverna återfinns inom ett åldersområde, som omfattar ungefär 4.5 år. Men även dessa gränser bör betraktas som mycket vida, då människan, under den tid det är fråga om, utvecklas och förändras hastigt, särskilt vad beträffar erfarenheten av jordbrukets driftsförhållanden.

Ur pedagogisk synpunkt är det i första hand av intresse att känna till åldersheterogeniteten inom de olika kurserna. Det måste ju vara avsevärt mycket lättare att undervisa i klasser, där eleverna är ungefär lika gamla, än där åldersskillnaderna är betydande. Kvartilavstånden vad åldern beträffar inom de olika kurserna har beräknats, och av 124 undersökta kurser var kvartilavståndet i

7 %	av fallen	1	år
13 %	»	2	år
16 %	»	3	år
26 %	»	4	år
28 %	»	5	år
7 %	»	6	år
2 %	»	över 6	år

eller i genomsnitt 3.8 år.

Åldersskillnaderna är avsevärda. Det finns säkert få skolformer, där åldersvariationen är så stor.

Den andra intressanta frågan, vad beträffar elevåldern, är hur många elever vid en kurs eller från ett geografiskt område som är "underåriga", d.v.s. yngre än 18.8 år vid kursens början.[7] Svaret på denna

[7] För att få en uppfattning om huruvida lantmannaskoleeleverna själva ansett sig vara mogna för studierna såsom de bedrivs på lantmannaskolan, har vi frågat 792 f.d. elever:

Anser Ni, att Ni skulle fått ut mera av undervisningen om Ni varit:
Cirka 10 år, 7 år, 4 år, 2 år, 1 år *yngre*
Cirka 10 år, 7 år, 4 år, 2 år, 1 år *äldre*
Den åldern jag hade då — passade bäst
Vet ej

De tillfrågade svarade på följande sätt:

Yngre	10 år	1 %,	äldre 10 år 0 %
»	7 år	2 %,	» 7 år 1 %
»	4 år	4 %,	» 4 år 7 %
»	2 år	4 %,	» 2 år 22 %
»	1 år	1 %,	» 1 år 4 %
lagom ålder		54 %	

Summa svar 776 Ej svar 16

När jag undersökte var årsklass för sig, fick jag följande medeltal (— betyder yngre och + äldre):

	Antal svar	Medeltal		Antal svar	Medeltal
15.8—16.8	13	+ 2.2	22.8—23.8	91	—0.3
16.8—17.8	57	+ 2.1	23.8—24.8	43	—0.6
17.8—18.8	102	+ 1.9	24.8—25.8	33	—1.2
18.8—19.8	103	+ 1.3	25.8—26.8	20	—2.0
19.8—20.8	34	+ 0.6	26.8—27.8	5	—3.8
20.8—21.8	53	+ 0.2	27.8—28.8	11	—4.5
21.8—22.8	137	0.0	äldre än 28.8	23	—5.3

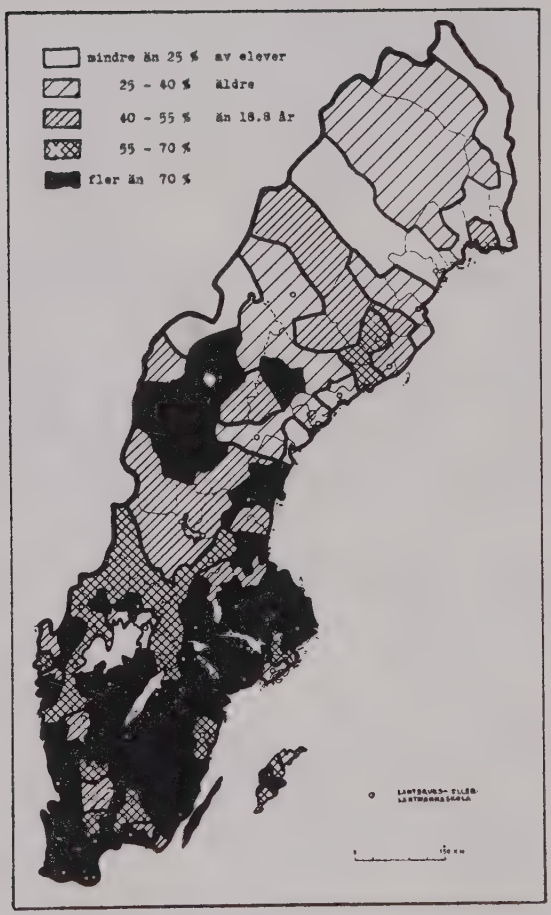

Fig. 13. Den geografiska åldersvariationen. Läsåren 1953/54—55/56.

fråga kan avläsas av fig. 13. Elevåldern håller väl måttet på slätterna och i de sydsvenska mellangrupperna utom på norra Vänerslätten. Motsatsen föreligger i norra Norrland och delar av södra Norrland.

Tendensen är entydig. Eleverna själva anser att man lämpligast borde söka sig till en lantmannaskola vid nitton till tjugofyra års ålder. (16.3+2.2=18.5; 28.3—4.5 =23.8). Därifrån min gränsdragning för "underåriga".

Av resultatet kan även utläsas, att undervisningen är väl anpassad för den åldern de flesta av eleverna kommer. Å andra sidan kan helt erfarenhetsmässigt framhållas, att det är mycket vanskligt att uppehålla lantmannaskolans mål i kurser med låg elevålder.

Svaren på ovannämnda frågor är slutligen mycket säkra, då en motfrågning:

Anser Ni, att Ni, när Ni gick på lantmannaskolan, med avseende på Er ålder var alltför ung, något för ung, lagom gammal, något för gammal, alltför gammal

med frågan på s. 85 gav r = +0.96.

En mellanställning intar skogsbygderna i södra och mellersta Sverige och stora delar av södra Norrland, även om variationen här är betydande.

Det vore av stort intresse, att närmare undersöka orsakerna till att eleverna från vissa bygder söker sig till skolorna i unga år och från andra väntar tills de blir mer mogna för en sådan skolgång, men en sådan undersökning ligger tyvärr utanför ramen av denna avhandling.

Då de olika skolorna i stor utsträckning tar sina elever från de bygder där de är belägna, korresponderar elevåldern i skolorna med förhållandena i skolbygden, utom i riksskolor[8] eller skolor, som är belägna i bygder, där en stor del av ungdomarna söker sig till riksskolorna. Det har nämligen visat sig, att de äldre eleverna har större benägenhet att söka sig till skolor utanför det egna länets gränser än de yngre.

Förutbildningen

Lantmannaskolan kom till som andra årskursen till folkhögskolan. Därför hade lantmannaskoleeleverna i början först gått ett år på folkhögskolan och det var föga sannolikt, att de hade någon annan utbildning än denna utöver folkskolan. De dåtida elevkårerna kunde därför betraktas som mycket homogena vad förutbildningen beträffar.

Enligt 1889 års stadga gavs möjlighet för en elev att vinna inträde även utan föregående folkhögskolekurs, om han på något sätt kunde styrka, att han ägde motsvarande kunskaper. Sannolikt uppehölls ej det sistnämnda kravet, utan alla, som sökte till lantmannaskolan fick tillträde. Antalet elever med enbart folkskola var under de första femtio åren dock litet jämfört med nuvarande förhållanden. Enligt 1909 års betänkande hade under åren 1902—1907 i genomsnitt 63 % av eleverna genomgått folkhögskolan, 6 % varierande kurser i läroverk, 2 % lantbruksskolan och resten eller 29 % hade endast folkskolan som förutbildning (Betänkande 1909, II, s. 207).

[8] Koort, 1956, Del II, s. 14.

En riksskola är en skola där minst 45 % av eleverna kommer från annat län än hemlänet, varav minst 30 % från andra län än grannlänen, eller också en skola, där minst 30 elever kommer från annat län än hemlänet resp. minst 20 elever från andra län än grannlänen.

1912 tillkom vinterkursen av B-typ för sådana elever, som inte hade någon annan förutbildning än folkskolan. Det är sannolikt, att antalet elever med föregående folkhögskoleutbildning därefter relativt sett har minskat. En bidragande orsak härtill, åtminstone under de senaste decennierna, är att klyftan mellan lantmannaskolan och folkhögskolan alltmer vidgats. Även möjligheterna till annan skolgång utöver folkskola har blivit flera.

Enligt våra data har eleverna på lantmannaskolans grundkurser följande förutbildning:

62.4 % enbart folkskola

6.8 % hade en kortare tid efter folkskolan gått i någon högre skola, dock utan att ta realexamen, varav

6.1 % hade gått några år i läroverk,
0.3 % på handelsskola och
0.2 % på någon teknisk skola

18.0 % hade i ett senare skede besökt någon skola, dock utan att de tagit någon examen, varav

16.7 % vistats på en folkhögskola,
0.3 % på jordbruksskola,
0.5 % hade redan en gång genomgått lantmannaskola,
0.2 % hade genomgått lanthushållsskola och
0.3 % skogsvårdsskola

10.1 % av eleverna hade tagit realexamen och

2.8 % studentexamen.

Av dessa data kan vi dra den slutsatsen, att c:a två tredjedelar av eleverna inte haft någon kontakt med skolmässigt studiearbete under en lång tid före sin vistelse på lantmannaskolan. Att elever med enbart folkskola resp. några år i realskola, som under flera år arbetat på sin föräldragård eller ute i förvärvslivet, har ett betydande handicap gentemot sådana som direkt eller efter kortare uppehåll i studierna kommit från en annan skola, torde vara säkert.[9]

[9] Detta påstående bekräftas delvis av en undersökning, som jag gjort på elevmaterial från läsåret 1953/54. Ett antal elever vid lantmannaskolorna provades med ett diagnostiskt prov i enkel räkning motsvarande femte klassens kurs i folkskolan. För en stor del av de undersökta eleverna hade även problemlösningsförmågan enl. Anderberg bestämts. Räkneprovet har bedömts enl. "split-half"-metoden. Trots att

Vi kan utan vidare förutsätta, att stora skillnader i förkunskaperna inom en viss kurs, liksom i åldersnivån, i regel måste medföra stora svårigheter vid undervisningen.

---

det omfattade endast 14 frågor blev koefficienten efter korrigering enligt Spearman-Brown's formel 0.90.

I en annan undersökning har det framkommit, att eleverna på de olika utbildningsnivåerna väsentligt skiljer sig från varandra betr. problemlösningsförmågan (se s. 111). Därför måste en undersökning, där man klarlägger skillnader mellan elever, som kommer direkt eller efter ett kortare studieavbrott från en annan skola till lantmannaskolan, och elever, som vistats en längre tid i sitt föräldrahem eller ute i förvärvslivet, vara så upplagd, att problemlösningsförmågan konstanthålles inom de undersökta grupperna. Så har även gjorts. Förutbildningens inflytande har undersökts inom 5 grupper. Följande resultat har erhållits:

Förutbildning	Problemlösningsförmåga, testpoäng									
	11—15		16—20		21—25		26—30		31—35	
	n	Md	n	Md	n	Md	n	Md	n	Md
	Testpoäng i räkneprovet									
Realexamen	4	10.0	8	11.8	21	12.1	34	13.3	17	13.5
Folkhögskola	18	10.2	30	11.6	32	11.8	19	12.7	5	13.3
Några år i lärøverk o. d.	7	9.0	14	9.3	7	10.8	4	12.0	—	—
Folkskola	63	7.3	69	8.6	64	10.5	38	11.5	7	13.0

Tendensen är tydlig. När det gäller detta enkla räkneprov visar de, som direkt eller efter kortare studieavbrott kommer till lantmannaskolan och dessutom har bättre förutbildning, en bättre förmåga i enkel räkning än sådana som är utan någon grundligare förutbildning. Förvånande är de minimala skillnaderna mellan realexamensnivån och folkhögskolenivån, likaså de insignifikanta skillnaderna mellan elever som enbart gått i folkskolan och elever som några år gått i realskolan. Att skillnaderna mellan realexamensnivån och folkhögskolenivån inte är större, kan förklaras med att provet är för lätt och därför ej differentierar på högre nivåer.

En variationsanalys har företagits för att visa skillnadernas signifikans. Härvidlag har elever med realexamen införts i samma grupp som elever med folkhögskola och elever med enbart folkskola i samma grupp som elever med en förutbildning motsvarande några år i läroverk.

Variationsorsak	Frihets-grader	Kvadrat-summa	Medel-kvadrat
Mellan problemlösningsgrupper	4	1 013	253.3
Mellan förutbildningsnivåer inom problemlösningsgrupper	5	537	107.4***
Inomgruppsvarians	451	2 216	4.9
Summavarians	460	3 766	8.2

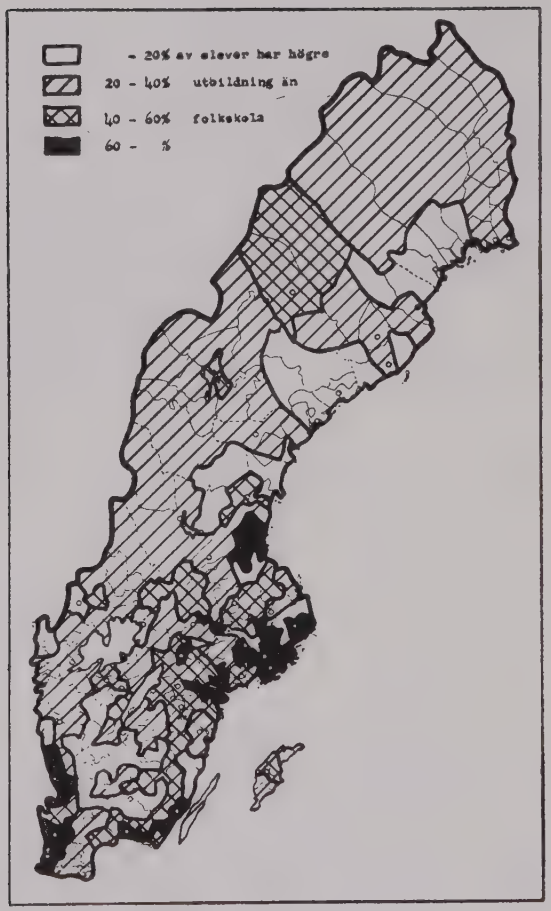

Fig. 14. Den geografiska förutbildningsvariationen. Läsåren 1953/54—55/56.

Av 108 undersökta kurser visade sig

6 st. bestå av 0—20 % elever med enbart folkskola och med 50—70 % realexamen eller studentexamen, för

2	var	motsvarande	siffror	20—30 % och 30—50 %
4	»	»	»	30—40 % och 50—70 %
6	»	»	»	30—40 % och 10—20 %
2	»	»	»	40—50 % och 10—20 %
12	»	»	»	50—60 % och 10—25 %
5	»	»	»	50—60 % och 0—10 %
15	»	»	»	60—70 % och 0—20 %
66	»	»	»	70—100 % och 0—20 %

Kurssammansättningen varierar således rätt avsevärt.[1] Där kurserna är någorlunda homogena, består de i regel av elever med folkskola som den enda förutbildningen.

Även den geografiska variationen är mycket betydande. Av fig. 14 ser vi, att de områden, där eleverna har den bästa förutbildningen, på få undantag när återfinns i sydsvenska slätt- och mellanbygder eller östsvenska slätter, alltså inom de egentliga jordbruksbygderna. Det kan överhuvudtaget sägas, att förutbildningen är bäst bland eleverna från storstäderna, därefter kommer de egentliga jordbruksområdena, och sist har vi skogsområdena, i ordning från söder till norr.

Områden med mycket svag förutbildning grupperar sig efter de norrländska kusterna och till det småländska höglandet, d.v.s. till områden med industrialiserat näringsliv och utpräglade småbrukarförhållanden.

[1] Om de olika skolornas förutbildningsstruktur se Koort, 1955 b, s. 58.

6 REGIONSINDELNING

I kapitel 5 har jag angett variationen av fyra elevvariabler: två yrkesmiljövariabler: föräldrayrket och hemgårdens areal för jordbrukarbarn, elevålder och förutbildning.

Undervisningens uppläggning vid lantmannaskolorna är i stor utsträckning beroende av dessa fyra elevvariabler. Med ökad ålder följer ökad mognad och undervisningen för äldre elever behöver ej vara lika okomplicerad som för yngre elever. Med ökad förutbildning blir elevernas behov av undervisning i grundläggande ämnen, som t.ex. räkning, biologi och kemi inte lika stort och de tillämpade ämnena kan beredas större utrymme. Att en skola som i stor utsträckning rekryteras av enbart lantbrukarbarn måste ha ett annat mål än en skola, där en stor del av elevkåren utgöres av icke-lantbrukarbarn, torde vara självklart. Lantbrukarsöner från större och medelstora gårdar ställer med största sannolikhet andra krav på undervisningen än småbrukarsöner.

En sammanställning av resultaten av föreliggande undersökning visar, att elevmaterialet i samtliga dessa fyra avseenden är mycket varierande. Man kan även skönja en viss regionalitet vad beträffar de fyra elevvariablerna. I händelse det skulle förhålla sig så, att verkliga regionala skillnader i för undervisningen väsentliga elevvariabler förekommer, måste detta betyda, att både kursernas form och innehåll måste bestämmas regionalt, d.v.s. ett gemensamt mål för hela riket torde ej vara möjligt att uppställa.

Regionsbegreppet

Även om någon entydig definition av s.k. formell arealregion inte

torde existera inom geografien,[1] finns dock en viss enighet bland geograferna om en arbetsdefinition. Robert Dickinson säger: "A region is an area which is homogenous in respect of some particular set of associated conditions".[2] Edgar Kant anför något liknande: "Den gäng-

[1] Karl Erik Bebgsten (Bergsten, 1954, s. 63) har sammanfattat de positiva synpunkter på regionsfrågan som för närvarande tycks vara rådande. Han skriver: "Indelningen i områden har två syften. För det första är den en nödvändighet ur ren arbetssynpunkt. Vi kunna inte behandla ett område på jordytan som en helhet, om det har någon storlek, vi måste gå styckevis. För det andra innebär regionen den geografiska enheten, individen i undersökningen, och undersökningens slutmål är ofta att påvisa och urskilja dessa individer". Även om det på sina håll finns geografer som i sin metodik vill undvika regionsindelningar och direkt gå till den minsta enheten: människan, gården, åkern, företaget o.s.v. och använda s.k. punktmetodik, blir man väl förr eller senare, för att undvika geografiska kvasisamband i analyserna tvungen att återvända till regionsindelningar av något slag.

Bergsten grupperar de nu gängse regionsindelningarna:

1. *Landskapsregionen,* där hänsyn tas väsentligen till det visuella. Det visuella är naturligtvis inte en nödvändig förutsättning, men tycks för närvarande karaktärisera arbetsmetodiken hos de geografer som arbetar med landskapsregionen. Bergsten fortsätter på sidan 66: "I landskapsregionen uppfattas sålunda landskapet, för att tala med Edg. Kant, vertikalt. Den ena egenskapen efter den andra staplas på hög inom ett och samma område. Sett från den synpunkten måste varje region ha ett kärnområde, som helt faller inom gränsbältet, d.v.s. där så många egenskaper som möjligt sammanfalla". Den syntetiska landskapsregionen är således sammansatt av enheter som i möjligaste mån täcker samma yta. Det som sökes, är en så långtgående likformighet som möjligt inom en given yta, och regionens "fasthet" är avhängig av hur många betydelsefulla egenskaper som bildar grunden till en sådan region.

2. *Livsrumsregionen.* Som en andra typ kan nämnas den av den österrikiska skolan med idéer bl.a. från Rudolf Kjellén teoretiskt grundade region, som innehåller ett flertal varandra kompletterande landskapsenheter, vilka tillsammans bilda en ekonomisk-geografisk enhet. Denna regionstyp gavs namnet Lebensraum, ett begrepp, som senare utnyttjats i politisk geografi.

Livsrumsregioner behöver ej vara homogena, utan samhörigheten mellan människor eller mänskliga samfund är här av avgörande betydelse.

3. Den tredje huvudtypen är den *centrerade regionen.* Där träder samhällets organisation i förgrunden och regionsbegränsningen sker med utgångspunkt från människans bundenhet i sin verksamhet till en bestämd centralenhet eller ett bestämt kärnområde. Ett system av över- och underordnade regioner kan byggas upp kring dessa centra.

Det som utmärker en centrerad region, är den samvariation, som råder mellan en viss för sammanhanget viktig variabel och avståndet mellan central faktor och denna variabel.

Livsrumsregionen användes främst i politisk geografi och den centrerade regionen har kommit till användning i social- och ekonomisk geografi.

[2] Dickinson, 1947, s. 1. Se även James, 1952, s. 195—222.

se meningen bland geograferna ser i den geografiska regionen tydligen ett ur landskaplig synpunkt homogent område".[3] Gerd Enequists definition har en större pregnans ur operationell synpunkt och är därför fullständigare och klarare. Hon definierar: "En region är ett område med så stora likheter i huvuddragen och med så stora olikheter med kringliggande bygd som möjligt. Den idealiska regionen är en isolerad ö av enhetlig berggrund, med samma klimat och vegetation, med samma näringsliv och befolkning, språk, vanor och religion och på betryggande avstånd från inflytande av annat land. Gotland är av dessa skäl vår bästa region" (Enequist, 1955, s. 8).

Fullt homogena områden är mycket sällsynta, varför homogeniteten enligt Dickinson och Kant bör betraktas som en relativ homogenitet. Vad jag i det följande anser som regioner och regionsindelningar är således indelningar av det geografiska rummet, där inomregionsvariationen är mindre än mellanregionsvariationen beträffande vissa för regionsindelningen viktiga variabler. Denna typ kan närmast hänföras till landskapsregionen.

Utgångspunkter vid regionsindelningen

Enligt den gällande definitionen av en godtagbar regionsindelning bör variationen inom regioner vara så liten som möjligt, helst noll, och mellan regioner så stor som möjlig. Några statistiska krav på hur stor resp. liten variationen bör vara, för att en regionsindelning skall kunna godkännas finns mig veterligen inte. Det är alltså för närvarande vars och ens ensak att utifrån sina egna premisser och syften fastställa sådana kriterier.

De kriterier jag uppställer är kvantitativa, d.v.s. matematisk-statistiska. Jag utgår från fyra krav som om möjligt bör vara uppfyllda, för att min regionsindelning skall kunna godtas.

Det första kravet är regionsskillnadernas signifikans rörande de fyra elevvariablerna på enpromillesnivån ($p<0.001$);

det andra kravet är att mellanvariansen för de minsta administrativa enheterna som denna regionsindelning baseras på, d.v.s. områden, inom regionerna är så liten som möjligt, helst inte överstiger 10 % av totalvariansen inom varje region;

[3] Kant, 1948, s. 120. Kant tycks här avse landskapsregionen.

det tredje kravet är att mellanregionsvariansens andel i mellanområdesvariansen är så stor som möjligt, helst överstiger 50 % och det fjärde kravet är att antalet regioner blir så litet som möjligt.

Det första kravet är främst ett krav på undersökningsmaterialets storlek, d.v.s. antalet variater konstruktionsarbetet grundar sig på. Vid tillräckligt stort variatantal behövs det endast obetydliga skillnader mellan regionerna, för att dessa skillnader skall vara statistiskt fullt säkra. Vid små material bör skillnaderna vara betydande, om säkra slutsatser skall kunna dras.

Det andra kravet gäller homogeniteten inom regionerna. Den idealiska regionen är den, där de minsta statistiska arealenheterna, i vårt fall områdena, är så lika varandra som möjligt vad beträffar grundvariablerna. Statistiskt uttryckt är detta detsamma som att mellanområdesvariansen skall utgöra en så liten del som möjligt av den totala variansen, d.v.s. mellanvariatsvariansen inom regionen. Även här kan den relativa andelen av mellanområdesvariansen uttryckas med procenttal. I händelse mellanområdesvariansen utgör en betydande del, låt oss säga minst tio procent av totalvariansen inom regionen, betyder detta att regionen som sådan bör anses bestå av i vissa hänseenden inbördes relativt disparata arealer.[4] En sådan region är då definitionsmässigt inte godtagbar. Här kan man knappast vänta sig att finna regionsindelningar där alla regioner i samtliga grundvariabler är så homogena, varför en viss kompromiss i vissa fall kan bli nödvändig. I sådant fall får man analysera förhållandena från gång till gång.

Det tredje kravet gäller variationsstorleken mellan regionerna. Ifall kriteriet här är de statistiska signifikanstalen, blir jämförelserna mellan de olika regionerna resp. regionsindelningarna beroende på regionernas storlek i de olika systemen. Den relativa andelen av mellanregionsvariansen uttryckt som procenttal[5] är däremot oberoende av materialets

---

[4] Detta procenttal uträknas enligt formeln (Bonnier—Tedin, 1940, s. 116 ff.)

$$\frac{s^2_{tj} - s^2_{ij}}{s^2_{tj}} \cdot 100$$

där s^2_{tj} är den totala medelkvadraten för region j
s_{ij} är medelkvadraten inom områdena för region j.

[5]
$$\frac{s^2_o - s^2_{io}}{s^2_o} \cdot 100$$

där s_o är den totala mellanområdesvariansen
s_{io} är den genomsnittliga mellanområdesvariansen inom regioner.

storlek. Det är antagligt, att en regionsindelning, där mellanregionsvariansen utgör endast en liten bråkdel av mellanområdesvariansen i den areal vi skall regionsindela, inte fyller någon uppgift, då den knappast förklarar några väsentliga skillnader i för oss intressanta sammanhang i det geografiska rummet. Mellanregionsvariansen bör alltså förklara en mycket stor del av mellanområdesvariansen, helst hälften.

En regionsindelning bör innefatta ett begränsat antal regioner, om den skall vara användbar för praktiska syften och inom forskningen. Blir antalet regioner mycket stort, förlorar man överskådligheten och den vetenskapliga bearbetningen av sådant material blir mycket besvärlig och komplicerad. I stället för att använda många och små regioner är det att föredra att gå direkt till variaten och använda punktforskning eller mikroundersökningar i stället för regioner som forskningsled.

Regionsantalet är direkt beroende av syftet med regionsindelningen och arealens yta resp. den variattäthet man skall regionsindela. I vårt fall bör antalet regioner absolut ej överstiga tio. Syftet med vår regionsindelning är ju främst att bilda underlaget för en diskussion på regional grund av målet för jordbrukets yrkesskolor. Redan tio regioner torde vara ett för stort antal för detta syfte.

Vid konstruktionen av regioner enligt de fyra ovannämnda kriterierna kan man förfara på tvenne sätt. Man kan använda områdena som utgångspunkt och sedan matematiskt-statistiskt räkna fram den lämpligaste regionsindelningen. Man kan också utgå från vissa logiskt troliga preliminära regioner och genom successiv anpassning till de fyra kraven omforma dem till slutgiltiga regioner. Ur rent vetenskaplig synpunkt är väl det första förfarandet det bästa. Då dess genomförande medför mycket tidsödande och komplicerade räkningar blir den aktuell först när matematikmaskinen blir "var mans egendom".

Vi har alltså använt den andra metoden. Jag har utifrån de i kap. 5 beskrivna elevvariablerna och de redan befintliga regionsindelningarna[6]

[6] För Sveriges del föreligger åtskilliga hela landet omfattande kulturgeografiska regionsindelningar baserade på "fiktiva relationer". De för min undersökning viktigaste torde vara Ernst Höijers indelning i 18 produktionsområden och Gerd Enequists indelning av landet efter yrkessammansättningen på Sveriges landsbygd. En beskrivning av de Höijerska resp. Enequistska regionernas särart är i detta stadium av arbetet ej nödvändig, varför jag hänvisar till Höijers arbete, som är pub-

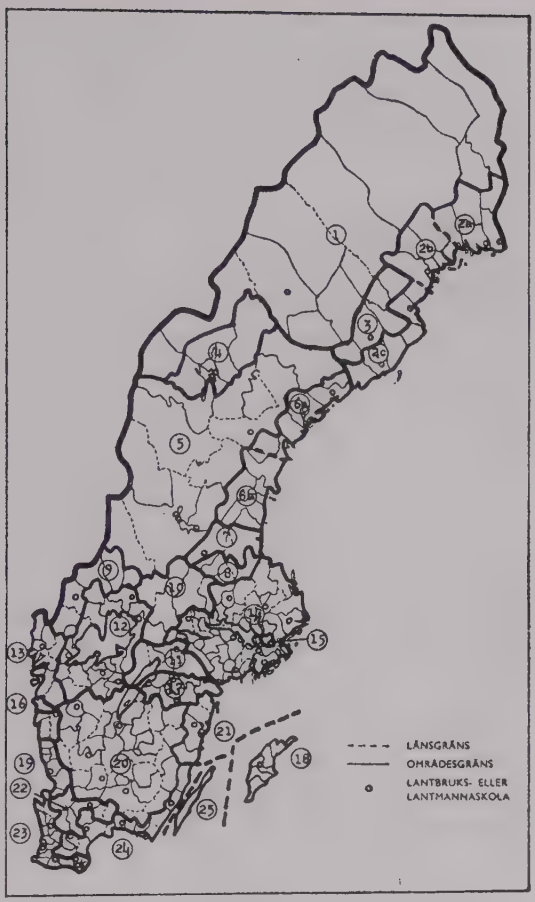

Fig. 15. Den preliminära regionsindelningen.

indelat landet i 25 preliminära regioner (nedan kallade subregioner, se fig. 15). Dessa subregioner skall först analyseras och sedan syntetiseras till ett mindre antal slutgiltiga regioner.

Utöver frekvenskartor över elevvariabler och hänvisningen till de två regionsindelningarna har jag dessutom bifogat en framställning över det svenska jordbrukets biologiska produktionsbetingelser. Som bekant odlas det relativt mycket havre på de sämre jordarna. Det är likaså bekant, att vallodlingen blir allt mer framträdande allt eftersom kli-

licerat i Svensk Statsvetenskaplig Tidskrift år 1921 (s. 220), vidare till en sammanställning av WESTERMARK i handboken "Lantbrukets Ekonomi" (s. 104 ff.) och till den framställning som av Enequist framlagts i Geografica 13 (s. 11 ff. och plansch 12). Höijers ursprungliga indelning bestod av 14 regioner. Senare har denna indelning modifierats (se t.ex. Jordbruksräkningen 1951).

matet blir ogynnsammare för växtodling. Utifrån dessa fakta har jag konstruerat ett index för att bestämma växtodlingens biologiska förutsättningar. Detta mått, som jag kallar för (I_v), är ytterst enkelt och kan uttryckas enligt följande:

$$I_v = \frac{(\text{Vallareal} + \text{Havreareal}) \cdot 100}{\text{Total åkerareal}}$$

Det förefaller mig ytterst sannolikt, att ju lägre I_v är för ett visst område desto gynnsammare är de växtbiologiska förhållandena där och vice versa. Kännedomen av I_v-variationen har sålunda en viss betydelse vid konstruktionen av vår regionsindelning. För dessa 25 subregioner har jag uträknat I_v på basis av 1951 års jordbruksräknings data. Resultatet av dessa beräkningar åskådliggöres med fig. 16.

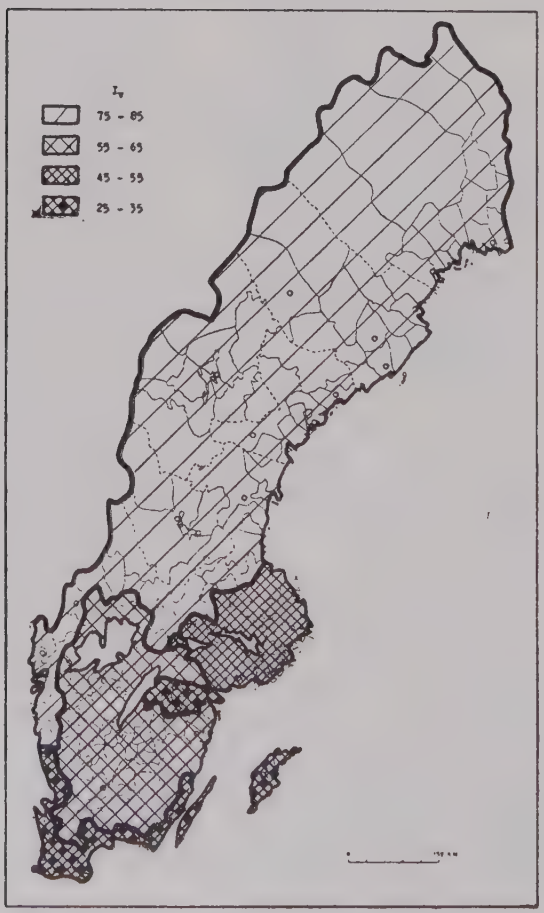

Fig. 16. Jordbrukets biologiska produktionsbetingelser.

Analys

Det första steget är att beräkna frekvenser av de fyra elevvariablerna för varje subregion jämte mellanområdesvariansernas procentuella andel i den totala inomregionsvariansen för samtliga subregioner. Därigenom fastställes varje subregions särart och homogenitet. Resultatet av beräkningarna redovisas i tabell 4.

Ur denna tabell kan man genom granskning av elevegenskaperna för varje subregion och genom att jämföra subregionerna med varandra utläsa varje subregions särart. Homogeniteten i sin tur kan utläsas av mellanområdesvariansernas relativa andel i den totala variansen inom subregionen. Det framgår tydligt att vår preliminära indelning av landet i subregioner har varit väl grundad.[7] Variationen är i samtliga subregioner utom 6, subregionerna 2, 6, 12, 14, 17 och 20, enligt uppställt homogenitetskriterium tillfredsställande.

En analys av subregionerna 2 och 6 visar, att subregion 2 består av tre och subregionen 6 av två sinsemellan disparata delar. Subregion 2, övre Norrlands kustland, kan alltså ytterligare uppdelas i tre delar, Västerbottens kustland (2c), Norrbottens södra och norra kustland (2b och 2a). Vad beträffar elevåldern har 2c betydligt högre elevålder än de två nordligare delarna. Den mellersta ligger lägst när det gäller förutbildningen, likaså är antalet lantbrukarbarn lägst där. De lantbrukarbarn däremot, som söker sig till lantmannaskolorna från denna del av subregion 2, kommer i regel från något större jordbruk. Vad beträffar gårdstorleken har den nordligaste delen en särställning, då eleverna här i regel kommer från småbruk.

Subregion 6, nedre Norrlands kustland, kan uppdelas i två sinsemellan olika delar, Västernorrlands kustland (6a) och östra Hälsingland (6b). Skillnaderna mellan dessa två regionsdelar vad beträffar de fyra elevvariablerna är nästan genomgående mycket betydande.

Inom subregionerna 12 och 20 finns det mindre lokala arealenheter, som mycket starkt avviker från subregionerna i övrigt och avgjort medverkar till att göra dessa heterogena. Bygderna omkring Kristinehamn och Karlstad har t.ex. en starkt avvikande åldersstruktur, och Albo härad och trakten kring Växjö framvisar en helt annan gårdsstruktur. Det torde dock vara obefogat att utbryta dessa mindre områden från resp. subregioner och göra dem självständiga.

[7] Att använda t.ex. län som preliminär indelningsgrund ger sämre resultat.

TABELL 4.

Subregionernas särart och homogenitetsgrad.

Subregion (Enl. fig. 15)	Elevvariabler															
	Elevålder				Förutbildning				Yrke				Åkerareal			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1	11	231	64	4	11	231	29	—	11	238	57	—	9	133	92	—
2a	5	95	85	—	5	95	25	—	5	96	66	—	3	63	92	—
2b	4	66	85	—	4	66	14	—	4	65	55	—	4	44	55	—
2c	6	139	58	—	6	139	27	—	6	140	76	—	6	101	58	—
2	15	300	73	10	15	300	24	—	15	301	66	4	13	208	68	16
3	4	63	51	4	4	63	19	—	4	62	76	—	4	45	73	10
4	4	62	34	4	4	62	29	2	4	62	74	—	3	41	63	4
5	12	179	52	—	12	179	26	—	12	172	52	4	9	101	81	9
6a	7	98	75	—	7	98	9	—	7	94	60	—	5	58	54	—
6b	5	60	42	—	5	60	32	5	5	63	62	—	2	40	45	—
6	12	158	63	11	12	158	19	13	12	157	61	—	7	98	50	—
7	2	41	46	4	2	41	32	—	2	40	25	—	2	14	36	—
8	4	70	46	—	4	70	37	—	4	69	74	—	4	53	11	—
9	6	71	42	—	6	71	20	7	6	78	62	—	4	46	72	5
10	5	63	33	5	5	63	40	—	5	66	65	4	3	36	25	—
11	6	64	22	8	6	64	44	9	6	64	83	8	4	52	23	—
12	21	429	35	19	21	429	27	5	21	420	84	7	20	56	19	—
13	13	170	28	8	13	170	26	—	13	167	90	—	11	144	40	8
14	40	556	25	6	40	556	46	4	40	560	75	15	33	427	6	8
15	1	89	44	—	1	89	76	—	1	89	4	—	—	—	—	—
16	1	45	40	—	1	45	53	—	1	45	20	—	—	—	—	—
17	7	215	21	6	7	215	59	4	7	214	75	12	7	158	5	5
18	5	99	27	—	5	99	41	—	5	98	88	—	5	88	7	—
19	8	144	10	—	8	144	50	—	8	145	88	6	8	128	15	—
20	36	616	27	6	36	616	29	2	36	623	81	4	31	507	50	12
21	4	68	28	—	4	68	26	—	4	67	82	—	3	52	25	—
22	6	167	24	—	6	167	40	3	6	170	74	5	6	118	40	—
23	17	552	20	—	17	552	47	9	17	560	84	5	17	452	11	—
24	14	461	28	—	14	460	47	8	14	456	82	7	14	357	16	—
25	1	46	15	—	1	46	32	—	1	44	91	—	1	41	10	—

1 — antal områden
2 — antal elever totalt
3 — den procentuella andelen elever som beträffande:
ålder — vid kursens början är äldre än 18.8 år

förutbildning — har högre utbildning än folkskola
yrke — är lantbrukarbarn
åkerareal — kommer från gårdar med en åkerareal understigande 10 ha
I kolumnen åkerareal har endast lantbrukarbarn medtagits. Områdesantalet är mindre för arealvariablen än de tre andra variablerna. Detta beror på att variatantalet här är i vissa subregioner avsevärt reducerat. Om de ursprungliga områdena bildat basen för de statistiska beräkningarna, skulle i många celler variatantalet understigit det tillåtna minimiantalet. I sådana subregioner har intill varandra gränsande områden sammanslagits.

4 — homogenitetsgrad (Ho) — mellanområdesvariansens procentuella andel i den totala variansen för resp. subregion.

Vad beträffar subregionerna 14 och 17 är yrkesmiljövariationen ej strukturerad, varför en ytterligare indelning av dessa subregioner i någorlunda stora homogena delar är helt ogörlig.

Vid fortsatta diskussioner i regionala sammanhang bör man dock hålla dessa inomregionala avvikelser i minnet.

Vi har nu indelat landet i 27 areala enheter, här kallade subregioner, vilka bör anses tillräckligt homogena vad beträffar de fyra elevvariablerna. Subregionernas omfattning, särart och homogenitetsgrad (Ho) framgår av tabell 4 och figur 15. Sammanslagningen till större enheter kan nu börja.

Syntes

För att uppfylla kravet på ett fåtal regioner måste antalet subregioner minskas med ett tjugotal enheter. För att ernå största möjliga effekt och undvika godtycklighet vid sammanslagningarna, har ett statistiskt-matematiskt förfarande utarbetats.

Vid första sammanslagningen sammanfogas alla subregioner på så sätt att vidden mellan procentfrekvenserna för subregionerna helst ej överstiger 20 enheter. Detta procenttal är visserligen godtyckligt valt, men utgångspunkten här har varit standardavvikelsen (σ_p) för procentfrekvenserna för områdena.[1] Om efter denna sammanslagning antalet

[1] $\sigma_p = \sqrt{\frac{s^2_m - s^2_i}{\frac{N}{h}}}$

σ_p — standardavvikelse för procentfrekvenser för områdena
s^2_m — medelkvadraten för mellanområdesvariationen
s^2_i — medelkvadraten för inomområdesvariationen
N — antal variater
h — antal områden

σ_p för ålder är 14, för förutbildning 15, för yrkesmiljö 19, för gårdens åkerareal 25. Vid områdes- och subregionsindelningen har hänsyn tagits till gårdsstrukturen och

erhållna arealenheter överstiger förslagsvis tio, får ett nytt övervägande göras. Likaså bör alltför små regioner undvikas. Antingen indelar man landet i ett större antal regioner än tio eller anknyter man de överblivna subregionerna till andra, trots att differenserna där överstiger det "tillåtna". Det senare tillvägagångssättet är att föredra då de "överblivna" subregionerna är små, och det förra om de är tillräckligt stora.

Följande subregioner kan med fördel sammanslås:

Subregioner	Antal variater	Frekvensvidden i procent			
		Ålder	Förutbildning	Yrke	Gårdsstruktur
1 + 2 a	326	21	4	9	0
2 c + 3	202	7	8	0	15
5 + 9	250	10	6	10	9
8 + 10	133	13	11	9	14
11 + 12	493	13	17	1	4
13+20+22	953	4	14	16	10
14+17+18+19+ 23+24+25	2 073	18	18	16	11

Återstår subregionerna:

Subregion	Antal elever	Subregion	Antal elever
2 b	66	15	89
4	62	16	45
6 a	98	21	68
6 b	60		
7	41		

Ingen av dessa återstående subregioner har kunnat förenas med någon grannsubregion. De är dessutom vad elevantalet beträffar alltför små för att ensamma kunna bilda underlaget till en region. För en ev. sammanslagning med någon intill liggande region torde endast 6b och 7 komma ifråga, då likheten mellan dessa subregioner torde vara större än inom andra tänkbara kombinationer även om de vad beträffar åkerareal och yrkesmiljö i hög grad har en annan elevstruktur än sub-

yrkesförhållandena inom kommunerna. Följaktligen blir områdesvariationen för dessa variabler större än för de andra variablerna. Det förefaller sannolikt, att vid en symmetrisk geometrisk områdesindelning, skillnader i variationen mellan dessa fyra variabler skulle ha utjämnats (Bonnier-Tedin, 1940, s. 117 ff.).

regionerna 8 och 10. Region 7 med sin extrema yrkesstruktur kan för övrigt knappast sammanslås med någon annan subregion, möjligen med undantag av storstadsregioner. Subregion 21 kan med fördel sammanslås med subregionerna 13, 20 och 22, även om subregion 21 i viss mån avviker från dessa i fråga om gårdsstrukturen.

För de fem återstående subregionerna måste vi tillgripa den nödlösningen, att sammanslå dem med regioner som de ej har gemensamma gränser med. Subregion 4 sammanslås med subregionerna 2c och 3, subregion 2b med subregion 6a, och storstäderna Stockholm och Göteborg får bilda en gemensam region.

Vid sammanslagningen har jag även beaktat, att ur växtbiologisk synpunkt alltför oförenliga subregioner inte bör sammanslås. Endast

Fig. 17. Regionerna.

i ett fall har detta skett. Subregion 13 har sammanslagits med regioner, som har en annan I_v. En granskning av huvudtabellen visar dock att subregionerna 9 och 13, vilka tillhör samma I_v-grupp, är synnerligen olika i andra avseenden.

Den föreslagna regionsindelningen åskådliggöres med fig. 17 och tabell 5, där medelfrekvenser, elevantal och homogeniteten anges.

TABELL 5.

Regionernas särart och homogenitetsgrad.

Littera	Subregioner	Benämning	Antal elever	Elevvariabler							
				Ålder		Förutbildning		Yrke		Gårdsstruktur	
				%	H_0	%	H_0	%	H_0	%	H_0
A	1+2a	Övre Norrlands inland	326	71	8	28	0	59	0	92	2
B	5+9	Nedre Norrlands inland	250	50	0	25	0	55	1	78	14
C	2c+3+4	Västerbottens kustland och Jämtlands siluområde	264	51	10	26	0	75	0	63	7
D	2b+6a	Norrbottens västra och Västernorrlands kustland	164	79	4	16	0	58	0	54	0
E	7+8+10	Gävleborg, östra Dalarna och norra Bergslagen	234	41	3	36	7	60	11	26	4
F	11+12	Vänerslätten och södra Bergslagen	477	33	17	28	6	84	8	18	5
G	13+20+21+22	Södra skogs- och dalbygder	1037	27	6	31	2	82	0	46	8
H	14+17+18+19+23+24+25	Södra slättbygder	2077	23	3	48	0	80	9	11	4
I	15+16	Storstäder	134	43	0	69	5	9	0	5	0

Heterogenitetskriteriet, d.v.s. mellanregionsvariansens andel i områdesvariansen är för dessa fyra elevkaraktäristika följande:

ålder	70 %
förutbildning	71 %
yrkesmiljö	69 %
hemgårdens åkerareal	87 %

Kravet på regionsskillnadernas signifikans är uppfyllt i samtliga elevvariabler. Mellanregionsvarianserna förklarar stora delar av den totala mellanområdesvariansen. Kravet på regionernas inre homogenitet

däremot är i två fall inte tillgodosett, nämligen vad beträffar gårdsstrukturen i region B och elevåldern i region F.

En granskning av regionernas särart visar, att man med fördel kan slå samman regionerna i överordnade kategorier. Skillnaderna mellan elever från norra och södra delen av landet är betydande. Hänför vi de fyra första regionerna (A—E) till norra landsdelen och regionerna F—I till södra och variationsanalyserar skillnaderna, ser vi att en stor del av mellanregionsvariansen och mellanområdesvariansen kan förklaras genom dessa skillnader. Nedanstående tabell ger data.

TABELL 6.

Landsdelsskillnader.

Elevegenskap	Procentfrekvenser		% av mellanområdesvariansen som förklaras av landsdelsvariansen
	N. Sverige	S. Sverige	
Ålder	58	26	52
Förutbildning	26	41	23
Yrkesmiljö	62	79	19
Hemgårdens åkerareal	65	22	44

Elever från norra delen av landet är således i genomsnitt betydligt yngre, kommer i större utsträckning från icke lantbrukarhem, och har lägre förutbildning. Vidare är de elever, som kommer från lantbrukarhem, i större utsträckning småbrukarebarn.

En ytterligare tudelning av norra och södra landsdelarna har företagits. I norra delen bildar inlandsregionerna A och B den ena huvudregionen och kustregionerna C—E den andra. Regionerna A och B är förhållandevis lika, det är endast i ålder och hemgårdens areal eleverna visar upp någon nämnvärd inom-huvudregionsvariation. Kustregionerna är däremot sinsemellan så olika, att en huvudregionskategorisering för deras del blir en fiktion. I samtliga elevvariabler är mellanregionsskillnaderna mycket betydande.

Södra delen av landet kan förslagsvis uppdelas i sinsemellan olika huvudregioner. Vi har här skogs- och dalbygder med Vänerslätten å ena sidan (F—G) och de övriga slätt- och mellanbygderna (H—I) å den andra.

Vid översikter, sammanfattningar och förförsök rörande lantmannaskolan och dess elever kan dessa övergrupperingar med fördel anlitas. Man kan direkt använda landsindelningen eller ev. indela landet i fyra huvudregioner. Procenten av mellanområdesvariansen som förklaras av huvudregionsvariansen är för åldern 53 %, förutbildningen 50 %, yrkesmiljön 20 % och hemgårdens åkerarealer 73 %.

I utförligare diskussioner om lantmannaskolans mål och vid vetenskapliga undersökningar kan ovannämnda tudelning resp. fyrdelning ej allmänt användas, utan avvägning måste ske från fall till fall. Därtill är indelningen för grov, d.v.s. heterogeniteten inom huvudregionerna för stor.[8]

[8] En beskrivning av regionerna ges i del IV, s. 231 ff.

7 DEN REGIONALA VARIATIONEN HOS MÅLVARIABLERNA

De elevvariabler som behandlas i detta arbete kan indelas i tre grupper:

1. Bakgrundsvariabler
   a. Yrkesmiljö
   b. Hemgårdens storlek
2. Mognadsvariabler
   a. Ålder
   b. Förutbildning
   c. Begåvning
3. Målvariabler
   a. Skolmotiv
   b. Framtidsplaner

I detta kapitel behandlas den regionala variationen hos målvariablerna, skolmotiv och framtidsplaner.

Skolmotiv

Skolmotiven diskuteras ingående i min artikel i Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift nr 5—6, 1957 (KOORT, 1958, s. 384 ff.). Framställningen här begränsas därför till skolmotivvariationen inom och mellan regionerna jämte en knapp analys.[1]

[1] Den undersökning, ovannämnda uppsats i Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift redogör för, är en del av en attitydsundersökning och utgår från följande fråga:

A. Vilka var motiven för att Ni sökte Eder till Eder skola:

1) Ville skaffa mig yrkesutbildning för att bättre kunna sköta hemgården.

De motiv som leder till ungdomarnas vistelse på jordbrukets yrkesskolor kan indelas i tre kategorier:

E — lära sig något för att bättre kunna sköta ett eget lantbruk,

A — genom skolgång skaffa sig meriter för att lättare kunna konkurrera på arbetsmarknaden,

S — genom skolgång vinna inträde i en annan utbildningsanstalt.

Dessutom finns det ett antal elever, som saknar påtagliga yrkesbestämda motiv. De kommer till skolorna för att föräldrarna så önskar, för att komma ut, träffa folk, skaffa sig goda kamrater, bryta isoleringen o.d. Sådana motiv har jag sammanfört till en särskild kategori med beteckning O. Hit har jag även hänvisat elever med många och inbördes motsägande motiv.

Indelningen av dessa fyra skolmotivkategorier valideras i huvudsak genom två undersökningar, där sambandet mellan skolmotiv och elevernas ämnespreferenser och deras efter skolgång stabiliserade framtidsplaner granskas. Det visar sig då, att elever med de tre deciderade skolmotiven betydligt skiljer sig från varandra beträffande ämnespreferenser och framtidsplaner. Dessa skillnader tecknas i korta drag i tabell 7.

Av denna undersökning framgår dessutom tydligt att de elever som kommer från annan miljö än jordbruket, i regel har helt andra skolmotiv, samt att jordbrukarbarnen, vad beträffar motivstrukturen, kan indelas efter hemarealen i fyra grupper: 0—5 ha åker, 5—20 ha

---

2) Ville förvärva meriter för att lättare kunna få förmans-, bokhållare-, inspektörs- och/eller andra tjänstemannabefattningar inom jord- och skogsbruket. (Stryk under de lämpliga yrkesbeteckningarna.)

2a) Ville förvärva meriter för att lättare kunna få förmans- eller tjänstemannabefattningar inom föreningsrörelsen eller privat affärsverksamhet o.dyl.

3) Det var nödvändigt för mig, då jag behöver en genomgången lantmanna- eller lantbruksskolekurs för att vinna inträde till Lantbrukshögskolan eller till Alnarps Lantbruksinstitut. (Stryk under det tillämpliga.)

4) Mina föräldrar ville att jag skulle genomgå denna kurs.

5) Jag tyckte det var roligt att genomgå en sådan kurs, få trevliga kamrater och dylikt.

6) Jag ville se mig omkring, skaffa mig nya erfarenheter m.m.

9) Det var nödvändigt för mig, då jag ville genomgå kontrollassistent- eller inseminörutbildning.

10) Jag hade andra motiv, nämligen: .....

.....

11) Jag hade inga särskilda motiv.

TABELL 7.

Samband mellan ämnespreferenser, framtidsplaner och skolmotiv.

Motiv-kategori	Ämnespreferenser	Framtidsplaner
E	Fackämnen, såsom jordbrukslära, husdjurslära högt skattade. Grundläggande ämnen lågt skattade	Oberoende av hemort och yrkesmiljö skall 60—80 % bli egna lantbrukare
A	*Södra Sverige:* fackämnen och räkning och svenska lika skattade *Norra Sverige:* svenska och räkning något högre skattade än fackämnen	10 % — egna lantbrukare, 45—70 % önskar studera vidare och senare ta tjänst, 20—30 % har tagit tjänst eller ämnar göra det snarast.
S	*Södra Sverige:* lika med E.	*Södra Sverige:* 25—50 % önskar bli egna jordbrukare, 35—50 % studerar vidare och 10 % har tagit tjänst och skall fortsätta med det
	Norra Sverige: grundläggande ämnen skattas avgjort högre	*Norra Sverige:* 10 % egna jordbrukare, 60 % studerar vidare och 20 % har tagit tjänst.
O	Mellanläge: E—A	Mellanläge: E—A Oftast obestämda framtidsplaner

åker, 20—50 ha åker och över 50 ha åker. Skillnaderna mellan dessa grupper är dock betydligt mindre än mellan jordbrukare—icke jordbrukare. Dessutom har eleverna tillhörande de tre förutbildningsgrupperna: enbart folkskola (U_1), realskola (U_2) och realexamen (U_3) helt olika motivstrukturer.

Den regionala skolmotivvariationen visas i tabell 8.[2]

[2] Sampeln för skolmotivsinventeringen är tyvärr inte lika fullständig som sampeln för ålder, yrkesmiljö och förutbildning. Dels finns data endast för läsåret 1954/55 och dels har ett mindre antal skolor ej önskat medverka i denna inventе-

ring. Elevanslutningen från de deltagande skolorna har däremot varit nästan total. Då eleverna från de icke deltagande skolorna knappast i och för sig skulle ha andra motiv medverkar denna ofullständiga sampel sannolikt ej till någon skevhet i materialet. Däremot har vi undersökt huruvida regionssampeln är representativ för elevernas yrkesmiljö och förutbildning, då enligt min undersökning (KOORT, 1958, s. 404 ff.) dessa elevvariabler mest påverkar motivvariationen.

Anslutningsdata och representativitetsgraden i de olika regionerna är följande

Region	Antal elever	Elever med hemgård med åkerareal 0—5 ha	5—20 ha	20—50 ha	50— ha	Övriga yrken	Förutbildning U_1	U_2	U_3
A									
Popul.	107*	30	24	2	0	40	77	21	8
Sampel	95	27	22	2	0	36	70	19	6
%	89	90	92			90	90	90	75
B									
Popul.	89	15	23	2	0	43	70	11	7
Sampel	55	11	16	2	0	25	43	7	5
%	62	73	72			58	62	64	71
C									
Popul.	79	5	50	4	0	17	53	21	5
Sampel	63	4	43	2	0	12	43	18	2
%	80	80	83			71	81	77	
D									
Popul.	53	6	26	0	0	21	42	7	4
Sampel	43	5	21	0	0	17	34	6	3
%	81	83	81			81	81	82	
E									
Popul.	76								
Sampel	73	Representativiteten har ej undersökts, då svarsprocenten							
%	96	överstiger 90.							
F									
Popul.	151	11	44	48	23	27	105	28	18
Sampel	83	6	23	24	12	18	51	17	15
%	55	55	52	50	52	67	49	61	83
G									
Popul.	336	26	156	72	15	56	250	57	29
Sampel	255	17	120	60	11	39	185	47	23
%	76	65	77	83	73	70	74	82	79
H									
Popul.	668	26	171	219	94	141	367	196	105
Sampel	536	22	135	182	78	109	272	170	92
%	81	85	79	83	83	78	74	89	88

Det som i första hand intresserar är den mycket betydande variationen mellan landsdelar. I södra Sverige har nästan hälften av eleverna skolmotiv E mot en fjärdedel i norra Sverige. Vad beträffar skolmotiv A förhåller det sig helt annorlunda. I södra Sverige har drygt en tiondel av eleverna detta motiv mot en fjärdedel i norra. Dessa skillnader är ytterst betydelsefulla.

Regionsskillnaderna i detta hänseende är obetydliga vad södra landsdelen beträffar, men betydande när det gäller den norra. Här har var och en av regionerna sin egenart. I *norra inlandet* är elever med skolmotiv E sparsamt förekommande, de andra motiven förekommer

I		
Popul.	41	Representativiteten har ej undersökts, då svarsprocenten
Sampel	37	överstiger 90.
%	90	

* Summan yrkesdeciderade elever ej lika med antalet i sampel resp. popul., då de odeciderade ej medtagits.

Som tabellen visar, finns det endast en region, region F, där sampeln är så skev, att de vunna råvärdena ej kan bilda underlaget för att uppskatta regionens frekvensfördelning. För att ändå erhålla ett närmevärde för denna region, har regionsfrekvenserna invägts med hänsyn tagen till förutbildning enligt följande uppställning:

Förutbildning	Antal elever	Skolmotiv E	A	S	O
enbart folkskola	105	57.7	16.5	8.2	22.6
därav med svar	51	28	8	4	11
därav utan svar	54	29.7**	8.5	4.2	11.6
realskolenivå	28	6.6	6.6	9.9	4.9
därav med svar	17	4	4	6	3
därav utan svar	11	2.6	2.6	3.9	1.9
realexamensnivå	18	4.8	1.2	8.4	3.6
därav med svar	15	4	1	7	3
därav utan svar	3	0.8	0.2	1.4	0.6
Totalt	151	69.1	24.3	26.5	31.1
i procent		46	16	17	21
Råvärden i procent		44	16	20	20

** Invägda proportionellt med skiktets motivstruktur.

Som synes är skillnaderna mellan fördelningen av råvärdena och den avvägda fördelningen mycket obetydliga. Avvikelserna inom de andra regionerna vad beträffar förutbildning och yrkesmiljö är betydligt mindre, varför råvärdena med fördel kan användas för att uppskatta regionernas frekvensfördelning. Procentfrekvenserna för huvudregionen i tab. 8 är vägda, likaså landsdelars och rikets.

TABELL 8.

Den regionala skolmotivvariationen läsåret 1954/55.

Region	Huvud-region	Antal elever		Svars-%	Skolmotiv i %				Huvudregionens heterogenitetstal[3]	
		Popula-tion	Sam-pel		E	A	S	O	fg	χ^2
A		107	95	89	15	28	32	25		
B		89	55	62	29	29	38	4		
	I	196	150	77	21	29	35	15	3	12.3**
C		79	63	80	35	29	27	9		
D		53	43	81	33	23	14	30		
E		76	73	96	32	15	40	13		
	II	208	179	86	33	22	29	16	6	16.9**
F		151	83	55	46	16	17	21		
G		336	255	76	51	10	24	15		
	III	487	338	69	49	12	22	17	3	(3.0)
H		668	536	81	47	12	26	15		
I		41	37	90	19	11	54	16		
	IV	709	573	81	45	12	28	15	3	15.6**
Landsdel N		404	329	81	27	25	32	16		
Landsdel S		1196	911	76	47	12	25	16		
Hela riket		1600	1240	78	42	15	27	16		
Hemvist ej känd m. m.		20	0							
	Summa	1620*)								

i stort sett lika ofta, även om motiv S dominerar. *Södra inlandet* saknar nästan odeciderade elever och även här dominerar skolmotiv S. Inlandsregionerna är för övrigt ganska lika varandra, den enda betydelsefulla skillnaden är, att i södra regionen motiven E och A är lika frekventa och att i norra motiv A förekommer nästan två gånger så ofta som motiv E.

Ett enda förhållande är gemensamt för *kustregionerna*. En tredjedel

[3] Denna population består av elever från vinterkurs, helårskurs, och längre kurs som började ht 1954 och sommarkurs som började vt 1955. Föreningsskolan och trädgårdskurserna togs ej med i undersökningen. χ^2-bestämningar har skett enl. i pedagogisk forskning tillämpad praxis. Några ändlighetskorrektioner har ej vidtagits. Om så skulle skett, torde de flesta skillnaderna i denna inventering visa sig vara signifikanta.

av eleverna har skolmotiv E. I övrigt är strukturen annorlunda. Region C har den högsta A-motivfrekvensen i hela landet, region D den högsta O-motivfrekvensen och region E en mycket hög S-motivfrekvens.

Storstadsregionen har av naturliga skäl en helt annan struktur än de andra regionerna. Här är S-motivet det absolut dominerande.

Framtidsplaner

I uppgifterna om skolmotiven blottas även elevernas framtidsplaner. Hos ungdomen upp till värnpliktsåldern är framtidsplanerna tämligen vaga. Även om lantmannaskoleeleven har lämnat barnaålderns ofta orealistiska syn på sitt framtida yrke, vågar man påstå, att många av de yngre eleverna ännu ej på allvar valt något yrke. För detta talar en rad undersökningar gjorda bland ungdomar i ungefär samma ålder. Bl.a. har Sigurd Nörstebö undersökt framtidsplanerna hos 239 handelsskoleelever, i genomsnitt 21 år gamla, från Trondheimsdistriktet (Nörstebö 1957, s. 14 ff.). Av dessa hade 12 % inga bestämda framtidsplaner. En undersökning gjord av Ulf Renborg på småbruksutredningens uppdrag visar liknande resultat. 24 % av de elever som besökte lantmannaskolornas grundkurser år 1950/51 saknade bestämda framtidsplaner (SOU 1955:7, s. 205 ff.). Troligt är även, att en del elever som gett bestämt svar saknar verklig grund för detta. Att det kan förhålla sig så, anger två andra undersökningar. Jag har visat (Koort, 1958, s. 111), att lantmannaskoleelevernas skolmotiv inte är konstanta under en vinterkurs, utan att betydande och tendentiösa förskjutningar förekommer. Från andra utgångspunkter har Gunnar Husabö (Husabö, 1948, s. 168 ff.) kommit till liknande resultat. I en undersökning av realskole- och gymnasieelevernas yrkesplaner fastställer Husabö den del av eleverna, vilkas yrkesplaner inte är bestämda, genom att låta dem besvara en enkel fråga: "Har du teke avgjerd om kva du skal verta?" Eleverna fick bundna alternativ att svara på: Teke endelag avgjerd, teke förebels avgjerd, er enno uviss. Ungefär 45 % av de tillfrågade realskoleeleverna svarade uviss eller vägrade att svara. Bland gymnasisterna var 32 % av pojkarna och 49 % av flickorna ovissa.

Med största sannolikhet har många av lantmannaskoleelevernas framtidsplaner inte hunnit slutgiltigt präglas under deras skolvistelse.

Att då undersöka deras framtidsplaner vore meningslöst. Det räcker att känna till skolmotiven.

Kännedom om elevernas framtida placering i arbetslivet är dock en betydelsefull förutsättning för en debatt om skolans mål. Skolmotiven är sannolikt en alltför bräcklig grund att bygga på i detta sammanhang. Den enda säkra metoden är att undersöka f.d. lantmannaskoleelevers slutgiltiga yrkesplacering. Denna torde äga rum först vid c:a trettio års ålder (se t.ex. GULBRANDSEN, 1957, s. 162 och s. 152). Metoden har dock vissa nackdelar och svagheter. Den är dyrbar och tidsödande. De hemadresser på eleverna som finns bevarade i elevjournalerna gäller i de flesta fall inte längre. Att fastställa de nya adresserna tar tid. En betydelsefull invändning är även, att en sådan undersökning fort blir inaktuell. Man får vänta minst tio—tolv år, innan samtliga elever kommer till denna ålder. Utvecklingen i vårt samhälle, jordbruksnäringen ej undantagen, sker dessutom mycket snabbt. De siffror som var aktuella för 40-talets lantmannaskola är det knappast för 50-talets.

Den ovannämnda metoden kan således inte användas för min undersökning. Därför har jag kompromissat. Jag förutsätter att en stor del av eleverna är så mogna, att de några år efter lantmannaskolevistelsen kan se realistiskt på situationen och kan bestämma sitt framtida yrke. Men jag är samtidigt väl medveten om, att det finns elever, särskilt bland de yngsta, vilkas framtidsplaner inte äger sådan fasthet, att de har gott prognostiskt värde.

En inventering gjord på vårt material av framtidsplanernas beroende av ålder visar, att ungefär två tredjedelar av de elever som vid kursens början var yngre än 15.8 år drygt 2 år senare inte hade några bestämda framtidsplaner, mot en åttondel av de äldre eleverna. Hos dessa senare håller sig denna del — utan bestämda framtidsplaner — tämligen konstant hela åldersskalan igenom.

Jag har sökt fastställa elevernas framtidsplaner ungefär ett och ett halvt år till två år efter det de lämnat sina skolor. De har då återbördats till sina hem eller inlemmats i förvärvslivet, några fortsätter med sina studier.[4]

---

[4] Till de lantmannaskoleelever från lantbrukarhem, som deltog i undersökning 1953/54 översändes ett frågeformulär innehållande bland annat de nedannämnda frågorna. 89 % av de tillfrågade svarade. 1 % av de tillfrågade hade avlidit, vistades

Denna inventering skedde medelst en enkät, där det bland annat fanns följande två frågor.

1. Min nuvarande sysselsättning är: .....
(Beskriv noggrant)

2. Mina framtidsplaner är,

Sätt ett kryss framför det rätta påståendet!

☐ att bli egen jordbrukare genom att ..... överta fädernegården, ... skaffa mig ett eget jordbruk
☐ att studera vidare inom jordbruket för att sedan ta tjänst där
☐ att studera vidare inom skogsbruket för att sedan ta tjänst där
☐ att studera vidare med sikte på att gå över till andra områden
☐ att söka mig till föreningsrörelsen
☐ att så småningom och utan ytterligare studier ta tjänst inom jordbruket
☐ att så småningom och utan ytterligare studier ta tjänst inom skogsbruket
☐ att så småningom och utan ytterligare studier gå över till andra områden än jord- och skogsbruket
☐ att fortsätta med det jag håller på med för närvarande
☐ jag har inga bestämda framtidsplaner än
☐ jag har andra framtidsplaner, nämligen .....

---

utomlands eller var svårt sjuka. Av de återstående 10 % införskaffades vissa data genom rektorerna, bl.a. om framtidsplaner och nuvarande sysselsättning. Ungefär 7 % av uppgifterna erhölls på detta sätt. Enligt ett kontrollförfarande med data från 12 elever, vilka skickade sina svar efter det jag erhållit uppgifter från rektorerna, visade det sig, att några divergenser mellan elevsvaren och rektorernas uppgifter överhuvudtaget ej förekom. Såvitt jag kunnat bedöma, bildar återstoden ingen selegerad grupp. Det är dock tänkbart, att de som jag ej kunnat nå, i större utsträckning än eljest flyttat från sina hemorter. Det kan därför anses sannolikt, att dessa personer i högre grad än andra lämnat jordbruket. De data som vi erhållit är alltså i någon mån skeva, dock i så liten utsträckning, att det helt kan nonchaleras.

Dessutom infordrades uppgifter över framtidsplanerna för 115 icke lantbrukarbarn. Från dessa inflöt 98 svar.

Anslutningsdata, vilka anges i tabellen på s. 116, visar att anslutningen inom de tre områdena, norra Sverige, södra Sveriges skogsbygder och södra Sveriges slättbygder, är väsentligt olika. Dessutom har yrkesmiljöerna, lantbrukare—icke lantbrukare, av naturliga skäl olika stora anslutningsdata. Detta medför, att vid uppskattningen av summafördelningarna denna skevhet måste beaktas. Lantbrukarsampeln inom områdena bör däremot anses vara tillräckligt representativ; åtminstone skiljer sampeln sig inte från populationen vad beträffar de två väsentligaste variablerna: hemgårdens areal och skolmotiven.

Vad det gäller icke lantbrukarbarn måste man vid uppskattningen av fördelningarna hålla i minnet, att i 15 procent av fallen inga uppgifter inflöt. Det är möjligt, att rektorerna bättre nådde de elever, som ägnat sig åt eller ämnade ägna sig åt jordbrukaryrket. Materialet kan således vara selegerat. Denna anmärkning gäller särskilt huvudregionerna I—III. En granskning av svarsprocenten visar, att just de studiemotiv som mest predestinerar till andra yrken än lantbrukarens, är lägst representerade i sampeln. För att något mildra selektionens inverkan på uppskattningen har här praktiserats samma vägningsförfa-

	Populationen			Sampel			Svarsprocent		
Huvudregion	I—II	III	IV	I—II	III	IV	I—II	III	IV
Skikt									
Elever yngre än 15.8 år									
Icke lantbrukare	12	1	2	3	0	1	25	·	·
Lantbrukare	13	2	1	9	1	1	69	·	·
Elever äldre än 15.8 år									
Icke lantbrukare	132	81	161	26	19	49	20	23	30
därav med skolmotiv:									
E	12	17	36	6	6	9	50	35	44
A	32	11	22	9	2	10	28	18	45
S	26	21	33	5	9	12	19	43	36
O	16	5	29	6	2	11	37	40	38
Lantbrukare	275	445	618	124	275	464	45	64	75
därav med hemgårdens åkerareal:									
0— 5 ha	81	46	38	35	29	25	43	63	63
5—10 ha	91	122	56	45	85	39	50	70	70
10—30 ha	86	194	271	44	125	214	51	64	79
30— ha	—	67	247	—	36	184	—	54	74
åkerareal okänd	17	16	6	0	0	0	—	—	—
därav med skolmotiv:									
E	71	258	376	49	200	319	69	78	85
A	51	28	24	39	20	17	76	71	79
S	30	26	69	18	21	56	60	81	81
O	29	46	77	18	34	70	62	74	91
Utlänningar		13			0				
Hemvist okänd		4			0				
Summa		1760			863				

rande som på s. 111, och vid detta vägningsförfarande har hänsyn tagits till skolmotiven.

Framtidsplanvariationen har uträknats dels för lantbrukarebarn och dels för barn till icke lantbrukare. Dessa uträkningar har gjorts i norra Sverige och i södra Sveriges slättbygder och skogsbygder. Regionsindelning har inte varit möjlig på grund av för få elever för norra Sverige.

Fördelningarna inom grupper av icke lantbrukare bör betraktas som ytterst approximativa närmevärden, då de kritiska värdena för maximala avvikelsen mellan fördelningar är mycket betydande. Konfidensintervallen vid 5 % sannolikhetsnivå för elever yngre än 15.8 år kan uppskattas till 68 %, för äldre elever från norra landsdelen till 27 %, från huvudregion III till 29 % och från huvudregion IV till 20 %. (Hyrenius, 1957, s. 558.) Därtill adderas selektionsfelet.

TABELL 9.

F.d. lantmannaskoleelevers framtidsplaner i %. Läsåret 1953/54.

	Antal elever	Egen lant-brukare	Anställning inom			Inget bestämt
			jord-bruk	skogs-bruk	annat arbete	
Elever äldre än 15.8 år vid kursens början						
Icke lantbrukare						
Huvudregion I—II	132	17	13	37	16	17
» III	81	38	14	—	24	24
» IV	161	35	27	6	19	13
Lantbrukare						
Huvudregion I—II	275	35	10	26	15	14
» III	445	65	12	5	8	10
» IV	618	69	11	3	8	9
Elever yngre än 15.8 år vid kursens början						
Samtliga lantbrukare	16	18	—	9	9	66
Samtliga icke lantbrukare	15	(25)	(—)	(25)	(50)	(—)
Samtliga elever	1743					
Landsdel N	432	29	10	30	13	18
» S	1311	61	13	4	10	12

Drygt hälften av lantmannaskoleeleverna har 1½—2 år efter kursens avslutning angett sig skola fortsätta med lantbrukaryrket, överta fädernegården eller genom arrende eller köp skaffa sig egen gård. Resten, i ungefär lika delar, ämnade ta anställning inom jordbruk, skogsbruk eller andra yrken eller saknade bestämda framtidsplaner.

De två landsdelarna skiljer sig emellertid vad beträffar före detta lantmannaskoleelevernas framtidsplaner. Mer än dubbelt så många elever i den södra delen av landet önskar bli egna jordbrukare som i den norra. I gengäld är det sju respektive två gånger så många i norra delen av Sverige som önskar ta tjänst inom skogsbruket respektive annan verksamhet. 20 procent av eleverna har inga bestämda framtidsplaner i den norra landsdelen mot 14 i den södra. Dessa olikheter visar, att lantmannaskolorna i norra Sverige besökes av ett annat elevklientel än lantmannaskolorna i södra delen av landet. Vad detta betyder för uppläggningen av undervisningsplanerna liksom kursernas yttre organisation berörs i del IV.

8 LANTMANNASKOLE-ELEVERNAS BEGÅVNINGSVARIATION

En lantbrukare ställs i sin yrkesutövning ideligen inför biologiska, arbetstekniska och ekonomiska problem. Det är sannolikt, att den lantbrukare som bättre förmår lösa problem av till exempel verbal eller numerisk natur också når bättre resultat i sin yrkesutövning.[1] I lant-

[1] I detta avsnitt användes begreppet teoretisk begåvning synonymt med begreppet problemlösningsförmåga. Att jag undviker ordet intelligens, beror främst på två orsaker. För det första är begreppet intelligens mångtydigt. När intelligensbegreppet i början präglades, utgick man från en mer eller mindre spekulativ avgränsning (jmf intelligensbegreppet hos Stern och Terman). För närvarande finns en tendens att precisera intelligensdefinitionerna. Anledningen härtill kan i första hand sökas hos den s.k. faktoranalysen. Man vill ha test med flera homogena delskalor (se t.ex. Dureman-Ahlström, Uppsalaprov, vissa militära inskrivningsprov, Chicago Test of Ability). Dessa delprov är i huvudsak laddade med var sin "intelligensfaktor", i regel verbal, numerisk, spatial eller induktiv. Uppgifterna i dessa test består i regel av problemlösning i en någorlunda klart angiven operationell mening. Minnesuppgifter, ordförråd, bildfantasi o.d. uppgifter vilka t.ex. Terman-Merrills individualskala i stor utsträckning består av, har blivit mer och mer sällsynta. — För det andra har ordet intelligens på sina håll bland allmänheten fått en viss negativ klang.

En lantmannaskoleelevs problemlösningsförmåga är i våra undersökningar liktydig med antalet rätt lösta uppgifter i Anderbergs grupptest för vuxna (se Anderberg, 1947 och Anderberg, 1954). Den anderbergska skalan består av 40 uppgifter och är avsedd för åldrarna 15 år och däröver. Den är standardiserad på elever tillhörande skilda skolor i Uppsala och värnpliktiga från samma stad. Att standardiseringen skett på material från enbart en ort, vilken dessutom har särställningen av universitetsstad, gör att skalans representativitet starkt bör dras i tvivelsmål och att alla jämförelser och IQ-beräkningar bör ske med stor försiktighet och med uttrycklig reservation.

Huruvida det instrument som vi använder för att bestämma lantmannaskoleelevernas problemlösningsförmåga även mäter begåvningen i tekniska, biologiska eller ekonomiska sammanhang, kan ej utan vidare avgöras. Så torde dock sannolikt vara fallet.

mannaskolan är t.ex. sambandet mellan problemlösningsförmåga och framgång i skolarbetet ovedersägligt.[2]

Undersökningar för att kunna beskriva variationen i lantmannaskoleelevernas problemlösningsförmåga genomfördes under läsåren 1953/54 och 1954/55. Under första året undersöktes skolledningarnas inställning till projektet och skalans användbarhet för ändamålet. Det var av ekonomiska skäl omöjligt att låta någon psykolog handha testningen på skolorna, och därför fick lärarna ta hand om arbetet. Det visade sig att testningen ingalunda blev lidande på detta. Pearsonkorrelationen mellan testets båda halvor blev för 447 test 0.80.

---

[2] Problemlösningsförmågan, definierad som antal lösta uppgifter i anderbergsskalan, är en betydelsefull egenskap för studieframgången vid lantmannaskolan, mätt med avgångsbetygssumman. Ett antal rangkorrelationer mellan testpoäng och betygsumma har uträknats för 14 slumpmässigt utvalda lantmannaskolor. För att undvika förutbildningsnivåns inflytande på sambandet mellan skolprestation och problemlösningsförmåga har rangkorrelationskoefficienter beräknats för elever med enbart folkskoleunderbyggnad.

T = testpoäng
BT = summa teoribetyg
BP = summa praktikbetyg

Skola	Antal elever	$\rho_{T/BT}$	$\rho_{T/BP}$
A	10	0.62	0.25
B	14	0.65	
C	16	0.82	0.58
D	17	0.70	0.35
E	41	0.69	
F	12	0.72	
G	10	0.85	
H	30	0.70	
I	37	0.70	
K	13	0.71	
L	10	0.71	0.62
M	18	0.69	0.57
N	10	0.65	0.91
O	17	0.73	

Sambanden mellan testpoäng och betygssummor är förvånansvärt höga och jämna. När det gäller elever med enbart folkskola kan minst hälften av betygsvariationen förklaras med begåvningsvariationen.

Vid standardiseringen blev split-half-koefficienterna efter korrigeringen enl. Spearman-Brown 0.91 och 0.93 (Anderberg, 1954, s. 3). Vid min mätning gör sig även inkonstans gällande och då ingen korrigering vidtagits, kan reliabiliteten här betraktas som lika god.

Anslutningen till testningen däremot blev mindre tillfredsställande. 19 skolor av 48 (40 %) med ett elevantal på 591 av 1 626 (36 %) önskade ej delta i arbetet. Särskilt ljumt var intresset i Västsverige, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län. Då eleverna där i flera viktiga avseenden skiljer sig från eleverna i landet i övrigt, har detta område med 7 skolor och 194 elever (15 % resp. 12 %) helt uteslutits från undersökningen. Övriga skolor, som inte ansåg sig kunna delta, 12 stycken med 387 elever, fördelar sig över hela landet. Dock visar norrlandsskolorna betydligt svagare intresse än de andra skolorna. Antalet icke deltagande skolor blev för Norrlands del 6 med 156 elever, för Svealands del 1 skola med ett tjugotal elever och för Götalands del 5 skolor med 160 elever. Trots det stora bortfallet, vilket dessutom var selektivt, då ju skolledningens inställning till projektet fick fälla avgörandet, beslöt jag att genomföra testningen.

Själva testningen skedde i slutet av första skolmånaden eller i början av den andra, när eleverna med en längre tids studieavbrott bakom sig erhållit en viss skolvana och bättre förmåga att handskas med tryckt material. Testningen skedde dock så pass tidigt, att skolningseffekten inte hunnit göra sig gällande i någon större utsträckning. Det som intresserar oss, är nämligen elevernas problemlösningsförmåga vid kursens början.

Anslutningen var nära nog hundraprocentig vid de skolor, som deltog i undersökningen. Enligt lärarutsagor var elevmotivationen vid provet hög, detta kan även utläsas ur de tillfredsställande reliabilitetsförhållandena.

För att undersöka huruvida de uttagna skolorna i fråga om vissa kontrollerbara elevegenskaper kan representera landet i sin helhet, har jämförande bearbetningar gjorts. Variationen inom och mellan skolorna har undersökts, liksom mellan åldersstadier, förutbildningsnivåer och yrkesmiljöer.

Variationsförhållandena mellan och inom skolorna

En granskning av skolmedeltalen för testresultaten visar tydligt, att eleverna vid norrlandsskolorna, utom vid Nytorp i Gävleborg, visar

en markant sämre aktuell problemlösningsförmåga än skolorna i de södra delarna av landet. Då som bekant en del skolor har olika kursformer i gång samtidigt, har jag även undersökt huruvida det föreligger signifikanta skillnader mellan sådana kursformer. Likaså har jag undersökt elevvariationen mellan åren i sådana skolor, där eleverna testats under två år i rad. En variationsanalys har genomförts.

TABELL 10.

Variationsanalys av elevernas problemlösningsförmåga.

Variationsorsak	Frihets-grader	Kvadrat-summa	Medel-kvadrat
Mellan områden Norrland—övriga Sverige	1	3090	3090***
Mellan skolor inom områden	12	1714	143***
Mellan kurser inom skolor	8	114	14
Mellan år inom kurser	21	228	11
Mellan elever inom årsklasser	874	18323	21***
Mellan testhalvor inom elever	917	2840	3
Summa	1833	26309	

Man kan alltså med stor säkerhet påstå, naturligtvis med reservation för materialets representativitet, att norrlandseleverna skiljer sig från de övriga i landet. Skolornas genomsnitt vad beträffar elevernas problemlösningsförmåga är signifikant olika. Eleverna inom årsklasserna på en och samma kurs är signifikant olika. Däremot kan olikheterna mellan de olika kurserna inom skolorna i regel betraktas som slumpmässiga och variationen i tiden som nästan obefintlig. Denna senare omständighet är intressant, därför att den bättre än något annat visar, att det elevklientel som söker sig till en viss skola är anmärkningsvärt stabilt från år till år.

Nästa steg är nu att undersöka, huruvida denna signifikanta variation mellan skolorna kan förklaras geografiskt. Jag har antecknat varje skolas poängmedeltal på kartan och indelat skolorna i fyra grupper efter dessa medeltal. Resultatet av denna fördelning åskådliggöres genom fig. 18.

Ålder och problemlösningsförmåga

Intelligensens förändringar med åldern har undersökts av flera fors-

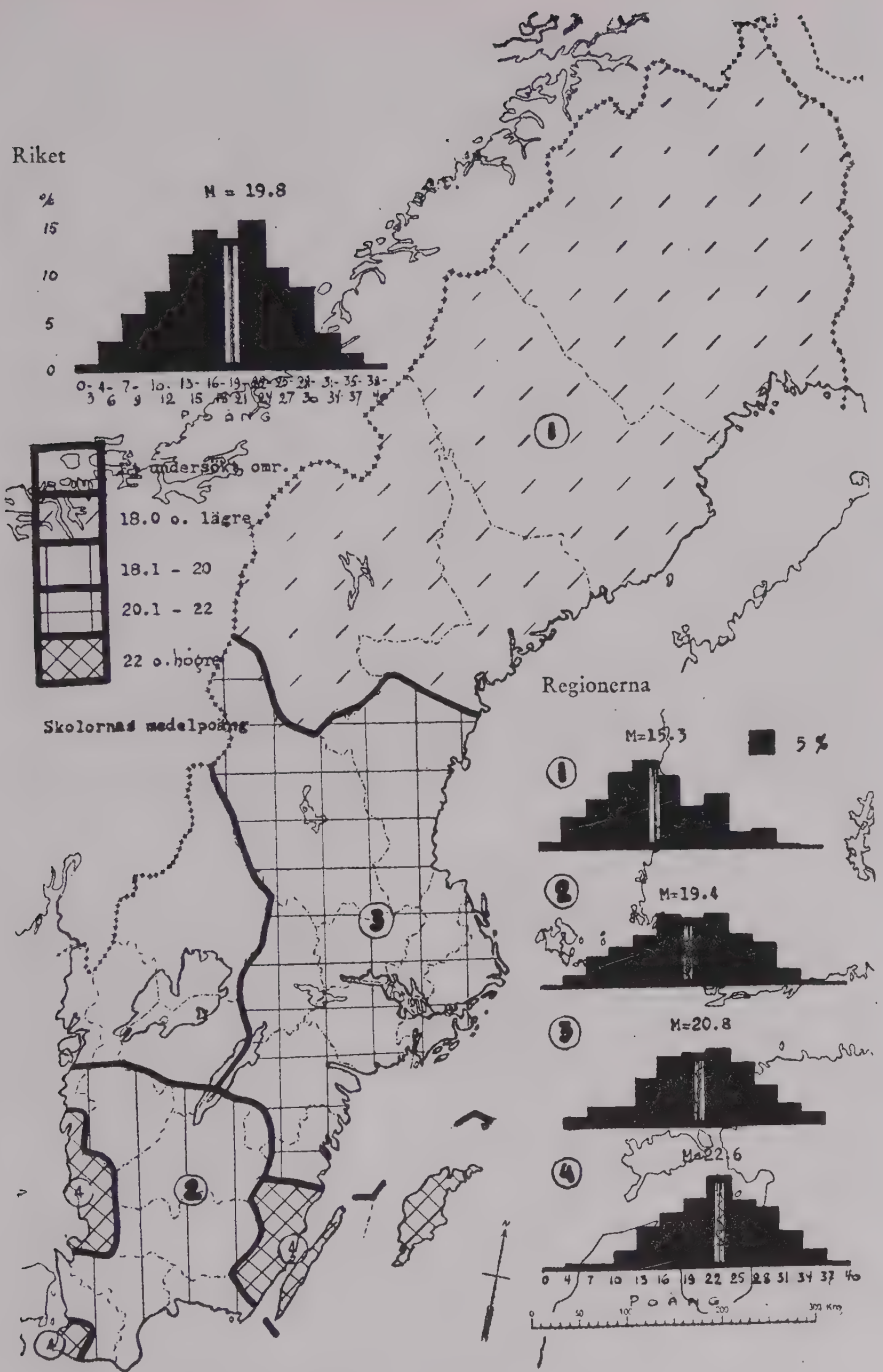

Fig. 18. Lantmannaskoleelevernas begåvningsvariation.

kare. En bild av deras resultat ges av GÖSTA EKMAN, som skriver (EKMAN, 1952, s. 251):

"Intelligensutvecklingen kan anses avslutad vid ungefär 16 år. Kurvan övergår då i en platå. De i litteraturen förekommande uppgifterna över den ålder, vid vilken utvecklingen upphör, varierar ganska avsevärt, i allmänhet mellan 14 och 18 år; även ännu högre uppgifter förekommer ibland. För en gångs skull kan emellertid osäkerheten här anses mindre, än den av olikheten i dessa uppgifter kan synas vara. Kurvan övergår ju icke plötsligt utan kontinuerligt i den ifrågavarande platån, och ingen bestämd punkt för övergången kan fixeras. Under en period omkring 16-årsåldern är det årliga tillskottet i varje fall så litet, att en osäkerhet på ett par år inte spelar någon nämnvärd roll."

Anderbergs gruppskala är avsedd att mäta intelligensen hos vuxna men har standardiserats på två åldersstadier, dels på 15-åringar och dels på värnpliktiga.[2] Från testmanualet kan utläsas att värnpliktigas sampel har löst testet bättre än 15-åringarnas. Hur utvecklingen har gestaltat sig mellan dessa åldrar framgår ej av siffrorna. Likaså är de värnpliktigas sampel i knappaste laget, bestående av endast 103 individer. För vår undersökning är det dock av mindre vikt att känna till problemlösningsförmågans åldersutveckling generellt sett. Det som

TABELL 11.

Testresultatens åldersvariation.

Ålder	Enbart folkskola				Realskolenivå				Realexamensnivå			
	Norra Sverige		Södra Sverige		Norra Sverige		Södra Sverige		Norra Sverige		Södra Sverige	
	Elev-antal	Medel-poäng	Elev-antal	Medel-poäng	Elev-antal	Medel-poäng	Elev-antal	Medel-poäng	Elev-antal	Medel-poäng	Elev-antal	Medel-poäng
Yngre 16.8	20	14.8	4	(21.2)	—	—	1	(24.0)	1	(16.0)	—	—
16.8—17.8	21	14.8	14	16.8	—	—	7	21.3	1	(30.0)	—	—
17.8—18.8	14	15.2	23	19.0	2	(9.5)	5	23.2	2	(28.0)	3	(28.0)
19.8—20.8	8	13.7	31	19.3	3	(16.7)	21	21.4	3	(25.3)	6	24.7
20.8—23.8	17	16.5	125	19.6	2	(23.5)	58	22.2	—	—	10	26.2
23.8—	2	(14.0)	32	19.2	2	(12.0)	10	27.6	—	—	14	25.7
Summa	82	15.1	229	19.3	9	15.5	102	22.5	7	25.3	33	25.9

[2] ANDERBERG, 1947, s. 8, 9 och 16.

här är av intresse är nämligen huruvida det föreligger tydliga skillnader mellan åldersgrupperna inom lantmannaskolornas elevkårer.

För att kunna mera renodlat bedöma ålderns betydelse för testresultaten i detta material, har yrkesmiljön och utbildningsnivån konstanthållits. Åldersutvecklingen har undersökts endast i en elevgrupp, hos familjejordbrukarna, varvid de tre olika utbildningsnivåerna hållits isär. Att familjejordbrukarna valts som undersökningsobjekt beror på att denna grupp är störst.

Åldersskillnaderna är enl. tab. 11 obetydliga och någon enhetlig trend kan ej skönjas.

Yrkesmiljö, förutbildningsnivå och problemlösningsförmåga

Min uppgift är inte att påvisa allmänna skillnader i problemlösningsförmågan olika yrkesgrupper emellan. Jag avstår överhuvudtaget från att diskutera dessa problem i min avhandling. Vad som intresserar mig är, huruvida det finns några skillnader mellan lantmannaskoleelever från olika yrkesmiljöer.

Även här har omgrupperingar i materialet företagits för att nå fram till en mer renodlad bedömning av yrkesmiljöns betydelse. Denna gång har en viss åldersgrupp uttagits, nämligen eleverna i åldern 20.8 till 23.8 år. Eleverna tillhörande de tre olika utbildningsnivåerna har undersökts var för sig.

TABELL 12.

Testresultatens yrkesvariation.

Yrkesmiljö	Enbart folkskola		Realskolenivå		Realexamensnivå	
	Elevant.	M-poäng	Elevant.	M-poäng	Elevant.	M-poäng
Småbrukare 2—10 ha	50	20.6	14	22.9	5	(30.6)
Familjejordbrukare 10—30 ha	125	19.6	58	22.2	14	25.7
Storjordbrukare 30 ha —	64	15.9	63	20.4	30	26.3
Arbetare	17	17.8	5	(22.2)	4	(28.2)
Övriga icke jordbrukare	14	18.6	21	20.9	22	28.9
Summa	270	19.5	161	21.4	75	27.3

De data som anges i tabell 12 bör icke tolkas så, att småbrukarsöner med enbart folkskola i det stora hela skulle ha större problemlösningsförmåga än t.ex. storjordbrukarsöner. Denna tabell anger endast, att det finns en viss tendens för elever som kommer från storbrukarhemmen att visa en lägre problemlösningsförmåga än småbrukarsöner med enbart folkskolebildning. De tendenser vi får fram i denna tabell är dessutom ingalunda enhetliga. I första hand observeras, att småbrukarsönerna överlag visar den högsta genomsnittliga testpoängen. Orsaken till detta kan inte klarläggas i detta arbete, men sannolikt är det fråga om "begåvningsreserven", som kan tänkas vara betydande hos småbrukarna. Lantmannaskolan som skolform passar sannolikt också bra för vuxna småbrukarsöner, som av skilda anledningar ej kunnat fortsätta sina studier tidigare. "Begåvningsreserverna" är mer uttömda, när det gäller de bättre situerade.

Även om tendensen är entydig, är skillnaderna mellan småbrukare och de övriga jämfört med inomgruppsvariationen ($\sigma_i = 6.5$) så små, att det ej finns några statistiskt säkra olikheter mellan dessa båda grupper.

Variationsanalys A

Variations-orsak	Frihets-grader	Kvadrat summa	Medel kvadrat
Mellan utbildningsnivåer	2	3 552	1 776***
Mellan yrkesmiljöer[3] inom utbildningsnivåer	3	213	71
Inomvarians	500	20 661	41
Summavarians	505	24 426	

Variationsanalys B

Mellan yrkesmiljöer[3]	1	19	19
Mellan utbildningsnivåer inom yrkesmiljöer	4	3 746	936***
Inomvarians	500	20 661	41
Summavarians	505	24 426	

[3] Småbrukare — övriga.

Ovanstående variationsanalys visar däremot, att skillnaderna mellan elevgrupper tillhörande de tre olika förutbildningsnivåerna, enbart folkskola, realskoleutbildning eller liknande och utbildning som kräver minst realexamen, är fullt säkra.

Vid granskningen av min sampel behöver jag således endast uppmärksamma förutbildningsförhållandena. De övriga kända elevegenskaperna betyder så litet och deras inflytande i detta fall är så oregelbundet, att skillnaderna ej har någon betydelse vid bedömningen av den testade sampelns representativitet för hela landet. En sådan granskning har företagits och framläggs här nedan.

TABELL 13.

Sammanfattande överblick av eleverna inom de olika områdena, läsåret 1954/55.

Område[4]	Undersökta elever					Ej undersökta elever					Totalantal	Anm.
	Antal	Antal		I procent		Antal	Antal		I procent			
		U_2[5]	U_3	U_2	U_3		U_2	U_3	U_2	U_3		
1	108	17	4	16	4	156	27	10	17	6	264	Ingen större skillnad
2	444	134	60	30	14	134	20	9	15	7	578	[6]
3	330	79	57	24	17	67	16	6	24	9	397	[7]
4	193	56	56	29	29	—	—	—	—	—	193	
5	—	—	—	—	—	234	33	23	14	10	234	

Enligt tabell 13 är vår sampel ej riktigt representativ för de områden som uttagits. De undersökta skolorna har genomgående något högre förutbildningsstandard än de icke undersökta. Om vi räknar enligt tabell med en poänghöjning med två enheter för varje elev med förutbildning motsvarande realskolenivå och åtta enheter med realexamensnivå jämfört med elever med enbart folkskola, torde överrepresentationen av elever på högre förutbildningsnivåer i de undersökta delarna

[4] Rörande områdesindelningen se fig. 18.

[5] U_2 — antal elever med förutbildning motsvarande realskola.
U_3 — antal elever med förutbildning motsvarande realexamen el. högre.

[6] De till undersökningen anslutna skolorna har dubbelt så många elever med utbildning överstigande folkskola som de icke undersökta skolorna.

[7] Här är relationen elever med förutbildning på realexamensnivå avsevärt gynnsammare för de anslutna skolorna.

i varje område på sin höjd för område 2 betytt sammanlagt en ökning med 112 poäng och för område 3 en ökning med 40 poäng. För område 2 skall detta betyda en höjning för områdesmedeltalet med 0.2 poäng och för område 3 en höjning motsvarande 0.1 poäng. Förskjutningen finns där även om den är obetydlig. För rikskurvans[8] del betyder detta en falsk ökning med ungefär 0.1 poäng. Sådana sampelfel kan naturligtvis helt nonchaleras.

Problemlösningsförmågans variation

Elevvariationen vad beträffar problemlösningsförmågan är inom de undersökta områdena betydande, vilket kan utläsas av tabell 14 och fig. 18.

TABELL 14.

Variationen av problemlösningsförmåga. Procentfördelningar områdesvis. Läsåret 1954/55.

Testpoäng	Procentfördelningar i områden				Riket[9]	Kumulativa procentfrekvenser[1]		
	1	2	3	4		Lantmanna-skolan	Värn-pliktiga	17-åriga läro-verkselever
0— 3	2	1	·	—	1	1	1	—
4— 6	7	3	2	1	3	4	2	—
7— 9	11	6	4	1	5	9	7	—
10—12	17	8	5	4	8	18	16	—
13—15	19	11	10	9	12	30	26	1
16—18	15	15	15	12	15	45	36	4
19—21	9	15	16	15	14	59	47	12
22—24	12	15	17	19	16	74	61	27
25—27	3	11	14	14	11	85	75	52
28—30	4	10	9	13	9	94	86	72
31—33	1	4	5	7	4	98	95	89
34—36	·	1	3	4	2	100	98	98
37—40	—	·	—	1	·	100	100	100
Summa elever	264	578	397	193	1432			

[8] Se not 9.

[9] Hela riket utom ett område omfattande skolorna i Göteborg och Bohuslän, Älvsborgs län, Skaraborgs län och Värmlands län. Denna fördelning har erhållits genom vägd summering av områdenas fördelningar.

[1] Den procentuella andelen av individer med lika eller sämre testresultat.

Hittills har vi utgått från skolan som indelningsgrund. Men man kan indela materialet på annat sätt. Man kan utgå från elevernas hemort. Jag har kallat detta indelningssätt för *frånindelningen.*

När jag använder frånindelningen som beräkningsgrund utgår jag från de nio regionerna. Härvid har proportionerna av nio regionssampel jämförts med motsvarande populationer. Nedanstående tabell anger proportionerna.

Region	Population				Sampel				Sampel i % av populationen
	U_1 %	U_2 %	U_3 %	S:a elever	U_1 %	U_2 %	U_3 %	S:a elever	
A	73	20	7	326	79	15	6	130	40
B	75	17	8	250	77	13	10	46	18
C	74	23	3	264	84	11	5	44	17
D	83	10	7	164	83	7	10	40	25
E	64	19	17	234	65	16	19	102	44
F	71	18	11	477	41	21	38	34	7
G	71	20	9	1037	68	22	10	212	20
H	51	31	18	2077	50	32	18	755	36
I	32	28	40	134	33	27	40	48	36
Utlänningar				39					
Hemvist m. m. ej känd				38					
Totalt				5040					

Ovanstående tabell anger att de olika regionerna har väsentligt olika anslutningsfrekvenser och att för tre regioner, A, C och F, testsamplen är i betydande grad skilda från populationens. Om man förutsätter högre poängvärden för elever på realskolenivån med 3.0 enheter och på realexamensnivån med 6.5 enheter jämfört med elever på folkskolestadiet (s. 124), får man följande sannolika avvikelser från de "sanna" medelvärdena: för region A och C 0.17 poäng samt för region F 2.34 poäng. Jämfört med medeltalens medelfel för resp. region[2] är avvikelsen för regionerna A och C obetydlig, men för region F däremot betydande.

[2] $\sigma_m = \frac{\sigma_i}{\sqrt{n}}$, där den genomsnittliga σ_i är 6.0 poäng

region	σ_m
A	0,5 poäng
C	0.9 poäng
F	1.0 poäng

Även om avvikelserna vad beträffar regionerna A och C inte är så stora, har jag funnit det lämpligt att för dessa regioner utarbeta poängfrekvenser för varje utbildningsnivå. Därefter har tre ur nivåerna uträknade fördelningar invägts efter gruppens numerär i populationen. Vad beträffar region F bör man här dessutom ta hänsyn till den undersökta sampelns relativa numerär, vilken är mycket blygsam. Då den undersökta sampeln med största sannolikhet inte är representativ för populationen, är en korrigering med hänsyn till elevernas förutbildning ej tillräcklig för att erhålla en godtagbar uppskattning av regionens begåvningsvariation. Jag har därför avstått från att bestämma frekvensfördelningen för region F.

TABELL 15.

Procentfördelningar regionsvis. Variationen av problemlösningsförmåga. Läsåren 1953/54—1954/55.

Test-poäng	Regioner								Huvudregioner				Landsdelar		Hela riket	
	A	B	C	D	E	G	H	I	I	II	III[3]	IV	N	S	Vägd fördelning	Kumulativa %
0— 3	4	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	1	1	—	0.6	0.6
4— 6	10	2	7	—	2	1	2	4	6	4	1	2	5	2	2.3	2.9
7— 9	13	2	10	12	2	5	4	4	8	8	5	4	8	4	5.1	8.0
10—12	14	7	10	13	4	9	5	8	11	10	9	6	10	8	8.0	16.0
13—15	19	7	16	22	8	12	9	13	14	15	12	9	8	10	11.3	27.3
16—18	14	15	16	18	16	14	15	8	15	16	14	14	15	14	14.6	42.0
19—21	10	20	11	5	11	13	16	25	15	9	13	17	12	15	14.1	56.5
22—24	10	26	19	15	19	14	17	13	17	18	14	17	18	16	16.1	72.2
25—27	3	15	4	3	18	14	12	15	8	9	14	13	9	13	12.1	84.3
28—30	2	—	5	5	11	9	10	6	1	8	9	10	5	10	8.5	92.8
31—33	1	2	2	2	5	6	5	2	1	2	6	5	2	6	4.6	97.4
34—36	—	4	—	—	4	2	3	2	2	1	2	3	1	2	2.3	99.7
37—40	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	0.3	100.0

[3] Huvudregion III:s begåvningsfördelning skattas som med regionen G. En granskning av regionerna E, G och H, som avgränsar regionen F, visar att fördelningarna inom dessa tre regioner har ungefär liknande form. Det föreligger dessutom inga sannolika skäl för att region F skulle avvika från dessa regioner, och i synnerhet inte från region G.

En jämförelse mellan tabellerna 14 och 15 visar att poängfördelningarna uträknade efter två skilda alternativ ger liknande resultat. Om man utgår från tillindelningen av eleverna, får man något större spridning, $\sigma=7.22$ mot $\sigma=7.18$ och lägre medeltal, 19.85 mot 20.01 och medianvärde 19.6 mot 20.2 när man utgår från frånindelningen. Båda dessa fördelningar skiljer sig dock inte signifikant från normalfördelningen och från varandra, och detta trots att tillindelningens frekvenskurva var beräknad på stympad population.

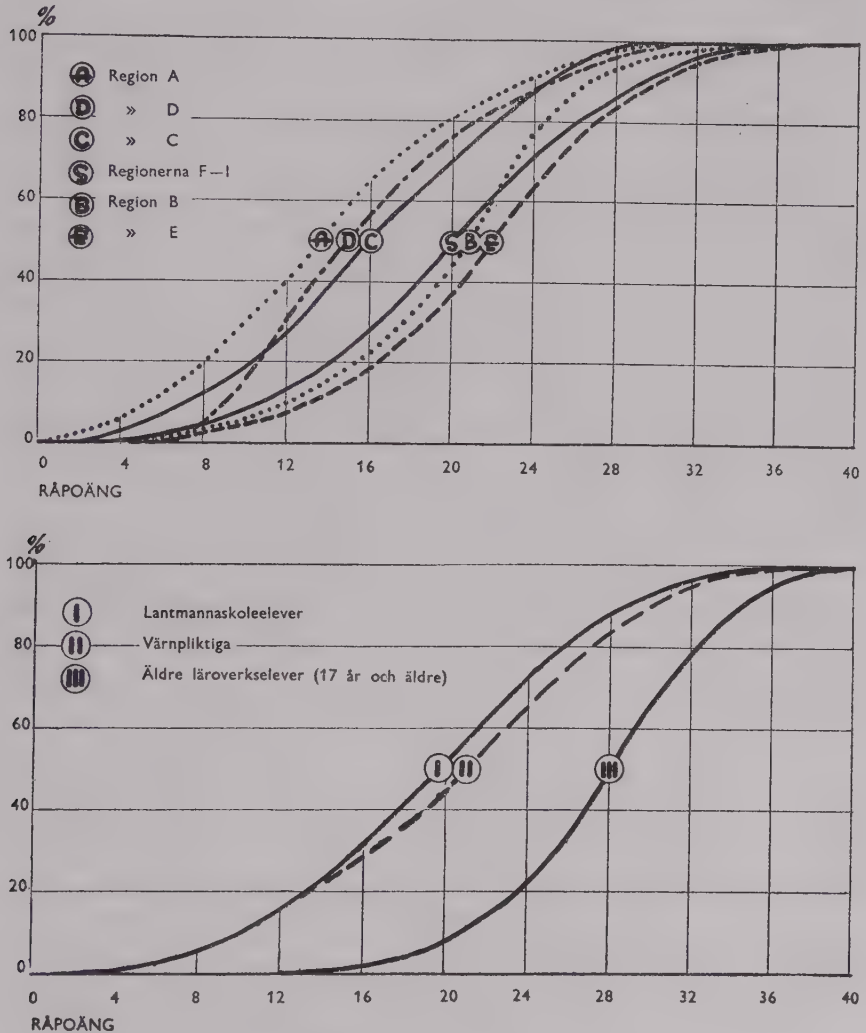

Fig. 19. Problemlösningsförmåga. Percentilkurvorna.

Fig. 18 åskådliggör förhållandena enligt tillindelningen och fig. 19 enligt frånindelningen. Till diagrammet har även lagts frekvenskurvan för värnpliktiga och äldre läroverkselever.

Lantmannaskoleeleverna har tydligen en problemlösningsvariation som nära ansluter sig till det normala för åldrarna omkring 20 år. Värnpliktiga i Anderbergs standardiseringssampel visar visserligen en något högre problemlösningsförmåga än lantmannaskoleeleverna. Man kan dock ej betrakta denna sampel som representativ för hela landet (se s. 119).

Pedagogiskt mera givande är jämförelsen mellan lantmannaskoleelever och äldre läroverkselever. Här ligger läroverkseleverna på en väsentligt högre nivå än lantmannaskoleeleverna. Vad detta förhållande betyder för undervisningens uppläggning skall dock ej här beröras.

Sammanfattningsvis kan sägas att skillnaderna mellan de tre nordligaste regionerna och landet i övrigt är mycket stor vad problemlösningsförmågan beträffar. Även skillnaderna skolorna emellan inom regioner är betydande. Inomskolvariationen däremot är obetydlig både vad de olika årsklasserna och kurserna beträffar. Betydelsefull är upplysningen att variationen inom kurserna är mycket stor. Denna variation inom lantmannaskolekurserna försvårar naturligtvis i hög grad undervisningen.

9 SAMVARIATION MELLAN ELEVERNAS YRKESMILJÖ OCH ANDRA ELEV-VARIABLER

Variationen av elevegenskaperna undersöktes inom följande yrkesmiljöer:

Storjordbrukare — hemareal överstigande 30 ha åker
Familjejordbrukare — 10—30 ha åker
Småbrukare — 5—10 ha åker
Småbrukare — 2—5 ha åker
Lantbruks- och skogstjänstemän
Andra arbetare
Övriga (tjänstemän, akademiker m.m.).[1]

Föregående kapitel visade tydligt en betydande geografiskt betingad variation av elevvariablerna. Genom att analysera varje region resp. huvudregion för sig kan man avsevärt minska denna variations inverkan. Det är främst fem regioner, regionerna C, D, G, H och I som har uttagits som grund för dessa beräkningar.[2]

Följande samband mellan yrkesmiljö och andra elevvariabler har fastställts:

Ålder
Förutbildning
Skolmotiv
Framtidsplaner

[1] Elever med odeciderad yrkesmiljö resp. vars hemgårds åkerareal ej är kända eller är lägre än två ha har uteslutits ur denna analys.

[2] Att just regionerna C och D har valts att representera norra Sverige beror främst på tvenne omständigheter. Dels är dessa två regioner rätt så lika vad beträffar lantbrukarsöners hemarealer och dels är här anslutningen till motivundersökningen hög.

Regionen G är en mera renodlad skogsregion än region F.

TABELL 16.

Lantmannaskoleelevernas åldersstruktur inom olika yrkesmiljöer.

	C + D				G				H + I			
	n	D_1	Md	D_9	n	D_1	Md	D_9	n	D_1	Md	D_9
Lantbrukare												
30— ha åker	3	·	·	·	89	17.5	21.8	25.4	665	17.8	20.8	24.0
10—30 ha åker	110	16.5	18.3	23.6	385	17.8	21.7	26.0	772	18.0	21.7	24.8
5—10 ha åker	120	16.4	18.4	26.1	299	17.4	21.3	24.9	134	17.9	21.9	24.1
2— 5 ha åker	38	16.2	17.8	25.6	61	17.9	22.0	25.8	30	17.8	21.4	24.5
Icke lantbrukare												
Lant- & skogsarbetare	19	16.1	18.3	24.5	25	17.8	25.8	26.7	51	17.0	21.4	28.0
Lant- & skogstjänstemän	11	15.5	17.3	28.0	15	17.5	21.4	23.8	32	17.5	19.8	26.8
Andra arbetare	38	15.8	17.7	23.5	32	17.1	20.8	26.0	84	16.2	18.9	24.8
Övriga	42	15.7	17.3	22.5	88	17.1	19.2	26.8	305	17.0	19.3	23.8

n = elevantal, D_1 = första decilen, D_9 = nionde decilen, Md = medianen.

Statistiska data:

Yrkesmiljöskillnadernas signifikans bestämmes medelst mediantest (se SIEGEL, 1956, s. 79 ff.).

Skillnaderna	Regionerna C + D		Region G		Regionerna H + I	
	fg	χ^2	fg	χ^2	fg	χ^2
Mellan lantbrukare—icke lantbrukare	1	2.0	1	4.8*	1	92.9***
Mellan yrkesmiljöer inom lantbrukare	3	1.2	3	4.8	3	6.0
Mellan yrkesmiljöer inom icke lantbrukare	3	3.4	3	11.1*	3	5.4

Att jag valt medianen som centralmått och decilerna för att ange variationen beror på vissa statistiska överväganden.

Åldersfördelningen i lantmannaskolan är påtagligt sned (se fig. 12, s. 84) och delgrupperna i vissa fall mycket små. Det finns yrkesmiljögrupper inom de sammanlagda regionerna, som omfattar endast ett tiotal variater. Med sådana förutsättningar är de icke parametriska beskrivningsmåtten att föredra framför de parametriska.[3]

Skillnaderna i elevålder mellan de två landsdelarna är enl. tab. 16 betydande. Yrkesmiljöskillnader är däremot i regel ganska små. Signifikanstestade medelst mediantest är dessa skillnader oftast insignifikanta. Dock föreligger det i huvudregion IV fullt och i region G svagt signifikanta skillnader mellan lantbrukare- icke lantbrukare. Lantbrukarsöner söker till skolorna i betydligt mognare ålder än elever från övriga yrkesmiljöer, skogs- och lantarbetarsönerna dock undantagna. Elever från denna senare yrkesmiljö har i samtliga undersökta områden en signifikant[1] högre ålder än de andra icke lantbrukarsöner.

Hur kan nu dessa skillnader förklaras? Att eleverna från Norrland och i vissa fall även från södra Sverige i stor utsträckning söker sig till lantmannaskolan före, medan lantbrukarbarn och lantarbetarbarn i södra Sverige efter värnpliktsåldern, är förmodligen en funktion av framtidsplanernas stabilitet. Sannolikt stabiliseras ungdomens framtidsplaner först efter värnpliktstjänstgöringen. Vid mognare ålder hos ungdomen tilltar också de ekonomiska synpunkternas betydelse på bekostnad av framtidsplanernas ideella element. Jordbruksyrkena har för närvarande svag konkurrenskraft, vilket bl.a. framträder i flykten från jordbruket och nedläggningen av brukningsenheter. Ungdomen från yrkesgrupper utanför jordbruket är mera mottagliga för de ekonomiska

[3] Ett exempel från vårt eget material. 13 elever i gruppen lantbruks- och skogsarbetare i norra Sverige har följande åldersfördelning: 1 elev 15 år, 3 — 16—17 år, 3 — 17—18 år, 1 — 18—19 år, 1 — 19—20 år, 2 — 21—24 år, 1 — 24—25 år och en elev 32 år. Medianen är här 17.6 år och medeltalet 19.5 år, en betydande skillnad således. Skillnaden kan helt förklaras av fördelningens betydande snedhet, om man använder år som skalenhet.

[1] Variationsanalys.

Variationsorsak	Frihetsgrader	Kvadratsumma	Medelkvadrat
Mellan regionala områden	2	4.0	2.0***
Mellan lantarbetare — övriga inom regionala områden	3	5.8	1.9***
Mellan yrkesmiljöer	6	0.8	0.1
Inom yrkesmiljöer, felvarians	718	167.9	0.2
Summa	729	178.5	

Variaten är här eleven. Varje elev som är yngre än 20.8 år beräknas med variatvärdet 0. Med övriga menas följande yrkesmiljöer: lantbruks- och skogstjänstemän, andra arbetare och övriga yrkesmiljöer.

synpunkterna, då de i stort sett saknar den förankring i jordbruksmiljöer som lantbrukarbarn och lantarbetarbarn har. Lantbruks- och skogstjänstemannabarn har visserligen denna förankring, samtidigt som de i åldershänseende liknar de övriga yrkesmiljöerna. Detta kan förklaras med den starka ekonomiska kris i vilken lantbrukstjänstemannayrket för närvarande befinner sig i Sverige.

Samvariationen yrkesmiljö—mognad

TABELL 17.

Lantmannaskoleelevernas förutbildningsnivå i olika yrkesmiljöer. Procentuella andelen elever med enbart folkskola, på realskolenivån och med realexamen. (U_1, U_2 resp. U_3). Läsåren 1953/54—55/56.

	C + D				G				H + I			
	n	U_1	U_2	U_3	n	U_1	U_2	U_3	n	U_1	U_2	U_3
Lantbrukare												
30— ha åker	2	·	·	·	89	45	31	24	665	36	43	21
10—30 ha åker	112	76	21	3	384	68	24	8	772	68	25	7
5—10 ha åker	120	85	12	3	299	84	14	2	134	62	27	11
2— 5 ha åker	38	81	11	8	61	77	21	2	30	74	23	3
Icke lantbrukare												
Lantbruks- & skogsarbetare	19	58	37	5	24	91	9	0	51	77	19	4
Lantbruks- & skogstjänstemän	11	73	18	9	15	40	27	33	32	12	38	50
Andra arbetare	38	69	26	5	32	69	22	9	84	78	15	7
Övriga	42	71	19	10	78	49	28	23	307	26	30	44

Skillnaderna	Regionerna C+D		Region G		Regionerna H+I	
	fg	χ^2	fg	χ^2	fg	χ^2
Mellan lantbrukare-icke lantbrukare	2	6.2*	2	18.6***	2	106.8***
» yrkesmiljöer inom lantbrukare	2[4]	2.8	6	83.9***	6	136.3***
» yrkesmiljöer inom icke lantbrukare	2[5]	1.9	4[6]	17.3**	6	112.8***

[4] Samtliga elever med någon förutbildning bildar en grupp.
[5] Samtliga arbetare bildar en grupp, de övriga bildar den andra gruppen.
[6] Lantbruks- och skogstjänstemän sammanslagna med övriga.

Skillnaden mellan storjordbrukarbarn och barn till andra lantbrukare är här mycket stor. Uttryckt med relativtal har ungefär dubbelt så många storbrukarbarn utbildning utöver folkskolan än de andra, när de söker sig till lantmannaskolan. Särskilt markant är överlägsenheten på de högre utbildningsnivåerna. Orsakerna härtill kan här ej helt kartläggas utan endast antydas. De torde med all sannolikhet vara tre. För det första får storjordbrukarbarnen en högre allmän utbildning i större utsträckning än vad som är vanligt hos de mindre jordbrukarna, något som både kan sammanhänga med bättre ekonomisk standard och en annan föräldraambition hos storjordbrukarna. För det andra kan det tänkas, att de storjordbrukarbarn, som fått högre utbildning i större utsträckning än andra, ämnar bli jordbrukare eller jordbrukstjänstemän och därför söker sig till lantmannaskolan. Det kan även tänkas, att elever med skolutbildning utöver folkskolan bättre än de andra storjordbrukarbarnen inser lantmannaskolans värde och betydelse för deras framtida ställning som aktiv jordbrukare.

Förutbildningsstrukturen för elever från andra hem än lantbrukarens är inte lika entydig. I slättbygder förekommer en mycket markant skillnad mellan arbetarnas och de övrigas förutbildningsstandard. I skogsbygder förekommer liknande tendenser om också inte lika markant. I de två norrlandsregionerna däremot finns det inga skillnader. Förklaringen till denna regionala variation kan delvis sökas i yrkesmiljögruppernas inbördes sammansättning. Yrkesmiljögruppen lantbruks- och skogsarbetare resp. lantbruks- och skogstjänstemän består i de två norrlandsregionerna i regel av skogsanställda och i de två södra regionerna i regel av anställda inom jordbruket. Gruppen övriga, som består av egna företagare, akademiker, lägre och högre tjänstemän, verkmästare och kvalificerade hantverkare, är mycket heterogen. En granskning av tabell B, s. 272 visar, att i de norra regionerna det relativa antalet akademiker och likställda är avsevärt mycket mindre. Då det är dessa yrkeskategorier som i större utsträckning än de andra försöker ge sina barn en så god utbildning som möjligt, kan skillnaderna förklaras härav.

Problemlösningsförmågan enligt Anderbergs grupptest har undersökts för varje yrkesmiljö. Några större skillnader mellan yrkesmiljöerna har inte funnits. Den enda tendensen, som kan vara av intresse, ehuru icke signifikativ, är att i södra delen av landet eleverna från

småjordbruken visar något högre genomsnittlig testpoäng än elever från andra yrkeskategorier (s. 125). Skulle nu denna skillnad vara reell, det vill säga inte helt slumpmässig, kan det betyda, att begåvningarna i dessa hem i mindre utsträckning än vad som är vanligt under konventionell skolålder söker sig andra utbildningsvägar.

Samvariationen yrkesmiljö—målvariabler

Motivstrukturerna är väsentligt olika inom skilda yrkesmiljöer. Huvudtendenserna kan uttryckas så här: motiv E är som väntat mest frekvent hos lantbrukare från gårdar av mellanstorlek, i norra landsdelen från 5 till 20 ha åker och i södra delen från 20 till 50 ha åker. Överhuvudtaget kan det fastslås, att skolmotivkategorien E är den dominerande hos samtliga lantbrukarbarn utom hos elever från mindre småjordbruk. Kategorien A är där högfrekvent liksom hos vissa kategorier av arbetare, och motiv S dominerar hos övriga icke lantbrukarbarn (Koort, 1958, s. 404 ff.).

De ovannämnda tendenserna är dock ej entydiga, ungdomar från för norrländska förhållanden stora jordbruk, d.v.s. från jordbruk med en åkerareal överstigande 20 ha, tillhör i högre grad motivkategorin S än kategori E. Tendensen är densamma i södra delen av landet, dock ej lika framträdande. Denna tendens kan förklaras med att storjordbrukarbarnen i större utsträckning än de andra anser lantmannaskolan otillräcklig som utbildning för att lära en person att sköta ett eget, i deras fall större jordbruk.

Före detta lantmannaskoleelevernas framtidsplaner anges i tabell 18 på nästa sida.

Samvariationen mellan gårdstorleken och framtidsplanerna är såtillvida entydig, att elever som kommer från större gårdar i större utsträckning än andra ämnar bli egna företagare.[7] De som kommer från andra yrkesmiljöer tänker i regel ej bli egna jordbrukare, vilket är väntat med hänsyn till de svårigheter, både ekonomiska och andra, som är förknippade med köp av jordbruksfastighet. De ovannämnda

[7] Kontingenskoefficienter (C) är här för regionerna C + D 0.30, för huvudregion III 0.21 och huvudregion IV 0.11. χ^2-analysen ger följande värden: för region C+D: fg 2, $\chi^2=5.9$, $p=0.05$; för huvudregion III: fg=3, $\chi^2=12.7$; $p<0.01$ och för huvudregion IV: fg=3, $\chi^2=8.1$, $p<0.05$.

TABELL 18.

Lantmannaskoleelevernas framtidsplaner i olika yrkesmiljöer i procent. Läsåret 1953/54 och 54/55.

	Antal	Egen lantbrukare			Söker anställning inom				Inget bestämt
		övertar hemgården	köper eget	S:a	jord-bruk	skogs-bruk	annat	S:a	
Regionerna C+D									
Lantbrukarsöner									
10—30 ha	20	30	20	**50**	5	15	15	**35**	15
5—10 ha	29	21	17	**28**	10	34	17	**61**	10
— 5 ha	12	8	—	**8**	—	50	8	**58**	33
Icke lantbrukarsöner									
Samtliga	8	(12)	—	**(12)**	(25)	(38)	(25)	**(88)**	—
Huvudregion III									
Lantbrukarsöner									
30— ha	36	39	36	**75**	17	—	—	**17**	8
10—30 ha	123	44	24	**68**	10	3	7	**20**	12
5—10 ha	83	35	31	**66**	10	7	9	**26**	8
— 5 ha	27	27	11	**38**	15	15	26	**56**	7
Huvudregion IV									
Lantbrukarsöner									
30— ha	280	51	21	**72**	11	1	7	**18**	9
10—30 ha	307	44	24	**68**	12	3	8	**23**	9
5—10 ha	60	37	25	**62**	13	5	10	**28**	10
— 5 ha	17	17	28	**45**	17	—	5	**22**	33
Landsdel S									
Icke lantbrukarsöner									
Lantbruks- och skogsarbetare	17	12	29	**41**	12	6	29	**47**	12
Lantbruks- och skogstjänstemän	9	—	(56)	**(56)**	(22)	—	(22)	**(44)**	—
Andra arbetare	14	—	28	**28**	22	—	—	**22**	50
Övriga[8]	22	18	23	**41**	23	9	18	**50**	9

förhållandena är av naturliga skäl de väntade. Vad som förvånar är i viss mån att elever från icke lantbrukarhem i ungefär samma utsträckning vill bli lantbrukare som ungdomar från de minsta småbruken. Detta kan dock möjligen tillskrivas undersökningsmaterialets

[8] Dock ej elever vars yrkesmiljö ej var känd.

skevhet när det gäller ungdomarna från andra hem än lantbrukarens.

Vad beträffar före detta elevernas framtidsplaner att genom inköp av en jordbruksfastighet bli egna lantbrukare, visar mitt material, märkligt nog, inga större skillnader mellan de olika yrkeskategorierna.

Det torde vara av intresse att känna till, hur många elever med högre förutbildning från olika stora gårdar som ämnar bli egna jordbrukare. Jag har bearbetat materialet och fått fram följande resultat som klargör frågeställningen.

TABELL 19.

Lantmannaelevernas framtidsplaner i %. Huvudregion IV.

Framtidsplaner	Hemgårdens storlek								
	Över 30 ha			10—30 ha			5—10 ha		
	U_1	U_2	U_3	U_1	U_2	U_3	U_1	U_2	U_3
Antal svar	112	117	50	201	80	24	35	17	8
Egen lantbrukare	**68**	**81**	**67**	**74**	**54**	**41**	**64**	**59**	**37**
Övertar hemgården	46	58	51	47	38	29	31	47	23
Köper eget	22	23	16	27	16	12	33	12	15
Söker anställning inom:	**23**	**14**	**20**	**17**	**30**	**46**	**28**	**29**	**50**
jordbruket	13	8	10	7	20	25	19	6	38
skogsbruket	1	—	—	2	4	4	6	6	—
annan verksamhet	9	6	10	8	6	17	3	7	12
Inga bestämda framtidsplaner	**9**	**5**	**12**	**8**	**16**	**12**	**8**	**12**	**13**

Den tendens som tabellen visar är otvetydig. De elever från de mindre gårdarna som har minst realexamen som förutbildning ämnar i signifikant[9] mindre utsträckning bli egna jordbrukare. I storleksgrupperna över 30 ha åker föreligger inga skillnader mellan utbildningsgrupperna 1 och 3, samtidigt som eleverna med förutbildning motsvarande realskola ämnar bli egna lantbrukare i större utsträckning än andra. I storleksgrupperna under 30 ha åker försvagas strävandena mot ett eget jordbruk ju högre förutbildningsnivå man tillhör.

[9] $\chi^2=20.0$, $fg=2$, $p<0.001$.

III

KURSERNA

De flesta strävandena att förnya eller berika lantmannaskolan har gått ut på att förändra de redan befintliga kursernas organisation eller föreslå helt nya kursformer. Man har i regel lämnat frågan om skolans inre arbete därhän och låtit det utformas av lärarkollegierna efter de riktlinjer de ansett passa bäst för det mål de velat ge skolarbetet.

Med varje ny kursform breddas rekryteringsbasen. Även kursinnehållet varierar av naturliga skäl från kurs till kurs och målet för de olika kursformerna kan knappast vara densamma.

I en diskussion som berör lantmannaskolan kan man knappast gå förbi problemet med de olika grundkurserna. En analys av kursinnehållet och undervisningens metodiska uppläggning skulle visserligen vara mycket värdefull men kan dock ej ske i detta arbete. Däremot skall jag i fyra kapitel behandla: kursernas historiska utveckling (kap. 10), dagens problem (kap. 11), elevvariationen inom och mellan kurserna (kap. 12) och till sist före detta elevers åsikter om kursorganisationen.

GRUNDDRAGEN*

Lantmannaskoleorganisationen rymmer, såsom ovan nämnts, en mängd olika kurstyper av olika längd och syftning. De viktigaste kurstyperna är vinterkurs, längre kurs, fortsättningskurs, sommarkurs och helårskurs. Under den allra sista tiden har det tillkommit två nya kurstyper, s.k. tvåvinterkurs och vinterkurs med hemkontakt.[1] Vinterkursen har hittills bildat stommen för de flesta skolornas kurssystem, och omkring denna kurs har alla andra kurser, utom helårskursen, så småningom uppbyggts.

Lantmannaskolan är i mycket en produkt av folkhögskolan

Lantmannaskolan, som är en dotterskola till folkhögskolan, fick som vi redan sett sitt undervisningssystem utformat i nära anslutning till moderskolans. Under de första decennierna krävdes också förkunskaper motsvarande genomgången folkhögskolekurs av lantmannaskoleeleverna. Först år 1912 tillkom en annan kurstyp, kallad B-typ, där enbart folkskolekunskaperna räckte som inträdesvillkor. När lantmannaskolan sedan frigjordes från folkhögskolan, försvann på ett undantag när den ursprungliga kurstypen, den s.k. A-typen.

Lantbruksundervisningen i folkhögskolorna var uppbyggd så, att man under det första året gav eleverna en i huvudsak allmänt medborgerlig och humanistisk utbildning och först året därpå agronomisk fackutbildning. Denna ordning har delvis bidragit till att humanistiska äm-

* Detta avsnitt är ett systematiserat sammandrag av del III.

[1] En detaljerad redogörelse för lantmannaskolans kurssystem kan erhållas i "Hur man lär sig jordbruk", LT 1951.

nen nu saknas på lantmannaskolornas studieplaner. Även undervisningssättet har lantmannaskolorna fått från folkhögskolorna, i det att undervisningen på lantmannaskolorna i stor utsträckning drivs genom föreläsningar. Likaledes är det kamratliga umgänget mellan elever och lärare och de fria diskussionerna, samkvämen och underhållningarna vid skolan ett arv efter folkhögskolan. Den föredragsbetonade undervisningen jämte de många lektionerna gör lantmannaskolans pedagogiska utformning tung. Någon självverksamhet eller självstudier i större utsträckning förekommer ej. Då även läroböckerna och studieplanen snarare ligger på gymnasie- än realskolenivå, frågar man sig hur mycket elever med endast folkskolebildning kan tillgodogöra sig av undervisningen.

Kort historik

Från början förekom i lantmannaskolan endast en kurstyp, den 20 veckor långa vinterkursen. I mitten på 1910-talet hade man vid ett par lantmannaskolor i Skåne börjat anordna dels längre 9-månaders kurser efter dansk förebild, dels fortsättningskurser med en undervisningstid på ungefär 4 månader. 9-månaderskurserna fick sedan namnet längre kurs. De skolor, som anordnade sådana kurser, har dock alltid varit ganska fåtaliga samt tillhör i regel de s.k. stora lantmannaskolorna (riksskolorna). Då även elevantalet på dessa kurser genomgående är litet, spelar denna kursform en underordnad roll vid sidan om vinterkursen.

Lantbruksskolorna, som är avsedda som befälsutbildningsanstalter för storjordbruken, saknar egentligen berättigande i småbrukarbygder. De norrländska lantbruksskolorna omorganiserades därför i början av detta århundrade. Från att tidigare ha varit tvååriga befälsskolor blev de ettåriga och avsedda för självägande småbrukare. De borde också vara mönsterjordbruk till fromma för omkringliggande bygder. I början kallades de fortfarande lantbruksskolor, men så småningom ändrades namnet till lantmannaskola. Denna omändring ledde till helårskursen. Från norr spred sig denna kursform i början av 1940-talet söderut, och för närvarande finns det i södra Sverige fler helårskurser än i de norrländska småbrukarlänen. Helårskursen är den enda kursform, där det praktiska arbetet under kursen har konsekvent genomförts, och där

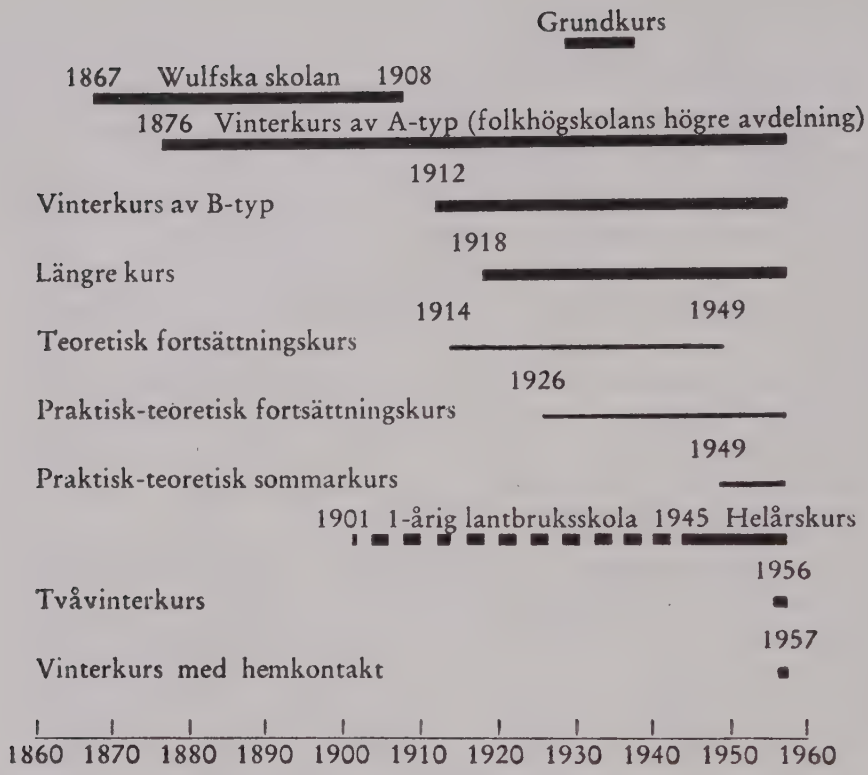

Fig. 20. Tidschemat för lantmannaskolans allmänna kurstyper.

större vikt läggs vid de praktiska färdigheterna än vid de teoretiska kunskaperna. Som sådan har denna kursform stora utvecklingsmöjligheter. Jämsidesundervisningen och placeringen till ur vegetationssynpunkt lämplig tid ger betydande pedagogiska fördelar. Att dessa kurser hittills varit svåra att rekrytera beror kanske på att arbetsundervisningen hittills bedrivits slentrianmässigt.

Dagens debatt

Vinterkursens vedersakare i 1950-talets debatt anser, att kurstiden är alldeles för kort för en allsidig yrkesutbildning. För att göra undervisningen mera ändamålsenlig önskar åtskilliga debattörer en återgång till tvåårig lärokurs för dem som saknar underbyggnad utöver

folkskolan. Det har även framkommit förslag att radikalt slopa den nuvarande studieordningen och uppdela ämnena i från varandra fristående ämnesgrupper. Eleverna skulle sedan inrikta studierna så, att de alltefter förkunskaper och intresse väljer de kurskombinationer, som de är mest betjänta av.

Kursernas elevmaterial

Kurserna har en viss geografisk spridning. Denna kan vara en produkt av den historiskt administrativa utvecklingen och det elevmaterial, som de olika geografiska regionerna omfattar.

Lantbruksskolorna har stått sig bäst i slättregionerna, de längre kurserna likaså. Lantbruksskolans förstaårskurs och längre kursen besökes i stor utsträckning av söner till storjordbrukare, men även andelen icke lantbrukare i kursrullorna är betydande. Det är således elever från hem ur högre socialgrupper, storjordbrukare, akademiker o.d. med relativt god förutbildning och med vidareutbildning som mål, vilka söker sig till dessa kurser. För dessa elever innebär kursens placering till vegetationsperioden inte några svårigheter, och den helteoretiska uppläggningen av den längre kursen passar dem med tanke på deras framtidsplaner som självständiga storjordbrukare eller tjänstemän inom jordbruket.

Helårskursen är vanligast i norra Sverige och därnäst inom region H, i trakterna runt Stockholm. Den besöks i mycket stor utsträckning av ungdomar från annan yrkesmiljö än lantbrukarens. Närapå hälften av eleverna är icke lantbrukarbarn. I motsats till längre kursen är helårskursens elever relativt unga och har lägre förutbildning. Studiemotivet är inte lika dominerande och önskan att så fort som möjligt bli egen företagare påtaglig, särskilt vad beträffar vissa elever från andra yrkesmiljöer än lantbrukarens.

Tvåvinterkursen är den av de längre kursformerna som av naturliga skäl är mest användbar för lantbrukarsöner. Även om några bestämda slutsatser ej kan dras på grund av det ringa antalet kurser om vilka data föreligger, är tendensen tydlig. Det är ungdomar från familjejordbruk, som befolkar dessa kurser. 53 procent av eleverna härstammar från gårdar med en åkerareal varierande mellan 20 och 50 hektar. En annan omständighet av intresse är elevernas låga ålder och obetydliga förutbildning. Om vi finge den tvååriga kursformen allmänt genom-

förd, skulle sannolikt många lantbrukarsöner, som nu söker sig till andra skolor innan de kommer till lantmannaskolan, mera direkt söka sig till denna skolform.

Då den nordskånska sommarkursen har en uppenbar bikurskaraktär, berör vi här endast Västerbottens skolor. Dessa kurser rekryteras nästan uteslutande från småbrukar- och arbetarmiljöer. Eleverna börjar sin skolgång relativt sent, har oftast statens skogsskola som studiemål och har sällan annan förutbildning än folkskola eller folkhögskola. En betydande del av eleverna kommer till sommarkursen för att skaffa sig meriter för framtida anställningar. Karakteristiskt för denna kurs är elevernas obetydliga intresse för att bli egna lantbrukare, något som till stor del kan förklaras med deras yrkesmiljö. Samma inställning slår igenom även i deras framtidsplaner.

Om man jämför vinterkursen med de andra kurserna, ser man att den i stor utsträckning besöks av lantbrukarungdomen. Eleverna har ungefär samma förutbildning som helårseleverna. För lantbrukarungdomen är skolmotivet att förbereda sig för lantbrukaryrket det absolut dominerande, även om elever med andra studiemotiv ofta förekommer. Elever från annan yrkesmiljö är däremot i stor utsträckning odeciderade vad skolmotiven beträffar. Studiemotiven är dessutom vanliga, liksom motiv A; motiv E däremot förekommer i liten utsträckning.

Elevernas inställning

Sista kapitlet behandlar före detta elevers kursval, d.v.s. den studiegång, de skulle ha valt, om de på nytt hade ställts inför sin yrkesutbildning. 84 procent av eleverna skulle välja ett studiealternativ längre än 10 månader. Om de inte behövde ta hänsyn till några hindrande svårigheter, skulle hela 94 procent av lantbrukarungdomen med egen gård som framtidsplan välja något av de längre studiealternativen. För närvarande väljer endast ungefär hälften av samtliga elever ett längre studiealternativ.[2]

[2] Eleverna är även medvetna om värdet av en enhetlig, oavbruten skolgång. Trots att sommaren erbjuder den bästa studiemiljön vid skoljordbruk, har kurser med skolgång på sommaren inte fått någon större anslutning. Idén med den nya tvåvinterkursen har tagits upp med intresse av före detta elever. En åttondel torde välja denna skolgång. Om inga hinder förelåge, skulle inte mindre än en tredjedel av samtliga svarande göra det.

10

EN ÅTERBLICK

Lantmannaskoleundervisningen har under sin nära 90-åriga tillvaro i princip inte genomgått några större förändringar. De riktlinjer som utstakades av Wulff gäller i stor utsträckning även i dag. Först på sistone kan en viss kursändring mot det praktiska skönjas, varigenom den ursprungliga uppfattningen av nyttan med enbart teoretiska kurser börjat ge vika. Denna strävan mot större utrymme för praktisk undervisning har medfört en fördubbling av de huvudkurser som nu inrymmes inom lantmannaskolans organisatoriska ram. Kursernas placering i tiden anges i fig. 20.

Kursuppräkningen i diagrammet är dock inte fullständig, då det vid sidan av dessa s.k. huvudkurser även förekommer en del kurser av kortare varaktighet, som t.ex. kontrollassistentkurser, ladugårdsskötarkurser, svinskötarkurser, maskinskötarkurser etc. eller kurser av uppenbar bikaraktär, som t.ex. ladugårdsförmanskurser och praktisk-teoretiska sommarkurser. De sistnämnda är sällan avsedda för något större antal elever och sköts i regel vid sidan av den undervisning som meddelas vid grundkurserna.

Den allt starkare differentieringen av kursformerna beror på tvenne omständigheter. Dels har man önskat ge lärarna sysselsättning året runt för att därigenom bättre utnyttja deras arbetskapacitet och starkare binda dem till skolan, dels har man velat efterkomma de olika önskemål, som lantbruksbefolkningen har haft beträffande undervisningens organisatoriska ordnande vid lantmannaskolorna.

Vinterkursen har under lantmannaskolans hela tillvaro bildat stommen till de flesta lantmannaskolornas kurssystem. Omkring denna kurs har nästan alla andra kurser så småningom uppbyggts. Kursen är även

den äldsta av alla och utgjorde i nära 40 år lantmannaskolans enda kurstyp. Då den i början var folkhögskolans jordbruksbetonade andra avdelning, påverkades den i sin uppläggning starkt av folkhögskolans undervisning.

År 1912 indelades vinterkurserna som vi sett efter de olika inträdesfordringarna i två typer. Av A-typens elever fordrades det fortfarande genomgången folkhögskolekurs, men för B-typen räckte det med enbart folkskola. Även om man under krisåren efter 1920 inte alltid hållit på dessa inträdesfordringar (Östergren, 1927, s. 27), gör dock denna skillnad i elevernas förkunskaper, att undervisningen i nämnda två kurstyper företer väsentliga skiljaktigheter. När lantmannaskolan frigjordes från folkhögskolan, försvann även vinterkursen av A-typ utom vid Hvilans lantmannaskola.

Undervisningen i folkhögskolans andra årsavdelning, som genom 1887 års riksdagsbeslut fick beteckningen lantmannaskola, var ingalunda enhetlig utan varierade från skola till skola. Den byggde i regel vidare på den undervisning, som gavs vid den lägre avdelningen och var därför direkt anpassad till dennas uppläggning av studierna. Gemensamt för alla dessa studiesystem var dock, att man under första året försökte ge eleverna kunskaper i allmänt medborgerliga och humanistiska ämnen och under andra året i naturlära och lanthushållning. För undervisningen i lantbruksämnena anställdes i regel en agronom, och i de övriga ämnena undervisade folkhögskolans övriga lärare, som inte sällan hade akademisk utbildning.[1]

De vanligaste undervisningsmetoderna i den äldre folkhögskolan var föredrag och samtal. Detta har därför blivit regel också för lantmannaskolornas del. Det är först under den sista tiden som en viss övergång till åskådningsundervisning plus ett mindre inslag av mera aktivitetsbetonade metoder har kunnat skönjas, detta trots att 1882 års kommitterade i princip fastslog, att skolans mål bättre kunde nås och eleverna bättre förberedas för en mera självständig verksamhet, om lektionstimmarnas antal per läsdag så inskränktes, att eleverna finge tid till

[1] Peterson, 1948, s. 26.

I Önnestad t.ex. upptog studieschemat följande ämnen: svenska språket, räkning, fysik, kemi, jordbrukslära, fältmätning med avvägning och ritning, husdjurslära, bokföring, statskunskap, historia och sång. Andra skolor kunde ha gymnastik, maskinritning, mineralogi m.fl. andra ämnen på sina studiescheman.

självstudium och övningar på egen hand (Betänkande 1887, s. 300 f).[2] Denna tanke på ett studieschema, där eleverna skulle få tid över för självstudium och övningar, kunde inte realiseras. Redan 20-veckorsperioden var en för kort tid för att kunna ge en tillfredsställande grund i lanthushållningens teori. Det visade sig nämligen snart, att timantalet i fackämnena husdjurs- och jordbrukslära var alldeles för snävt tilltaget. 1907 års kommitté frångick t.o.m. helt 1882 års kommittés intentioner på denna punkt. I en av kommittén utarbetad lektionsplan nästan fördubblades lektionstimmarnas antal. Elevernas arbetsdag blev nu så fylld med lektioner och läxläsning, att det inte blev någon tid över för självverksamhet. Denna studieordning, som förmodligen blev allmän omkring sekelskiftet, gäller fortfarande, trots att den av många anses ineffektiv.

1907 års kommittés förslag till undervisningsplan motsvarade dock tämligen väl vad lantmannaskolekretsarna ansåg vara lämpligt och blev snabbt normerande för de olika skolorna. I betänkandet påpekades även, att den föreslagna timfördelningen kunde anses endast som vägledning och därför inte behövde följas i detalj (Betänkande 1909, I, s. 183).

Att skolledningarna ansåg 1912 års undervisningsplan lämplig, framgår ytterligare av de motigheter som uppstod i skolorna, när den nya undervisningsplanen i 1937 års betänkande skulle tillämpas. 1936 års kommitté hade nämligen för vissa ämnen gjort ganska omfattande förändringar (SOU 1937:33, s. 73) och motiverat dessa med bl.a. följande skäl:

1. Lantmannaskolan bör i första hand vara en yrkesskola.
2. Under senaste tid framkomna krav på väsentligt utvidgad undervisning i lantbruksekonomi måste tillgodoses. Särskilt jordbrukets marknadsproblem och jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse bör beaktas.
3. Lantmannaskolans undervisning i skogsskötsel måste beredas den plats, som motiveras av skogens betydelse för jordbrukare i olika delar av landet (a.a. s. 66 ff.).

I överensstämmelse med dessa principer ströks medborgarkunskap från schemat såsom inte tillhörande jordbrukets fackämnen. Timantalet

[2] Se not s. 165.

i grundläggande ämnen som räkning, svenska, naturlära och fältmätning med ritning minskades kraftigt av samma anledning. Lantbrukseekonomin och skogshushållningen däremot fick större plats än förut. För att nedbringa antalet undervisningstimmar per dag, minskades det totala antalet timmar per vinterkurs till 750 (a.a. s. 71). Den gamla ordningen med 7—8 lektioner dagligen ansåg utredningen vara ur pedagogisk synpunkt mindre lämplig.

1936 års kommittés förhoppningar blev dock inte uppfyllda. Skolorna hade svårt att lämna en redan invand undervisningsplan.

Nedanstående tabell visar dels 1936 års kommittés undervisningsplan, dels de verkliga förhållandena 7 år senare och differensen mellan kommitténs förslag och verkligheten. Uppgifterna är hämtade ur SOU 1937:33, s. 73 och SOU 1948:49, s. 13.

Läroämne	Antal undervisningstimmar År 1945/1946				
	Min.	Max.	Medeltal	Förslag Blandbygd	Diff.
Svenska språket	25	63	39	30	+ 9
Räkning	38	89	65	40	+ 25
Naturlära	Uppg. saknas		110	70	+ 40
Jordbrukslära	94	223	144	145	— 1
Husdjurslära	94	247	161	160	+ 1
Trädgårdsskötsel	6	20	11	10	+ 1
Skogshushållning	0	150	46	80	— 34
Byggnadslära	9	53	26	30	— 4
Lantbruksekonomi	34	98	66	100	— 34
Bokföring	44	78	57	50	+ 7
Medborgarkunskap	9	67	24	0	+ 24
Fältmätning m. m.	25	103	45	15	+ 30
Totalsumma			804	730	+ 74

Ämnet medborgarkunskap uteslöts inte från undervisningsplanen, och alla de ämnen som föreslogs få minskat utrymme på schemat blev i verkligheten kraftigt gynnade jämförda med kommitténs undervisningsplan. Ämnena lantbruksekonomi och skogshushållning, där kommittén hade ansett en ökning av undervisningstiden önskvärd, blev däremot starkt underrepresenterade. Likaså följde endast ett fåtal skolor kom-

mitténs mening att minska antalet undervisningstimmar för att öka elevernas möjligheter till självverksamhet.

Även 1945 års kommitté tog upp vinterkursens undervisningsplan till skärskådande (SOU 1948:49, s. 62 ff.). Till väsentlig del överensstämde dess slutsatser och rekommendationer med dem som framlagts av 1936 års kommitté. Även motiveringen var i huvudsak densamma. Men de sakkunniga förstod, att allt detta inte var möjligt att genomföra utan en radikal omorganisation av kurstypen.

Sistnämnda kommitté anförde även erinringar mot den alltför långt utsträckta dagliga undervisningstiden och önskade förkorta den till högst 7 lektionstimmar pr dag resp. 40 timmar pr vecka. För att ändå kunna ta alla de önskvärda läroämnena med i acceptabel omfattning föreslog kommittén, att vinterkursen, där så visade sig möjligt, skulle utsträckas till sex månader. Där detta på grund av vår- och höstarbeten inte kunde genomföras, skulle man behålla fem månaderskursen men i stället minska omfånget av vissa allmänna ämnen, som t.ex. medborgarkunskap och skogshushållning eller helt utesluta andra, som svenska och räkning. För att undervisningen i femmånaderskursen inte skulle bli lidande på elevernas otillräckliga kunskaper i svenska och räkning, rekommenderades åt de blivande lärjungarna att genomgå korrespondenskurser i dessa ämnen.

Men inte heller denna undervisningsplan accepterades av lantmannaskolorna.

En genomgång av 12 slumpmässigt utvalda lantmannakursers undervisning från åren 1950/51 resp. 10 kurser från år 1953/54 visar, att det föreligger betydande differenser mellan den i betänkandet föreslagna undervisningsplanen och de verkliga förhållandena, vilket kan utläsas av tabellen på nästa sida (SOU 1948:49, s. 67).

De grundläggande ämnena, naturlära, svenska samt räkning och medborgarkunskap är fortfarande starkt överrepresenterade. Skogsundervisningens likaledes starka överrepresentation i sexmånaderskursen är däremot mera skenbar, ty häri ingår även tiden för praktiskt arbete i skogen. (Jämför med praktiken i djurstallarna och på fälten som ej journalföres.) Flera tillämpade ämnen, särskilt arbetslära, är däremot underrepresenterade. Det som förvånar är att förhållandena är så stabila. Några betydande förändringar i undervisningsplanerna kan i varje fall inte skönjas.

Läroämne	Antal undervisningstimmar vid									
	5-månaderskursen					6-månaderskursen				
	Förslag	1950/51		1953/54		Förslag	1950/51		1953/54	
		Tim.	Differens	Tim.	Differens		Tim.	Differens	Tim.	Differens
Svenska språket	0	33	+ 33	28	+ 28	35	25	+10	43	+18
Räkning	0	56	+ 56	51	+ 51	40	69	+29	73	+33
Naturlära	75	111	+ 36	100	+ 25	75	97	+22	116	+41
Jordbrukslära	140	113	— 27	128	— 12	125—140	122	— 3—28	112	—13—38
Maskinlära	70	63	— 7	64	— 6	70	75	+ 5	68	— 2
Husdjurslära	180	156	— 24	151	— 29	160—180	143	—17—37	146	—14—34
Skogshushållning	30	58	+ 28	20	— 10	150	226	+76	160	+10
Lantbruksekonomi	75	56	— 19	73	— 2	75	71	— 4	55	—20
Arbetslära	50	12	— 38	?	?	50	25	—25	?	?
Bokföring	70	56	— 14	70	0	70	60	—10	55	—15
Medborgarkunskap	10	21	+ 11	10	0	10	24	+14	25	+15
Mätningslära	35	35	0	23	— 12	35	41	+ 6	31	— 4

Orsakerna till denna stabilitet är säkert många. Den viktigaste torde vara, att eleverna vid läsårets början i de grundläggande ämnena har dåliga kunskaper som behöver bättras på. Detta beror dels på att eleverna börjar studierna vid lantmannaskolan först långt efter folkskolan och dels på att lantmannaskolan har svårt att konkurrera med andra skolformer om de teoretiskt begåvade eleverna (se t. ex. Husén, 1951, s. 106 ff. och denna avh. s. 89).

Det kan även tänkas, att kurserna och läroböckerna i de grundläggande ämnena är för avancerade för eleverna och inte avpassade efter det antal lektionstimmar, som enligt betänkandet skulle vara normerande för skolorna. Målet för undervisningen har sannolikt satts högre än vad som är möjligt att nå. Det är även troligt, att lantbruksinstitutens och lantbrukshögskolans undervisning, där naturvetenskaperna intar huvudplatsen på schemat, har påverkat lantmannaskolornas undervisning i samma riktning.

De svårigheter som uppstod när kommitténs normalplan skulle användas vid lantmannaskolorna visar, att det föreligger en allvarlig brist på överensstämmelse mellan den officiella målsättningen och lantmannaskolans undervisning. Den livliga diskussion om lantbruksundervisningen, som uppblossade på 1950-talet i samband med minskningen

av elevantalet i vissa lantmannaskolor, tog också upp dessa frågor till närmare granskning. Jag skall beröra denna diskussion längre fram.

Längre kursen. Såsom tidigare påpekats förekom i lantmannaskolan från början endast en kurstyp, vinterkursen. Undervisningen, ferier ej medräknade, pågick ungefär 20 veckor. Efter 1880-talet hade jordbruksarbetet blivit alltmer mekaniserat och växtodlingen och husdjursskötseln allt intensivare. Allt detta krävde ökade kunskaper hos jordbrukarna. Därför blev en 20-veckors kurs alltför kort för många. För att fylla detta behov utsträckte Önnestads lantmannaskola undervisningen till sommarhalvåret. År 1911 förlades en specialkurs i bokföring till skolans vinterkurs, och 1914 ändrades denna till en fortsättningskurs på fyra månader (PETERSON, 1949, s. 51 ff.).

Under tiden dryftade lantbrukslärare, anslutna till Skånes lantbrukslärareförening, åtgärder för att få statsmakternas stöd för en utvidgad undervisning vid lantmannaskolorna. En kommitté tillsattes för att utarbeta förslag till förlängda kurser vid skånska skolor.

Efter att ha studerat de danska skolorna framlade denna kommitté en motiverad plan till en 9 månaders lantmannaskolekurs, som senare fick benämningen "längre kurs". Förslaget motiverades med den utveckling som skett och sker på jordbrukets område. I synnerhet var undervisningen i lantbruksekonomi och maskinlära i hög grad försummad; särskilt för blivande innehavare av medelstora och större jordbruk var nämnda kurs för liten. Då en agronomkurs för dessa ungdomar ställde sig för dyrbar, vore en mellanform mellan agronomkursen och lantmannaskolekursen behövlig.[3] 1918 års riksdag beviljade också statsunderstöd till både fortsättningskurser och längre kurser (SOU 1937:33, s. 24).

De skolor som har ordnat längre kurser är dock fortfarande ganska fåtaliga och tillhör i regel de s.k. stora lantmannaskolorna, som Hammenhög, Hvilan, Svalöv och Önnestad. Elevantalet på dessa kurser har dessutom varit och är fortfarande lågt.

En modifierad längre kurs kan även den nyligen lanserade tvåvinterkursen anses vara. F.n. förekommer denna kurs endast vid två skolor, Svalöv och Hörby i Malmöhus län. Kursen är upplagd på två vintrar med kortare vistelse vid skolan under den mellanliggande sommaren.

[3] Sveriges lantbrukslärareförening, 1916. Förslag till utvidgade och förlängda kurser vid lantmannaskolorna.

Tvåvinterkursens undervisningsplan överensstämmer med längre kursens och är avsedd för lantbrukarsöner från större gårdar, vilka har svårt att lösgöra sig för studier på somrarna.

Helårskursen. För lantbruksskolornas egentliga syfte, att utbilda förmän till storjordbruken, saknades resonans i de typiska småbrukslandskapen i Norrland och i Dalarna. Därför hade också de nordligaste lantbruksskolorna svårt att få elever till sina kurser, ty utsikterna för deras elever att anställas som förmän var små. Av t.ex. 66 från Åminne i Norrbotten utexaminerade lärlingar hade endast 6 blivit arbetsledare (Betänkande 1909, II, s. 201). Man blir därför inte förvånad, när man ser, att under de närmaste åren före omorganisationen år 1901 antalet inträdessökande till de fem nordligaste lantbruksskolorna i genomsnitt endast var 6 per skola (a.a., II, s. 198).

Lantbruksstyrelsen tog år 1900 initiativet till en omorganisation av de nordligaste lantbruksskolorna. Syftet var att bättre anpassa skolorna till de lokala förhållandena. Man föreslog, att lärotiden skulle minskas från två till ett år genom att avkorta tiden för det praktiska arbetet. Den teoretiska undervisningen skulle däremot inte minskas. Lantbruksstyrelsens förslag blev också bifallet av riksdagen, och från 1901/02 blev de tre nordligaste lantbruksskolorna ettåriga (a.a., I. s. 35 f.).

Genom omorganisationen förändrades skolornas karaktär. Då ett år var för kort tid för att utbilda förmän, ströks denna utbildning ur programmet. I stället anpassades undervisningen för blivande hemmansägare och småbrukare. Omvandlingen slog väl ut, och elevtillströmningen ökade. Då de norrländska lantbruksskolorna endast förfogade över en begränsad åkerareal, var det ej möjligt för dem att motta fler än 12 elever per skola. Man ansåg därför, att dessa skolor blev för dyrbara per elev räknat. För att bättre kunna utnyttja lärarkrafterna, inrättades 1912 en teoretisk vinterkurs med för båda kurserna gemensam undervisning. Eleverna vid den teoretiska kursen skulle dessutom få deltaga i turer i stallarna, och en dag i veckan skulle anslås till praktisk verksamhet (SOU 1930:39, s. 244).

De norrländska lantbruksskolorna fick sålunda en från skolorna i södra och mellersta Sverige avvikande utformning. De kom att bestå dels av en ettårig teoretisk-praktisk kurs och dels av en teoretisk vinterkurs med inslag av någon praktik. Därigenom skapades en skolform, som intog en mellanställning mellan lantbruks- och lantmannaskolan.

Norrländska småbrukare, till vilka de ettåriga skolorna vänder sig, skiljer sig i väsentliga hänseenden från sina yrkesbröder söderut. De har i regel en så pass liten åkerareal till sitt förfogande, att de sällan får tillfälle att skaffa sig fullgod arbetsteknik. Möjligheterna till praktik inom det egna landskapet är begränsade. Vid bildandet av dessa ettåriga skolor var det underförstått, att skoljordbruken skulle bli mönsterjordbruk. Ifrån dessa skulle bygdens lantbrukare få impulser, och tillfällen till praktik skulle ges de blivande hemmansägarna.

Den ettåriga kursen har dock i vissa fackkretsar ansetts otillräcklig för det åsyftade ändamålet (SOU 1930:9, s. 271). Från Nordviks lantbruksskola t.ex. framställdes ett förslag, vari begärdes kursens förlängning till halvannat år. Förslagsställaren ansåg nämligen, att folkskolorna i Norrland ibland vore oförmögna att ge den undervisning i räkning och biologi som behövdes, för att eleverna nöjaktigt skulle kunna följa en lantbruksskolekurs. Genom kursens omläggning till två vintrar och mellanliggande sommar, skulle man vinna den fördelen att under den första vintern kunna ge eleverna dels en gedigen underbyggnad i allmänna ämnen och dels praktisk erfarenhet från ett års lantbruksarbeten, innan fackteorien kom upp på dagordningen. I rädslan för att förlora eleverna har man dock ej vågat följa detta förslag.

Den organisation den nu diskuterade kursen fick med 1912 års reglemente gäller i stort sett även för närvarande. I mitten av 1940-talet blev dock namnet ändrat till lantmannaskola. För att markera skillnaden från lantmannaskolans helt teoretiska längre kurs, fick denna praktisk-teoretiska kurs beteckningen helårskurs.

Den teoretiska delen av dessa skolors undervisning motsvarar vinterkursens och meddelas huvudsakligen under vintern. Vid vissa lantmannaskolor meddelas undervisning i klassrummet även under vegetationsperioden, varvid händelserna på skoljordbruket relateras ur teoretisk synvinkel. Denna undervisning är då förlagd till tidiga morgontimmar. Vid andra skolor bedrivs ingen teoretisk undervisning på sommaren.

Under hela 1930-talet låg denna kursform nästan helt nere, endast 2 skolor av detta slag var i gång. Ett årtionde senare kom emellertid ett snabbt uppsving. Det märkliga är nämligen, att helårskursen, som ursprungligen var avsedd för småbrukarbefolkningen i norrlandslänen,

fick sin största spridning i typiska jordbruksbygder, i Mälarlandskapen och i Skåne. Av nio nu pågående helårskurser, är endast fyra belägna i Norrland och Dalarna (Björkfors, Umeå, Nordvik och Vassbo), medan det finns tre (Hamra, Jälla och Öknа) i Mälarlandskapen och två (Hammenhög och Skurup) i Skåne.

Hösten 1943 började lantmannaskolan i Hamra sin verksamhet (Eklundh, 1944, s. 81 ff). Den kurstyp som Hamras förste rektor Bertil Eklundh då införde går visserligen under beteckningen helårskurs, men den skiljer sig från den typ som utkristalliserades i Norrland. I Hamra slopades alla grundläggande ämnen. I stället lästes erforderliga delar av naturläran i samband med fackämnena. Detta var ett revolutionerande steg. Men man förstod också, att enbart folkskoleunderbyggnad skulle vara alldeles för otillräcklig för en yrkeskurs liknande Hamras. Därför ville man helst, att eleverna skulle ha genomgått folkhögskola eller kompletterat sina kunskaper per korrespondens, innan de sökte sig dit.

Syftet med den nya skolformen var redan från början, enligt dess skapare Eklundh, att meddela en allsidig yrkesutbildning, varvid huvudvikten lades vid elevernas färdighet i lantbruksarbetet, såväl det maskinella som det manuella. Antalet lektioner i klassrummet nedskars ganska kraftigt jämfört med andra skolor under samma typbeteckning. Undervisningen omfattar 20 lektioner under vinterhalvåret och 10 under sommarhalvåret i veckan resp. 30 och 45 timmar praktiskt arbete per vecka.

Elevernas färdighet i de olika arbetena betygsattes efter en särskild skala. Först fick de under kortare eller längre tid övning i de olika arbetena, alltefter som det visade sig erforderligt från fall till fall. En elev som redan förut besatt god färdighet i ett arbete, kunde avlägga prov direkt för att sedan kunna ägna tiden åt någonting annat. Målet i Hamra var alltså att alla elever efter kursens slut skulle på ett nöjaktigt sätt kunna utföra de vanligaste jordbruksarbetena. Även här var idéen revolutionerande. Hittills hade praktikundervisningen drivits helt slentrianmässigt, då eleverna fått utföra sina arbeten liksom andra jordbruksarbetare. Någon egentlig kontroll, huruvida de verkligen fick någon övning i de arbeten de inte kunde, fanns inte.

Under de första tio åren har dock uppläggningen av undervisningen vid Hamra modifierats. Skolans studier har närmat sig det vid helårs-

kurserna brukliga. Endast teoriundervisningen har behållit sin ursprungliga egenart. Jämsidesundervisning praktiseras i stor utsträckning, och man har hittills inte släppt in de grundläggande ämnena på schemat. Vad beträffar den praktiska undervisningen, har man inte kunnat följa de ursprungliga avsikterna. Den har så småningom blivit konventionell, d.v.s. kommit att bestå i att eleverna fått arbeta som vanliga lantarbetare under sakkunnig ledning.

Systemet Hamra har således inte tillfullo kunnat genomföras, ty den individuella arbetskontroll, som är utmärkande för detta system, kräver en betydande instruktörskader, ett krav som med nuvarande förhållanden inte kan förverkligas.

Frågan är, om inte samspelet mellan praktik och teori bildar den axel, omkring vilken den framtida jordbruksundervisningen kommer att röra sig. I helårskursen kan lantbruksskolans ofta alltför praktiskt betonade huvudkurs och vinterkursens eller den längre kursens mången gång sterilt teoretiska uppläggning undvikas. Skoljordbruket får här i sin helhet betraktas som ett undervisningsmedel av yppersta beskaffenhet. Vid väl organiserad undervisning ges eleven stora möjligheter till aktiv självverksamhet. Här om någonsin får aktivitetspedagogiken sin stora chans. Skolformen är även välgörande för läraren. Det är svårt att förfalla till slentrian, när driftens vardagliga problem ständigt gör sig påminta, och jämsidesundervisningen kräver att vederbörande alltid håller sig à jour med utvecklingen på området.

Trots goda möjligheter till fördelaktig undervisningsorganisation har helårskursen i regel inte kunnat infria förhoppningarna. I stället för att bli en helt ny skolform har undervisningen blivit en kompromiss mellan en tvåårig lantbruksskolekurs och lantmannaskolans vinterkurs.

Helårskursens teoretiska del liknar vinterkursens, både vad innehållet och uppläggningen beträffar. Jämsidesundervisning bedrivs ej, Hamra möjligen undantaget, och den teoretiska och praktiska undervisningen sker i regel under var sin tidsperiod. Den senare har sin förebild i lantbruksskolans arbetsundervisning.

Helårskursen har därvid övertagit vinterkursens trängsel på schemat utan att ha dess ur jordbrukarsynpunkt lämpliga placering mellan två vegetationsperioder. Från lantbruksskolan har arbetsundervisningen med alla dess svagheter övertagits, men lantbruksskolans möjligheter att korrigera svagheterna saknas. Helårskursen saknar nämligen det

helt betalda första praktikåret på skolegendomen, där de yngre eleverna kan tillgodogöra sig de äldres erfarenheter. Också saknas de stora arealer en lantbruksskola förfogar över, som gör det möjligt att anställa yrkeskunnigt folk. Arbetsundervisningen under helårskurserna är därför oftast otillfredsställande och ur pedagogisk synpunkt underlägsen elevgårdarna.

Denna skillnad mellan mål och medel kan utläsas i elevanslutningen till dessa kurser. De är svåra att rekrytera och sällan fullbelagda.[4]

[4] Enligt en redogörelse från lantbruksstyrelsen (Dnr U 979/55) hade de tre skolor som huvudsakligen besöks av helårskurselever i genomsnitt under läsåren 1950—1954 67 elever på 86 elevplatser, d.v.s. 22 procent av elevplatserna var obelagda.

En sammanställning av våra data rörande elevanslutningen till dessa tre helårskursskolor visar, att de har signifikant lägre beläggningsgrad än vinterkursskolor i deras närmaste grannskap. Denna undersökning visar likaledes, att antalet elever pr skola är väsentligt större på vinterkursskolorna. Tabellen åskådliggör skillnaderna.

Bygd	Helårskursskolor			Vinterkursskolor		
	Antal	Beläggnings-grad*)	Medelantal elever	Antal	Beläggnings-grad	Medelantal elever
1	1	0.63	13.0	2	0.83	35.5
2	1	0.70	22.3	2	0.91	25.5
3	1	0.96	25.0	2	1.00	40.0

*) Beläggningsgrad = $\frac{\text{Medelantalet elever för läsåren 1953/54—55/56}}{\text{Antalet elevplatser vid skolorna}}$

I fall antalet elever per läsår överstiger antalet som kan bo på skolan, antecknas endast det antal platser som finns vid skolan.

Variationens orsak	Frihets-grader	Kvadrat-summa	Medel-kvadrat
Mellan bygder	2	8.4	4.2
Mellan kurstyper inom bygder	3	13.2	4.4***
Mellan läsår inom skolor	21	4.8	0.2
Inom år. Felvarians	855	81.3	0.1
Summavarians	881	107.7	

11

NULÄGET

Geografisk överblick

Som tidigare nämnts visar de olika skolorna upp en rätt brokig kursflora. Kurserna har en viss geografisk spridning. Lantbruksskolorna har stått sig bäst i de bästa jordbruksbygderna, slättbygderna i Skåne och Mälarbygden.

Som framgår av tabell 20 har vi *helårskurserna* i småbrukarlänen längst i norr. De fortsätter traditionerna från de ettåriga lantbruksskolorna. Andra helårskurser, Hamra t.ex., har tillkommit under speciella förhållanden. Skoljordbruket och skolladugården utgör försöks- och demonstrationsanläggning för en större mjölkmaskinstillverkare och helårskursen ansågs ur många synpunkter vara den värdefullaste skolformen för praktikanter på egendomen. Denna skola, som är belägen nära Stockholm och som genom sin huvudman har goda förbindelser med utlandet, besöks i stor utsträckning av stadsungdom och utlänningar.[1] Man kan därför säga, att den fyller stadsungdomens behov av praktisk jordbruksutbildning, precis som de fyra nordligaste lantmannaskolorna med helårskurs gör vad beträffar småbrukarungdom.

Det torde vara av intresse att klarlägga, varför denna kursform, som ursprungligen var avsedd för norrländska småbrukare, fått en sådan utbredning inom de bästa jordbruksområdena och inte förekommer i mellansvenska skogsbygder och på västgötaslätten.

[1] Under läsåret 1954/55 t.ex. var av helårskursens elever
5 söner till lantbrukare eller lantbrukstjänstemän
3 söner till andra yrkesmän boende på landet
8 från städerna
2 från utlandet

TABELL 20.

Kursernas regionala fördelning. Läsåret 1955/56.

Huvud-region	Region	Antal kurser						Antal elever per kurs						Summa elever
		VK	SK	LK	HK	FK	S:a	VK	SK	LK	HK	FK	Samtliga	
I		**3**	**1**	—	**1**	—	**5**	**37**	**25**	—	**9**	—	**29**	**144**
	A	1	1	—	1	—	3	31	25	—	9	—	22	65
	B	2	—	—	—	—	2	39	—	—	—	—	39	79
II		**8**	**1**	—	**3**	**1**	**13**	**28**	**28**	—	**14**	**46**	**25**	**322**
	C	2	1	—	1	—	4	30	28	—	19	—	27	108
	D	4	—	—	1	—	5	22	—	—	14	—	20	100
	E	2	—	—	1	1	4	30	—	—	8	46	29	114
III		**14**	**1**	—	—	**6**	**20**	**31**	**28**	—	—	**14**	**27**	**547**
	F	5	—	—	—	2	7	30	—	—	—	14	26	181
	G	9	1	—	—	4	14	31	28	—	—	14	27	366
IV		**18**	—	**7**	**5**	**7**	**37**	**37**	—	**15**	**8**	**14**	**24**	**903**
Hela riket		*43*	*3*	*7*	*9*	*14*	*76*	*33*	*27*	*15*	*10*	*16*	*25*	*1916*
		i procent												
I		60	20	—	20	—	100	77	17	—	6	—		100
II		62	8	—	22	8	100	64	9	—	13	14		100
III		67	5	—	—	28	100	79	5	—	—	16		100
IV		49	—	19	13	19	100	74	—	11	5	10		100
Hela riket		*57*	*4*	*9*	*12*	*18*	*100*	*74*	*4*	*6*	*5*	*11*		*100*

VK — vinterkurs
SK — sommarkurs
LK — längre kurs
HK — helårskurs
FK — fortsättningskurs

Av de tre *sommarkurser*, som finns i Sverige för närvarande, är de två största belägna i Västerbotten och en i Kristianstads län. Denna kursform, som egentligen är vinterkurs framflyttad till sommaren, är avsedd för lantbrukarsöner från övervägande skogstrakter, vilka har den minst bråda tiden just under sommaren. Det har visat sig, att den är lätt att rekrytera och väl står sig i konkurrensen om eleverna. Det som förvånar i detta sammanhang är, att inga andra skogslän utöver Västerbotten har prövat denna kursform, som ju onekligen har vissa företräden framför en vinterkurs, särskilt vad beträffar skoljordbruket och skolskogen.

Längre kursen liksom tvåvinterkursen är i huvudsak en skånsk kurs-

form. Denna kurstyp vänder sig till storjordbrukarungdomen och till sådana som aspirerar på lantmästar- och agronombanorna. Skåne med sina välkända och stora skolor och variationsrika jordbruk har de bästa förutsättningarna att attrahera sådan ungdom. C:a 90 % av de elever som genomgår de längre kurserna söker sig dit. Skånehegemonin visar dock en tendens att minska, allt efter som nya skolor bygges i andra storjordbrukarlän.

Den renodlade *fortsättningskursen* är tydligen en kursform för mellan- och sydsvenska skogsbygder. De kurser som finns på de skånska slättbygderna har i regel en speciell syftning och är avsedda för blivande tjänstemän inom föreningsväsendet och storjordbruken. Att fortsättningskursen inte får någon större genklang i slättbygder kan lätt förklaras med svårigheterna för lantbrukarsönerna att bli lediga under sommaren.

Den aktuella diskussionen

På 1830-talet diskuterades det, hur man skulle ordna lantbruksundervisningen i skolform. På 1880-talet gällde debatten behovet av en förbättrad teoretisk undervisning vid skolorna och skolornas bättre anpassning till självägande bönders behov. Under 1920-talet gällde det frigörelsen från folkhögskolan, och något senare var skoljordbruksfrågan uppe. 1950-talets mest betydelsefulla diskussionsinlägg däremot sätter eleven i blickpunkten, och mera direkt än någon gång tidigare vill man anpassa undervisningen till elevernas förutsättningar, krav och intressen. Härvid har kursorganisationen tagits upp till debatt.

SLU-s riksorganisation gjorde i slutet av år 1951 en mindre undersökning bland sina medlemmar för att få något grepp om vad som kunde ligga bakom lantmannaskolornas rekryteringssvårigheter (Peterson, 1952, JF 5/1). Då undersökningen endast gäller 75 f.d. lantmannaskoleelever, äger den inte någon större tillförlitlighet, men den ger oss dock en viss kännedom om hur eleverna ser på sin skola. Tilläggas bör, att dessa elever var fördelade på ett 20-tal skolor över hela landet, och att det i regel rörde sig om mognare ungdom.

Den första frågan som förelades gällde huruvida dessa ungdomar ansåg lantmannaskolan fylla de krav, som man kunde ställa på den. 80 % var helt nöjda med lantmannaskolan. På frågan, om skolan behövde reformeras, svarade 30 % ja, medan 41 % förklarade sig helt nöjda.

Nu får man inte av dessa svar utläsa, att lantmannaskolan sedd ur elevens synvinkel mindre skulle motsvara sitt syfte än andra skolformer. Man kan anta, att en liknande enkät ställd till läroverkselever skulle ge ungefär samma resultat.

Intressantare var elevernas svar på frågan *hur* de vill ha skolan ändrad. De svar som lämnades avvek visserligen i en del detaljer från varandra, men man kunde utläsa bl.a. följande allmänna önskemål:

1. Lantmannaskolan plottrar bort sig på för många ämnen under alldeles för kort tid.

2 På grund av elevernas ringa förkunskaper måste lantmannaskolan i alltför stor utsträckning syssla med elementära ämnen, som tar för mycket tid från de egentliga fackämnena.

3. Det vore önskvärt med vissa dokumenterade förkunskaper vid inträde till en lantmannaskola.

4. Lantmannaskolorna följer inte tillräckligt med sin tid.

5. Specialisering på kortare kurser bör införas. Kurserna kan med den utformning, som de har i dag, inte tillägnas.

6. En del teoriundervisning bör utbytas mot demonstrationer och praktik vid skoljordbruken. Men samtidigt måste man akta sig att använda elevernas arbetskraft för att höja skolegendomens bärkraft.

7. Läxläsandet skall till stor del bort, och grupparbete ordnas i stället. Studieresor och besök på välskötta gårdar i närheten av skolan bör göras till ett led i undervisningen.

John Davidsson har gjort en liknande undersökning, om ock på ett mindre material. Han lät sina elever fylla i ett frågeformulär angående undervisningen, där de fick säga sin mening rörande vilka ämnen som borde utökas och vilka som skulle inskränkas. Det visade sig, att de ämnen som eleverna ville ha mera av var huvudämnena, svenska och räkning, och ämnen som de ville inskränka var småämnen, som geologi, mjölkhushållning, trädgårdsskötsel o.s.v. Lärarinflytandet skulle enligt Davidsson inte ha spelat någon roll, då samme lärare hade haft ämnen som önskades utökade resp. inskränkta (Davidsson, 1952, s. 40).

Man kan av Davidssons undersökning dra den slutsatsen, att eleverna bättre kan tillgodogöra sig de ämnen, som fått fler lektionstimmar. Detta motsvarar den slutsats, som dragits i SLU-undersökningens första punkt.

Man kan mycket väl förstå elevernas synpunkter mot bakgrunden av hur undervisningen bedrivs i de flesta av dagens lantmannaskolor. Upp till åtta lektionstimmar per dag kan alltjämt förekomma. Föredragsundervisningen är den vanligaste[2] och undervisningstakten oftast högt uppdriven.

---

[2] Studenter vid lantbrukshögskolan förelades under höstterminen 1957 ett frågeformulär med följande ordalydelse:

Lantmannaskolan kan betraktas som utbildningscentrum för blivande lantbrukare som kommer från lantbrukarhem eller har skaffat sig gedigen praktik på annat sätt. När Ni nu svarar på de frågor som här följer — tänk på detta. Glöm *ej*, att Ni tillhörde den begåvnings- och utbildningsmässigt bästa tiondelen.

Ange den ungefärliga procentuella andelen av hela undervisningen Ni anser de olika undervisningsformerna skall ha i

Undervisningssätt	VK	LK	har haft i den kurs Ni gick
1) Föredragsundervisning (läraren talar för det mesta ensam och i föredragsform, svarta tavlan användes, film och stillbilder visas).	.....	.....	.....
2) Frågeundervisning (kombinerad).	.....	.....	.....
3) Lappskrivningar och uppsatser.	.....	.....	.....
4) Diskussionsundervisning (en stor del av lektionen användes till diskussion under lärarens ledning).	.....	.....	.....
5) Gruppundervisning (bikupa).	.....	.....	.....
6) Övningsundervisning (man får under lärarens eller instruktörs ledning öva sig genom t. ex. att göra upp kostnadskalkyl, leta reda på fel i maskinerna m. m.).	.....	.....	.....
7) Arbetsundervisning (arbete på skoljordbruket under ledning av välkvalificerad instruktör, varvid varje arbetsmoment som är främmande för eleven utförligt förklaras).	.....	.....	.....
8) Arbete på skoljordbruket.	.....	.....	.....

Denna undersökning skedde i samband med pedagogikundervisningen och ome-

För att riktigt få begrepp om hur uppdriven denna undervisning måste vara, ifall den skall följa normalplanen, anges några detaljer i denna plan (SOU 1948:47, s. 217). Vid fysikundervisningen t.ex. skall under 15 timmar följande kapitel behandlas:

Kroppars jämvikt och rörelse	3	lektioner
Värme	3	»
Magnetism	1	»
Elektricitet	3	»
Ljus och ljud	2	»
Väderlekslära	3	»

Geologiundervisningens 10 timmar fördelas så här:

Allmän geologi	4	timmar
Historisk geologi	4	»
Sveriges geologi	2	»

En så koncentrerad undervisning kräver mycket både av lärare och elever. Läxläsning, oftast på egen hand, är följden av en sådan koncentration.

För elever som saknar förutbildning och i vissa fall även abstrakt studiebegåvning måste en dylik studiegång leda till detaljplugg utan någon möjlighet att förstå inbördes sammanhang eller erhålla någon

---

delbart efter att de olika undervisningsformerna hade genomgåtts. Denna genomgång kan betraktas som tillräcklig för att studenterna skulle lära sig skilja mellan dessa undervisningsformer.

Resultatet blev:

Undervisningsform	Önskvärd i VK		I realiteten i VK	
	%	σ	%	σ
1. Föredragsundervisning	40	13	70	14
2. Frågeundervisning	20	11	14	16
3. Diskussionsundervisning	6	4	5	5
4. Skrivningar och uppsatser	7	6	3	5
5. Gruppundervisning	5	5	1	3
6. Övningsundervisning	15	9	6	8
7. Arbetsundervisning	4	5	2	4
8. Arbete	2	4	2	3
Antal svar	37		24	

överblick. Resultatet blir, att en genomsnittligt begåvad yngling med enbart folkskola knappast hinner lära sig de grundläggande ämnen som behövs och samtidigt tillgodogöra sig de tillämpade ämnena. Att så har blivit fallet, beror möjligen på att lantmannaskolan inte officiellt velat sänka undervisningsstandarden vid övergången från A-skola till B-skola. Det kan även tänkas, att 5-månaderskursen helt enkelt inte räcker till att ge de kunskaper som fordras för att kunna förstå den alltmer komplicerade jordbruksdriften.

På vinterkurser, där alla ämnen behandlas lika, måste undervisningen bli ytlig, och där undervisningen i vissa ämnen göres grundlig, måste viktiga ämnesområden utelämnas. Att det senare alternativet förekommer, kan man utläsa av en artikel av David Andersson, som framhåller, att man bör behålla undervisningen i naturlära. Om tiden inte skulle räcka till, får man i stället begränsa undervisningen i fackämnena. Ty har man någon insikt i naturlärans enklaste grunder, kan man sedan lätt genom självstudier eller kortare kurser tillägna sig fackteori (Andersson, 1952, s. 74 f.).

Deltagarna i 1950-talets undervisningsdebatt kan indelas i två huvudgrupper. Den talrikaste gruppen anser, att det i princip inte är något fel på lantmannaskoleundervisningen, tvärtom anses "lantmannaskolan vara en av de få skolor som ger mycket under kort tid". Att elevanslutningen på sistone minskat beror på andra och av lantmannaskolan inte påverkbara faktorer, som t.ex. goda konjunkturer för ung arbetskraft, intensifierad kursverksamhet på jordbrukets område (Smedgård, 1951, s. 936) och flykten från landsbygden (Ernest, 1952, s. 92).

Den andra gruppen däremot anser, att bland orsakerna till att elevantalet sjunker även ingår den enl. deras mening mindre tidsenliga undervisningen. Trots delade meningar i denna grupp om hur undervisningen bör omorganiseras för att få större attraktion, finns en gemensam ståndpunkt. Man anser nämligen, att det inte enbart räcker med att skolorna meddelar nyttig och gedigen undervisning, utan det måste också förekomma en undervisning, som jordbrukarungdom önskar sig och känner behov av.

Man är i denna grupp även enig om, att vinterkursens ram är alldeles för trång för en allsidig yrkesutbildning. För att spränga denna ram föreslås två sätt. Det ena skulle innebära en återgång till den gamla A-typen. Lantmannaskolorna skulle alltså omorganiseras och bli

tvååriga, så att undervisning i grundläggande ämnen i huvudsak meddelades under den första vintern och i tillämpade ämnena under den andra (Svensson, 1951, s. 138; Koort, 1955, s. 2 ff.). Det andra skulle vara att frångå den nuvarande kursplanen och uppdela ämnena i från varandra någorlunda fristående ämnesgrupper. Dessa ämnesgrupper skulle i sin tur samordnas, så att de som önskade kunde läsa flera ämnesgrupper i följd (Näsholm, 1952, s. 156). Detta system med en kedja av djupgående och med varandra samverkande kurser skulle ha den fördelen, att den som t.ex. genom folkhögskolestudier eller på annat sätt förvärvat sig tillräckliga kunskaper i vissa ämnesgrupper, kunde börja direkt med en överordnad ämnesgrupp. Man skulle genom att övergå till vinterkurser organiserade enligt Lars Näsholm ernå följande fördelar:

1. Enhetligare förkunskaper hos eleverna, då man helt enkelt kan fordra, att elev som önskar genomgå viss kurs, måste ha vissa förberedande kurser klara.

2. Större möjligheter för eleverna att bestämma över den takt i vilken de önskar driva sina studier.

3. Grundligare utbildning; man plottrar inte bort sin tid på en mängd småämnen. I stället tar man ett par ämnen i taget och läser in dessa desto grundligare.

Debatten har förts vidare på lantbrukslärarnas sommarmöten 1955 och 1956. Av mig själv (1955) och Jakob Bjärsdal (1956) har förfäktats den åsikten, att kursformen och kursens innehåll radikalt bör ändras, om rekryteringssvårigheterna skall kunna minskas.

Vid uppläggningen av en lantmannaskolekurs borde enligt mig följande synpunkter beaktas (Koort, 1955, s. 2 ff.):

1. Lantmannaskolan bör även sörja för en allmän medborgerlig uppfostran.

2. Studiegången bör individualiseras så mycket som möjligt.

3. Undervisningen bör starkt konkretiseras.

4. En viss kärna av kunskaper bör ges. Utan en sådan väl inlärd kärna, har eleverna svårt att systematisera sina iakttagelser och tillgodogöra sig en mer konkret undervisning.

5. De yrkeskunskaper och yrkesfärdigheter, som eleven förvärvar, skall ha den beskaffenheten, att han direkt kan tillämpa dem i sin

praktiska verksamhet. För att detta skall kunna genomföras på den begåvningsnivå där lantmannaeleverna befinner sig måste undervisningen byggas upp omkring för eleven kända konkreta förhållanden, t.ex. driften på hans egen hemgård.

6. De sociala, ekonomiska och arbetstekniska sammanhangen bör få en lika stark ställning på en lantmannaskola som de naturvetenskapliga.

Den kursform som skulle fylla dessa krav bör uppläggas sålunda:

Kursen skall vara två-årig och bestå av en yngre och en äldre årskurs à 4—6 månader jämte s.k. kontrollerad praktik under mellanliggande sommar. Vinterkurserna kan indelas i kortare och längre kurser alternativt. Den korta kursens elever skall studera på skolan 3—4 dagar i veckan och den längre kursens under hela veckan. De elever som läser 3—4 dagar per vecka kan på det sättet hålla kontakten med hemmet och eventuellt hjälpa till där. Samtidigt får man den didaktiska fördelen, att studierna blir mindre pressande och koncentrerade. Eleverna har möjlighet att tänka igenom lärostoffet bättre och mognadsprocessen under kursens gång löper lättare.

För att minska skillnaderna i förutbildningen något föreslogs, att elever med enbart folkskola först skulle genomgå en s.k. förberedande månad på hösten. Först i januari skulle sedan den egentliga undervisningen börja. Undervisningen under den yngre kursen borde enligt förslaget vara ganska katederbetonad. Här skulle då en kärna av grundläggande kunskaper och fackkunskaper inpräglas, liksom en översikt av sommarens arbete ges.

Därefter kan sommarens kontrollerade jordbrukspraktik följa, gärna på hemgården. Denna praktik har främst två syften:

1. Man hjälper eleven att utveckla en viss iakttagelseförmåga genom att på lämpligt sätt få honom att göra observationer och föra anteckningar över dessa. Därigenom får han en utökad och differentierad föreställningsmassa och ett bredare underlag för nya erfarenheter.

2. Genom dessa anteckningar, liksom anteckningar om driftens ekonomi, arbetstider m.m., införskaffas en mängd data från elevgården, och på så sätt får man fram ett ur metodologisk synpunkt utmärkt arbetsmaterial för nästföljande vinters självständiga studier.

Huvudvikten vid denna kontrollerade praktik lägges på samarbete

mellan eleven och läraren. De står i ständig kontakt med varandra, telefonledes eller genom brevväxling. Läraren översänder 2—3 ggr i månaden skriftliga instruktioner till eleven och eleven får lika ofta svara med rapporter av olika slag. Dessutom besöker läraren åtminstone en gång eleven på hans praktikantplats. Däremot bör inga anvisningar ges om vad eleven skall göra på sin arbetsplats, över huvud taget skall läraren avhålla sig från att kritisera driften där. Några veckor på sommaren samlas eleverna på skolan för praktiska övningar av olika slag, bl.a. för maskinövningar.

På hösten kommer eleverna åter till fortsatta studier vid skolan. Genom den kontrollerade praktiken har de fått en ansenlig mängd erfarenheter och deras föreställningsmassa på området har ökat. Dessutom har de samlat en mängd data och kontinuerliga dataserier över driftens uppläggning. Det är kring dessa fakta och erfarenheter äldre kursens undervisning lägges upp.

Lärogången här är i huvudsak individuell. Man bearbetar och analyserar under lärarens ledning sommarens skörd av värden, utför sammanställningar och rekommendationer av olika slag, gör upp odlingsplaner, foderstater, budgetplan, ny- och ombyggnadsplaner o.s.v.

En sådan lärogång ger enligt förslagsställaren följande fördelar:

1. Studiearbetet blir intressant och meningsfullt. Man sysslar med egna problem och handskas med data från en för eleven känd miljö. Eleven engageras fastare till skolarbetet.

2. Lärostoffet konkretiseras kraftigt. Man sysslar med en viss traktor, ett visst vetefält o.s.v.

3. I de flesta fall kan man påräkna ett kraftigt stöd och intresse från föräldrarnas sida. Rätt kontrollerad praktik betyder oerhört mycket för förhållandet hem—skola.

4. Samarbetet elev—föräldrar—lärare innebär ömsesidig stimulans. Läraren blir lättare förtrogen med bygdens problem.

5. Möjligheterna att ge varje elev en för honom anpassad undervisning blir större än på t.ex. nuvarande vinterkurs.

6. En praktisk och konkret studiegång möjliggöres utan alltför stora kostnader från samhällets eller elevernas sida.

7. Den korta kurstypen blir ej längre i läsdagar beräknad än vinterkursen och den längre typen ej längre än helårskursen.

Bjärsdal modifierade året därpå mitt förslag genom att lansera en ny typ av vinterkurs bestående av en vanlig vinterkurs kompletterad med sommarkontakter.[3] Enligt Bjärsdal skulle alla elever från jordbrukarhem besökas av en lärare på hösten före kursens början. Till varje besök anslås minst 2—3 timmar, så att läraren hinner bli bekant med eleven och hans föräldrar och kan få en uppfattning om hemgårdens situation. Under vinterkursens lopp får eleverna vid sina hembesök införskaffa uppgifter om hemgårdens beskaffenhet och driftens uppläggning. Mot slutet av kursen får eleverna bestämma sig för om de vill delta i s.k. sommarkontakt. Sommarkontakten lägges upp endera så att

1. eleven får följa hemgårdens drift i detalj eller
2. eleven sköter på egen hand vissa drifts- eller arbetsmoment.

Icke lantbrukarbarn eller lantbrukarbarn, som så önskar, vistas vid praktikgård, förmedlad genom skolan, och får där så noggrant som möjligt följa driften och föra anteckningar över den.

Läraren besöker eleven flera gånger under sommaren och diskuterar med eleven och fadern-arbetsgivaren gjorda erfarenheter och planerade åtgärder. Mellan besöken håller eleven och läraren kontakt med varandra per telefon eller brev. En eller ett par gånger under sommaren samlas eleverna till skolan.

På hösten efter skörden kommer eleverna till skolan för en kortare avslutningskurs. Vid denna kurs medverkar samtliga lärare, och eleverna är försedda med material från sommarens praktik. Detta material lägges till grund för växtodlingsplaner, foderplaner och ekonomiska kalkyler.

Som synes sammanfaller de två förslagen i stort sett med varandra. Det föreligger dock en betydelsefull skillnad mellan mitt och Bjärsdals förslag. Jag vill lägga en mycket stor del av genomgången av de tillämpade fackämnena på det material eleverna har insamlat genom s.k. kontrollerad praktik. Bjärsdal nöjer sig med en mindre repetition av kursen baserad på sådant material.

De tankegångar som torgförts på sommarmötena 1955 och 1956 har gett upphov till två nya kursformer. När dessa rader skrives, finns det på två skolor, Svalöv och Hörby, försök med s.k. tvåvinterkurser, och på Sätila har Bjärsdal introducerat en kurs med utbyggd sommar-

[3] Förf. var inte själv närvarande vid 1956 års lärarmöte, Bjärsdals förslag anges därför såsom B. framställt detta i sin brevväxling med förf.

kontakt. Denna form av fortsättningskurs har sedan prövats av ytterligare tre skolor, Finsta, Lövsta och Strängnäs. Dessa tre kurser har fått för fortsättningskurs ovanligt god anslutning, då elevantalet per kurs har uppgått till 16. Tanken, att hemgården kan inlemmas i undervisningssystemet, kan således anses som accepterad.[4] Erfarenheterna från kursen stödjer dessutom i viss mån mitt resonemang. Rektor K. F. Gustafsson, Finsta lantmannaskola, framhåller:

"Erfarenheterna från kursen ger vid handen, att en vinterkurs plus en fortsättningskurs med hemkontakt i utbildningshänseende i stort sett motsvarar en praktisk-teoretisk helårskurs förlagd till en lantmannaskola. Undervisningen blir i stort sett effektivare vid den förstnämnda kursformen. Den rent praktiska utbildningen torde dock i vissa fall vara överlägsen vid den sistnämnda kursformen, speciellt gäller detta maskinundervisningen, vilken kan göras allsidigare och effektivare vid en skola, som har en modernare och bättre maskinpark än gårdarna vanligen förfogar över."

Rektor B. Nordlander, Lövsta lantmannaskola, skriver:

"Hemkontakten har omfattats med stort intresse av såväl elever som besöksvärdar. Kursen är av stor betydelse även för lärarna eftersom den ger förbättrad kännedom om traktens jordbruksförhållanden."

Rektor C. H. Bergström, Strängnäs lantmannaskola, yttrade:

"Intresset för hemkontakten har varit stort, vilket bl.a. framgår av att granngårdarnas ägare ofta deltagit i besöken hos besöksvärdarna."

Av dessa uttalanden kan utläsas, att skolan kan göras mera känd och en viss goodwill kan skapas, ifall kontakt med bygden etableras. En praktisk och konkret studiegång möjliggöres utan alltför stora kostnader. Samarbetet elev—föräldrar—lärare ger ömsesidig stimulans och läraren blir lättare förtrogen med bygdens problem. Dessutom bekräftas i denna kursform nödvändigheten av att samla eleverna på skolan för praktiska övningar av olika slag även under sommaren. Särskilt maskinövningarna torde vara nödvändiga, då hemmet sällan har lika goda resurser som skolan att demonstrera de bästa typerna.

[4] Protokoll, hållet vid konferensen mellan rektorerna vid lantbruks-, lantmanna-, trädgårds-, fruktodlings- och jordbruksskolorna å Sånga-Säby den 21 september 1957.

12

GRUNDKURSERNAS ELEVSTRUKTUR

Regionala olikheter i de olika kurstypernas placering föreligger. Dessa olikheter är delvis historiskt betingade, även om den främsta orsaken sannolikt ligger i kursernas olika användbarhet för elever från olika yrkesmiljöer. För diskussionen av målet för undervisningen är det emellertid av stort värde att känna till även elevmaterialet inom de olika kurserna.

Variation i elevegenskaperna har undersökts i två regionsgrupper, i regionerna H och I samt i norrlandsregionerna A, C och D.

De andra regionerna har ej något intresse för oss, då de i stort sett endast rekryterar vinterkurser. Bearbetningen gäller vinterkursen (VK), sommarkursen (SK), helårskursen (HK), längre kursen (LK) och tvåvinterkurser (2 VK), vilka tillsammans utgör lantmannaskolans grundkurser.

Yrkesmiljövariationen

Vinterkursen och särskilt den nya kursformen tvåvinterkursen besöks av procentuellt fler lantbrukssöner än de kurser, vilka helt eller delvis är förlagda till sommarhalvåret. Skillnaderna är mycket stora, vad beträffar elever från södra landsdelen, och mindre betydande när det gäller den norra.

I de södra regionerna har varje kursform sin typiska elevfördelning. Vinterkurserna besöks i stor utsträckning av familjejordbrukarsöner, tvåvinterkursen i huvudsak av elever från större familjejordbruk och storjordbruk gränsande till familjejordbruk samt längre kursen av söner till storjordbrukare. Från icke-lantbrukarmiljöer kommer de lägre tjänstemännens och arbetarnas barn till helårskursen och de högre tjänste-

TABELL 21.

Grundkursernas yrkesmiljöstruktur i procent.

Läsåren 1953/54—1955/56.

Yrkesmiljö	A, C, D[1]			H, I				
	VK	HK	SK	VK	HK	LK	2VK	SK
	1	2	3	4	5	6	7	8
a. Lantbrukare	**76**	**59**	**64**	**82**	**53**	**60**	**90**	**(62)**
aa. 0— 5 ha åker	24	17	30	5	2	5	3	—
ab. 5— 10 ha »	30	24	22	7	11	3	—	(10)
ac. 10— 20 ha »	17	18	10	22	11	10	17	(31)
ad. 20— 30 ha »	4	—	2	17	5	8	25	(21)
ae. 30— 50 ha »	1	—	—	18	8	12	28	—
af. 50—100 ha »	—	—	—	10	13	12	17	—
ag. 100— ha »	—	—	—	3	3	10	—	—
hemareal okänd, antal	17	5	18	14	—	2	—	4
b. Icke lantbrukare	**24**	**41**	**36**	**18**	**47**	**40**	**10**	**(6)**
ba. Lantbruks- & skogsarbetare	6	8	10	2	3	3	—	(6)
bb. Lantbruks- & skogstjänstemän	2	3	5	1	5	1	—	—
bc. Övriga arbetare	8	14	15	4	9	3	—	(13)
bd. Övriga tjänstemän	2	10	2	3	14	7	—	(6)
be. Verkmästare m. fl.	4	3	2	3	5	4	10	(13)
bf. Akademiker o. d.	2	3	1	5	11	21	—	—
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Summa antal	**463**	**122**	**167**	**1805**	**108**	**251**	**29**	**18**
varav ej deciderade	9	3	7	27	8	8	—	2

[1] LK — 2 elever.

Statistiska data:

Kolumnerna	Raderna	fg	χ^2
1, 2, 3	a, b	2	16 6***
1, 2, 3	aa, ab, ac, ad + ae	6	14.0*
1, 2, 3	ba, bb, bc, bd + bf	6	10.7
4, 5, 6, 7	a, b	3	96.6***
4, 5, 6, 7	aa + ab, ac, ad, ae, af, ag	15	58.9***
4, 5, 6	ba + bc, bb + bd, be, bf	6	26.7***

TABELL 22.

Grundkursernas åldersstruktur i procent.
Läsåren 1953/54—1955/56.

Kursform	Ålder vid kursens början					D_1	Md	D_9	Antal elever
	—16.8	16.8—18.8	18.8—20.8	20.8—23.8	23.8—				
Regionerna A, C, D									
VK	**23**	**46**	**9**	**12**	**10**				**462**
Lantbrukare	29	48	10	13	10	16.1	18.1	23.8	345
Icke lantbrukare	37	40	7	9	7	15.6	17.4	22.6	108
HK	**41**	**39**	**10**	**8**	**2**				**122**
Lantbrukare	40	40	7	12	1	15.6	17.1	21.8	70
Icke lantbrukare	43	37	14	2	4	15.5	17.0	19.7	49
SK	**19**	**26**	**15**	**15**	**26**				**167**
Lantbrukare	19	27	14	14	25	16.1	19.4	26.6	103
Icke lantbrukare	19	23	17	17	24	16.3	19.5	26.8	57
Regionerna H, I									
VK	**2**	**19**	**17**	**45**	**17**				**1803**
Lantbrukare	1	16	17	49	17	18.1	21.8	25.8	1454
Icke lantbrukare	6	37	19	24	14	17.6	19.3	25.6	323
HK	**12**	**38**	**8**	**26**	**16**				**107**
Lantbrukare	8	38	10	27	17	16.9	19.6	24.8	52
Icke lantbrukare	17	38	6	26	13	16.4	18.6	24.5	47
LK	**4**	**25**	**17**	**41**	**13**				**250**
Lantbrukare	3	22	15	50	11	17.8	21.4	24.6	147
Icke lantbrukare	7	30	21	30	12	17.0	19.8	25.8	95
2 Vk	**10**	**45**	**14**	**31**	**—**				**29**
Lantbrukare	12	46	8	34	—	16.7	18.6	22.8	26

Statistiska data:

Huruvida fördelningarna är statistiskt olika bestämmes medelst mediantest (SIEGEL, 1956, s. 179ff.).

	Regionerna A, C, D		Regionerna H, I	
	fg	χ^2	fg	χ^2
Kurstyper, samtliga	2	44.5***	3	27.7***
Kurstyper, lantbrukarbarn	2	23.8***	3	24.0***
Kurstyper, andra	2	28.5***	2	0.4

Tvärsnittet för A, C, D vid 18,8 år.
för H, I vid 20,8 år.

männens och akademikernas barn till längre kursen. Detta förhållande kan förklaras med skillnaderna i skolmotiv och framtidsplaner. Eleverna från akademikermiljö med sin goda skolunderbyggnad har ofta skolmotiv S när de söker sig till lantmannaskolorna. De tänker vidareutbilda sig vid lantbrukshögskolan, veterinärhögskolan, skogshögskolan eller andra högre utbildningsanstalter. För sådana ungdomar är den längre kursen med dess utpräglat teoretiska lärogång den mest attraktiva. De elever däremot, som omedelbart önskar övergå till arbetslivet och eftersträvar lägre befälsposter eller tjänstemannabefattningar, väljer gärna den halvpraktiska helårskursen eller en av lantbruksskolans huvudkurser.

Åldersskillnaden mellan elever från lantbrukarhem och elever från andra miljöer avslöjar bakgrunden till deras lantmannaskolevistelse. En stor del av lantbrukarsönerna söker sig till lantmannaskola i mogen ålder. De har tydligen förstått att de inte kan fylla de krav som ställs på dem som egna företagare, om de inte får skolmässig yrkesutbildning. Denna bevekelsegrund saknas i regel hos ungdomar från andra hem. Där är förbättrandet av den egna konkurrenskraften på arbetsmarknaden det huvudsakliga motivet. När sådana personer kommer till mera mogen ålder, då familjebildningen börjar bli aktuell, kommer de rent ekonomiska övervägandena i förgrunden. De meriter lantmannaskolan kan ge dem överväger sällan de ekonomiska uppoffringar, som är förbundna med en skolvistelse av detta slag. Endast i få fall kan äldre personer utanför jordbruket tänkas söka sig till lantmannaskolan för att därigenom förbättra sin ekonomiska standard. Det är de vilkas studiemotiv är meritering för fortsatta studier, speciellt vid en skogsskola. Detta kan tydligt utläsas av åldersstrukturen vid sommarkursens och vinterkursens skogslinjer.

Kursskillnaderna är likaså stora, även om de är något mindre än yrkesmiljöskillnaderna. Iögonenfallande är den relativt låga åldern på tvåvinterkursens elever. Vid högre ålder är det sannolikt svårare att göra sig ledig två vintrar i rad. En annan överraskande omständighet är den relativt mogna ålder sommarkursens elever har. Att vinterkursens elever har den högsta åldern var väntat. Eleverna här har redan varit ute i förvärvslivet en kortare eller längre tid, de har skaffat sig god erfarenhet av praktiska spörsmål och arbetsmetoder inom jordbruket och önskar erhålla en teoretisk bakgrund för att bättre förstå

TABELL 23.

Grundkursernas förutbildningsstruktur i procent.
Läsåren 1953/54—1955/56

	Enbart folkskola	Realskolenivå			Summa	Realexamensnivå		Summa	Antal elever
	1	2[1]	3	4	5	6	7	8	9
Region A, C, D									
a. VK	**80**	**5**	**6**	**3**	**14**	**5**	**1**	**6**	**462**
aa. Lantbrukare	81	6	5	3	14	4	1	5	345
ab. Icke lantbrukare	77	2	7	4	13	9	1	10	108
b. HK	**85**	**2**	**4**	**5**	**11**	**3**	**1**	**4**	**122**
ba. Lantbrukare	89	3	4	1	8	3	—	3	70
bb. Icke lantbrukare	78	—	4	12	16	4	2	6	49
c. SK	**56**	**33**	**2**	**3**	**38**	**5**	**1**	**6**	**167**
ca. Lantbrukare	58	33	1	1	35	6	1	7	104
cb. Icke lantbrukare	51	33	5	7	45	4	—	4	57
Region H, I									
d. VK	**55**	**24**	**6**	**1**	**31**	**11**	**3**	**14**	**1801**
da. Lantbrukare	58	26	4	1	31	9	2	11	1454
db. Icke lantbrukare	42	13	11	3	27	22	9	31	323
e. HK	**48**	**7**	**16**	**3**	**26**	**21**	**5**	**26**	**107**
ea. Lantbrukare	45	12	13	2	26	24	4	28	53
eb. Icke lantbrukare	51	2	20	4	27	17	6	23	47
f. LK	**22**	**23**	**13**	**1**	**36**	**29**	**12**	**41**	**251**
fa. Lantbrukare	20	32	10	2	44	27	9	36	147
fb. Icke lantbrukare	21	9	17	—	26	34	19	53	96
g. 2VK	**62**	**14**	**3**	**—**	**17**	**18**	**3**	**21**	**29**
ga. Lantbrukare	58	15	4	—	19	19	4	23	26

[1] 2 — folkhögskola
3 — några år läroverk
4 — annan utbildning
6 — realexamen
7 — studentexamen.

Statistiska data:

Kolumnerna	Raderna	fg	χ^2
1, 5, 8,	a, b, c	4	56.8***
1, 5, 8	aa, ba, ca	4	34.8***
1, 5 + 8	ab, bb, cb	2	11.7**
1, 2, 3 + 4, 8	d, e, f, g	9	183.4***
1, 2, 3 + 4, 8	da, ea, fa, ga	9	132.2***
1, 5, 8	db, eb, fb	4	24.0***

det yrke de ämnar ägna sig åt. De har i regel uppnått sådana inkomster, att en längre skolvistelse, särskilt under sommarhalvåret, av ekonomiska skäl ej ter sig lockande. För ungdomar från större jordbruk betyder den ekonomiska kalkylen mindre, samtidigt som kraven på blivande storföretagare, när det gäller yrkesteori, måste ställas större. Den omständigheten kan förklara, att längre kursen endast i obetydlig grad skiljer sig från vinterkursen vad elevåldern beträffar.

Skillnaderna mellan de olika kurserna i elevernas förutbildning är mycket betydande. Från längre kursen i de södra regionerna, där nästan hälften av eleverna har minst realexamen, till de norra regionernas helårskurs, där nästan alla saknar skolning utöver folkskolan, är alla mellanlägen representerade.

Vinterkursen och tvåvinterkursen har i regel fler elever med enbart folkskola än de andra kurserna. Sommarkursen besöks av många elever, som förut gått på folkhögskolan. I Norrland, där sommarhalvåret ur arbetssynpunkt inte är en lika bråd tid som i övriga delar av landet, ställer det sig gynnsamt att på vintern genomgå en folkhögskolekurs och därefter direkt fortsätta med en lantmannaskolekurs på sommaren.

Bland eleverna från icke-lantbrukarmiljö finns det fler ynglingar med avbruten läroverksutbildning bakom sig än lantbrukare. Till lantmannaskolorna söker sig således en del ungdomar från annan miljö, som ej har kunnat anpassa sig till lärogången inom läroverket. En del av dessa elever har säkert vantrivts med läroverksstudiernas starkt abstrakta inriktning och sökt sig till en skola med mera konkreta mål.

Målvariabler

Motivstrukturskillnaderna mellan de olika kurserna är entydiga. De lantbrukarbarn, som söker sig till vinterkursen, har i regel skolmotiv E. Ungdomar från andra miljöer, som kommer till denna kurs, har motiv S. Förvånande är det stora antalet icke deciderade bland de ungdomar, som söker till de norrländska vinterkurserna.

Närapå hälften av längre kursens elever har skolmotiv S oberoende av yrkesmiljö. Lika entydig är sommarkursens skolmotivstruktur. Två femtedelar har motiv A och ytterligare två femtedelar motiv S när det gäller lantbrukarbarn. Analogt med vinterkursen är de odeciderades andel stor hos icke lantbrukarungdomen.

Helårskursernas skolmotivstruktur är mera komplicerad och varierar

TABELL 24.

Grundkursernas skolmotivstruktur i procent.
Läsåret 1954/55.

	VK					HK					LK					SK				
	n	E	A	S	O	n	E	A	S	O	n	E	A	S	O	n	E	A	S	O
Regionerna A, C, D	**111**	**35**	**20**	**20**	**25**	**48**	**19**	**49**	**15**	**17**	—	—	—	—	—	**49**	**10**	**38**	**37**	**15**
Lantbrukare	81	43	20	17	20	21	32	29	10	29	—	—	—	—	—	33	15	36	40	9
Icke lantbrukare	26	8	16	32	44	24	8	63	21	8	—	—	—	—	—	13	0	46	23	31
Regionerna H, I	**470**	**50**	**12**	**24**	**14**	**31**	**26**	**26**	**35**	**13**	**72**	**21**	**5**	**54**	**20**	—	—	—	—	—
Lantbrukare	365	57	10	19	14	15	33	14	33	20	37	27	5	46	22	—	—	—	—	—
Icke lantbrukare	95	13	23	48	16	15	20	33	40	7	33	15	6	67	12	—	—	—	—	—

Statistiska data:

Regionerna A, C, D: $fg = 6$, $\chi^2 = 32^{***}$
Regionerna H, I: $fg = 6$, $\chi^2 = 43^{***}$

med både yrkesmiljö och geografisk miljö. Lantbrukarsöner i norra delen har skolmotiv E, A och O i lika stor utsträckning. Elever med skolmotiv S saknas nästan. I södra regionerna däremot är S-motivet mycket vanligt, till och med lika vanligt som E-motivet. Skillnaderna mellan dessa två landsdelar beträffande icke lantbrukarsöner är likaledes betydande. I norra Sverige överväger A-motivet med S-motivet

TABELL 25.

F.d. elevernas framtidsplaner i procent. Grundkurserna.
Läsåren 1953/54—54/55.

Framtidsplaner	Antal svar	Egen lantbrukare		Summa	Anställning inom			Summa	Inga bestämda planer
		Övertar hemgården	Köper eget		Jordbruk	Skogsbruk	Annat		
Lantbrukare									
Reg. A, C, D									
VK	70	26	2	28	4	24	22	50	22
HK	15	13	7	20	13	20	7	40	40
SK	30	10	—	10	7	56	20	83	7
Reg. H, I									
VK	562	48	22	70	11	2	8	21	9
HK	28	28	32	60	21	—	7	28	11
LK	54	31	24	55	22	2	4	28	17

Reg. A, C, D: data endast från läsåret 1953/54.

därnäst, och i södra delen är förhållandena omkastade. Det är tydligt, att helårskursen i de båda landsdelarna vänder sig till olika kategorier av elever.

En granskning av samstämmigheten mellan skolmotiven och framtidsplanerna visar två skilda tendenser för de norra och de södra regionerna. I norra delen är antalet f.d. elever, som tänker bli egna lantbrukare avsevärt mycket mindre än elever med skolmotiv E. Detta i och för sig förvånansvärda förhållande betyder helt enkelt, att en betydande förskjutning har ägt rum under och omedelbart efter skoltiden i elevernas bedömning av sin egen livssituation. Det är sannolikt, att lantmannaskolevistelsen för dem möjliggjort en vidare och mera realistisk bedömning av jordbrukets lönsamhet och deras möjligheter på arbetsmarknaden. Resultatet har då blivit, att en stor del av de elever som sökt sig till lantmannaskolorna med motiv att lära sig lantbrukaryrket i själva verket blivit betänksamma inför perspektivet att fortsätta eller välja småbrukarens oftast ekonomiskt ogynnsamma lott. Att så är fallet bestyrkes ytterligare av det stora antal f.d. elever (40 %) från helårskurserna som ungefär ett år efter kursens slut är utan bestämda framtidsplaner. De har under skoltiden fått delta i skoljordbrukets skötsel. Dessa jordbruk är för norrländska förhållanden synnerligen väl mekaniserade, möjligen övermekaniserade. Dessutom är de av en storlek, som inte är vanlig i Norrland. På dessa gårdar ser eleverna bättre än eljest de svårigheter, som föreligger på deras hemgårdar, som nästan alltid är mindre mekaniserade och i regel endast har en bråkdel av den åkerareal, som skolan förfogar över. Dessutom är dessa elever i regel förhållandevis unga, när de söker sig till helårskurserna. Medianålder är här endast 17 år, varför deras idealistiska framtidsplaner vid denna tid ger dem skolmotiv av en relativt instabil karaktär. Tendenserna i de andra kurserna kan förklaras analogt, även om utslaget här inte är lika drastiskt entydigt som vid helårskurserna.

Man kan påpeka ytterligare en sak. Andelen elever, som ämnar bli lantbrukare genom att t.ex. förvärva en gård är obetydlig på vinter- och sommarkursen och något, om ock ej signifikant större på helårskursen. Tendensen i ett annat sammanhang är densamma. Det är helårskurseleverna som i större utsträckning än de andra söker sig till anställningar inom jordbruket, även om skillnaderna ej heller här är signifikanta. 55 % av helårskurselever med bestämda framtidsplaner tänker sig yr-

ken inom jordbruket mot 35 % för vinterkursen och endast 18 % för sommarkursen. Dessa skillnader är signifikanta ($\chi^2 = 9.6$, fg = 2, $p<0.01$).

I södra regionerna är bilden en helt annan. De flesta lantbrukarsönerna ämnar bli egna lantbrukare, endera genom att överta hemgården eller genom att förvärva en egen gård. Förvånande är det stora antalet köplystna. Man kan också anta, att en stor del av de odeciderade kommer att stanna inom jordbruket. I fall detta antagande är riktigt, kommer högst tio procent av elever från lantbrukarhem att lämna modernäringen. Några större skillnader mellan de olika kurserna föreligger inte. Det kan dock påpekas, att de som ämnar ta anställning oftare kommer från de längre kurserna, och att i gengäld de som ämnar bli egna lantbrukare oftare kommer från vinterkurserna.

57 % av vinterkursens elever, 33 % av helårskursens elever och 27 % av längre kursens elever har skolmotiv E. Motsvarande procentsatser för framtidsplaner på att bli egen lantbrukare är 70, 60 resp. 55. Skillnaderna här är alltså 13, 27 och 28 procent. Hur kan nu dessa skillnader förklaras? Somliga elever inser redan från början, att lantmannaskolan ensam inte räcker till som yrkesutbildning för en blivande jordbrukare. Sådana elever tycks dock vara relativt fåtaliga och torde ej överstiga tio procent av samtliga lantbrukarbarn. Däremot är det flera som har motiv S, men som saknar förutsättningar till vidare studier. Dessa elever blir hemmasöner för att endera överta hemgården eller avvakta ett arrende eller köp.

Jag har undersökt sambandet mellan motivkonstans och problemlösningsförmåga hos lantmannaskoleelever (Koort, 1958, s. 397 f.). Antalet elever med skolmotiv S är på våren ungefär 25 % lägre än på hösten. Detta betyder att en del elever så småningom upptäcker, att de saknar förutsättningar för vidare studier. Följaktligen anger dessa elever andra skolmotiv, när man åter frågar dem vid kursens slut. Medelproblemlösningsförmåga enl. Anderbergs grupptest för dem som anger S-motivet både i kursens början och slut var 23.2 poäng, och de som på hösten angav S-motivet och på våren ett annat motiv, hade siffran 17.8. Skillnaden är signifikant.

Det är relativt fler med motiv S, som väljer de längre kurserna, vilket förklarar den större diskrepansen mellan elevernas framtidsplaner och skolmotiv just vad beträffar dessa kurser.

13

ELEVERNAS KURSVAL

Lantmannaskolans avgångsbetyg har begränsat värde. För de elever, som ämnar bli egna företagare utan ytterligare studier, saknar detta betyg t.o.m. allt reellt värde. Detta gör, att lantmannaskolan i högre grad än de skolor, där examensvitsord utgör en betydelsefull och i de flesta fall nödvändig merit att nå socialt högtstående eller ekonomiskt lönande yrkesbanor, vid sin målsättning och organisatoriska uppläggning måste ta hänsyn till elevernas berättigade och realistiska önskemål. Man måste med andra ord i viss mån anpassa sig till elevernas krav och inte enbart till de krav, som enligt skolledningarnas åsikt elevernas framtida sysselsättning kan ställa på skolan som yrkesutbildningsanstalt. Ur rekryteringssynpunkt är en sådan anpassning ett livsvillkor för lantmannaskolan. Det är de gamla eleverna, som är skolans bästa, eller om det vill sig illa, sämsta reklammän.

Lantbrukaryrket är mycket säsongbundet. Det är vegetationsperiodens längd som är av största betydelse. Kurserna måste läggas upp med hänsyn till lantbrukarens årliga arbetsrytm. Här kan man naturligtvis resonera olika. Man kan ta önskvärdheten av hemmansägarsonens närvaro i hemmet under vegetationsperioden, som avgörande hinder för att förlägga kursen helt eller delvis till sommaren. Man kan också utgå från undervisningens krav. Undervisning på ett välskött skoljordbruk bör helst ske under vegetationsperioden.

Det är således av avgörande betydelse att veta, hur lantbrukarsöner, som gått på lantmannaskola ser på sin skola, på kursform och uppläggning av undervisning. Även om man av lättförklarliga skäl inte

hundraprocentigt kan gå efter dessa elevers önskemål, är det dock klokt att så mycket som möjligt ta hänsyn till deras uttalanden.[1]

Till från lantbrukarhem kommande 1 491 elever, som gick på lantmannaskolan under läsåren 1953/54 eller 1954/55, översändes ett frågeformulär. Detta skedde ungefär ett och ett halvt år till två år efter det att de slutat lantmannaskolekursen.[2] Formuläret innehöll bl.a. följande tre frågor:

8. Vi ställer nu Eder några frågor i syfte, att utröna vilken uppfattning Ni har om den bästa kursformen för en blivande lantbrukare. Här nedan har vi angivit de viktigaste utbildningsvägarna. Försök nu ange rangordningen mellan de olika kursformerna efter Edert eget tycke. Den enligt Eder bästa kursformen får siffran 1, den andra 2 o.s.v.

.... enbart korrespondensstudier
.... enbart en vinterkurs vid en lantmannaskola
.... en vinterkurs jämte en fortsättningskurs på vintern
.... en vinterkurs jämte en fortsättningskurs på sommaren
.... en helårskurs vid en lantmannaskola
.... en längre kurs vid en lantmannaskola
.... en vinterkurs jämte korrespondensstudier
.... en folkhögskolekurs och en vinterkurs
.... en två-årig kurs med kontrollerad praktik (den kortare formen)
.... en två-årig kurs med kontrollerad praktik (den längre formen)

9. Om Ni *på nytt* skulle stå i valet och kvalet inför Eder yrkesutbildning — vilken utbildningsväg skulle Ni välja då? Sätt ett kryss (x) framför den väg Ni i så fall skulle och även *kunde* beträda.

Ingen kurs alls
enbart korrespondensstudier
enbart en vinterkurs på en lantmannaskola
en vinterkurs jämte en fortsättningskurs på vintern
en vinterkurs jämte en fortsättningskurs på sommaren

---

[1] När skall elever utfrågas? Redan i skolan eller först när de har kommit i så mogen ålder, att de allra flesta av dem blivit egna lantbrukare eller gjort ett slutgiltigt yrkesval? Jag anser, att en sådan utfrågning bör ske först ett par år efter skolans avslutning. Att fråga eleverna strax innan de lämnar sin skola har den nackdelen, att eleverna ej hunnit få perspektiv på sin utbildning. Ovidkommande detaljer kan få för stort inflytande på deras ståndpunktstagande. Det är lika förkastligt att dröja för länge. Minnet sorterar bort de obehagliga upplevelserna, och skolvistelsen får så småningom en alltmer färgad och avslipad minnesstruktur. Att fråga före detta lantmannaskoleelever efter en längre tid än fem år torde därför inte vara tillrådligt.

[2] Ungefär 1 procent av de tillfrågade var bevisligen mycket sjuka, t.ex. sinnessjuka, hade utvandrat eller avlidit. Av resten svarade 89 procent eller 1 309 elever. De som inte svarat avviker inte signifikant beträffande skolmotiv, hemgårdens areal och förutbildning från dem som svarat på frågorna.

en helårskurs
en längre kurs
en vinterkurs jämte korrespondensstudier
en folkhögskolekurs och en vinterkurs
en två-årig kurs med kontrollerad praktik (den kortare formen)
en två-årig kurs med kontrollerad praktik (den längre formen)

10. Om Ni *på nytt* skulle stå i nyssnämnda situation och absolut inga hindrande omständigheter förelåge (t.ex. familjeförhållandena, arbetet på hemgården, svag ekonomi, militärtjänstgöring o.dyl.) vilken utbildningsväg skulle Ni välja då? Sätt ett kryss (x) framför det för Eder lämpligaste och bästa alternativet.

Ingen kurs alls
enbart korrespondensstudier
enbart en vinterkurs på en lantmannaskola
en vinterkurs jämte en fortsättningskurs på vintern
en vinterkurs jämte en fortsättningskurs på sommaren
en helårskurs
en längre kurs
en vinterkurs jämte korrespondensstudier
en folkhögskolekurs och en vinterkurs
en två-årig kurs med kontrollerad praktik (den kortare formen)
en två-årig kurs med kontrollerad praktik (den längre formen)

Reliabiliteten hos dessa tre frågor har undersökts. Därvid har följande resonemang använts. Det är högst sannolikt, att de elever, som enligt sina framtidsplaner tänker bli egna lantbrukare, sätter en etta framför den kursform i fråga 8, där de sätter ett kryss i fråga 9 resp. fråga 10.

608 resp. 615 svar från lantbrukarsöner som ämnar bli egna lantbrukare, har undersökts. 299 av 608 angav som bästa kursform den kurs, som de i fråga 9 skulle välja i fall de på nytt skulle stå inför valet av yrkesutbildning. Alternativet ingen kurs alls har uteslutits då motsvarande alternativ saknas i fråga 8, därav olika elevantal i de två skilda reliabilitetsbestämningarna. Motsvarande siffror för fråga 10 var 338 resp. 615. Om man antar att frågorna är helt oreliabla och att svaren ges på måfå, är det sannolikt, att de väntade värdena för frågekombinationen 8 och 9 är 78 och för 8 och 10 är 87 samstämmiga svar. Antalen 299 resp. 338 överstiger avsevärt dessa värden, alltså bör frågorna anses till en viss grad reliabla. För att kunna uttrycka reliabiliteten jämförbara termer, som är vanliga vid konventionella reliabilitetsbestämningar, d.v.s. pearsonkorrelationer, har kontingenskoefficienterna (C) uträknats.[3] C för första kombinationen är 0.74 och för den andra 0.76.

På sådant sätt erhållna värden är dock något för låga, då bundna ranger förekommer i svaren till fråga 8. Dessutom ger C-metoden i regel lägre värden än produktmomentmetoden. C-metoden kan dessutom betraktas som ett mycket approximativt och grovt sätt att bestämma samvariationen.

Den varians som inte är gemensam i svaren för dessa frågor, kan indelas i två komponenter.

---

[3] $C = \sqrt{\frac{\chi^2}{N + \chi^2}}$ (Guilford, 1956, s. 315).

1. Frågorna är inkongruenta vad beträffar den verbala utformningen och det sakliga innehållet. Mellan frågorna 8 och 9 föreligger en mycket betydelsefull skillnad. I fråga 8 får eleverna ange det enl. deras mening bästa kursalternativet överhuvudtaget, i 9 den bästa kursen för respektive elev i en aktuell situation med allt vad detta innebär av ekonomiska och sociala överväganden. Frågorna 8 och 10 står varandra närmare, då dessa överväganden här betyder mndre. Därigenom förklaras den lägre korrelationen för den första kombinationen.

2. Frågorna besvaras ej i överensstämmelse med försökspersonens verkliga inställning. Orsaken till dessa "fel" kan delvis sökas hos försökspersonen. Motivationen vid svar kan t.ex. ha varit så svag, att vederbörande ej brytt sig om att noggrant genomläsa instruktionen eller skaffa sig kännedom om frågornas rätta innebörd. Det kan också bero på själva enkäten. Instruktionen kan vara så avfattad, att den kan missförstås och typografin så beskaffad att rena felskrivningar kan förekomma. Även "fel" i bearbetningen genom felstansning e.d. kan påverka koefficienternas numeriska värden.

Det, som egentligen intresserar, är det senare "felets" storlek. Ofta förekommande fel av detta slag medför att säkra slutsatser näppeligen kan dras. Hur stor del av "felvariansen" som kan förklaras med dessa brister och hur stor del som beror på inkongruensen, kan jag ej bestämma utifrån det material jag förfogar över.

En anmärkning som möjligen kan riktas mot frågorna är, att de saknar fria alternativ. I fråga 8 har detta ej kunnat ske utan att rangjämförelsen blivit meningslös. Det är ju jämförelsen mellan de uppräknade kurserna, som intresserar. I en förundersökning med 170 elever från södra Sverige med valfria alternativ (annan form av utbildning, vilken .....) visade det sig, att endast 2 elever utnyttjade denna rad. De förslag, som där framkom, skilde sig inte nämnvärt från angivna kursformer, utan var i båda fallen kombinationer av de redan förefintliga kurserna.

De i frågorna upptagna utbildningsvägarna är i stort sett sådana som för närvarande står blivande lantbrukare till buds utom de två sista s.k. tvåvinterkurserna. Då det vid enkättillfället förekom vissa ansatser att starta sådana kurser, har även dessa kurser tagits med. Tre utbildningsformer saknas i de fasta svarsalternativen: läroverksutbildningen, jordbruksskoleutbildningen och lantbruksskoleutbildningen. Läroverksutbildningen betraktar jag som ren förutbildning, som ej kan anses ingå i lantbrukarens yrkesutbildning. Man kan näppeligen begära eller ens anse det vara nödvändigt med studentexamen för att kunna sköta jordbruk. I fråga om realexamen ter sig saken något annorlunda. Realskolan liksom jordbruksskolan genomgås dock i så tidig ålder, att den ej kan betraktas som en del i lantbrukarnas yrkesutbildning utan mera som en förberedande allmän utbildning resp. yrkesorientering. Hur eleverna med minst realexamen svarar analyseras senare. Helårskursen motsvarar i stort sett ettårskursen vid en lantbruksskola, vilken kurs

TABELL 26.

F. d. elevers kursval i procent.

Framtidsplaner / Kursval	Elever med framtidsplaner att bli egen lantbrukare											
	Övertar släktgården								Köper, arrenderar		Summa	
	0–5 ha		5–10 ha		10–30 ha		över 30 ha					
	9[1]	10	9	10	9	10	9	10	9	10	9	10
Kolumn	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Antal svar	22		72		259		185		284		822	
a. Ej lantmannaskola	**9**	**0**	**4**	**1**	**7**	**2**	**8**	**3**	**6**	**2**	**6**	**2**
aa. utan korrespondensstudier	0	0	3	1	2	0	4	1	2	1	2	1
ab. med korrespondensstudier	9	0	1	0	6	2	4	2	4	1	4	1
b. Enbart vinterkurs	**5**	**0**	**10**	**1**	**10**	**5**	**11**	**5**	**7**	**3**	**9**	**4**
ba. utan korrespondensstudier	5	0	6	0	4	2	10	4	5	2	6	2
bb. med korrespondensstudier	0	0	4	1	6	3	1	1	2	1	4	2
c. Två kurser, den andra en sommarkurs	**50**	**55**	**34**	**40**	**36**	**46**	**44**	**47**	**39**	**44**	**39**	**45**
ca. VK + FK	32	28	19	15	17	18	14	17	17	13	17	16
cb. Helårskurs[2]	9	18	8	17	12	18	17	15	12	18	13	17
cc. Längre kurs[2]	9	9	7	8	7	10	13	15	10	13	9	12
d. Två kurser, båda under vintern	**22**	**18**	**36**	**24**	**36**	**14**	**25**	**13**	**39**	**21**	**34**	**17**
da. VK + FK	5	0	10	6	12	2	10	4	16	6	12	4
db. Folkhögskola + VK	18	18	24	18	24	12	15	9	23	15	22	13
2. Två-årig kurs	**14**	**27**	**18**	**34**	**11**	**33**	**12**	**32**	**9**	**30**	**12**	**32**
ea. kort form	5	9	7	10	4	8	5	4	4	6	5	7
eb. lång form	9	18	11	24	7	25	7	28	5	24	7	25

[1] 9 — frågan 9; 10 — frågan 10. [2] Bildar sammanhängande kurser.

Statistiska data: Rader	Kolumner	fg	χ^2	
a, b, c, d, e	1, 3, 5, 7, 9	16	19.0	
a + b, c, d, e	2, 4, 6, 8, 10	12	17.4	
a + b, c, d, e	11	3	479***	Kolumn 12 ger de väntade värdena
a + b, c, d, e	13, 15, 17, 19, 21, 23	15	29.1	
a + b, c, d, e	14, 16, 18, 20, 22, 24	15	23.3	
a + b, c, d, e	25	3	39.4***	Kolumn 26 ger de väntade värdena

	Elever med andra framtidsplaner, att söka anställning inom														Elever med icke bestämda planer	
	jordbruk				skogsbruk				annat				Summa			
	A		B		A		B		A		B					
	9	10	9	10	9	10	9	10	9	10	9	10	9	10	9	10
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
	72		86		54		14		61		38		325		117	
a.	**3**	**3**	**4**	**6**	**4**	**2**	**14**	**0**	**10**	**7**	**11**	**11**	**6**	**5**	**10**	**8**
aa.	1	0	2	2	2	0	7	0	7	3	6	8	3	2	5	6
ab.	2	3	2	4	2	2	7	0	3	4	5	3	3	3	5	2
b.	**8**	**4**	**9**	**7**	**9**	**11**	**14**	**14**	**5**	**0**	**13**	**5**	**9**	**6**	**7**	**6**
ba.	4	3	4	6	6	7	7	7	5	0	8	5	5	4	3	4
bb.	4	1	5	1	3	4	7	7	0	0	5	0	4	2	4	2
c.	**46**	**48**	**46**	**37**	**23**	**15**	**43**	**43**	**45**	**39**	**32**	**45**	**42**	**37**	**47**	**37**
ca.	18	14	16	14	17	6	14	14	18	15	16	16	17	13	11	9
cb.	19	15	10	13	2	9	7	22	20	13	13	24	13	14	20	18
cc.	19	19	20	10	4	0	22	7	7	11	3	5	12	10	16	10
d.	**20**	**18**	**29**	**20**	**53**	**39**	**22**	**28**	**30**	**26**	**23**	**18**	**30**	**24**	**23**	**17**
da.	6	6	7	4	9	2	7	14	5	5	6	0	6	4	5	2
db.	14	12	22	16	44	37	14	14	26	21	18	18	24	20	18	15
e.	**13**	**27**	**12**	**30**	**11**	**33**	**7**	**14**	**10**	**28**	**21**	**21**	**13**	**28**	**14**	**33**
ea.	3	2	2	7	4	11	7	14	3	8	13	8	5	7	3	9
eb.	10	25	9	23	7	22	0	0	7	20	8	13	8	21	11	24

A — efter ytterligare studier. B — direkt.

också är avsedd för lantbrukarungdomar som ämnar bli egna lantbrukare.

Med enkätformuläret översändes en kort redogörelse över varje kurs.

Kursval och framtidsplaner

Såsom tidigare påpekats, är elevernas inställning till de olika kurserna av värde för undersökningens syften, först när de har fått perspektiv för sin bedömning. En sådan bedömning är dessutom i hög grad beroende av vederbörandes framtidsplaner. Därför har jag undersökt kursvalet för varje framtidsplanegrupp för sig. De elever, som önskar överta sina föräldrars gårdar, har dessutom indelats i fyra grupper efter gårdarnas åkerarealer. De presumtiva köparna eller arrendatorerna har ej indelats, då det är omöjligt att veta deras framtida gårdars storlek.

Någon geografisk differentiering av materialet har ej företagits, då det har visat sig, att skillnaderna i kursval inom framtidsplanegrupper mellan de tre huvudregionerna I+II, III och IV är minimala.

Den övervägande delen av de lantbrukarsöner, som genomgått lantmannaskolan, anser längden av den för deras del lämpligaste yrkesutbildningen vida överstiga den utbildning som för närvarande är den brukliga, d.v.s. vinterkursen. 84 procent av de svarande skulle enligt egen utsago välja en utbildning, som omfattar minst den tid som längre kursen tar, om de på nytt skulle stå inför valet av yrkesutbildning, och 94 procent om inga hindrande omständigheter förelåge. Dessa siffror gäller lantbrukarsöner som ämnar bli egna företagare. Procenttalen för dem, som ämnar söka sig någon anställning, är 86 resp. 89, och för dem, som inga bestämda framtidsplaner har, 84 resp. 87.

För närvarande skaffar sig ungefär 20 procent av lantmannaskoleelever från lantbrukarhem folkhögskoleutbildning eller något liknande, antingen före eller efter lantmannaskolan, 12 procent genomgår lantmannaskolans helårskurs eller längre kurs, 10 procent har real- eller studentexamen och 13 procent bevistar en fortsättningskurs. De flesta av dessa siffror är approximativa och felmarginaler upp till ett par procent är möjliga. Någon enkel addering av dessa data kan inte göras, då en betydande dubbelbokföring förekommer. Man kan dock säkert påstå, att på sin höjd 50 procent av lantmannaskoleeleverna har

liknande eller längre utbildning än vad som åsyftas enligt alternativen c, d och e i tabellerna.

Det som i första hand förvånar, är de relativt små differenserna mellan frågorna nio och tio. Det är således tydligt, att farhågorna för lantbrukarungdomens bristande möjligheter till skolvistelse är väsentligt överdrivna. Att veta orsakerna varför en tredjedel (dvs. c:a 85 %—50 %) av förutvarande lantmannaskoleelever inte skaffar sig längre yrkesutbildning än vinterkursen, trots att de anser sig böra göra det, är av avgörande värde för kartläggandet av rekryteringsförhållandena jämte uppläggningen av de olika kurserna. Problemet kan dock ej behandlas här.

Eleverna är medvetna om att en enhetlig, oavbruten skolgång är att föredra framför delade kurser, även om de senare av ekonomiska skäl kan te sig förmånligare. Glidningen i valfrekvenserna från fråga nio till tio är därför fullt förklarlig. Om man granskar tabell 26 ser man tydligt tendensen, som f.ö. är statistiskt fullt signifikant.

Från ingen kurs alls eller från enbart vinterkurser, en utbildningsväg som man uppenbarligen väljer av ekonomiska och arbetsmarknadsskäl, går tendensen till kombinationer av kurser eller till helårsalternativet, som man helst skulle välja. En tredje tendens föreligger även, nämligen att välja kurser, som innesluter en viss möjlighet till konkret, praktisk skolgång.

Dessa tendenser kan uttryckas med följande procenttal.

Frågorna	9	10	Frågorna	9	10
Ingen kurs eller vinterkurs	16	6	Flera kurser eller längre kurser	84	94
Delad kurs	50	33	Sammanhängande kurs	34	61
Teoretisk studiegång	52	33	Teoretisk-praktisk studiegång	42	65

Vintertiden är tydligen, såsom det framgår av tab. 26, den lämpligaste studietiden för lantbrukarungdomen, oberoende av om de ämnar etablera eget lantbruk eller ej. Jag hade väntat mig, att de fråga 10 skulle välja sommaren, den ur vegetationssynpunkt mest lärorika studietiden.

Kursvalet tycks inte i någon större grad vara beroende av hemgårdens storlek inom gruppen för sådana elever, som ämnar bli egna före-

tagare, åtminstone inte i så stor utsträckning, att man i mitt material kan utläsa några signifikanta skillnader. Däremot är differenserna fullt signifikanta mellan de andra framtidsplanegrupperna.

Även om elevernas antal i grupperna är litet, kan vi med hänsyn till skillnadernas signifikans göra vissa jämförelser. Kursvalstrukturen hos dem som söker anställning inom jordbruket skiljer sig inte nämnvärt från skolvalstrukturen för blivande företagare på området. De andra grupperna däremot har en annan struktur. Jag hade väntat att det här skulle finnas fler, som nöjer sig med en kortare utbildning på lantmannaskola eller helt önskar avstå från en sådan skolning. Så är emellertid fallet endast beträffande en grupp: de som utan vidare studier önskar skaffa sig anställning eller redan gjort det inom annan verksamhet, t.ex. inom skogsbruket. De har tydligen ansett, att det räckt med vinterkursen och inte önskat vidare skolning i lantmannaskolan. Blivande skogsstuderande önskar i mycket stor utsträckning genomgå kombinationen vinterkurs-folkhögskola.

Kategorin blivande lantbrukare önskar i något större utsträckning än de andra om möjligt besöka kurser på sommaren, samtidigt som kombinationer med en längre kurstid är mera eftertraktade, vilket lätt kan förklaras. Den kategori som söker sig till någon anställning föredrar i sådant fall folkhögskola, kombinerad med vinterkursen och de odeciderade har höga frekvenser på båda ytterlighetskanterna: här finns relativt många som vill gå om endast vinterkursen och högsta frekvensen sådana som, om det vore möjligt, ville gå en två-årig kurs.

Emellertid är en reservation här nödvändig. Valalternativen var bundna, de obestämda och de som söker sig till yrken utanför jordbruket skulle kanske markerat en annan lärogång, t.ex. läroverks- och högskoleutbildning, om valmöjligheter funnits. Data i kolumnerna 9, 10, 11, 12 och 14 har därför endast ett begränsat värde, när det gäller att ange tendenserna.

Såsom tidigare påpekats, är lantmannaskolan avsedd för elever som ämnar bli egna jordbrukare. För dem som önskar gå till andra yrken bör det finnas andra skolor, speciellt avpassade för dem. Med all sannolikhet kommer även utbildningsmöjligheterna att utvidgas genom fortsatt utbyggnad av skolnätet, varför sådana elever i mindre utsträckning än hittills kommer att söka sig till lantmannaskolan.

TABELL 27.

Kursval på olika förutbildningsnivåer. Blivande lantbrukare, i procent.

Kursval	Enbart folkskola		Folk-högskola		Avbruten realskola		Minst realexamen	
	Fråga							
	9	10	9	10	9	10	9	10
	Antal elever							
	500		209		36		75	
	1	2	3	4	5	6	7	8
a. Ej lantmannaskola	**7**	**3**	**7**	**2**	**6**	**0**	**1**	**0**
Inte ens korrespondensstudier	3	1	2	0	0	0	0	0
Korrespondensstudier	4	1	5	2	6	0	1	0
b. Enbart vinterkurs	**9**	**3**	**7**	**3**	**8**	**11**	**13**	**5**
Utan korrespondensstudier	5	1	3	1	8	11	12	5
Med korrespondensstudier	4	2	4	1	0	0	1	0
c. Två kurser, den andra sommarkurs	**31**	**42**	**37**	**47**	**50**	**47**	**45**	**59**
VK + FK	12	17	13	14	11	8	12	21
Helårskurs	14	18	10	16	17	11	9	15
Längre kurs	5	7	13	17	22	28	24	23
d. Två kurser, båda vinterkurser	**43**	**21**	**37**	**13**	**17**	**11**	**20**	**5**
VK + FK	17	5	16	3	11	3	20	5
Folkhögskola + VK	26	16	21	10	6	8	0	0
e. Två-årig kurs	**10**	**31**	**12**	**35**	**19**	**31**	**20**	**31**
Den kortare formen	4	7	6	6	8	11	8	7
Den längre formen	6	24	6	29	11	20	12	24

Statistiska data:

Kolumner	Rader	fg	χ^2
1, 3, 5, 7	a + b, c, d, e	9	28.3**
2, 4, 6, 8	a + b, c, d, e	9	18.7*

Kännedom om sambandet mellan förutbildningsnivån och kursvalet är nödvändig för att en tillförlitligare prognos för elevrekryteringen skall kunna vinnas och en bättre utgångspunkt för en nyanserad diskussion av kursorganisationen kunna ges. Vi står inför en expansiv utbyggnad av vårt skolväsende. Om ett par år kommer de under fyrtiotalet födda stora barnkullarna i läroverksåldern och efter ett decennium i lantmannaskoleåldern. Därefter inträffar en stagnation i barnkullarnas storlek. Då blir det lättare att komma in i de för närvarande expanderande läroverken och yrkesskolorna. Enhetsskolan utbyggs likaså, varigenom antalet ungdomar med nioårig utbildning ökar. Det blir alltså elevkategorierna med minst realexamen samt avbruten realskola eller liknande utbildning[4] som sannolikt kommer att öka. I visst hänseende skiljer sig dessa elevkategorier från andra elever, som endast har folkskola eller folkhögskola, då de förra föredrar en utbildningsgång förlagd till sommarhalvåret. Det är främst längre kursen och den två-åriga kursen, som här vinner anhängare på folkhögskolans bekostnad.

Ett annat anmärkningsvärt förhållande är, att utbildningsvägen folkhögskola + vinterkurs i så liten utsträckning valts av f.d. folkhögskoleelever. Emellertid behöver detta i och för sig inte innebära, att folkhögskolan som alternativ inte godkänns. Felet kan ligga i själva frågeformulärets konstruktion. Alternativ till folkhögskola och längre utbildning vid lantmannaskolan än vinterkursen saknas. Denna svaghet i skalan saknar dock avgörande betydelse. Det som intresserar oss är i första hand vetskapen, att ungefär två tredjedelar av de ungdomar, som för närvarande söker sig till folkhögskolorna och sedan fortsätter i lantmannaskolan, om tillfälle funnes att gå även på en tvåårig kurs, skulle välja en längre studiegång än lantmannaskolans vinterkurs. När man granskar procentfrekvenser i kolumn 4, blir andelen sådana elever sex sjundedelar.

Förvånande är också att så stor del av f.d. elever, oberoende av förutbildning och på få undantag när oberoende av framtidsplaner, väljer den för dem okända två-åriga kursen. Att kursen för dem varit främmande har sannolikt varit orsaken till, att de valt just denna kurs, när valet ej behövt sammankopplas med familjeangelägenheter, ekono-

[4] Dit må föras även de elever som genomgått 9 a eller 9 y i enhetsskolan.

misk situation eller dylikt. Då har nära en tredjedel av eleverna valt denna kombination.

När vi granskar hur dessa elever svarat på fråga 9, finner vi:

4.0 %	ingen kurs alls
5.0 %	endast vinterkurs
22.0 %	två kurser varav en på sommaren
34.5 %	två kurser varav en på vintern
34.5 %	två-årig kurs

Över nittio procent av eleverna har angett en kombination, som är praktiskt taget lika tidsödande som den två-åriga kursen.

Man kan därför med viss säkerhet dra den slutsatsen, att en mycket stor del av de elever, som nu väljer lantmannaskolans vinterkurs med dess påbyggnader eller längre kurs, skulle välja den två-åriga kursen, förutsatt att denna kursform bleve lika allmän och välkänd som vinterkursen.

IV

SYNTES OCH PROGNOS

14

BAKGRUNDEN

Ny teknik och ny ekonomi ändrar lantbrukarens kultur- och driftsmiljö

Genom den tekniska och delvis genom den ekonomisk-politiska utvecklingen under 18- och 1900-talen har jordbrukets och jordbrukarnas ställning i samhället förändrats. Jordbrukets industrialisering, som trevande påbörjades under 1800-talets senare hälft, är nu i full gång. Driften baseras alltmer på teknik och byteshushållning. Intresset för produktionsökningen pr hektar eller djurenhet, som var dominerande under de sista hundra åren, försvagas (om produktionsutvecklingen se dels Höijer, 1942, s. 140, dels Holmström, 1954, s. 57). I stället har de arbetstekniska och marknadstekniska såväl som de ekonomiska frågorna kommit att betyda mer och mer.

Samtidigt har jordbrukarnas livssyn förändrats. Rationaliseringen av jordbruksdriften och förhållandena på jordbruksmarknaden, ny teknik och ny kunskap börjar utträngа de gamla nedärvda arbetstraditionerna. Den s.k. jordromantiska inställningen hos jordbrukarna luckras upp.[1]

[1] Kristersson, 1951, s. 118.

"Men jordbrukaren hade också ställningen som småföretagare, vilken i sig förenade ägandets alla funktioner: möjligheten att själv kontrollera objekten, att draga nytta av dem och en personlig, känslomässig förbundenhet med dem. Han liknade småföretagaren av klassisk modell men utan att på långt när domineras av dennes vinstmotiv — detta inte minst som en följd av sin personliga förbundenhet med det ägda. Visserligen har vi anledning antaga, att även jordbrukaren i regel sökte största möjliga utbyte, men det vore felaktigt att se detta utbyte som uteslutande en vinstmaximering i företagsekonomisk bemärkelse. Det gällde lika mycket att utveckla och bevara gården som ett egenvärde, att visa upp det bästa skörderesultatet och de vackraste djuren.

Ovannämnda inställning, vilken stundom betecknats som jordromantisk och stund-

Det statiska jordbrukarsamhället med dess invanda beteendemönster och fasta traditioner förvandlas sakta till en mera dynamisk gemenskap. Den jordromantiska produktionsattityden, som t.ex. sätter som mål att producera mest vete per ha eller att kunna visa upp de mest välnärda kreaturen, ersätts av en ekonomisk attityd, som i nationalekonomisk teori brukar kallas för "the economic man"-principen. Strävandena mot de maximala produktionsresultaten avlöses sannolikt av strävandena mot den ekonomiskt optimala avkastningen. Det bör dock påpekas, att i de flesta fall intet motsatsförhållande mellan dessa två principer föreligger.

Samtidigt som jordbrukarna frigör sig från en del band och tabuföreställningar, som härstammar från det gamla bondesamhället, bindes de allt mer vid sina egna fackliga och ekonomiska intresseorganisationer. Dessa organisationer är produkten av en utveckling, som skett i de flesta länder på västeuropeiskt kulturområde, och som tar sig uttryck i att ett fåtal stora organisationer erhållit utomordentligt stora politiska och ekonomiska befogenheter. Jordbrukspriserna och därmed delvis även jordbrukarnas levnadsstandard bestäms ej längre av tillgång och efterfrågan på jordbruksprodukterna, utan av i vilken grad jordbrukarnas ekonomiska, fackliga och politiska organisationer kan göra sig gällande. I princip gäller detta även andra yrkesgrupper.

Dessa nya förhållanden ger sig kanske mest drastiskt tillkänna i strukturomvandlingen i jordbruket och befolkningsutvecklingen på landsbygden. De mindre brukningsenheterna med en åkerareal under 10 hektar läggs i viss utsträckning ned eller används för komplettering (Statistisk tidskrift 1954, 11).[2] Förutvarande ägare flyttar till tätorterna eller pensioneras.

---

om som något socialt och psykologiskt värdefullt, är en realitet, vilken emellertid från 'rent' ekonomiska synpunkter försvårar jordbrukets 'anpassning' i ett av tekniken ständigt föränderligt samhälle. Ett par faktorer kan emellertid nämnas, som åtminstone till en del synes uppluckra nämnda inställning och som därigenom också kan åstadkomma psykiska spänningsmoment hos den enskilde, betingade av svårigheten att förena den personliga förbundenheten till det ägda med kravet på ett bokföringsmässigt resultat. Genom en alltmer spridd urbaniserad livssyn och jordbrukets allt längre gående specialisering, tvingas jordbrukaren att köpa alltmer utifrån. Han får upp ögonen för den 'allmänna levnadsstandarden' som han ej vill avstå ifrån, och han råkar in i en mera bokföringsmässig syn på sitt företag, där arbetet alltmer blir ett medel i stället för ett självändamål." (Se även Cauley, 1956, s. 56 ff.).

[2] Gulbrandsen, 1957, 51 f. och 181 f. förutsäger att ungefär 100 000 jordbruks-

Antalet anställda per gård minskar och landsbygden uttunnas med en försämring av servicen som följd. Avståndet till skolan, handelsboden och hantverkaren växer. Levnadsförhållandena försämras i vissa betydelsefulla avseenden och detta trots snabbare kommunikationer. Utflyttningen kan tänkas vara selektiv och kumulativ. De begåvade och företagsamma flyttar i större utsträckning än andra.[3]

---

företag kommer att nedläggas under perioden 1955—1970, varigenom antalet företag i jordbruk och boskapsskötsel till sistnämnda år skulle sjunka till 200 000. Denna prognos bör dock anses osäker, då den ju helt beror av framtida utvecklingstendenser, vilka knappast kan förutsägas med önskvärd precision. Det bör i detta sammanhang även påpekas, att sådana prognoser sällan "slår in". Så t.ex. förutsade 1942 års jordbrukskommitté en minskning av avflyttningstendensen, som sedan inte har slagit in.

Vi har små möjligheter att avgöra hur avflyttningen kommer att gestalta sig. Vi kan endast försöka bedöma utvecklingstendenserna för den närmaste tiden och eventuellt genom kausalanalys fastställa deras tänkbara effekt på de omständigheter som för oss är relevanta. Att försöka fastslå något slutresultat eller ens etappresultat torde vara tämligen utsiktslöst.

Enligt Gulbrandsen kommer dessutom de som flyttar i stor utsträckning från jordbruksfastigheter med så liten åkerareal, att de knappast kan kallas för jordbrukare.

Utifrån ovanförda diskussion ter det sig naturligt att framhålla, att själva siffran 100 000 är av föga intresse. Betydelsefullt är däremot att fastslå, att i fall inte något oförutsett inträffar, många småbruk kommer att nedläggas.

[3] I ett arbete har Torsten Husén (Husén, 1948, s. 30 ff.) undersökt den selektiva migrationen. Som underlag har han använt inskrivningsdata, bl.a. resultaten av ett allmänintellektuellt klassifikationsprov jämte inskrivningsskyldigas födelseort och mantalsskrivningsort vid inskrivningstillfället. Resultaten av denna undersökning är värda att omnämnas, trots att en betydande svaghet vidlåder den, bl.a. i sammanhang med att vid inventeringstillfället en mycket stor del av de som skulle flytta bodde kvar på sina gamla bostadsorter, ty flyttningen sker oftast vid tiden omedelbart efter militärtjänstgöringen (se t.ex. Wendel, B., 1953 eller S.O.U. 1956:36, s. 220). Huséns material visar, att det är fler högt begåvade bland dem som flyttar från landsbygden än bland dem som stannar kvar. Även om den statistiska tendensen är fullt signifikant, kan inga absolut bindande slutsatser dras, dels på grund av den ovannämnda svagheten och dels på grund av att begåvningsbestämningen skett efter och inte före flyttningen när det gäller sådana personer som redan har flyttat enl. Husén. Som bekant är den mätbara intelligensutvecklingen relativt känslig för miljöinflytelser.

Det är inte endast Huséns undersökning, som har den svagheten, utan mot de flesta migrationsundersökningar kan samma invändning göras. Gist och Clark tillhör de få forskare, som undvikit denna fallgrop. De har i en följdstudie på 2 544 ungdomar från Kansas landsbygd erhållit ett undersökningsmaterial, där intelligensen hade fastställts före den observerade flyttningen (Gist and Clark, 1938, 36 ff.). Intelligensnivån för dessa ungdomar fastställdes vid 16 års ålder, och 13 år senare uppspårades de på sina dåvarande bostadsorter. Det visade sig, att ungefär en tredjedel hade flyttat till tätorterna, en tredjedel till andra landskommuner och att resten hade

En avflyttning från och ett nedläggande av jordbruksfastigheter medför en arealökning åkerjord per jordbruksföretag, då det är föga sannolikt, att alla åkrar i de nedlagda jordbruksfastigheterna besås med skog. Åkerarealökningen per jordbruksenhet, den sannolika minskningen av anställda per gård och väntade väsentliga förändringar i befolkningens kostvanor[4] kan medföra, att ytterligare funktioner överförs till vissa från jordbruket fristående specialister och företag. Man kan t.ex. peka på sådana företeelser som maskinstationer, kommersiella hönsgårdar, smådjursfarmer, konservindustrier och seminföreningar. Dessa företag finns redan, men kan komma att mångdubblas i antal. Ökad mekanisering medför ökad specialisering även inom själva jordbruket. Denna specialisering kan ske dels inom en och samma driftsenhet, t.ex. inom ett sambruk, och dels mellan företagen, d.v.s. genom en långt gående specialisering till vissa grödor eller djurslag.

Skolväsendet utvecklas

Enhetsskolereformens genomförande och det sannolika utbyggandet av yrkesundervisningen ändrar i stor utsträckning lantbrukarungdomens möjligheter till fortsatt skolning. Vi står sannolikt inför en epok, som vad dess revolutionerande betydelse beträffar, kan jämföras med folkskolans utbyggnadstid från 1842 till 1878. Den obligatoriska skolan avses bli nioårig och yrkesskolenätet kommer med största sannolikhet att täcka landet tätare än hittills. Automationen inom industrin och samhällets fortgående specialisering ökar efterfrågan på begåvningar, och dessa upptäcks lättare i ett nät av varandra övertäckande skolformer. Genom att jordbrukarna själva med sin defaitism i fråga om sin näringsgrens framtida möjligheter kan tänkas öka ungdomens

stannat kvar. De som flyttat till städerna var i genomsnitt de mest begåvade, medan de som hade flyttat till andra landskommuner och de som stannat kvar visade den lägsta genomsnittliga intelligensnivån. Skillnaderna var signifikanta. Men även denna undersökning lider av vissa svagheter. De undersökta ungdomarna var alla high-school-elever. På det sättet kom ej de lägre begåvningsgrupperna med. Om det förhölle sig så, att utflyttningen från lågbegåvningsgrupperna relativt sett skulle vara mera betydande, skulle ovannämnda genomsnittsresultat måhända ej gälla för hela befolkningen.

[4] Förbättrad djupfrysningsteknik och ändringar i människornas fysiska levnadsvanor gör, att tyngdpunkten i våra kostvanor alltmer förskjuts mot frukt- och grönsakskonsumtion.

intresse för de påstådda eller verkliga fördelar som tätorterna kan erbjuda dem, kan flykten från jordbruket komma att påskyndas.

Ökad automation friställer arbetskraft med lägre begåvningsmässiga förutsättningar. Det är i första hand ungdomarna från landsbygden, som kommer att upptäcka det av allt att döma hårdnande arbetsklimatet för vissa kategorier av arbetare. Följaktligen blir den rimligen selektiva tendensen i flykten från jordbruket ännu mera påtaglig. Denna utveckling är dock mycket svår att exakt förutsäga, då vår kännedom om den kvalitativa flyktmekanismen är ytterst bristfällig.

Den teoretiska lärogången över gymnasiet görs mera åtkomlig för landsbygdens ungdomar. Lantbrukarsöner kommer därför troligtvis oftare än hittills att avlägga studentexamen och sträva vidare mot högre studier.[5] Säkert är, att både de kvalitativa och kvantitativa rekryteringsförhållandena för lantmannaskolans del blir helt annorlunda än de nutida. Då elevmaterialet i vissa delar får en annan sammansättning, ändras även den pedagogiska situationen för dessa skolor.

Elevmaterialet varierar för närvarande tydligt inom olika områden. Då rekryteringsutvecklingen med största sannolikhet gestaltar sig olika för de skilda regionerna, skall jag redovisa den prognos jag har kommit till för varje region för sig. Här nedan skall endast vissa allmänna synpunkter antydas.

Lantmannaskolan kommer förmodligen att förlora en stor del av de elever, som för närvarande fyller dess klassrum i brist på något för dem bättre. Det utbyggda folkhögskolenätet och yrkesskoleväsendet jämte enhetsskolan kommer att dra dessa lärjungar till sig. Den ungdom, som för närvarande söker sig till lantmannaskolan för att därigenom meritera sig för statens skogsskola, torde utebli, då lantmannaskolans meritvärde för intagningen sannolikt faller bort.[6] Utbyggandet av

[5] Aktuella skolproblem i Sverige, 1957.

Tillströmningen till gymnasierna — nu 16 procent av en årskull — beräknas i skolöverstyrelsens utökningskalkyl komma att växa till 19 % år 1960, till 21 % år 1965 och till 24 % 1970. Skolöverstyrelsens kalkyler räknar med att begåvningsreserven beträffande studentexamensnivå är utnyttjad om tretton år.

[6] För närvarande är det ett reellt krav för sökande till skogsskolornas förberedande kurser med enbart folkskola som förutbildning att ha genomgått endera folkhögskolan eller lantmannaskolan. Syftet med detta krav är, att de äldre sökande skall ha repeterat vissa delar av folkskolekursen. Den hårda konkurrensen gör, att många sökande genomgår båda dessa kurser, då de tror att de på så sätt kan öka sina chanser att bli intagna.

Skogsskolesakkunniga (S.O.U. 1957:32, s. 27 ff. och 73 f.) önskar bestämt mot-

skogsvårdsstyrelsernas fasta skogsundervisning motverkar dessutom lantmannaskolornas elevrekrytering.[7] De som eftersträvar anställningar inom skogsbruket kommer hellre att besöka dessa kurser än lantmannaskolans skogliga linjer, då de förra för deras del kan tänkas vara mer ändamålsenliga med sin rena skogliga målsättning.

Hur ungdomar med realexamen kommer att bete sig, kan inte utan vidare förutsägas. Detta blir sannolikt beroende av jordbrukets konkurrenskraft gentemot industrin och konjunkturutvecklingen i framtiden. Det kan väntas, att antalet elever med realexamen ökas, då de lantbrukarungdomar, som avlägger realexamen, blir väsentligt flera. Å andra sidan är en sådan utveckling inte absolut självklar, utan motvägs av ökad efterfrågan på begåvningar inom industrins och samhällets sociala sektor. Om inte jordbruket kan öka sin konkurrenskraft, synes näringen knappast kunna tävla med de anställningsförhållanden industrin och samhällets sociala sektor erbjuder ungdomarna.[8]

---

verka den nuvarande höga inträdesåldern och föreslår därför ändrade intagningsbestämmelser. Utredningen föreslår som inträdesfordringar minst alternativkurs I i 9 a i enhetsskolan i ämnena matematik, modersmålet, biologi, fysik och kemi samt slopandet av kravet på genomgången folkhögskola eller lantmannaskola. Så länge sökande utan enhetsskoleutbildning kommer att söka sig till skogsskolorna, bör det enligt utredningen finnas möjligheter att inhämta motsvarande kunskaper genom självstudier eller särskilda kurser. Domänstyrelsen borde enl. sakkunniga snarast uppta samarbete med folkhögskolor och korrespondensinstitut, d.v.s. ej lantmannaskolor, för startande av sådana preparandkurser.

[7] Yrkesutbildningen inom skogsbruket, som inte syftar till högre anställningar, är i jämförelse med många andra näringsgrenar förhållandevis ung i vårt land. Den har efter sin start år 1949 utvecklats med explosiv kraft (se t.ex. Olsson, 1956, s. 7 ff.). I början vände sig dessa kurser till ungdom i åldern upp till 19 år och kunde därför betraktas som lärlingsutbildning till skogsmannayrkena. På sistone har nya kurser prövats för blivande skogsägare. Vid dessa kurser får t.ex. skogsvård och skogsekonomi större plats på schemat än vid lärlingskurser. Vad beträffar uppläggningen så kan dessa senare kurser jämföras med lantmannaskolans vinterkurser. En expansion kan här då väntas. Från sakkunnigt håll föreligger önskemål att utbygga denna senare verksamhet inom skogsvårdsskolorna.

[8] En rad undersökningar över skolungdomens yrkesplaner, som Ingrid Hertsbo-Fjellander har gjort på arbetsmarknadsstyrelsens utredningsbyrå, visar att denna konkurrenskraft är svag (Arbetsmarknadsstatistik, specialundersökningar 1956:1, 1956:5 och 1957:1). Elevernas yrkesplaner undersöktes på våren 1955, bl.a. vid enhetsskolans och realskolans avslutningsklasser. För ungefär 90 % av avgångsklassens elever i realskolan föreligger data över deras framtidsplaner. Ungefär en tredjedel av pojkarna hade valt framtida yrke, ungefär en fjärdedel funderade på sitt yrkesval, men kunde ej vid enkättillfället lämna bestämt svar (Arbetsmarknadsstatistik, 1956:1, s. 6 ff.). Av 6 760 pojkar i realskolan valde 176 (3 %) och fun-

Lantmannaskolans grundkurser förlorar förmodligen sina yngsta elever, åtminstone dem som har svaga begåvningsmässiga förutsättningar. Den nioåriga skolan ökar sannolikt skolledan hos sådana individer och befäster deras förut negativa skolattityd— därest inte en förändring i förhållande till 1946 års skolkommissions modell äger rum.[9] Det kan tänkas att det blir ytterst få av dessa ungdomar som någonsin kommer att vidare utbilda sig vare sig vid en lantmannaskola eller vid en annan skola. I enhetsskoledistrikten minskas föräldrarnas intresse att sända sina unga söner till lantmannaskolorna, samtidigt som de ungas strävanden mot lantbrukaryrket, såsom Ingrid Hertsbo-Fjellander visat, i denna ålder är minimal.

Då de yngsta eleverna uteblir från lantmannaskolans grundkurser, homogeniseras kurserna i åldershänseende. Å andra sidan blir förutbildningsstrukturen heterogenare, då det kan väntas, att elever med realskola och realexamen blir relativt flera, samtidigt som enhetsskolans yrkeslinje utökar förutbildningsvariationen med ytterligare några skoltyper. Begåvningsstrukturen får sannolikt lägre spridning, då både antalet högsta och lägsta begåvningar relativt minskar. Blivande högskolestuderande slussas till speciella kurser, vilka visserligen formellt tillhör

---

derade 262 (4 %) på jordbruk och skogsbruk. Mer än hälften av dessa hade bestämt sig för utbildning vid skogs- och skogsmästareskola. Antalet elever med realskoleutbildning, som i denna ålder tänker ägna sig åt jordbruk, överstiger således ej 200 (a.a. s. 10 och tab. 5—7). 594 pojkar i enhetsskolans nionde klass undersöktes på liknande sätt. Av de 8 procent av yrkesvalen, som gällde jordbruk och skogsbruk, var det ytterst få ungdomar, som föredrog jordbruket. Nästan alla av dessa få ville bli skogsarbetare eller fortsätta till skogsskola (a.a. 1956:5, s. 11, 13 och 15). Materialet är naturligtvis allt för litet för att man skall kunna dra några bestämda slutsatser. Tendensen är dock klar.

Den ålder vari pojkarna befinner sig i enhetsskolans eller i realskolans avslutningsklasser (15—17 år), infaller i ett gränsområde, där unga människor börjar få mognare syn på sig själv och sitt yrkesval (se Vaerö, 1956, s. 34 ff.) men samtidigt dröjer kvar i en omogen och drömmande yrkesförväntan. Det är lusten till och intresset för ett yrke, som huvudsakligen fäller avgörandet i detta skede i en människas liv (a.a. s. 36 ff.). Då vi inte har några data för dessa yrkesplaners prognosvärde för framtida yrkesplacering på arbetsmarknaden, kan dessa yrkesvalsdata inte tillmätas någon större kvantitativ betydelse. I tendensbestämmande syfte är den nu relaterade undersökningen dock av stort intresse. Jordbruksyrkena har för närvarande inte någon större dragningskraft på vår ungdom i realskoleåldern. Det är endast 2—3 procent av realskoleeleverna och endast några få enhetsskoleelever, som nämnt jordbruk vid sina yrkesval.

[9] Se t.ex. Watz, 1955, s. 708.

lantmannaskolans kurssystem, men reellt inte hör dit. Dessa kurser kan mera betraktas som del av agronomutbildningen. De sämsta begåvningarna kommer också att utebli, då deras sannolikt negativa inställning mot skolan ytterligare förstärks genom utökad obligatorisk skolgång.

Lantmannaskolan och elevförväntningar

Undervisningen i folkskolan och dess påbyggnadsformer rättas f.n. efter de krav, som högre skolformer, arbetsmarknaden och den politiskt härskande ideologin ställer. Man tar visserligen hänsyn till elevernas utveckling, men detta sker uteslutande i syfte att skaffa underlag för en effektivare undervisning. Elevernas yrkesintressen och övriga önskemål har underordnad betydelse vid utformningen av kurser och undervisningens inre organisation — naturligt nog, då eleverna i dessa skolformer är omogna och oförmögna att realistiskt bedöma sin situation och sina möjligheter.

Lantmannaskolan och delvis även folkhögskolan bildar ett undantag från detta mönster. Eleverna där är i regel mognare ungdomar (se kap. 5) som oftare än läroverks- och folkskoleelever vet vad de vill och vart de vill. Även i ett annat hänseende skiljer sig dessa skolformer från andra. Avgångsbetyget saknar här i de allra flesta fall reellt värde (jämfört t.ex. med studentexamen). Detta gör att ungdomarna inte söker sig till lantmannaskolorna huvudsakligen för en examen, utan för att lära sig någonting för deras del väsentligt eller för att komma ut och bryta den kulturella, i vissa fall även rent fysiska isolering bylivet mångenstädes utgör. Det är därför nödvändigt för lantmannaskolan, att mer än examensskolorna eller den obligatoriska skolan ta hänsyn till elevernas realistiska önskemål vid utformningen av kursplanerna.

Personlig kännedom om skolan, förvärvad genom vänner eller genom personliga besök, är ofta en viktig bevekelsegrund vid valet av en lantmannaskola.[1] Här har före detta elever en mycket stor uppgift att fylla

[1] 78 % av lantmannaskoleeleverna vid 1954/55 års grundkurser har svarat på en enkät innehållande bl.a. följande fråga (om materialets representativitet se Koort, 1956, bilaga 5, s. 3).

B. Varför sökte Ni just till denna skola och inte till någon annan av samma slag?
1) Därför att min far eller bror hade genomgått den och tyckte att den var bra.
2) Därför att bekanta rekommenderade den.

för skolans "goodwill". Rekryteringsförhållandena vid en lantmannaskola är därför sannolikt direkt beroende av hur eleverna har trivts vid skolan och hur deras önskemål och krav tillfredsställts.[2]

3) Därför att det var den närmaste skolan i förhållande till mitt hem.
4) Därför att det var skolan i länet där jag är bosatt.
5) Därför att den i allmänhet hade gott anseende och ansågs vara en bra skola.
6) Därför att jag ville komma till andra trakter och se mig omkring.
7) Därför att jag ville se ett annat och enligt min mening bättre jordbruk än vad min hemtrakt kunde bjuda mig.
8) Därför att annonser och prospekt gav mig förtroende till denna skola.
9) Därför att skolbyggnaderna och elevhemmet var välbyggda och trivsamma.
10) Därför att den låg på samma plats som en folkhögskola/lanthushållsskola.
11) Därför att skoljordbruket var välskött.
12) Jag hade andra motiv, nämligen: ...../.....

Enligt denna undersökning har 42 % av eleverna vid kursens början svarat positivt på alternativ 2, 63 % på alternativ 5 och 12 % på alternativ 1.

[2] Jag har konstruerat ett index (I_a), som är avsett att mäta graden av de enskilda skolornas anpassning till sin bygd och ett annat (I_{al}), som mäter anpassningen av jordbrukets yrkesundervisning inom de olika länen.

$$I_a = \frac{Ns \cdot 100}{Nt}$$

Ns är det antal elever, som söker sig till skolan inom det område, där de är bosatta och

Nt är det totala antalet elever, som söker sig till samtliga lantmannaskolorna från detta område;

$$I_{al} = \frac{Nsl \cdot 100}{Ntl}$$

Nsl är det antal elever, som söker sig till sitt eget läns skolor och

Ntl är det totala antalet lantmannaskoleelever från detta län.

Se vidare om detta index KOORT, 1956, bil. 6, s. 2 ff. och KOORT, 1957.

Genom att fastställa sambandet mellan I_a resp. I_{al} och data rörande rekryteringen i de olika länen, kan man erhålla upplysningar om i vilken grad den geografiska elevfrekvensvariationen beror enbart på yttre omständigheter och på lantmannaskolorna själva.

Rangkorrelationen mellan 41 lantmannaskolor med vinterkurs vad beträffar deras I_a och den omliggande bygdens ET_3 har bestämts. Denna blev 0.20. Att sambandet här inte blev större beror sannolikt på att det inte endast är den eleverna närmast liggande skolans beskaffenhet, som påverkar elevantalen, utan möjligheter till skolgång överhuvudtaget. En rangkorrelation där endast 8 länsskolor medtogs gav oss koefficienten 0.81, vilket visar att förekomsten av andra skolor i länet i väsentlig grad kan eliminera de enstaka mindre väl anpassade skolornas inflytande på elevtalsvariationen.

Utifrån dessa korrelationskoefficienter väntar man en högre korrelation mellan I_{al} och de olika länens ET_3. Rangkorrelationen för I_{al} och ET_3 för samtliga 24 län blev också 0.53.

I ett stencilerat cirkulär från Lantbruksstyrelsen, Dnr U 979/55, anges dels an-

För lantmannaskoleledningen är det således av stort värde att känna de krav, som bygdens ungdom ställer på undervisningen. Dessa krav återspeglas i stor utsträckning i elevernas skolmotiv och framtidsplaner. Dessa skolmotiv och framtidsplaner härleds i sin tur från jordbrukarnas framtidsförväntningar, vilka till stor del är produkten av jordbrukets ekonomiska situation för närvarande och de sociala förhållanden, som är giltiga för denna näring.

Jordbrukets situation bestämmer ytterst lantmannaskolornas organisation

En syntes och ett försök till prognos rörande lantmannaskolan hänger i luften, när man inte kan ställa den mot bakgrunden av jordbrukets situation av i dag och samtidigt inte kan förutsäga hur jordbruket kommer att gestalta sig under de närmaste decennierna. Denna bakgrund är naturligtvis ytterst skiftande och komplicerad. Vår kännedom om den är inte heller särskilt detaljerad, då vi här i Sverige hittills saknat egentlig lantbrukssociologisk forskning, även om ansatser till en sådan föreligger. Vid mitt försök att teckna en sådan bakgrund, något som av naturliga skäl kan vara vanskligt och där subjektiva omdömen knappast kan undvikas, har jag i stor utsträckning använt två arbeten som utgångspunkt, Gösta Carlbergs banbrytande studie "Svensk landsbygd som kulturmiljö" (Carlberg, 1949) och Clas-Erik Odhners arbete "Jordbruket vid full sysselsättning" (Odhner, 1953).

Inom jordbruket sker en "urbaniseringsprocess" i vanor, umgängesformer och socioekonomiska attityder. Kulturförändringarna i det förr

talet elevplatser för varje skola och dels medelantalet elever för läsåren 1950/54. Genom att dividera medelantalet elever med antalet elevplatser erhålles skolornas beläggningsgrad. 12 skolor har under något av dessa år haft 100-procentig beläggningsgrad, fem skolor stod under utbyggnad eller omorganisation och för 3 skolor var data så osäkra, att de inte kunde tas med i en undersökning beträffande samvariationen mellan skolornas beläggningsgrad och anpassningsindex (I_a). För återstående 27 skolor fanns I_a för läsåren 1953/54—54/55 uträknade. Sambandet mellan beläggningsgrad och I_a fastställdes medelst rangkorrelation. Det visade sig, att samvariationen här var lägre eller $\rho = 0.33$ mot $\rho = 0.50$ när det gällde sambandet mellan I_{al} och elevrekryteringsfrekvens.

Dessa data antyder, att skolor, vilka inte riktigt kunnat tillfredställa de krav, som deras bygd ställt på dem, i mindre grad än andra skolor anlitats av bygdens egen ungdom. Att före detta elever spelat en betydande roll för kännedomen om skolornas goda eller mindre goda sidor får tas för givet.

så statiska jordbrukarsamhället sker numera hastigt, nya drag förs in i den patriarkaliska bondefamiljen, föräldraauktoriteten uppmjukas och moralnormer ändras. Föräldrarna kan ej längre lika effektivt som förr ge den uppfostran som behövs, då barnens framtida livssituation säkert blir helt annan än deras egen. Ungdomarna bör få en sådan uppfostran, att de utan svårighet kan anpassa sig i den nya teknisk-kulturella samhälls- och arbetssituation de kommer att möta. De kunskaper, som behövs för att någorlunda friktionsfritt kunna gå i land med denna uppgift, kan i de flesta fall inte förvärvas vid föräldragården, och verkligt rationella och givande praktikmöjligheter är begränsade. Nödvändiga kunskaper måste då inhämtas på annat sätt. Driftsorganisationen vid dagens och än mer vid framtidens jordbruk är till den grad komplicerad, att det behövs en längre tids fast organiserat studium för att med framgång kunna tillägna sig de grunder, som erfordras för att lösa och behärska jordbruksdriftens många, ständigt nya och aldrig stereotypa problem.

Familjejordbruket[3] bildar "kärnan" i svenskt jordbruk. Det har alltid omhuldats som det rätta målet för jordbrukspolitiken. Detta sker inte enligt ekonomiska premisser utan enligt sociala och politiska värderingar, vilka är djupt rotade och allmänt accepterade. Så länge arbetstekniken var relativt primitiv och arealgränsen för ett familjejordbruk kunde sättas så lågt, att den kom att omfatta majoriteten av brukningsenheter, kunde detta mål utan tvekan accepteras. Då kunde en familj av normal storlek naturligt "växa in" i arbetsbehovet och arbetsprocessen på brukningsenheten. Successionen far—son skedde på ett naturligt sätt, sonen kunde bilda familj, innan fadern dog eller av åldersskäl fränträdde gården, och bo kvar och arbeta på gården. Arbete fanns, i regel med byggen och jordförbättringar, som kunde kumuleras från tider, då fadern ensam fick uppbära hela arbetsbördan, emedan barnen var så unga att någon nämnvärd hjälp av dem inte kunde påräknas.

Numera sker sådana kumulativa arbeten oftast på entreprenad, så att specialiseringens fördelar kan utnyttjas. Byggnadstekniken t.ex. har

[3] Med familjejordbruk avses i regel ett jordbruk som nästan helt kan drivas med den arbetskraft en familj kan ställa till förfogande. Storleken för ett familjejordbruk kan näppeligen fastställas, då den helt beror på de betingelser som föreligger. Med fortsatt mekanisering ökas även den optimala åkerarealen för dylikt jordbruk. I detta arbete har jag helt godtyckligt angett gränserna 10—30 ha åker för ett enfamiljejordbruk. I andra sammanhang anges t.ex. gränserna 20—50 ha.

blivit så avancerad, att jordbrukarna själva på sin höjd kan utföra grovarbetena. Detta och de alltmer arbetssparande driftsmetoderna har medfört, att den optimala gårdsarealen för ett familjejordbruk ökas fortare än jordbrukets strukturomvandling orkar med. På en stor del svenska s.k. familjejordbruk kan därför sonens arbetskraft ej utnyttjas rationellt, varför en verklig eller dold arbetslöshet lätt uppkommer. Resultatet blir, att sonen får endera arbeta underbetald eller söka sig anställning utanför den egna gården, tills han kan överta den. Båda dessa alternativ är onaturliga och försvagar jordbrukets konkurrenskraft samt hindrar kontinuerlig och rationell drift.

Man kan föra resonemanget ytterligare ett steg vidare. Man kan till och med fråga, om inte föreställningen om enfamiljejordbrukets berättigande börjar bli förlegad. Många arbeten inom jordbruket fordrar två man för att bli rationellt utförda. Dessutom medför den fortgående avromantiseringen av jordbruksyrket, att de inom jordbruket sysselsatta fordrar samma ledighet som andra samhällsmedlemmar. Jordbruksdriften är oftast kontinuerlig och kräver ständig tillsyn. Att en ensam jordbrukare skall kunna ta sig ledigt för en längre sammanhängande tid tillnärmelsevis lika ofta som folk inom andra yrken, ter sig därför för närvarande helt utopiskt. Det är lättare att ordna denna ledighet, när man är två på gården. Även generationsväxlingen kan ordnas smidigare, då sonen har fullt upp med arbete på den egna gården.

Det ter sig ytterst rimligt, att tvåfamiljejordbruket inom den närmaste framtiden — förutsatt naturligtvis, att de politiska förhållandena inte lägger hinder i vägen — kommer att bli ett nytt mål inom svenskt jordbruk.

Konsekvenserna av dessa ändringar för lantmannaskolans del är av tre slag. För det första är ett modernt familjejordbruk, som ger arbete till minst två man, ett minst lika komplicerat företag som en mindre fabrik eller en större verkstad. Att driva ett sådant jordbruk kräver helt andra ekonomiska och tekniska insikter än att sköta ett mindre jordbruk med några hektar åkerjord, primitiva byggnader och fåtaliga redskap. Det arbete, som själva driftsledningen kräver av en sådan jordbrukare är minimal, han är i första hand lantarbetare. Företagarfunktionen på ett större familjejordbruk får ett helt annat omfång. Driftsledningen kräver här mycket mer av lantbrukaren, än vad som

hittills har betraktats som normalt. Detta större krav på ekonomisk driftsledning förutsätter i sin tur en förbättrad ekonomisk skolning.

För det andra kan man emotse ökad specialisering inom själva jordbruksföretaget. Vetenskapens landvinningar inom biologin och tekniken omsätts så småningom i praktiken. Rationell jordbruksdrift med en traditionellt allsidig produktionsinriktning kan inte längre uppbäras av en enda persons erfarenheter och kunskaper, än mindre då denne dagligen måste arbeta manuellt på gården. En differentiering av arbetsfunktionerna är en absolut förutsättning för effektiv jordbruksdrift och fortsatt framåtskridande på området.

Nutidens svenska jordbruk tycks i vissa hänseenden befinna sig i samma läge som den svenska industrin under 1800-talets andra hälft. Torsten Gårdlund karakteriserar denna epok på följande sätt (Gårdlund, 1942, s. 53):

"I få industrier betraktades den tekniska ledningen som en ingenjörs uppgift. Den var vanligen en uppgift för självlärda verkmästare, som genom praktiskt arbete inhämtat yrkestraditionen och kanske genom egna rön fört den vidare . . . Under deras, alla detaljer genomträngande, personliga ledning, fortgick bruksrörelsen, präglad av en sparsamhet och enkelhet i förvaltningen, som alltid utgjort ett livsvillkor, och varförutan denna med dåvarande resurser ej alls kunnat existera. Och verkstädernas ingenjörer, alla industriers tekniska rådgivare, hade i flesta fall större förutsättningar att bygga en användbar maskin med egna händer än att beräkna dess mekaniska funktioner."

Det finns relativt få jordbrukare, som har en sådan skolning, att de kan förstå t.ex. konstgödslingens verkan i kemiska termer, vilket naturligtvis inte hindrar, att de kan gödsla mycket bra. Ett jordbruks ledning, vare sig det gäller gods eller småbruk, är oftast präglad av en personlig, i alla detaljer inträngande ledning. Sparsamhet och enkelhet i förvaltningen kännetecknar inte sällan dagens jordbruksföretag. Agronomerna, jordbrukets rådgivare, som är väl utbildade i att tänka i biologiska termer, men som i vissa fall har förlorat kontakten med lantbrukarens vardagliga produktionsförhållanden och hans sätt att tänka, möts på sina håll med oförstående och misstro.

Detta förhållande inom jordbruket är dömt att försvinna, liksom den har försvunnit inom industrin. Den patriarkaliska bruksledningen har ersatts av ett samarbetande kollektiv av framförallt teoretiskt välutbil-

dade tekniker, ekonomer, jurister och psykologer. Denna omvandlingsprocess har skett hand i hand med en vittgående differentieringsprocess inom företaget, en förutsättning för att den moderna industrin överhuvudtaget skall kunna fungera. Denna process kan av lätt förklarliga skäl inte bli lika genomträngande för jordbrukets del, utom beträffande den del av produktionsprocessen, som kan övertas av den ekonomiska föreningsrörelsen. Vi har dock all anledning att här vänta samma utveckling och kan redan spåra de första tecknen till denna process, innebärande att varje man, som arbetar inom jordbruket som ägare, förman, sambrukande jordbrukare eller arbetare, blir specialist på vissa områden. Därigenom kommer alla anställda att bilda ett samarbetande, varandra kompletterande och mot ett gemensamt resultat syftande kollektiv.

Vad denna utveckling, som alltså redan är i gång, betyder för lantmannaskolan, är lätt att förstå. Det fordras en ökad differentiering av kursplanerna med möjligheter för varje elev att erhålla den studiegång, som passar just honom. Men samtidigt uppkommer en ny situation, där lantmannaskolan mer än hittills måste tänka på vad som förenar alla dem som deltar i jordbruksproduktionen. Den måste lägga upp sin undervisning så, att alla elever, trots den differentierade kursuppläggningen, erhåller något som är gemensamt för svenskt jordbruk. Dagens atomistiska uppläggning av i huvudsak biologiskt kunskapsstoff räcker inte längre till.

För det tredje kan dagens och än mer morgondagens lantbrukare knappast driva sitt yrke isolerat. Den ekonomiska föreningsrörelsen har blivit en betydande faktor på landsbygden, och det är mycket sannolikt att den fortskridande mekaniseringen och de nya produktionsmetoderna i än högre grad ställer jordbrukarna inför nödvändigheten av en vidgad kooperation. Den, möjligen selektiva, uttunningen av landsbygdens befolkning kan samtidigt tänkas minska dess kulturbärande skikt. De kvarvarande lantbrukarna nödgas därför att i högre grad än hittills ägna sig åt självverksamhet på det ekonomiskt-kooperativa och kulturella planet.

Realskolan och den blivande enhetsskolan kan knappast ge den skolning, som är nödvändig för att lantbrukarna med behållning skall kunna klara denna dubbla uppgift. Dessa skolor besöks som bekant i så omogen ålder, att ett tillgodogörande av undervisningen avsedd som

förberedelse för en sådan självverksamhet torde anses uteslutet. Först i pubertetens slutskede vaknar intresset för samhällsfrågor, samtidigt som kontakten med arbetslivet, som är en nödvändig förutsättning för ett framgångsrikt skolningsarbete av detta slag, etableras.

Folkhögskolan bildar för närvarande och med stor sannolikhet även i framtiden den lättast framkomliga vägen till ovannämnda skolning. Ungefär 400 manliga folkhögskoleelever återgår årligen till jordbruket — en synnerligen liten del av samtliga manliga ungdomar från den jordbrukande delen av landsbygdsbefolkningen (Arbetsmarknadsstatistik, 1957:1, tab. 6). Nu är situationen inte så mörk som man skulle tro av de siffror, som här framlagts. Ideella och politiska organisationer bedriver en omfattande studiecirkelverksamhet på landsbygden. Även om denna verksamhet inte på långt när ger samma resultat som den mera kontinuerliga och fasta skolning, som folkhögskolan representerar, måste den dock betraktas som mycket betydelsefull.

Med utgångspunkt från landsbygdens kulturella och kooperativa skolningsbehov, kan man fråga, huruvida det vore önskvärt, ja nödvändigt, med ett ökat utrymme för allmänbildande ämnen vid lantmannaskolan.[4] Svaret härpå är direkt beroende av möjligheterna att utöka kurstiden, som ju för närvarande i vanligaste fall utgör en vinter. Det är ju inte möjligt att inkräkta på vinterkursens redan hårt belastade schema med en allmänbildande sektor.

Det vanligaste argumentet mot utökning av kurstiden är, att lantbruksungdomen inte har råd eller intresse att välja en längre kursform. Ställt mot resultatet av den undersökning som refereras i kap. 14, kan man dock omedelbart se att argumentet inte håller. Ungefär 84 % av lantbrukarbarn skulle välja en minst ettårig kursform i fall de på nytt började med sin yrkesskolning, och om för dem lämpliga kurser stode till förfogande.

Om lantmannaskolekurserna kan utökas till att omfatta två vintrar, uppstår en ny fråga: Bör sociala ämnen och ämnen av allmän karaktär införas i undervisningen. Det finns för närvarande enligt min åsikt ingen annan instans som bättre kan avgöra detta än lantmannaskoleeleverna själva. Till eleverna i en viss kursvalssampel (se s. 183 ff.) framställdes en fråga som är avbildad i figur här nedan.[5]

[4] F.n. ägnas på sin höjd 15 timmar per kurs åt medborgarkunskap jämte några spridda föredrag av allmänt innehåll.

[5] Se vidare Koort, 1957 s. 97 ff. Skillnaderna mellan framtidsplanegrupperna

Om Ni skulle genomgå en fortsättningskurs, önskar Ni då att undervisning i följande ämnen utöver fackämnena skulle meddelas vid denna kurs:

	Medianvärde						Procent							
	Ja, absolut	Mycket gärna	Gärna	Gör detsamma	Helst inte	Absolut inte	Ja, absolut	Mycket gärna	Gärna	Gör detsamma	Helst inte	Absolut inte	Summa önskar	Summa önskar inte
Engelska							1	10	25	30	16	18	36	34
Talteknik och talarträning							12	24	38	17	5	4	74	9
Föreningsteknik							11	21	39	22	5	2	71	7
Praktisk människokunsk. (psyk.)							6	16	32	29	10	7	54	17
Hembygdskunsk. (geogr., hist.)							2	7	25	37	16	13	34	29
Jaktvård							7	14	29	30	13	7	50	20
Hemv. (klädv. och matlagn.)							1	5	20	31	21	22	26	43
Lantbrukssociologi							1	7	29	45	12	6	37	18
Sexualundervisning							—	4	13	38	18	27	17	45
Maskinskrivning							12	27	37	15	5	4	76	9
Körkortsteknik							4	6	14	38	14	24	24	38
Något annat ämne? Vilket?							—	—	—	—	—	—	—	—

Före detta lantmannaskoleelevers önskemål om ytterligare ämnen för fortsättningskursen. Sampel 1010 elever. Statistiska data: Enl. mediantest (se SIEGEL, 1956, s. 179 ff.) är skillnaderna mellan de olika ämnena fullt signifikanta. $\chi^2 = 1527$, $fg = 11$, $p < 0.001$.

Denna tabell är publicerad i SALF-tidskrift 1957, s. 98.

Olikheterna är här, såsom figur och tabell visar, betydande. Av de fyra ämnen, som direkt önskas av mer än hälften av eleverna, tillhör tre just den kategori, som behövs för det slags utåtriktade självverksamhet som fordras av lantbrukarna i den situation som de kommer att ställas inför. Utan tvekan är dessa ämnen lika nödvändiga för deras blivande ställning som yrkesmän som de fackämnen, vilka för närvarande finns på lantmannaskolans undervisningsschema. Det fjärde, maskinskrivningen, samlar det högsta "röstetalet". Detta överraskar inte, då man känner till den utveckling mot utökad ekonomisk och arbetsteknisk korrespondens och planering, som jordbrukarna konfronteras med. Dessa fyra ämnen borde ingå i normalplanen för en fortsättningskurs, helårskurs, längre kurs eller tvåvinterkurs.

Det historiska perspektivet, en nödvändig förutsättning för förståelsen av dagens lantmannaskola

Lantbrukarna blev medvetna om yrkesskolningens betydelse först i mitten på 1800-talet.[6] Detta skedde samtidigt som deras maktställning i samhället tillväxte. De första försöken att få fram en för bönder passande yrkesskolning riktade uppmärksamheten mot lantbruksskolorna. Förespråkare för förbättrad yrkesutbildning för hemmansägare och småbrukare önskade utökad teoriundervisning och minskad praktiktid vid dessa skolor, som på så sätt skulle bli mer attraktiva för bondeungdomen. Men dessa försök misslyckades på grund av lantbruksskolekretsarnas och hushållningssällskapens motstånd, vilket omsider medförde en kraftig reducering av antalet lantbruksskolor i början på 1900-talet. Dessa strävanden fick i stället god jordmån i folkhögskolan, vilken startades under mycket blygsamma förhållanden i mitten av 1800-

vad beträffar ämnesval är obetydliga och icke signifikanta. Elever med olika förutbildning däremot väljer i viss mån olika. Dessa olikheter är dock inte av den storlek, att de har någon reell betydelse. Det är endast i tre ämnen skillnaderna blir så stora, att de kan bedömas som säkerställda. Dessa ämnen är talteknik, föreningsteknik och hembygdskunskap. Mot ämnena talteknik och föreningsteknik har före detta folkhögskoleelever en avgjort positivare inställning än de andra. I det senare ämnet och i hemkunskap är elever med avbruten realskola eller en utbildning med minst realexamen betydligt negativare inställda. Elever med enbart folkskola visar ett påfallande intresse för historia och geografi.

Man kan alltså, utan att något större fel kan tänkas uppkomma, sammanslå de ovannämnda grupperna och undersöka ämnesvalskillnaderna på hela sampeln.

[6] I del I presenteras lantmannaskolans historiska bakgrund.

talet. Även banbrytaren Johan Wilhelm Wulff med sin skola i Trelleborg förarbetade jordmånen. Folkhögskolan startade ganska snart (Hvilan 1876, Önnestad 1877) en andra årskurs, där i motsats till första årskursens allmänbildande uppläggning facklig jordbruksundervisning bedrevs på naturvetenskaplig grund. Genom ett administrativt beslut kom denna andra årskurs att sortera under en annan myndighet än själva moderskolan. Därigenom uppkom och växte divergensen i målsättning och undervisning mellan dessa två årskurser, som i början bildade en helhet, men som av lämplighetsskäl fick skilda utformningar. Helheten gick därmed förlorad. Folkhögskolan och lantmannaskolan blev, trots att de hystes under samma tak, två skilda skolor med var sitt mål. Denna klyvnad blev till sist ödesdiger för de två skolformernas samlevnad. Trots ett försök av dåvarande statskonsulent August Östergren på 1930-talet att genom en kompromiss rädda de väsentliga fördelarna av ett sådant samgående mellan de två skolorna, skedde den slutgiltiga separationen i början av 1940-talet.

Lantmannaskolan av i dag uppbär fortfarande mycket av folkhögskolans traditioner vad beträffar undervisningens metodik. Den förhärskande undervisningsformen i lantmannaskolan är föredrag med små aktiviserade inlägg. På sistone har även gruppundervisningen vunnit insteg. Det viktigaste arvet från folkhögskolans andra årskurs är dock lantmannaskolans rent naturvetenskapliga karaktär. Visserligen har lantbruksekonomin på sistone fått allt större plats på schemat, men dess ställning är fortfarande vid många skolor av underordnad betydelse. Någon nämnvärd samhällelig allmänbildning ges ej vid lantmannaskolorna.

Som motvikt till lantbruksskolans helt praktiska studiegång blev lantmannaskolans undervisning helt teoretisk. Först under senare decennier har försök gjorts att införa fler praktiska moment i undervisningen. Detta har endast lyckats vid fortsättningskurserna och i skogsundervisningen, vilken i regel bedrives i skogsvårdsstyrelsernas regi. Då det är få elever, som besöker fortsättningskurser, kan man fastslå, att den teoretiska uppläggningen av undervisningen i princip gäller än i dag. Det enda undantaget i detta sammanhang är helårskursen, där undervisningen i stor utsträckning är praktisk. Denna kurs har dock ett helt annat ursprung än de andra kurserna, då den ju härstammar från de norrländska lantbruksskolorna.

Dagens lantmannaskola färdigbildades under de första decennierna på 1900-talet. De ändringar som skett sedan dess är få och obetydliga. Först under senare tid har reformtendenser märkts. Som de viktigaste nymodigheterna kan nämnas tvåvinterkursen i Svalöv och Hörby samt vinterkursen med förlängd hemkontakt vid Sätila och andra skolor. Några slutgiltiga resultat från dessa kan dock ännu ej skönjas.

Övriga orsaker till biologins företräde inom lantmannaskolan

Undervisningen på lantmannaskolan är exklusivt yrkesbetonad, och den biologiska inriktningen är i stor utsträckning härskande. Detta framgår av de svårigheter, som ämnen, vilka inte är av biologisk karaktär eller kan anses bidraga till förståelsen för de biologiska ämnena, har för att göra sig gällande. Att så är fallet kan delvis förklaras genom lantbrukslärarnas utbildning och arbetsförhållanden.

Lantbrukshögskolans uppgift är att genom vetenskaplig forskning och försöksverksamhet främja lantbrukets utveckling samt att meddela på vetenskaplig grund vilande undervisning i ämnen av betydelse för lantbruket (Studiehandbok för studerande vid lantbrukshögskolan. 1956, s. 7). Lantbrukshögskolans främsta uppgift är alltså att bedriva forskning och främja lantbrukets utveckling genom försöksverksamhet. Först i samband med presentation av studielinjerna (a.a. 22 ff.) talas det om att linjerna är avsedda för blivande lärare, konsulenter o.s.v.

I dessa officiella stadganden anges lantbrukshögskolans karaktär av forskningsinstitution och ej av lärarhögskola. Med forskning avses här i regel naturvetenskaplig eller på naturvetenskap baserad forskning.[7]

[7] I denna riktning pekar även lantbrukshögskolans rektor RAGNAR NILSSONS slutfras i hans tal hållet vid Lantbrukshögskolans högtidssammankomst den 27 augusti 1949.

"Statsmakterna ha genom dessa beslut understrukit forskningens betydelse för vårt lands jordbruk på ett sätt, som för i mina tankar följande uttalande av Johan Arrhenius: 'Allt lantbruk måste ytterst vila på en klok användning av naturvetenskapliga principer och först då blir det vad det bör vara, när det fattas och tillämpas som naturvetenskap' " (NILSSON, 1949).

Denna inställning hos forskare och lärare bekräftas av studiestatistiken. En undersökning från 1940-talet, som omfattar 70 agronomie studerande och gäller den tid de använder för olika ämnens inläsning, ger följande data (efter överarbetning av en sammanställning från studienämnden vid lantbrukshögskolan 1949, s. 14 ff.):

Ungefär 40 % av de till lantbrukshögskolans studentkår som passiva medlemmar anslutna lärarna är jordbruksagronomer, 30 % husdjursagronomer och 10 % ekonomer, maskinagronomer eller agronomer utexaminerade från den allmänna linjen.[8] Den övervägande delen lantbrukslärare har således fått en obetydlig skolning i ekonomi och samhällskunskap vid lantbrukshögskolan. De kommer oftast direkt från högskolan till lärarbefattningar. Arbetsdagen är krävande vid lantmannaskolan. Lektionerna är sällan av rutinkaraktär, utan de måste förberedas och genomtänkas. Skoljordbruket skall skötas, och elevinternatet tar sin tid. Lantbrukslärarna saknar även den långa ledighet under ferierna, som kommer de flesta andra lärare till del. Man kan med sådana förutsättningar inte begära, att en lärare skall ha krafter och tid över för vidareutbildning, särskilt inom ämnesområden som han

	Arbetstid utöver föreläsningar och övningar i procent			
	Husdjurs-linje	Jordbruks-linje	Ekonomisk linje	Allmän linje
Grundläggande ämnen:				
Biologi	39.6	27.2	29.3	25.8
Matematik, statistik	3.6	3.3	4.5	3.9
Nationalekonomi	0.9	0.9	6.8	1.0
Summa	44.1	31.3	40.6	30.7
Tillämpade ämnen:				
Biologi	44.1	54.1	26.8	47.1
Ekonomi m. m.	9.1	9.0	29.9	16.2
Maskinlära	1.7	5.1	2.1	5.3
Pedagogik	0.4	0.5	0.6	0.6
Summa	55.9	68.7	59.4	69.3
Totalt:				
Biologi	83.7	81.3	56.1	72.9
Maskinlära	1.7	5.4	2.1	5.3
Matematik och statistik	3.6	3.3	4.5	3.9
Ekonomi m. m.	10.0	9.6	36.7	17.2
Pedagogik	0.4	0.5	0.6	0.6

[8] Enligt bearbetning av matrikeln över lantbrukshögskolans studentkårs passiva medlemmar. Lantbrukshögskolans och statens lantbruksförsöks katalog. Läsåret 1956/57.

saknar grundläggande skolning i.[9] Samtidigt kan man med goda skäl förutsätta, att kontaktmöjligheterna med det arbetande jordbruket blir få och sporadiska. Den erfarenhetsutveckling, som lantbrukslärarna genomgår, sker alltså på basis av det arbete de utför på skoljordbruket och genom studier i fackpressen.

[9] Lantbrukslärarnas arbetstidsutredning som gjordes 1951 i Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbunds regi visar främst två omständigheter av stort intresse, nämligen den oerhörda arbetsbelastning och de få möjligheter till kontakt med bygdens jordbruk, som lantbrukslärare har.

Lantmannaskolelärarnas arbetstidsdelning i procent

	Antal	Undervisning	Skolsocialt arbete	Skoljordbruk m. m.	Fortbildn.	Utåtriktad verksamhet	Summa timmar per år
Rektor	24	30	15	43	6	6	3200
Ämneslärare	45	54	11	22	7	6	2600

Denna utredning har två svagheter. Dels är den gjord av en fackorganisation för vissa fackliga syften, och dels fick lärarna ange sina utlåtanden i efterhand för en tid, omfattande ett helt år. Även om dessa data därför bör tas med en viss skepsis, kan tendensen otvivelaktigt vara riktig.

Delrubrikerna fortbildning och utåtriktad verksamhet har i sin tur indelats i underrubriker.

	Antal timmar per år	
	Rektor	Ämneslärare
Fortbildning	**191**	**195**
Studier i undervisningsämnen och fackpressen	142	163
Psykologisk-pedagogiska studier	23	12
Övrigt	16	20
Utåtriktad verksamhet	**188**	**169**
Egen förkovran, studieresor	70	65
Egna företag och förtroendeuppdrag	88	52
Övrigt	30	52

Såsom siffrorna visar är kontakten med bygdens jordbruk av så underordnad betydelse, att den endera rubriceras under underrubriken övrigt och då på sin höjd ägnas några tiotal timmar pr år, eller överhuvudtaget ej anses tillhöra lantmannaskolelärarens arbetsuppgifter.

Elevmaterialets sammansättning, den viktigaste utgångspunkten vid bestämningen av lantmannaskolans kursorganisation och undervisningens innehåll, är ytterst produkten av många inbördes mer eller mindre beroende faktorer

Jag har inventerat variationen i följande elevkaraktäristika: yrkesmiljö, ålder, förutbildning, problemlösningsförmåga, skolmotiv och framtidsplaner. Inventeringen spänner över 3 år, 1953/54—1955/56, och omfattar nästan samtliga elever vad beträffar de tre första elevkaraktäristika och varierande sampel vad beträffar de tre sista.

Undervisningens uppläggning vid lantmannaskolorna är i stor utsträckning beroende av dessa elevkaraktäristika. Att en skola, som i stor utsträckning rekryteras av enbart lantbrukarbarn, måste ha en annan målsättning än en skola, där elevkåren till stor del utgöres av icke lantbrukare, torde vara ytterst sannolikt. Lantbrukarsöner från större gårdar ställer andra krav på undervisningen än småbrukarsöner. Med ökad ålder följer ökad mognad, och undervisningen för äldre elever behöver ej vara lika elementär som för yngre. Med ökad förutbildning blir elevernas behov av undervisning i de grundläggande ämnena, som t.ex. räkning, biologi och kemi inte lika markerat, och de tillämpade ämnena kan beredas större plats. De begåvade eleverna kan lättare förstå sammanhang och härledningar, undervisningen för sådana elever kan därför vid behov i stor utsträckning göras teoretisk och abstrakt. Elever, vilka har som skolmotiv att lära sig jordbrukaryrket för att fortast möjligt bli egna företagare, har andra studiekrav än elever med andra skolmotiv.

Bakgrundsvariabler

Trots att lantmannaskolan ursprungligen är avsedd att vara och fortfarande i sin målsättning är en företagarutbildningsanstalt för lantbrukarbarn, kommer ungefär en fjärdedel av eleverna från andra yrkesmiljöer.

Relationen mellan lantbrukare och icke lantbrukare är inte konstant utan varierar från skola till skola och från område till område (jmf. fig. 10 och tabellen med kort regionsbeskrivning, s. 111 och s. 112, se även Koort, 1955, s. 57 ff.). Icke-lantbrukarungdomar kan lättare

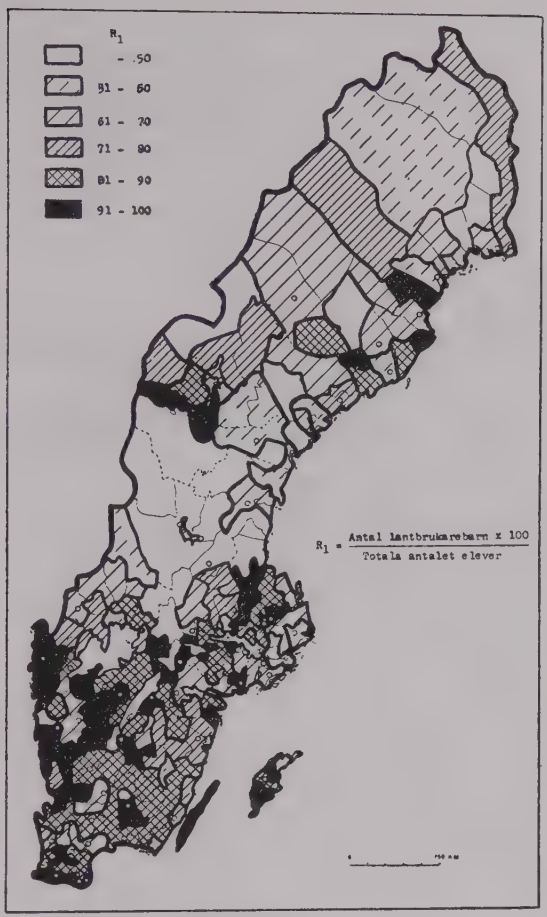

Fig. 10. Den geografiska yrkesmiljövariationen I. Läsåren 1953/54—55/56.

besöka skolor under sommartid. Följaktligen är relationen lantbrukare —icke-lantbrukare i kurser placerade till sommartiden mindre gynnsam för lantbrukarungdomar, som fig. 21 åskådliggör.

Gruppen icke-lantbrukare är mycket heterogen. Den består t.ex. av söner till arbetare och hantverkare, lägre och högre tjänstemän, företagsledare, akademiker, officerare och fria yrkens utövare.

Det krävs en långvarig praktik inom jordbruk av dessa elever för att de med behållning skall kunna följa undervisningen i fackämnena, upplagd för äldre lantbrukarsöner. I regel saknar de en sådan praktik, i genomsnitt är de även yngre än kurskamraterna från lantbrukarhemmen.

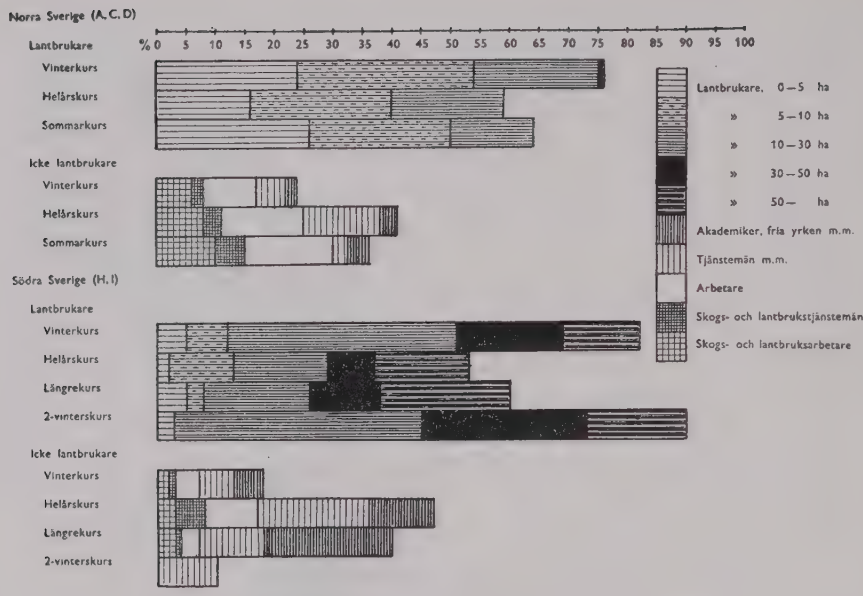

Fig. 21. Elevernas yrkesmiljö läsåren 1953/54—1955/56.

I många kurser finns det endast några få icke-lantbrukare bland eleverna. Då fäster sig oftast lärarna inte så mycket vid detta förhållande, emedan sådana elever på grund av sin i regel bättre förutbildning i det förberedande stadiet är överlägsna i grundläggande ämnen. Lantmannaskolans undervisning är dessutom i hög grad teoretisk, varför deras omognad inför de konkreta jordbruksproblemen sällan gör sig påmint. Eleven själv däremot måste ha det besvärligt. Led i bevisföringen i de tillämpade ämnena överhoppas, då de i regel är självklara för lantbrukarsönerna. Resultatet blir oftast mekanisk inlärning. Om sådan elev har turen att äga en vän med konkret erfarenhet, kan det gå bra, men i annat fall blir resultatet med skolvistelsen kanske ej det avsedda.

I en kurs, där antalet icke-lantbrukare är betydande, blir undervisningen, medvetet eller omedvetet från lärarens sida, med största sannolikhet mer teoretisk och systematiserande än eljest.

Med utgångspunkt från en sådan bedömning ter det sig naturligt med en differentiering av eleverna till skilda kurser. Att skapa särskilda skolor för annan ungdom än jordbrukarungdom torde dock vara mindre lämpligt. Det måste vara av stort värde, att icke-lantbrukarungdo-

mar i skolan får tillfälle att möta lantbrukarungdomarna. En annan möjlighet vore en kurstyp, som tillåter differentiering inom kursens ram. De nuvarande kursformerna medger knappast sådana anordningar.

Det är självklart, att olika stora gårdar ställer olika krav på sina driftsledare. Att därmed följer krav på ytterligare differentiering är ett rimligt antagande. Brukningsenheternas storlek varierar väsentligt; från småbruk i Karesuando till storjordbruken i Mälardalen finns alla mellangrader representerade. Det är naturligt, att elevernas hemgårdsåkerarealer varierar ungefär i relation härmed. Fig. 11 visar att så även är fallet.

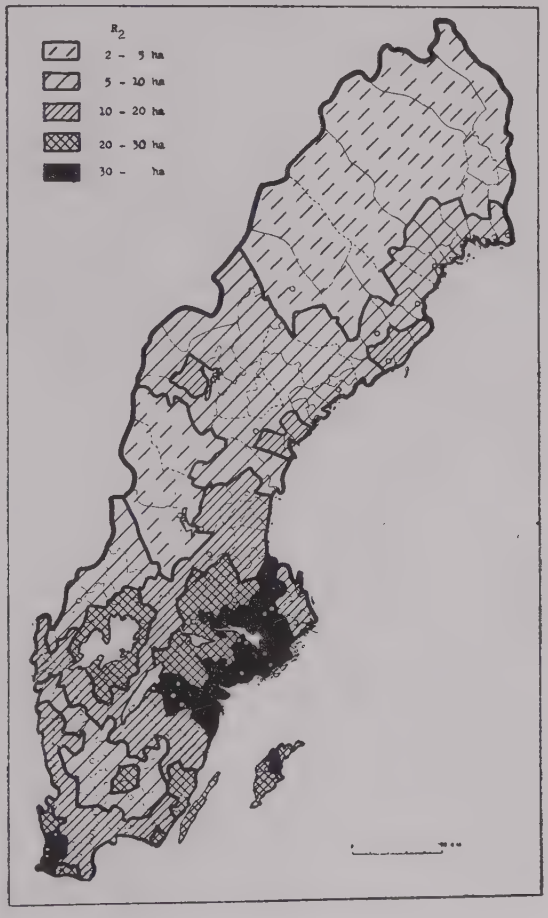

Fig. 11. Den geografiska yrkesmiljövariationen II. Läsåren 1953/54—55/56.

Det har visat sig, att det föreligger ett positivt samband mellan hemgårdens storlek och benägenheten att söka sig till jordbrukets yrkesskolor.

Storleksgrupp	ha åker	Antal elever pr år och tusen gårdar
Småbruk	2— 5	1
	5—10	3
Familjejordbruk	10—20	6
	20—30	11
Storjordbruk	30—50	15
	50—	20

Man väntar sig nu, att rekryteringssiffrorna pr 1 000 gårdar skulle vara störst i storjordbruksbygder och tvärtom. I stort sett förhåller det sig även så, såsom fig. 5 visar, men avvikelserna från denna regel är många. Här är det bl.a. två andra omständigheter som har påverkat rekryteringsförhållandena: skolornas beskaffenhet och bygdens industrialisering.

Sådan är alltså situationen för närvarande. Men hur blir yrkesmiljövariationen inom den närmaste framtiden? Yrkesskolenätets utbyggnad, breddningen av läroverksorganisationen och genomförandet av enhetsskolan torde medföra, att en stor del av de lantmannaskoleelever från småbrukarhem och icke-lantbrukarhem, som nu söker sig till lantmannaskolan för att meritera sig för ytterligare skolning, t.ex. för skogsskolorna, eller som vistas vid lantmannaskolan på grund av svårigheter att komma till andra skolor, uteblir. Följaktligen minskar småbrukarbarnens och icke-lantbrukares andel i lantmannaskolorna. Hur stor denna förskjutning blir, beror i stor utsträckning på två omständigheter, nämligen jordbrukspolitiken och den tilltagande industriella automationens selektiva effekt på utflyttningen inom jordbruket. Sannolikt konserverar dagens jordbrukspolitik storleksstrukturen inom jordbruket och försvårar storleksrationaliseringen inom de högre storleksgrupperna (Odhner, 1953, s. 192 ff., Gulbrandsen, 1957, s. 121 ff.). En änd-

Fig. 5. Elevanslutningen till jordbrukets yrkesskolor 1953/54—1955/56. Områdesvis. Lantbrukarbarn.

ring av jordbrukspolitiken mot större liberalisering av jordbruksfastighetsmarknaden och det sociala jordbruksstödet kan medföra ökad flykt från småbruken och ökning av antalet större brukningsenheter. Följaktligen stiger i sådant fall det relativa antalet barn till storjordbrukare och familjejordbrukare i elevrullorna. En tänkbar arbetslöshet för de lägre begåvningsnivåerna som följd av den industriella automationen eller av andra skäl kan i sin tur medföra, att fler småbrukarsöner tvingas bo kvar på landsbygden och fortsätta med sitt jordbruk. I sådant fall blir effekten den motsatta. En ytterligare analys presenteras i nästa kapitel, där de regionala prognoserna behandlas.

Mognadsvariabler

Ålder. Knappast någon annan skolform har så heterogent elevmaterial vad åldern beträffar. Variationsvidden överstiger 35 år, d.v.s. den yngste eleven är knappt fyllda femton år och den äldste är äldre än femti. Den stora massan av eleverna befinner sig dock inom gränserna från 19 till 24 år och faller således kring värnpliktsåldern.

Åldersvariationen är i stor utsträckning geografiskt betingad, och mellanskolvariationen blir följaktligen betydande. För en stor del av kurserna är åldersvariationen besvärande. För ungefär 40 procent av kurserna är kvartilavståndet längre än fyra år. Vad detta betyder

Fig. 13. Den geografiska åldersvariationen. Läsåren 1953/54—55/56.

för den pedagogiska uppläggningen av undervisningen för elever i en åldersperiod, då utvecklingen sker hastigt, är så självklart, att det inte behöver kommenteras.

Förutbildning och problemlösningsförmåga. Även om elevernas åldersvariation är så betydande, att få skolformer kan uppvisa något liknande, måste förutbildningsvariationen betraktas som ännu större. I lantmannaskolan kan t.ex. en sådan situation förekomma, att det i samma klassavdelning finns både filosofie licentiater och elever, som inte har mer än fyra klasser folkskola.

De flesta (62 %) av eleverna har visserligen ingen annan förutbildning än folkskola, men resten varierar desto mera. 6 % har försökt några år i realskolan, 17 % har studerat på folkhögskolan, 2 % besökt åtskilliga andra skolor, t.ex. handelsskola, lanthushållsskola, teknisk skola, skogsvårdsskola eller också genomgått en kurs vid lantmannaskola, 10 % har realexamen och 3 % studentexamen. Några enstaka elever har kommit ännu längre, de har börjat akademiska studier och t.o.m. avslutat dessa med en B.S. i ett amerikanskt college eller en fil. lic. vid ett svenskt universitet. Studieinriktningen blir naturligtvis därefter. Gymnasieingenjören med flerårig praktik bakom sig är en säker oroskälla för maskinläraren, handelsstudenten kan måhända mer bokföring än ekonomiläraren och licentiaten i geologi med all säkerhet mer kemi och marklära. Dessa avancerade elever är dock inte besvärliga att undervisa. Mycket svårare ur lärarens synpunkt är att undervisa sådana elever som efter tjugo timmars räkneundervisning ej har lärt sig sortförvandlingen eller enkel procenträkning. Som lantmannaskolans kurser för närvarande är upplagda får svaghet i sådana enkla färdigheter i praktisk räkning katastrofala följder. Det är mycket av genomgången i klassrummet, som går en sådan elev nästan spårlöst förbi.

Begåvningsstrukturen är lika varierande. Detta visar variationen i problemlösningsförmåga. Lantmannaskolan besökes närmast av en representativ sampel av svenska män i tjugoårsåldern. När vi vet, att realskoleeleverna på få undantag när tillhör den ur abstrakt begåvningssynpunkt bättre halvan av befolkningen och att gymnasieelevernas genomsnittliga begåvning ligger ännu högre, kan vi dra den slutsatsen, att en stor del av lantmannaskoleeleverna är väsentligt handikappade vad beträffar abstrakta bokliga studier. En del av dem har av allt att

döma en för det konventionella skolarbetet ofördelaktig begåvningstyp.[1]

[1] Gösta Carlberg har genom en sociologisk analys kommit fram till en hypotetisk aktuell begåvningstyp, som skiljer sig från stadsbons såtillvida, att den är direkt erfarenhetsinhämtande i motsats till den senares, som erhåller sina erfarenheter från en konstgjord horisont, indirekt via symboler, det tryckta ordet och andra masskommunikationsmedia.

Han skriver (Carlberg, 1949, s. 127 ff.): "Jordbruksfolk har, i mycket högre grad än stadsfolk, en stor direkt kunskap: det de vet har de insamlat ur den egna erfarenheten, under det dagliga arbetslivet. Därför är deras "intellektuella bagage" långt mera stabilt än stadsbefolkningens. Stadsbornas intellektuella innehåll består nämligen till största delen av inadekvat och överdrivet utvecklad indirekt erfarenhet. Detta innebär måhända att jordbruksbefolkningen får ett mindre rörligt intellekt än stadsbon.

Sättet att tänka blir sålunda i jordbrukskulturens miljö ett annat än i stadskulturens miljö. Fantasin blir övad att röra sig över olika fält beroende på den miljöbetingade erfarenheten. Därför kräver och utvecklar de båda miljöerna olika intelligensformer.

Den stadsmässiga intelligensen har den verbala och numeriska förmågan väl utvecklad, d.v.s. förmågan att handskas med språket, med symboler och siffror. Det är den förmåga som krävs för att man skall kunna uppnå de inom stadsmiljön mest ansedda sociala ställningarna.

Den intelligensform, som krävs i jordbrukskulturen har inte detta intellektualistiska drag som huvudkaraktär. Till den hör i stället sådana egenskaper som långvarigt intresse, uthållighet, förmåga att handskas med djur, intresse för och förmåga att överblicka och omfatta en hel produktionsprocess, mindre specialist-mentalitet, mer all-roundminded."

Även om Carlberg ej stöder sina påståenden på inventeringar eller experiment tycks de få undersökningar som gjorts på området bekräfta hans slutsatser så tillvida, att begåvningsutvecklingen inom landsbygds- och stadsmiljön sannolikt sker på olika sätt. Det är ej heller helt uteslutet, att de konventionella intelligenstests, konstruerade av forskare som i regel bott i en stadsmiljö, gynnar stadsbarn och missgynnar barn från jordbruksmiljöer. Shimberg (efter Anastasi and Foley, 1953, s. 826 ff.) har konstruerat och standardiserat två parallella tests, det ena avsett för stadsbarn och det andra för barn från landsbygden. Testuppgifterna bestod av sådana frågor som förekommer i konventionella intelligenstests. Båda dessa tests förelades två talrika grupper elever från fjärde till åttonde läsåren. Den ena gruppen bestod av stadsbarn och den andra av barn från landsbygden. Testresultaten visade tydligt att på de lägre klasstadierna stadsbarnen klarade det för dem avsedda testet bättre och lantbarnen i sin tur klarade det för dem avsedda bättre. På de högre stadierna blev resultaten lika för bägge grupper, när det gällde det förstnämnda testet. När det gällde det andra, utvidgades differenserna.

Åt samma håll pekar resultatet av en undersökning av Chapanis och Williams, (Chapanis and Williams, 1945, s. 35). De testade ett stort antal landsbygdsbarn i ett område i närheten av Tennessee. De sexåriga vita landsbygdsbarnen hade som genomsnittlig intelligenskvot 94 och de femtonåriga 76. Den abstrakta intelligensutvecklingen hos dessa barn sker således annorlunda än hos riksgenomsnittet. En del av dessa skillnader kan förklaras med att stadsungdomen i genomsnitt erhåller bättre utbildning, dock ej hela skillnaden.

I samma klassavdelning kan det finnas studenter med IQ 130 och hjälpklassmässiga elever, som knappast kan addera och stava. Sistnämnda förhållande är naturligtvis mycket sällan förekommande och dessutom är genom betydande mellankursvariation inomkursvariationen mindre än totalvariationen både vad beträffar problemlösningsförmåga och förutbildning. När det gäller problemlösningsförmågan, förklaras en betydande del av den totala variationen genom mellankursskillnader. Men trots denna reduktion, blir heterogeniteten besvärande i den didaktiska situationen. En höggradig individualisering av undervisningen genom t.ex. projekt-teknik eller individuella uppgifter tycks vara enda möjliga utväg. Kursorganisationen inom lantmannaskolan är dock, såsom tidigare påpekats, sådan, att en individualisering sällan är genomförbar.

Sannolikt minskas heterogeniteten vad beträffar dessa två variabler inom en inte alltför avlägsen framtid. Eliten, studenterna med studiemotivet högskolestudier, kommer förmodligen att i stor utsträckning slussas till särskilda för dem anpassade helårskurser vid ett fåtal lantmannaskolor.[2] De allra lägsta begåvningarna uteblir förmodligen till följd av enhetsskolans genomförande. Förekomsten av extrema fall i båda riktningarna uttunnas alltså, med minskad spridning som följd.

Det förefaller rimligt, att begåvningarna i större utsträckning än hittills skaffar sig en utbildning motsvarande den som leder till realexamen. Resultatet blir, att grupperna med realexamen och utan realexamen får en mindre "överlappning" än hittills i begåvningsfördelning. Vi kan samtidigt vänta, att antalet elever med realexamen ökar. Hur stor denna ökning blir, och hur begåvningsstrukturen utvecklas i grupperna med och utan förutbildning, beror på utvecklingen på arbetsmarknaden och kan knappast förutsägas.

Målvariabler

Eleverna söker sig till lantmannaskolorna med skolmotiv, som kan indelas i tre stora kategorier: yrkesutbildning för att bli egen lantbrukare (E), meritering för anställning (A) och komplettering för fortsatt skolning (S). Dessutom finns ett antal elever med helt odeciderade motiv (O). Hit har förts även sådana elever, vilka anger som skol-

[2] Försök med sådana kurser pågår fr.o.m. läsåret 1957/58.

motiv, att de söker goda kamrater, vill se sig om e.d. (se vidare KOORT, 1958, s. 400 ff.).

Som sig bör har de flesta eleverna skolmotiv E, även om i vissa regioner och yrkesmiljöer andra skolmotiv, och då främst motiv S, överskuggar motiv E (se tab. s. 270). Variationen är dessutom betydande mellan kurstyperna och mellan kurserna.

Skolmotivet dikterar oftast de önskningar och krav eleven till äventyrs kan ställa på undervisningen.[3]

Lantmannaskolan är, som redan nämnts, en yrkesskola för blivande lantbrukare, och denna uppgift dikterar skolans mål. Sedan är det naturligtvis en annan sak att fastslå det essentiella minimum av färdigheter och kunskaper, som en rationell lantbrukare måste behärska. Man kan trycka på denna uppgift som den väsentliga och inte till målsättningen foga sådant, som är avsett för de elever, som inte ämnar bli egna lantbrukare. Å andra sidan vore detta orättvist mot dessa elever, som i alla fall för närvarande utgör nära hälften av elevantalet. Den andel lantmannaskoleelever, som två år efter skolgången ämnar bli egna

[3] De som utan ytterligare studier ämnar bli egna lantbrukare har i första hand intresse av undervisningen i lantbruksekonomi och i de biologiska fackämnena, jordbrukslära och husdjurslära och mindre intresse av de grundläggande ämnena räkning, svenska och naturlära. Elever med skolmotiv S har främst intresse av de grundläggande ämnena, och elever med motiv A, utöver jordbruks- och husdjurslära, av maskinlära och dessutom, beroende på förutbildningen, även av sådana ämnen som svenska och räkning. En av mina undersökningar (KOORT, 1958, s. 410) visar, att elever med skolmotiv E, oberoende av geografisk tillhörighet, skattar fackämnen såsom jordbrukslära, husdjurslära och lantbruksekonomi högt och grundläggande ämnen lågt. De som tillhör motivgrupp A och kommer norrifrån skattar svenska och räkning samt skogshushållning högre än jordbruksämnena. Förhållandet kan lätt förklaras av att dessa elever oftast söker sig till de skogliga yrkena och därför saknar egentligt intresse för jordbrukets fackämnen. Att räkning och svenska skattas högt, beror i första hand på de krav på att kunna skriva rapporter och föra statistik, som ställs på lägre skogstjänstemän och arbetsbefäl och på att det vid inträde till skogsskola krävs vissa kunskaper i räkning och svenska. I de södra regionerna skattas fackämnen och grundläggande ämnen lika av elever med motiv A. Elever med skolmotiv S från södra Sverige slutligen har samma ämnesgrupper som elever med motiv E. I norra Sverige skattas de grundläggande ämnena avgjort högre. Vad som förvånar beträffande den norra gruppen är den ringa uppskattning, som kommer skogshushållningen till del. Detta kan förklaras med att elever, som anger skolmotivet S, i regel ämnar söka till skogsskolorna. De har oftast en god och långvarig skoglig praktik bakom sig, varför den elementära skogsundervisningen, som ges vid lantmannaskolorna, ger dem föga utbyte. Däremot är undervisning i biologi och i räkning av helt annat värde för dem.

lantbrukare, överstiger inte 53 %, medan de som söker anställning inom jordbruk kan beräknas till 13 %, inom skogsbruk till 10 % och inom andra yrken till 12 %. Ungefär 13 procent av förutvarande elever, främst de allra yngsta, har ungefär två år efter skolans slut inte kunnat bestämma sig för något yrke.

Det är ytterst sannolikt, att andelen elever med framtidsplaner på att söka anställning inom skogsbruket och/eller inom annan verksamhet liksom de odeciderade kraftigt minskas inom en inte alltför avlägsen framtid. Det är främst skolväsendets utbyggnad, som kommer att föreskriva utvecklingen. Det är likaså sannolikt, att till följd av en större specialisering av arbetet inom jordbruket, nya kurser för yrkesarbetare och specialister utbygges inom eller utom lantmannaskolan. Det är likaledes mycket sannolikt, att samtidigt som efterfrågan på olika slags yrkesarbetare och specialister stiger, arbetstillfällena minskar för sådana arbetare, som saknar yrkesutbildning. Då det är ytterst svårt att lämna någon prognos om sådana speciella kurser eller linjer, är det framtida antalet elever med skolmotiv A mycket svårt att förutsäga.

Sammanfattningsvis kan det utan någon som helst tvekan slås fast att dagens lantmannaskolor befolkas av ett elevmaterial, som i många avseenden är så heterogent, att någon motsvarighet knappast existerar i svenskt skolväsende. Begåvningsmässigt bildar denna elevkår ett representativt urval ur samhället, de allra lägsta begåvningarna dock undantagna. Förutbildningsvariationen är likaså mycket stor: från elever med högre akademiska examina till elever med bristfällig folkskoleutbildning finns alla schatteringar representerade. Även ur ålderssynpunkt är elevmaterialet mycket heterogent — åldersvidden är inte mindre än 35 år. Yrkesstrukturen varierar betydligt och därmed även elevernas skolmotiv och framtidsplaner.

Det finns överhuvudtaget ingen möjlighet att systematisera de enskilda eleverna i några få elevtyper efter dessa sju elevvariabler. Därav följer otvetydigt, att det är oerhört svårt, om inte omöjligt, att överhuvudtaget sätta ett mål för lantmannaskolan, som tillfredsställer alla dess elever. Förhållandena förbättras inte av den geografiska variation, som föreligger i själva jordbruksproduktionen.

Läget är dock inte så kaotiskt och svårbedömt, som man skulle tro utifrån denna allmänna syntes. Inomregionsheterogeniteten är betydligt mindre än den samfällda. Tack vare starka samband mellan de olika

elevkaraktäristika, delvis direkt och delvis indirekt, beroende på den geografiska variationen av naturliga och kulturella variabler, öppnas här en väg, som gör det möjligt för oss att efter en regional analys prestera en debatt av lantmannaskolan på en delvis lägre nivå — på regional basis.

15

DEN REGIONALA ANALYSEN

Med avseende på vissa egenskaper hos lantmannaskoleeleverna har jag indelat Sverige i 9 regioner.

Norra Sverige

I. Det nordsvenska inlandet
   A. Övre norra inlandet
   B. Nedre norra inlandet
II. Det nordsvenska kustlandet och Bergslagen
   C. Nordsvenska jordbruksbygder
   D. Lule—Pite-bygden och Västernorrlands kustland
   E. Norra Bergslagen, östra Dalarna och Gävleborgs län

Södra Sverige

III. Syd- och mellansvenska skogsbygder
   F. Vänerslätten och södra Bergslagen
   G. Syd- och mellansvenska skogsbygder
IV. Syd- och mellansvenska slättbygder
   H. Slättbygder
   I. Storstadsområdet

I detta sammanhang bör påpekas, att denna regionsindelning enbart gäller de år data har inhämtats, d.v.s. 1953—1956. Elevanslutningen och elevstrukturen är i hög grad beroende av arbetsmarknaden och lönsamhetsutvecklingen inom jordbruket. En allvarlig kris inom industrin kan medföra vittgående förändringar i elevmaterialets samman-

sättning och beskaffenhet, likaså enhetsskolereformen och en gynnsam konjunkturutveckling inom jordbruket eller några av dess sektorer. Dessa förändringar drabbar ej landet enhetligt, elevmaterialet i vissa regioner ändras mer än inom andra, och ändringarna får inte samma innebörd överallt. Det är därför nödvändigt att påpeka, att först en förnyad undersökning av samma slag inom den närmaste framtiden kan ge oss besked om hur stabil denna regionsindelning i själva verket är.

I. *Det nordsvenska inlandet**

Denna huvudregion omfattar hela det vidsträckta landområdet från Älvsborgs bergs- och höglandsområde till finska gränsen. Området utgöres av en urbergsplatå, som sakta sluttar från väster till öster. Flodernas djupa dalgångar skapar omväxling och markerar den huvudsakliga bebyggelsen och jordbruksarealerna. Lantbrukare i denna region är i huvudsak små- och dvärgbrukare och hänvisade till näringsfång utanför sina jordbruk. Större industriområden, gruvområdena undantagna, finns inte.[1]

Även om floddalarnas jordar är lätta att uppodla, är klimatet mycket hårt för jordbruket. Brukningsenheternas åkerareal är i regel mycket små. I norra delen av huvudregionen (region A) tillhör hela 74 % kategorin mindre småbruk och 23 % är småbruk. Endast 3 % av gårdarna har en större åkerareal än 10 ha. Motsvarande siffror för södra delen (region B) är 60, 32 och 8. Det totala antalet gårdar med större åkerareal än 20 ha överstiger ej 400 eller 1 %. Dessa större jordbruk är i huvudsak belägna i Kalix- och Torneälvområdena och östra Dalarnas jordbruksbygd och på Vänerslättens utlöpare.

Tornedalens och Kalixbygdens blomstrande jordbruk tillhör egentligen inte inlandet utan kustlandet och därför huvudregion II. Elever från dessa bygder visar dock så påtagliga likheter med eleverna från inlandet, att jag ansett det befogat att föra dessa bygder till huvudregion I.

* Data rörande elevålder, förutbildning, yrkesmiljö, hemgård, skolmotiv, åkerareal finns i tabellerna och s. 270 ff. Dessutom anges brukningsenheternas storleksstrukturer. Regionsindelningen beskrives även med en karta.

[1] En modern översikt över jordbruksförhållandena i denna huvudregion ges av Grundström, 1949, s. 24 ff. Se även Norrland, natur, befolkning, näringar. 1942.

Jordbrukets stödkaraktär och de hårda villkor jordbrukarna i denna huvudregion lever under, ger sig tydligt tillkänna i elevmaterialets beskaffenhet. Det är i många avseenden extremt. 86 % av eleverna från lantbrukarhem kommer från jordbruk, som i officiellt språk kallas för ofullständiga, d.v.s. har en åkerareal understigande 10 ha. Procenten sådana elever för hela landet är 33 %. Denna relation var väntad. Att så stor del som 39 % (det högsta procenttalet bland huvudregionerna) av eleverna kommer från andra hem än jordbrukarhem var däremot inte väntat, då regionens industrialisering är tämligen svag. Genomsnittet för hela landet är här 24 %. Icke-lantbrukarbarn rekryteras huvudsakligen från arbetarhemmen — överskottet av lantbruks- och skogsarbetare är här 8 % och av andra arbetare 5 % jämfört med medeltalet, samtidigt som procenttalen för tjänstemännen visar underskott. Vad elevåldern beträffar, är eleverna här mycket yngre än genomsnittet. De flesta är under värnpliktsåldern, och som förutbildning har tre fjärdedelar enbart folkskola. Häri skiljer sig denna huvudregion endast från huvudregion IV, de andra två huvudregionerna har ungefär samma förutbildningsstruktur. Den största skillnaden mellan huvudregion I och de andra huvudregionerna ligger i elevernas skolmotiv. Elever med skolmotiv E, det naturliga motivet för lantmannaskolevistelsen, förekommer mycket sparsamt i denna huvudregion jämfört med de övriga regionerna. Det är endast storstadsregionen med dess övervägande icke-lantbrukarbarn, som har lika låg frekvens på skolmotiv E. Samtidigt är motiven A och S mycket högfrekventa. Det normala är annars, att regionerna har hög E-frekvens och låg A-frekvens och medelhög S-frekvens.

Elevmaterialet skiljer sig således i angivet hänseende från det som anses vara normalt för lantmannaskolorna. Lantmannaskolan är, såsom tidigare påpekats, en skola för blivande jordbrukare, avsedd för lantbrukarbarn, och studiegången är avpassad för mogna elever.

Förklaringen till det funna förhållandet ligger förmodligen i att blivande småbrukare i regel inte anser sig behöva skolmässig yrkesutbildning. Därför söker sig endast mycket få elever från denna huvudregion till lantmannaskolorna i syfte att skaffa sig yrkesutbildning för att senare driva egna lantbruk. Antalet brukningsenheter med högre åkerareal än 10 ha är så litet, ungefär 2 000, att — även om samtliga dessa gårdar skulle skötas med lantmannaskoleutbildade lantbrukare —

det inte skulle bli fler elever av sådant slag än högst ett hundra per år. De flesta elever söker sig alltså till lantmannaskolan av andra bevekelsegrunder. Lantmannaskolan blir i regel genomgångsledet till skogsmannayrken, direkt eller via ytterligare skogsstudier. En stor del av eleverna inom denna huvudregion har dock inga bestämda framtidsplaner, när de söker till skolorna. Det är föräldrarna som ombesörjt deras skolgång, eller också är motivet att komma ut i ny miljö.

Det kan också tänkas, att de stora avstånden gör att lantmannaskolan med sina goda inackorderingsmöjligheter och statsbidrag utgör en användbar skolform även för sådana ungdomar, som inte alls ämnar driva egna jordbruk eller ta anställning inom jordbruket. Isoleringen i Norrlands inland är trots allt bättre kommunikationer en viktig miljöfaktor. Ett sätt att effektivt bryta denna isolering är fortsatt skolning efter folkskolan. Möjligheterna att genomgå läroverk eller andra skolor är dåliga dels på grund av den dyrbara inackorderingen, dels på grund av de få lediga platserna på skolans högstadium. Yrkesskolenätet utbyggs visserligen men torde dock ej räcka för alla. Den skola, som är lättast tillgänglig, är för närvarande lantmannaskolan. På så sätt blir de norrländska lantmannaskolorna i viss utsträckning en passage ut i världen och ej tillbaka till jordbruket eller skogsbruket där hemma.

Betydelsefulla skillnader mellan regionerna A och B föreligger i två hänseenden. Den norra regionens elever är mycket yngre och har en annan motivstruktur än den södra regionens; huvudskillnaden är det stora antalet odeciderade i den norra regionen jämfört med den södra. Dessa skillnader i elevstrukturen kan förklaras av de skillnader, som föreligger mellan dessa två regioner vad beträffar möjligheterna för ungdomen att skaffa sig arbete och utbildning utanför det egentliga jordbruket. Det är lättare för ungdomar från region B att söka sig till de stora industrierna än för dem som kommer från region A.

Huruvida dessa skillnader i elevstrukturen kommer att bestå, kan ej med bestämdhet sägas, ty utvecklingen bestäms av många faktorer. De främsta av dessa faktorer är befolkningsutvecklingen, skolväsendets utbyggnad, förändringar i industriernas krav på arbetskraften och fortsatt rationalisering inom jordbruket. Åldersgruppen män i de för lantmannaskolan aktuella åldrarna kommer att nå sitt maximum om tio år. Under denna tid kan vi räkna med en tilltagande minskning av den

relativa tillgången på arbetstillfällen och fortsatta svårigheter att erhålla utbildning på skolans högstadium eller vid yrkesskolorna, trots att vi kan motse en kraftig utbyggnad av de sistnämnda. Dessa omständigheter, jämte industriernas fortsatta rationalisering, som ökar kravet på utbildad arbetskraft, medför att ungdomen i större grad än eljest söker sig till lantmannaskolorna.

Den omfattande strukturomvandlingen och rationaliseringen inom jordbruket minskar arbetstillfällena inom modernäringen, ökar stödjordbrukarnas antal och minskar antalet företagare. Detta i sin tur minskar elevrekryteringen, men gör samtidigt dem som verkligen tänker bli jordbrukare mer benägna för yrkesskolning.

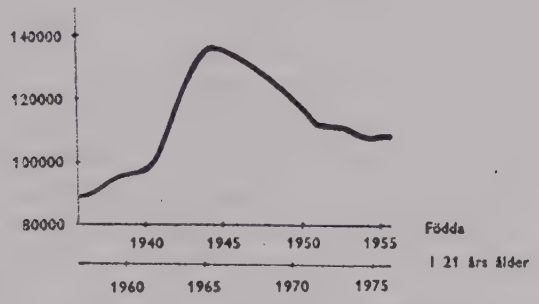

Fig. 22. Antalet födda män 1936/56.
Källa: SÖ, 1957. Översikt av skolväsendet i Sverige, s. 8.

I två hänseenden har vi under de närmaste tio åren att vänta sannolika förskjutningar i elevstrukturen. Med successiv utbyggnad av utbildningsmöjligheterna och enhetsskolans genomförande minskas antalet underåriga vid lantmannaskolan kraftigt. Denna minskning drabbar i första hand elevstrukturen i region A, där hälften av eleverna tillhör ålderskategorin under 18 år. Denna minskning av underåriga motvägs i region B och lindras i region A av den sannolika ökningen av elever, som ämnar driva egna jordbruk och som kommer från gårdar med mer än tio hektar åker. I övre Norrland kan vi således förutse en inte alltför obetydlig elevminskning, i region B däremot en liten elevökning. Eleverna blir i genomsnitt något äldre, förutbildningsnivån

ökar något och likaså antalet elever med skolmotiv E. Dessa strukturförändringar blir särskilt påtagliga i region A.

När de stora barnkullarna på sextiotalet passerat tjugoårsstrecket, ändras situationen för lantmannaskolan. Arbetsmarknadssituationen blir förmodlingen mycket gynnsam för de ungdomar, som då inträder som arbetssökande. Utbildningssituationen blir avsevärt mycket bättre och de decimerade årskullarna erbjuds en skolorganisation, som under femti- och sextitalet väsentligt har utvidgats. Särskilt för begåvningarna blir tiderna ljusa.

Lantmannaskolan i Norra Sverige förlorar av allt att döma en mycket stor del av sina elever från yrkesmiljöer utanför jordbruket och från småbrukarhemmen. Dylika elever blir sannolikt inte flera än de som för närvarande finns vid skolor i södra delen av landet. Skogsskolornas intagningsbestämmelser kommer inte att i lika hög grad gynna lantmannaskolorna, varför den del av eleverna, som nu söker sig till lantmannaskolorna med skolmotiv S (skogsskola), i mycket stor utsträckning kommer att utebli. Elevstrukturen kommer också beträffande de andra elevkaraktäristika att närma sig elevstrukturerna i södra Sverige. Förutbildningsnivån blir förmodligen högre, åldern likaså och skolmotivet E det dominerande. Fortsatt och intensivare selektiv migration från jordbrukarhemmen minskar de teoretiska begåvningarnas andel i lantmannaskolorna, vilket i sin tur måste inverka på undervisningens uppläggning. De allra sämsta begåvningarna kommer dock att utebli, varigenom elevmaterialet blir jämnare.

Naturligtvis är utvecklingen i hög grad beroende av utvecklingen inom själva lantmannaskolan.

II. *Det nordsvenska kustlandet och norra Bergslagen*

Den långa kustremsan jämte Jämtlands siluromräde och Bergslagen har indelats i tre sinsemellan olika regioner. Jämtlands siluromräde jämte Västerbottens kustland (region C), Norrbottens södra kustland och Västernorrlands kustland (region D) samt östra Dalarna, östra Hälsingland, Gästrikland och norra Bergslagen (region E).

Vad som skiljer dessa regioner åt är inte i första hand deras jordbrukskaraktär. Området är relativt enhetligt, och skillnaderna inom regionerna vad beträffar förutsättningarna för växtodling torde vara

avsevärt mycket större än mellanregionsskillnaderna.[2] Även om skogen dominerar liksom i huvudregion I, finns det betydande kustslätter på de marina leravlagringarna och de sandiga flodsediment, som en gång var havsbotten. Dessa ur jordbrukssynpunkt ganska gynnsamma områden finns i huvudsak i Norrbotten och Västerbotten, men smärre slätter finns även i Hälsingland och Västernorrland. I Gästrikland och östra Dalarna övergår kustlandet till det mellansvenska slättlandet med dess mycket gynnsamma förutsättningar för jordbruk. Mellan dessa jordbruksområden, som i huvudsak är belägna utmed kusten och floddalarna, finns det morän och myrområden, som i regel är beväxta med skog.

Till dessa regioner räknas även norra Bergslagen, som egentligen inte tillhör Norrland utan i vissa avseenden är ett övergångsområde. På grund av den bergiga och brutna terrängen är de sedimentära jordarterna här t.o.m. sparsammare utbredda än i det norrländska kustlandet. Jordmånen utgöres huvudsakligen av svårbruten och näringsfattig morän. Bergslagen ligger tämligen högt och på betydande avstånd från havet, varför klimatet är lika hårt som i norra kustlandet med kalla vårar och kort vegetationsperiod.

Jämtlands silurområde har även förts till dessa regioner, då det i väsentlig grad skiljer sig från det norrländska inlandet i övrigt. Det är främst två omständigheter, som ger området omkring Storsjön dess från det övriga inlandet skiljaktiga karaktär. Den ena är de kambrosiluriska bergarterna och den andra det milda klimatet. Det senare beror på att detta område ligger öppet för de från Atlanten kommande milda och fuktiga vindarna.

Att dessa regioner ur jordbrukssynpunkt är bättre lottade än regionerna inom huvudregion I visar även gårdarnas storlek. Brukningsenheterna är här betydligt större, som nedanstående procenttabell visar.

Region	Mindre småbruk	Småbruk	Familjejordbruk	Storjordbruk
C	40	45	15	.
D	48	38	14	.
E	30	34	31	5

[2] Denna beskrivning av regionerna C—E baseras i huvudsak på följande arbeten: Enequist, 1943, Westermarck—Hjelm, 1956, Höjer, 1921, Norrland, natur och befolkning och näringar, 1942.

På grund av jordbrukets struktur är det relativa antalet lantbrukarsöner, som kommer från fullständiga jordbruk, betydande: i region C 36 %, i region D 50 % och i region E hela 74 %. Antalet lantbrukarbarn med skolmotiv E är följaktligen avsevärt större här än i regionerna A och B. Inom region C är procenttalet 48, inom region D 38 och inom region E 55 %.

Vad beträffar jordbruksstrukturen, hemgårdens storlek och skolmotiven, intar dessa regioner en mellanställning mellan huvudregion I och III/IV. Mellanställningen är inte lika markant, när det gäller andra elevkaraktäristika. Elevålder, förutbildning och yrkesmiljö varierar ungefär inom samma gränser som i huvudregion I.

Det karaktäristiska är den betydande variationen mellan dessa tre regioner. Region C ligger lägst i fråga om elevernas hemgårdsarealer och högst när det gäller antalet elever från lantbrukarhem och förekomsten av skolmotiv A. Region D ligger lägst vad beträffar elevålder, förutbildning och förekomsten av skolmotiv S. Skolmotiven O är däremot det vanligaste här. Region E har relativt många icke-lantbrukarbarn i elevrullorna, skolmotivet S är mycket rikligt representerat, lantbrukarbarnen kommer i stor utsträckning från familjejordbruk, och även storjordbruk är representerade. Elever från denna region är mognare, d.v.s. de är äldre och har bättre skolunderbyggnad.

I huvudregion II ligger också för svenskt näringsliv betydelsefulla industriområden: Luleå, Skellefteå, Sundsvall, Örnsköldsvik, Sandviken o.s.v. En granskning av industrins lokalisering inom de tre regionerna visar, att region C har färre industrier och regionerna D och E fler industrier.

Skillnaderna mellan dessa regioner vad beträffar elevmaterialet kan i huvudsak härledas från två stora näringsgeografiska komplex: jordbrukets betingelser och industrialiseringsgraden i de berörda regionerna. Regioner med hög industrialisering har låg anslutning av elever, vilka dessutom i stor utsträckning kommer från icke-jordbrukarhem. Elever från jordbrukarhem har i regel skolmotiv E. Tack vare de möjligheter en välindustrialiserad bygd bjuder ungdomen, både vad beträffar arbete och utbildningsmöjligheter, minskas lantmannaskolans betydelse som genomgångsled. Jordbrukets betingelser är här betydligt bättre än i huvudregion I, jordbruksarealen per gård större och ungdomens önskan att på allvar återgå till jordbrukaryrket högre.

Såsom förut påpekats, är de tre regioner, som tillsammans bildar huvudregionen II, sinsemellan mycket olika, och benämningen huvudregion för detta konglomerat saknar egentlig täckning. Här har vi den industrifattiga regionen C, där eleverna i huvudsak kommer från lantbrukarhem, och de två regioner, som är relativt väl industrialiserade, och där eleverna av naturliga skäl i större utsträckning än eljest kommer från andra hem. Det relativa antalet småbrukare är på grund av den ringa industrialiseringen större i region C än i de båda systerregionerna, trots att småbruken inom regionen inte är flera än t.ex. inom region D.

Förvånansvärt är det, att eleverna inom region D är så omogna. Ungefär 80 % av eleverna är yngre än 18.8 år, därav 34 % yngre än 16.8 år, och 83 % av eleverna har ingen annan skolunderbyggnad än folkskolan. Här har region D de högsta siffrorna för hela landet. Det är förmodligen den låga åldern, som gjort att eleverna inte har någon annan skolunderbyggnad än folkskolan, och att förekomsten av odeciderade skolmotiv är så hög i denna region. Vad den låga elevåldern i sin tur beror på kan ej här klarläggas.

Region E är egentligen en övergångsregion till de södra regionerna. Den tillhör den norra landsdelen endast i fråga om yrkesmiljön. I övriga elevkaraktäristika utom skolmotiven är likheten med de sydsvenska skogsområdena slående. Motivstrukturen är nämligen unik. 40 % av eleverna har skolmotiv S och 32 % skolmotiv E. Ungdomarna från denna region söker sig till lantmannaskolorna i mycket stor utsträckning för att meritera sig för vidare skogliga studier — därav den höga frekvensen av skolmotiv S. De elever, som inte syftar till vidare studier, önskar i regel omedelbart återgå till jordbruket för att så småningom bli egna företagare. De ungdomar, som inte reflekterar på skogs- eller lantbrukarbanorna, har inte någon större anledning att genomgå lantmannaskolan som ett mellanled, då de flesta industrierna i Svealand och södra Norrland ligger inom räckhåll. Där har ungdomarna goda möjligheter att få arbete och utbildning.

Vad beträffar prognosen för dessa tre regioner gäller resonemanget från förra avsnittet. Vissa olikheter föreligger dock mellan huvudregionerna I och II. De viktigaste skillnaderna är kanske, att möjligheterna att bilda större jordbruk här är betydligt mera gynnsamma på grund av åkerjordens arrondering, och att den omedelbara närheten till indu-

strierna gör, att åtstramningen på arbetsmarknaden under de närmaste tio åren inte i lika stor utsträckning drabbar dessa områden (med undantag av region C). Situationsförändringen för rekryteringen blir inte lika tvär, utan elevstrukturförvandlingen sker mera kontinuerligt. Antalet elever från större hemman ökar. De yngsta åldersgrupperna minskar i regionerna C och D. Denna åderlåtning betyder åtskilligt för skolorna i region D. Elever med realexamen blir flera och skolmotiv E vanligare. Elevstrukturerna blir mer enhetliga över hela norra Sverige och regionala skillnader, beroende av olikheter i ovannämnda elevkaraktäristika, blir betydelselösa. När denna utjämningsprocess kan tänkas vara avslutad, kan här ej förutsägas.

Endast i ett avseende kommer det att föreligga skillnader. I motsats till huvudregion II, kommer det i region I att finnas flera stödjordbrukare, då det hårda klimatet och de stora avstånden åtminstone åtskilliga år framåt motverkar bildandet av skogsarbetarsamhällen med inslag av vägarbetare e.d., där arbetarna har tillgång till ständig sysselsättning. Några få spridda småbruk blir säkerligen kvar för att tjäna som mjölkproducenter och samtidigt ge sina innehavare sysselsättning inomhus eller runt gårdsplanen, när vädret är som hårdast. Utöver dessa småbruk kvarstår säkerligen en hel del småbruk som något slags pensionärshemman till förutvarande lantbrukare eller skogsarbetare (Gulbrandsen, 1957, s. 149). Sådana småbruk är dock inget speciellt för region I, utan de återfinns över hela landet, om än i mindre antal. Dessutom finns det naturligtvis människor, som önskar vara småjordbrukare därför att detta, den låga levnadsstandarden till trots, för dem är den idealiska tillvaron. Det kan också tänkas, att en del människor med sämre förutsättningar att klara av de alltmer komplicerade arbeten, som automationen i industrierna sannolikt kommer att medföra, i framtiden får svårt att finna någon för dem lämplig sysselsättning. Det är inte alldeles omöjligt, att sådana människor föredrar det tunga släpet på ett småbruk jämfört med den för dem osäkra tillvaron i tätorterna. Hur som helst kommer det alltid att finnas en del småbruk, oberoende av hur långt strukturomvandlingen går i övrigt. Det är likaså sannolikt, att det relativa antalet sådana småbruk blir störst i region I och betydande i region II. Att det behövs en viss, för dessa människor anpassad skolning är mycket troligt. Att av dessa småbrukare vänta, att de skall genomgå lantmannaskolans grundkurser, sådana som dessa för närvarande

är organiserade, är inte realistiskt. De kunskaper och färdigheter, som behövs för att på ett tillräckligt rationellt sätt sköta mindre jordbruk i övre Norrland eller nedre Norrlands inland, bör kunna erhållas på något annat och mindre betungande sätt, helst som vi har att vänta extensivare brukningsmetoder med kreaturslös drift vid övergång till stödjordbruk.

III. *Syd- och mellansvenska skogsbygder*

Huvudregion III omfattar många sinsemellan rätt disparata områden, då den sträcker sig från Strömstad till Västervik och från Stavsnäs till Hässleholm. Kännetecknande för denna region är skogens betydelse inom gårdsdriften. Hit hör även Vänerslätten, även om detta område knappast kan definieras som ett skogsområde. Eleverna här har dock så många drag gemensamma med eleverna från de egentliga skogsbygderna, att jag ansett det lämpligt att föra detta slättområde till huvudregion III.[3]

Jordbruket i detta vidsträckta område är av naturliga skäl skiftande. Hit hör (enl. Höijers indelning) följande produktionsområden:

Region G: Sydsvenska höglandet
Östsvenska dalbygden
Västsvenska dalbygden

Region F: Vänerslätten
Södra Bergslagen

Det största av dessa områden är det sydsvenska höglandet, som omfattar nästan hela Småland med stora områden av angränsande landskap. Stora delar av detta vidsträckta område ligger över den marina gränsen, varför sedimentjordar är relativt sällsynta. Berggrunden består av det hårda urberget, och moränen är den förhärskande jordmånen. Klimatet är tämligen hårt med sen vår och på sina håll tidig höstfrost. På grund av de villkor, under vilka jordbruket här måste arbeta, spelar foderväxter och animaliska produkter en relativt stor roll, trots områdets sydliga läge.

[3] Följande arbeten har använts som källor vid beskrivning av detta avsnitt: Höijer, 1921; Strömblad, F., 1953; Sjögren, 1938; Winberg, 1956.

På båda sidor av sydsvenska höglandets norra del sträcker sig dalbygder, som skiljer sig från höglandet. De ligger under den marina gränsen, men på grund av den starkt söndersplittrade terrängen är de sedimentära jordarterna sparsamt förekommande. Då dessa områden ligger utefter kusterna och ganska lågt, är klimatet avsevärt mycket mildare än inom höglandet. I detta fall har den västsvenska dalbygden betydligt mildare klimat, men terrängen är samtidigt så splittrad, att animalieproduktionen och den med den följande odlingen av vall och havre är väsentligt större än inom den övriga delen av huvudregionen. Jordmånen och arronderingen är förmånligare inom den östra dalbygden, men här gör vår- och försommartorkan, att växtodlingen inte får den inriktning, som den har i de egentliga slättbygderna.

Norr om sydsvenska höglandet och ostnordost om västsvenska dalbygden ligger Vänerslätten, till vilken även små områden från Värmlands mellersta och östra delar har förts. På den egentliga Vänerslätten är de sedimentära jordarterna förhärskande. Den bästa jorden finns på slättens östra del, västra och norra delen består i stor utsträckning av sandhaltiga jordar eller av sandjordar med låg kalkhalt och sämre bördighet. Under 1870- och 1880-talen var Vänerslätten centrum för havreexporten, och även om denna export nu upphört, odlas alltjämt mycket havre där. Även vallodlingen är vanligare än på de övriga slättbygderna i Sverige, beroende på den rikliga nederbörden. På så sätt har detta område lika hög I_v[4] som andra områden inom huvudregionen. Även om jordbruken på sina håll inom detta område står på mycket hög produktionsnivå, torde det härvidlag genomsnittligt ligga under övriga slättområden i Sverige. Denna subregion kommer således att inta en mellanställning mellan skogsbygden och slättbygden.

Till sist har vi till region F fört södra Bergslagen. Terrängen är mycket kuperad och de sedimentära jordarterna sparsamt förekommande. Den förhärskande jordarten är en ganska svårarbetad och näringsfattig morän. Skogsarealen är så betydande, att området med fog kan kallas skogsbygd.

Sammanfattningsvis kan man säga, att även om huvudregion III i fråga om förutsättningarna för jordbruksproduktionen är sammansatt av sinsemellan tämligen disparata delar, kan jordbrukets betingelser här

[4] $I_v = \text{havrevallindex} = \frac{\text{havreareal} + \text{vallareal}}{\text{total åkerareal}} \cdot 100$

i det stora hela anses ligga mellan norrlandsregionernas och slättbygdernas. Denna mellanställning har huvudregionen även vad beträffar de flesta elevkaraktäristika, gårdstorleksstruktur och växtbiologiska förutsättningar. Endast i två avseenden liknar denna region systerregionerna inom södra landsdelen, nämligen yrkesmiljön och skolmotivstrukturen, även om lantbrukarbarnens andel och förekomsten av skolmotiv E något högre än vad som är genomsnittet för södra landsdelen. Elever med skolmotiv S är få och antalet odeciderade överstiger genomsnittet för hela landet.

Det förvånar att elever från icke-lantbrukarhem är så sparsamt representerade. Region E t.ex. liknar i många avseenden denna region, även om industrialiseringsgraden i region E är något högre. Icke-lantbrukarbarn i region E är däremot relativt många fler. Förklaringen kan delvis ligga däri, att icke-lantbrukarbarn i trakter, där jordbruket icke står på så hög nivå, sällan söker till lantmannaskolorna med motiv att bli egna lantbrukare eller söka tjänst inom jordbruket. Det är andra bevekelsegrunder, främst skogsbruket, som här är av betydelse. När denna undersökning gjordes, var skogslinjerna i huvudregion III inte lika väl utbyggda som i region E (lantmannaskolornas årsberättelser 1953/54 och 1954/55). En bidragande orsak till att "skogsmotiv" är så sparsamt förekommande, är de sämre anställningsutsikterna inom skogsbruket i södra Sverige jämfört med norra.[5]

Region H

Denna region, som inom sina gränser har de flesta eleverna, omfattar slätt- och mellanbygder från Gästriklands sydgräns till Halland och Skåne, Vänerslätten dock undantagen. Den omfattar en stor del av

[5] Skogsmarkens fördelning efter ägarkategorier är följande:

	Enskilda ägare		Staten, bolag och föreningar	
	1000 ha	%	1000 ha	%
Södra och mell. Sveriges slättbygder	1794	74.9	602	25.1
skogs- och dalbygder	3782	68.9	1706	31.1
Norra Sverige	5694	39.6	8690	60.4

Källa: SÅ, 1952, s. 92.

de höijerska produktionsområdena.[6] Hit hör

Skåne—Hallands slättbygder
Sydsvenska mellanbygden
Öland och Gotland
Östgötaslätten
Mälar- och Hjälmarbygderna

Dessa områden är sinsemellan tämligen lika både vad beträffar jordbruksproduktionen och eleverna. Gemensamt för områdena är, att de i stora delar varit täckta av det senglaciala havet. Sedimentära jordarter är därför förhärskande. Reliefen är här enhetlig med slätter omväxlande med kuperad terräng, även om slätterna är den vanligaste terrängformen. Jorden är i regel god, ofta bördig. På sina håll är sandhalten besvärande, och på öarna träder kalkstenen i dagen. De enda skillnader som föreligger, utgörs av klimatet och berggrunden.

Halland- och Skåneslätterna är mest gynnade härvidlag. Berggrunden utgörs av kalkhaltig silur, och klimatet är milt och nederbördsrikt. Jordbruket är följaktligen intensivt drivet med hög procent sådana kulturväxter som sockerbetor, oljeväxter och vete. Vall- och havrearealerna är små.

De sydsvenska mellanbygderna, som också tillhör region H, har inte fullt så goda betingelser för jordbruk. Klimatet är torrare, särskilt under försomrarna. Jordmånen är med sin större sandhalt ävenledes mindre bördig.

Till denna region har förts även öarna Öland och Gotland. Berggrunden är här kambrosilur och jordmånen därför starkt kalkhaltig. Där matjorden har någorlunda djup är den mycket bördig. Kännetecknande för dessa öar är dock, att betydande områden har ett minimalt täcke av matjord (t.ex. alvaret).

Östgötaslätten tillhör de bördigaste områdena i vårt land, vilket även kommer till synes i gårdarnas storlek. Inte mindre än 30 % av brukningsenheterna över 2 ha tillhör kategorin storjordbruk. Växtodlingen här liknar Hallandslättens, den är dock inte lika differentierad. Klimatet är betydligt torrare, vilket förklarar brödsädsodlingens stora omfattning inom detta område.

[6] Vid beskrivning av detta avsnitt har utöver Westermarck och Hjelm, Höijer och Enequist följande arbeten utnyttjats: Kristoffersson, 1937; Sjögren, 1938; Nelson, 1945; Winberg, 1956.

Norr om Östgötaslätten har vi Mälar- och Hjälmarbygderna. Jorden på slätterna här är lika bördig som jorden på de andra slättbygderna, även om den på sina håll är svårbrukad. På grund av det nordliga läget är klimatet dock åtskilliga grader ogynnsammare för jordbruk än på de andra slättbygderna. Detta gör, att jordbruket inte kan bedrivas lika intensivt, och att vall- och havrearealerna är betydligt mera omfattande.

Förutbildningsnivån hos elever i denna region är hög, åldersnivån likaså. Andelen lantbrukarbarn varierar mellan 78 och 89 %. Den senare siffran gäller öarna, vilka är typiska jordbruksområden med svagt utvecklad industri. Lantbrukarbarnen kommer i regel från bärkraftiga jordbruk. Hela 40 % kommer från storjordbruk, 46 % från familjejordbruk och resten eller 14 % från mindre jordbruk. Dessa data återspeglar sig även i skolmotiven. Skolmotiv E är vanligt, och nästan hälften av eleverna kommer till lantmannaskolan med detta motiv. Skolmotiv E har som sig bör den högsta frekvensen.

Storstadsregionen (region I)

Utmärkande för denna region är, att eleverna kommer från andra hem än jordbrukarhem. Endast 15 % av eleverna har uppgett sig härstamma från lantbruk. Över hälften av eleverna tillhör gruppen tjänstemän och fria yrken. Detta sätter sin prägel på elevmaterialet. Eleverna kommer inte till skolorna för att bli lantbrukare. Det är endast 19 % som har skolmotiv E. De flesta söker sig hit för att sedan fortsätta på andra studievägar. Minst varannan elev från denna region har skolmotivet S. Även andra elevegenskaper får sin prägel därav. Fler än hälften av eleverna faller inom åldersgrupperna 17—21 år, alltså ur studiesynpunkt den lämpligaste åldern. Förutbildningsnivån är ovanligt hög. Endast en tredjedel av eleverna saknar annan skolning än folkskola. 25 % har tagit realexamen och 15 % studentexamen.

Den strukturomvandling inom jordbruket, som är i full gång även i södra Sverige, påverkar med största sannolikhet ganska litet lantmannaskolans elevstruktur. Detta gäller även arbetsmarknadssituationen, förutsatt naturligtvis, att inga tvära och negativa omkastningar i sysselsättningen inträffar. Antalet småbrukarbarn i de södra regionerna är tämligen obetydligt, med ett enda undantag, region G. Inom slätt-

regionerna utgör de sjundedelen, i region G ungefär hälften. Elever från icke-lantbrukarhem är sällsynta. Vissa skolor i närheten av Stockholm och Malmö utgör de enda undantagen.

De förändringar, som kan tänkas inträffa på lång eller kort sikt, kan inte förutsägas utifrån de kunskaper, vi för närvarande har. De är i huvudsak beroende av lantmannaskolans egen administrativa och organisatoriska utveckling. Det är möjligt, att åldersvariationen blir något mindre, särskilt inom region G, och att antalet småbrukarungdomar minskas allteftersom underlaget minskar. Detta senare gäller i stor utsträckning endast region G. Det är likaså mycket sannolikt, att rekryteringssiffrorna i region G dalar något, om inga förändringar i lantmannaskoleorganisationen görs, men hur stor denna minskning kommer att bli, kan knappast förutsägas.

De elever, som för närvarande besöker lantmannaskolorna i denna del av landet, är i regel ganska medvetna om sina framtidsplaner. Även de som inte ämnar bli egna lantbrukare genomgår lantmannaskolan i bestämt syfte, oberoende av om de kommer från större eller mindre jordbruk eller från andra yrkesmiljöer.

Det kommer dessutom alltid att finnas ungdomar i tätorterna, som vill bli jordbrukare, även om det för dem måhända utgör ett ekonomiskt sämre alternativ. Likaså finns det småbrukarsöner, som vill överta småbruket där hemma eller genom arrende eller köp skaffa sig ett större jordbruk. Att sådana elever blir färre även i södra Sverige under för andra näringar gynnsamma konjunkturer verkar sannolikt, men hur stor denna minskning blir, kan ingen prognos ge besked om.

Det blir som sagt lantmannaskolans egen utveckling, som kommer att påverka förändringarna i elevstrukturerna. Hur denna utveckling gestaltar sig i framtiden, kan ingen för närvarande förutsäga. Olika försök med nya kurser pågår, och försöken intensifieras sannolikt ytterligare. Intresset för pedagogiska frågor inom lärarkåren har aldrig tidigare varit så starkt, och förvissningen om förestående reformer blir alltmer påtaglig. Den mycket livaktiga debatten vittnar om detta.

16

ETT ALTERNATIV

Utifrån de data och tendenser, som har skalats fram i detta arbete, kan vissa riktlinjer för nya kursformer framföras. Jag önskar samtidigt framhålla, att de förslag och synpunkter som presenteras i detta kapitel i huvudsak baseras på en bedömning sådan den framvuxit ur studier av lantmannaskolan och den inventering som framlägges i detta arbete. Vår kännedom om lantmannaskolans pedagogiska situation är för närvarande så fragmentarisk, att någon säker hypotes om lämpliga kursformer ej kan framställas.

Den analys av kursorganisationen och dess mål, som här följer, faller utanför ramen av de egentliga undersökningarna, vilkas huvudsakliga syfte är en beskrivning av lantmannaskolan och lantmannaskolans situation. Jag har ändå bifogat en sådan analys i förhoppning, att den skall berika debatten om lantmannaskolan och hjälpa framåtsyftande krafter vid realiseringen av sina idéer och handlingsprogram. Såvitt jag kan förstå finns det endast två vägar, på vilka hypoteser om en god kursform och lämplig kursorganisation kan verifieras, nämligen vetenskapligt genomförda försök på skolorna och kursorganisationens verkliga slagkraft. Min förhoppning är därför att vetenskapliga försök snarast kommer till stånd.

Lantmannaskolans mål

Studierna på lantmannaskolan är i regel för eleverna ett medel till att uppnå något, lära sig något eller bådadera. Eftersom lantmannaskolan inte är någon examensskola, kommer endast ett mindre antal elever att åberopa avgångsbetyget som merit till en anställning eller för fortsatta studier. Skolledningen bör därför i högre grad än eljest ta

hänsyn till elevernas rimliga önskemål och anpassa studiegången så, att dessa önskemål, realistiskt projicerade till resp. elevs framtida placering inom samhället, i största möjliga utsträckning beaktas.

Lantmannaskolans mål blir följaktligen att i möjligaste mån lämna den undervisning och uppfostran, som ytterst gagnar lantmannaskoleeleverna i deras strävan mot mer eller mindre bestämda mål. Samtidigt bör dock de krav beaktas, som samhället kan ställa på en sådan undervisning och uppfostran. Då eleverna sällan själva kan avgöra genom vilken undervisning deras målsträvan bäst gagnas, åligger det skolledningarna, lokalt som centralt, att skaffa sig kännedom härom. Först därefter och med utgångspunkt från denna kännedom kan de effektivaste riktlinjerna utarbetas. Samhället slutligen åligger det att inom de ekonomiska möjligheternas ram bistå skolledningarna i deras strävan att nå detta mål.

Ur didaktisk synpunkt vore idealet måhända, att på varje gård lantbrukaren-läraren blott hade en eller några få lärjungar — sina söner — att undervisa. Så har det också varit och är fortfarande i de allra flesta fall. Ty antalet yrkesskoleutbildade lantbrukare i vårt land överstiger knappast tio procent, och med nuvarande elevfrekvens och avflyttning från jordbruket, kommer det inte att överstiga tjugofem.

Jordbrukarnas ställning som självständiga företagare är, som redan antytts, ej densamma i dag som den var på 1800-talet. De krav, som då ställdes på honom, var i regel inte större, än att uppväxttidens övning vid hemgården kunde anses tillräcklig. Nutida lantbrukare är däremot beroende av en högre teknisk-ekonomisk standard för sin yrkesutövning. Faderns roll som läromästare måste kompletteras med en mera organiserad skolgång.

När vinterkursen föddes, som en fortsättning på första årskursen i folkhögskolan, var målet för denna skolgång tvåfaldigt. Man ville dels ombesörja elevens allmänna medborgerliga uppfostran och dels ge s.k. "ren yrkesundervisning". Som motvikt till den arbetsbetonade skolgång, som redan praktiserades i dåtidens lantbruksskolor och som hade kommit i vanrykte, var undervisningen på vinterkursen helt teoretisk. Man ansåg, att lantbrukarsöner hade goda möjligheter till arbetsundervisning hemma, varför man inte ville inkräkta på den dyrbara kurstiden med praktik.

Den allmänna medborgerliga bildningen försvann i det närmaste ge-

nom skilsmässan mellan lantmannaskolan och folkhögskolan. Den omfattar nu endast ett tiotal timmar medborgarkunskap. Den teoretiska uppläggningen gäller däremot i princip in i våra dagar.

Diskussionen om grundteorins eller den tillämpade teorins rangplats

Diskussionen av de pedagogiska problemen är för närvarande mycket livlig inom lantmannaskolekretsar. En av huvudfrågorna gäller huruvida de abstrakta naturvetenskapliga eller de konkreta fackliga synpunkterna skall ges företräde. Lärarna fördelar sig på två meningsriktningar. Några anser, att man bör lägga huvudvikten på grundteori och begränsa undervisningen i de tillämpade ämnena. Som motivering anförs, att eleverna, om de har någon insikt i naturlärans grunder, sedan lätt genom självstudier eller kortare kurser kan tillägna sig fackkunskaper. Andra däremot påstår, att man för att ha något nämnvärt utbyte av studierna i naturlära, behöver avsevärt mer tid än vad som nu står till buds inom längre kursens och vinterkursens ram. Därför vill man minska grundteorin till ett minimum och dessutom baka in den i de tillämpade ämnena. I en sak är dock alla parter ense, nämligen i att kurstiden — särskilt vinterkursen — är för kort och ej tillåter genomgång av både grundteori och tillämpad teori. En avvägning mellan dessa ämnesgrupper är därför enligt mångas uppfattning nödvändig. Härvid bör man naturligtvis ta hänsyn dels till elevernas begåvningsnivå, ålder och förkunskaper, dels till deras framtida placering på arbetsmarknaden.

Även om lantmannaskolans elevkår är mycket heterogen i samtliga ovannämnda hänseenden, kan man dock skönja vissa gemensamma drag.

1. Lantmannaskolornas elever är i regel förhållandevis mogna människor.

2. Eleverna önskar i stor utsträckning återgå till praktiska sysselsättningar och är främst intresserade av konkreta, praktiska frågor.

3. En stor del av eleverna har ingen annan förutbildning än folkskola. Det har gått flera år sedan de sist satt i skolbänken, varför deras kunskaper och färdigheter i många avseenden är mycket fragmentariska. På grund därav, men även på grund av att lantmannaskolorna rekryteras från begåvningsgenomsnittet, har en del av eleverna svårt

att förstå mera komplicerat verbalt material och matematiska symboler och diagram.

För att sådana elever skall kunna tillämpa grundteorin i praktiska sammanhang vid sin framtida yrkesutövning och bygga på den vid vidare studier, bör de något så när kunna förstå den komplicerade verkligheten bakom teoriernas abstrakta symbolspråk och lära sig behärska metoderna. Jag tvivlar på att de mäktar detta. Jag anser därför att lantmannaskolan skall förbereda ungdomarna för direkta arbetsinsatser som egna företagare eller anställda. Härvid har eleverna i första hand nytta av de stora tillämpade ämnena husdjurslära, växtodlingslära, maskinlära, bokföring och lantbruksekonomi.[1]

[1] Det frågeformulär som användes för att undersöka före detta elevers framtidsplaner, innehåller även en fråga om deras åsikt om de olika läsämnenas berättigande på lantmannaskolans vinterkurs. Frågan anges i nedanstående figur. Från framtidsplansampel uttogs 649 elever med hemvist i södra Sverige och härstammande från lantbrukarhem, varav 596 med enbart folkskola, 202 med folkhögskola och 51 med realexamen.

Generellt gäller att dessa elever är ytterst osäkra och därför försiktiga i sina omdömen, vilket framgår av det stora antalet svar "lagom" och den relativt obetydliga spridningen som förekommer, och/eller att ämnesfördelningen vid lantmannaskolan är väl anpassad för denna kategori av elever.

Några större skillnader mellan elever med olika förutbildning har inte funnits, varför nedanstående figur visar resultatet av de sammanlagda beräkningarna.

13. Ange med ett kryss (x) på nedanstående linjer Edra önskemål rörande vilka av vinterkursens ämnen Ni tycker bör minskas resp. ökas i omfattning. *Obs.* alla ämnen kan ej minskas resp. ökas på samma gång.

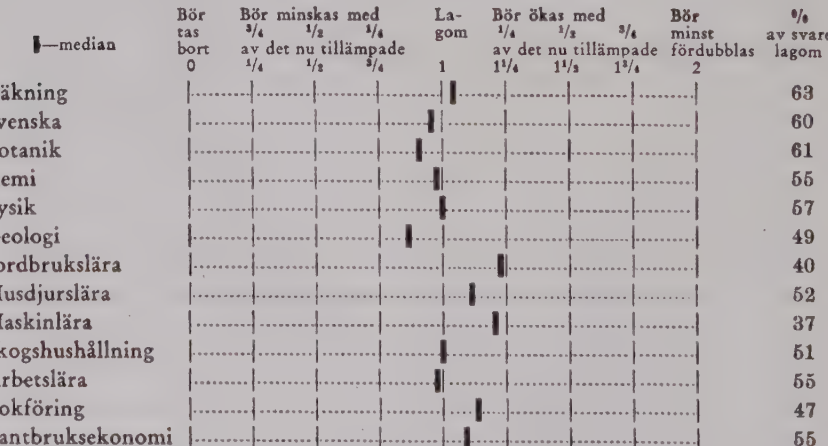

Motsvarar nuvarande kurser målsättningen?

Lantmannaskolans nuvarande lärogång är i stor utsträckning teoretisk och abstrakt. Enligt lantmannaskolestadgan skall vid vinterkurs och längre kurs meddelas teoretisk undervisning — såvitt möjligt förenad med praktiska övningar och demonstrationer. Frågan är dock, vilken lärogång — den teoretiskt abstrakta eller den praktiskt konkreta — som passar för lantmannaskoleelever. Här är det åter elevernas förutbildning, ålder, begåvning och intressen, som fäller avgörandet. Abstrakt teoretisk undervisning förkortar väsentligt "trial and error"-processen, varför man knappast kan avvara den i skolan. Man spar tid genom att i korta logiska satser eller lagar sammanfatta vetenskapens senaste landvinningar och generationers erfarenheter. Men å andra sidan minskar man antalet anknytningspunkter till erfarenheten genom att minska variabiliteten i läroprocessen. Följden blir, att de mindre begåvade och mindre kunniga eleverna har svårt att få sammanhangen klarlagda.

Övningar och arbete under en erfaren instruktörs ledning och bearbetning av ett material, som eleven är väl hemmastadd i, konkretiserar undervisningen och ger den variabilitet i studierna, som underlättar utbyggandet av en för eleven meningsfull helhet.

Även om en till elevernas förutsättningar väl anpassad syntes mellan teori och praktik vore idealet, kan en sådan ej genomföras vid lantmannaskolans teoretiska kurser. Därtill behövs väl tillrättalagt undervisningsmaterial och en betydande instruktörskader. Instruktörerna är alltför fåtaliga vid lantmannaskolorna, och gott, verklighetstroget undervisningsmaterial är svårt att åstadkomma.

Man har ansett, att skoljordbruket i väsentlig grad kan utgöra ett sådant undervisningsmaterial. Med skoljordbruket som grund har två kurser konstruerats, den praktisk-teoretiska fortsättningskursen och helårskursen. Även om man kan vänta, att samspelet mellan praktik och teori kommer att bilda den axel, omkring vilken den framtida jordbruksutbildningen skall kretsa, verkar det som om detta samspel i dessa två kurser ej har funnit sin rätta utformning. Dessa två kurstyper är svåra att rekrytera, och detta trots att de enligt kursvalsstatistiken skulle besökas till 17 % när det gäller fortsättningskursen och 13 % när det gäller helårskursen av före detta elever från lantbrukar-

hem, i fall dessa på nytt skulle börja med sin yrkesutbildning. Det har tvärtom visat sig att helårskursen besökes i stor utsträckning av ungdomar från icke lantbrukarmiljöer, av unga elever och av elever med andra skolmotiv och framtidsplaner än att bli lantbrukare. För fortsättningskursen saknas statistiska data.

Trots goda möjligheter till en fördelaktig undervisningsorganisation, har dessa kurser således ej kunnat i någon större utsträckning dra till sig elever med framtidsplaner: eget lantbruk. Lantbrukarsöner anser inte att praktikundervisningen vid dessa kurser ger så mycket, att det för dem är fördelaktigt att avstå från sommarens arbetsmöjligheter på hemgården. Den praktikundervisning, som ges vid dessa kurser, har således ej blivit vad upphovsmannen avsett. Symtomatiskt är arbetsundervisningens öde vid Hamra lantmannaskola. Det ursprungliga syftet med en effektiv arbetsundervisning har även här modifierats till det inte sällan slentrianmässiga arbetet under rättarens ledning. En effektiv arbetsundervisning kräver en större åkerareal än den skoljordbruken förfogar över och flera i arbetsteknik utbildade instruktörer. Ingendera av dessa förstärkningar kan av ekonomiska skäl genomföras.

Utifrån ovannämnda omständigheter och den utveckling som beskrives i del I och del III ter det sig naturligt, att kärnan i lantmannaskolans undervisning har blivit yrkesteori baserad på naturvetenskap. Denna yrkesteori är en nödvändig beståndsdel i en lantbrukares yrkesfostran. Det finns även andra ting som är lika nödvändiga. En lantbrukare är f.n. först och främst en ekonomisk företagare och teknisk arbetsledare och dessutom medlem i ett politiskt, fackligt, ekonomiskt och allmänkulturellt kollektiv. Det finns säkert skolor, där den ekonomiska och arbetstekniska undervisningen är väl organiserad, även om dessa sannolikt är få, medan det däremot knappast finns någon skola, där undervisning ges i s.k. allmänbildande ämnen.[2] En medborgerlig skolning kan visserligen ske vid folkhögskola, men pedagogiska skäl talar för yrkesutbildning vid en och samma skola. Data visar dessutom att elever med både folkhögskola och lantmannaskola är fåtaliga (17 %).

De slutsatser man kan dra av de undersökningar som redovisas i detta arbete är, att det vore önskvärt att vissa allmänbildande ämnen infördes på lantmannaskolans läroschema som fasta undervisningsäm-

[2] Hammenhög möjligen undantagen.

nen och att det gjordes möjligt för lantmannaskolorna att under schemabunden tid ordna studiecirklar i icke fasta ämnen, vilka av skolledningen kan anses värdefulla. Likaså vore det värdefullt att öka de ekonomiska och arbetstekniska ämnenas timantal.

För att anpassa undervisningen efter elevmaterialet och efter utvecklingen inom jordbruket, bör lantmannaskolan i större utsträckning än hittills införa teoretisk-praktisk lärogång, d.v.s. undervisningen bör konkretiseras. Den praktiska delen av undervisningen bör helst bestå av övningar under sakkunnig ledning och ej av arbete på skoljordbruket. Om detta av ekonomiska skäl inte är genomförbart, bör andra utvägar prövas, så att eleverna bereds tillfälle att mot ersättning arbeta i en god arbetsmiljö.[3] Arbetet på hemgården kan även utnyttjas för detta ändamål. Även eleverna önskar praktisk-teoretisk lärogång, vilket kan utläsas av kursvalen. I fall inga hindrande omständigheter förelåge, och om lämplig undervisning funnes, skulle ungefär två tredjedelar av före detta elever, om de på nytt började med sin yrkesutbildning, välja kurser med praktikanknytning.

Det vore likaså önskvärt, att grundkurserna bleve minst ettåriga. Över 80 procent av förutvarande elever har uttalat sig för en längre skolgång. Trängseln på schemat och införandet av vissa allmänbildande ämnen, såsom talarteknik, föreningsteknik och praktisk människokunskap visar på samma behov. Viktigaste skälet för en längre studietid är dock önskvärdheten av en aktivering av studierna kring konkreta spörsmål.

En differentiering efter elevernas förkunskaper är likaledes önskvärd,[4] likaså en motsvarande differentiering inom kurserna, så att ele-

[3] I Tarvaala lantmannaskola i Finland praktiseras med framgång en metod som bör prövas även hos oss. Där får eleverna under första läsåret (kursen är tvåårig) praktisera på en av skolan godkänd gård, där driftsledaren i regel har en viss lantbruksutbildning. Schemat för de praktiska arbetena är delvis fastställt av skolan, eleverna erhåller lön och dessutom viss teoretisk utbildning i lantbruksekonomi, arbetslära och maskinlära. (Tarvaala maamieskoulu (prospekt) och muntliga uppgifter från rektorn därstädes, K. Loune.)

[4] 984 f.d. elever från regionerna G, H och I (framtidsplansampel) utfrågades, för att utröna huruvida undervisningen vid den kurs de följde var anpassad till deras förkunskaper. Frågan löd:

Anser Ni, att Edra förkunskaper för en genomgång av en lantmannaskolekurs var: mer än tillräckliga, tillräckliga, någotsånär tillräckliga, knappt tillräckliga, inte alls tillräckliga.

Följande resultat erhölls (i procent):

ver med olika studieintressen och studiemotiv lättare kan erhålla den undervisning de önskar.

Kursdifferentiering inom de enskilda lantmannaskolorna är sällan genomförbar, då lantmannaskolornas ringa elevnumerär inte tillåter en sådan. Ej heller vid de ytterst få lantmannaskolor, där dubbla vinterkurser förekommer, har kursdifferentiering genomförts, främst på grund av svårigheterna att välja lämpliga parametrar för en sådan differentiering. Däremot finns vid många skolor nivådifferentiering i vissa ämnen, mest i räkning.

Differentiering i bemärkelse av linjespecialisering har införts vid några fortsättningskurser och längre kurser.[5] Huruvida specialisering kan

Alternativ understryken	Elevernas förutbildningsnivå					
	Folk-skola	Folkhög-skola	Par år i realskola	Real-examen	Student-examen	Totalt
Mer än tillräckliga	.	4	—	16	54	4
Tillräckliga	16	50	62	68	36	33
Någotsånär tillräckliga	42	35	32	11	5	36
Knappt tillräckliga	38	11	3	4	5	25
Inte alls tillräckliga	4	.	3	1	—	2
Antal svar	554	280	40	93	17	984

Naturligtvis föreligger här ett samspel mellan försökspersonens aspirationsnivå och graden av undervisningens anpassbarhet. Ju större aspirationer man har att förstå och tillgodogöra sig lärostoffet, desto mer är man benägen att bedöma sin situation negativt. Att så måste vara fallet, visas av att endast ett svagt samband mellan begåvning och känslan av behovet av förkunskaper föreligger inom folkskoleskiktet ($C_{\text{korrigerad för gruppering}}=0.19$). Sambandet mellan förutbildning och behovet av förkunskaper är emellertid betydande ($C_{korr.}=0.67$). Det är sannolikt, att behovsnivån har positivt samband med begåvningen och förutbildningen. Följaktligen bör det verkliga behovet av förkunskaper vara större än vad som angetts i de lägre förutbildningsnivåerna, d.v.s. på folkskolenivån och realskolenivån samt mindre på realexamensnivån. D.v.s. den vunna korrelationen mellan förutbildning och behovet av förkunskaper torde vara för låg, förutsatt att alla elever skulle bedöma sin situation från lika premisser.

Problemet är både intressant och betydelsefullt. Det har dock inte varit min avsikt att djupare analysera det. Mitt instrument är inte heller tillräckligt finslipat för att tillåta en sådan analys. Utifrån denna inventering kan dock dras den slutsatsen, att undervisningen vid lantmannaskolan i hög grad är anpassad till elever med förutbildning på realskolenivån. Elever med enbart folkskola torde i regel ha vissa svårigheter att följa undervisningen.

[5] Uppdelning av längre kurs på studielinjer har skett vid lantmannaskolorna i

införas i andra kursformer är svårt att bedöma. Förmodligen föreligger stora svårigheter att genomföra ett bra differentieringsprogram inom det nuvarande kurssystemet.

Nya kursalternativ

De kursalternativ jag i det följande kommer att skissera, bygger på följande fyra utgångspunkter:

1. Förlängning av kurstiden.
2. Införande av sociala och andra ämnen i kursplanen.
3. Vidgad konkretisering av lärostoffet.
4. Större hänsynstagande till individuella olikheter hos eleverna.

Basalternativet

De flesta lantmannaskoleelever kommer från lantbrukarhem överstigande 5 ha åker. Av dessa önskar de flesta bli egna lantbrukare endera genom att överta hemgården eller genom att arrendera eller köpa sig en gård. Till denna grupp kan föras även ungdom från lantbrukarhem med avsikt att bli driftsledare på mindre eller medelstora gårdar. Gruppen är endast i ett hänseende, nämligen åldern, homogenare än hela populationen. Elever från de yngsta åldersgrupperna är ytterst få i denna kategori.

Basalternativet är därför avpassat för vuxna elever och differentieringen är så genomförd, att alternativet passar för elever med olika förutbildning, begåvningsnivå och studiemotiv E.

Detta alternativ är i stora drag uppskisserat i kap. 11 i detta arbete (s. 168 ff.), varför här endast lämnas en kort beskrivning jämte nödvändigt fördjupande. Alternativet består av tre sinsemellan väsentligt artskilda kursdelar, vilka sammanfogade bildar en enhetlig kurs. Dessa tre kursdelar är följande:

Jälla (allm. linje, maskinlinje, kontrollassistentlinje), Ingelstorp (husdjurslinje och maskinlinje) och vid Hvilan (växtodlingslinje och husdjurslinje).

Uppdelning av fortsättningskurs har skett vid Hvilan (växtodlingslinje, husdjurslinje), vid Svalöv (växtodlingslinje, ekonomisk linje och husdjurslinje) och vid Nytorp (jordbrukslinje och husdjurslinje). Av speciell karaktär är undervisningen vid fortsättningskursen vid Sätila, där huvudutrymmet upptages av lantbruksekonomi, bokföring och skogshushållning (Årsredogörelser 1955/56).

1. förberedande delen — varar från november till mars,
2. praktikdelen — varar från april till oktober och
3. teoridelen — varar från november nästa år till mars ev. april.

Den förberedande delens uppgift är att återinpassa elever i skolmiljön, lära dem studievanor och att handskas med tryckt material. Naturvetenskapliga, språkliga och aritmetiska elementa uppfriskas och fördjupas, så att eleverna kan tillgodogöra sig den påföljande undervisningen i de tillämpade ämnena. En översikt av lantbrukets yrkesteori ges, och praktikdelen förbereds. Elever med realexamen, folkhögskola eller liknande förutbildning behöver inte hela denna återinhämtning, som för deras del kan väsentligt avkortas.

Förkunskaperna i naturvetenskapliga, språkliga och aritmetiska elementa är i genomsnitt olika hos elever med olika förutbildning. I vilken grad ett uppfriskande av förkunskaperna behövs blir i regel beroende av förutbildningen. Även diagnostiska prov kan med fördel användas för att fastställa behovet. Däremot måste den del som behandlar yrkesteori och förbereder praktikdelen bevistas av samtliga elever. Den första kursdelens organisation bör således utgå från att eleverna är mycket olika. Organisatoriskt bör denna del bestå av tre kursmoment.

Det första, bestående av undervisning i studieteknik, bokkunskap, läskunskap och enklare räkning, språklära och elementa i naturvetenskap, är avsett för elever med enbart folkskola jämte andra elever med annan förutbildning, som uttryckligen önskar delta i denna undervisning. Detta kursmoment beräknas ta ungefär sex till sju veckor i anspråk och genomgås under de första kursmånaderna november och december. Det andra kursmomentet omfattar en fördjupning i aritmetik, språklära och biologi och varar ungefär fyra till fem veckor. Elever med folkhögskola och dylik förutbildning får börja här och dessutom genomgå en mindre kurs i studieteknik. Det tredje kursmomentet, som varar den återstående delen av kursdelen, består av finslipning av de kunskaper som erhållits i aritmetik, språklära och biologi jämte yrkesteori och förberedelser till praktikdelen. Här inträder elever med minst realexamen eller elever som på annat sätt kunnat dokumentera kunskaper i biologi och räkning motsvarande realexamenskrav. Även dessa får genomgå en kurs i studievanor och dessutom genom diagnostiska prov visa, att de kan minst lika mycket som genomsnittseleven hos

de andra elevkategorierna. De som inte gör det, får genom extra arbetsuppgifter inhämta skillnaden.

Praktikdelen omfattar en vegetationsperiod. Därigenom får eleven tillfälle att delta i samtliga huvudarbetsmoment inom jordbruket. Huvudändamålen med så ordnad praktik är främst två:

1. I samarbete med skolan får eleven tillfälle att lägga upp ett iakttagelseprogram över allt som sker på en lantgård. Genom sådana iakttagelser riktas elevens uppmärksamhet på väsentliga detaljer, och inlärningssituationen på höstens kursdel underlättas.

2. Elever får göra anteckningar över dessa iakttagelser, över driftsekonomin, produktionsresultat o.s.v. Dessa anteckningar bildar sedan underlaget till det arbetsmaterial, som eleven kommer att utnyttja på hösten.

Några veckor under sommaren samlas eleverna på skolan för arbetsövningar av olika slag och till studieresor.

På hösten samlas eleverna åter till teoridelen på skolan. Nu användes hela tiden för yrkesteori med undantag av gymnastik, sång och studiecirkelarbete. Lärogången är här i huvudsak individuell. Den är lagd kring det material eleverna har insamlat under sommaren, och jämsidesundervisning praktiseras så ofta som möjligt, d.v.s. den teoretiska delen av ett visst kursavsnitt genomgås i föredragsform, eventuella exempel förevisas med hjälp av material från skoljordbruket, och slutligen får eleverna använda så vunna kunskaper vid bearbetningen av sitt eget arbetsmaterial.[6] Inriktningen av bearbetningsplanen kan anpassas efter elevernas framtidsplaner, skolmotiv och speciella önskemål.

Med yrkesteori avses här biologisk produktionsteori, ekonomisk driftsteori, arbetslära och speciell samhällslära. Lärostoffet i arbetslära torde vara det minst och i samhällslära det mest komplicerade. Därför är det av didaktiska skäl önskvärt, att man i början maximerar arbetstekniken på lektionsschemat, fortsätter med produktionsteori, driftsteori och slutar med samhällsvetenskap.

Barn till mindre småbrukare (med hemareal mindre än 5 ha åker), som ämnar bli egna lantbrukare eller driftsledare på en större gård än släktgården, kan med fördel genomgå kurser uppbyggda enligt basalternativet. Även en del ungdomar från yrkesmiljöer utanför jordbruket

[6] Detta system kan i viss mån härledas till huvudprincipen hos den herbartska skolan om formalsteg.

med liknande framtidsplaner kan utnyttja ett sådant kurssystem. Kurserna kan här differentieras genom praktikdelens olika utformning. Lantbrukarsöner från större jordbruk än fem ha åker och med framtidsplaner att bli lantbrukare, kan lägga praktikdelen på sin egen hemgård eller en annan valfri gård. Stödjordbrukarsöner däremot kan ej lägga sin praktik på den egna hemgården, då arbets- och driftsförhållanden som praktiseras på en sådan gård knappast kan ge någon vägledning för skötsel av ett större jordbruk. För att praktiken skall bli fullgod, och här är denna fråga mycket betydelsefull, då stödjordbrukarsöner endast i undantagsfall kunnat skaffa sig fullgoda arbetsvanor och tillräckliga insikter i driftens uppläggning hemma, måste val av praktikgården ske i samråd med skolan. Den bästa lösningen torde vara systemet Tarvaala (se s. 253). När det gäller icke lantbrukarsöners praktik, så är förhållandena mycket vanskliga. Som bekant finns det få yrken, där den långvariga praktiska lärotiden är så betydelsefull, som inom jordbruket. Att all denna praktik skulle bedrivas av skolan eller under skolans kontroll, är inte praktiskt genomförbart. Här torde det bästa alternativet vara en kursgång liknande den som passar för stödjordbrukarsöner och därutöver krav på en längre dokumenterad jordbrukspraktik.

Kring detta basalternativ, som är direkt tillämpligt för många lantmannaskoleelever och som borde finnas vid de flesta lantmannaskolor, kan sedan andra alternativ — tillämpliga för andra elevkategorier — uppbyggas.

Alternativ V

Somliga lantbrukarsöner, i regel de äldre, kan av ekonomiska, familje- eller andra skäl ej avvara den tid, en skolgång enligt basalternativet kräver. Dessa elever har dessutom så stor direkt erfarenhet av jordbrukaryrket, att de måhända varken önskar eller behöver delta i basalternativets praktikdel. För dessa elever är nuvarande vinterkurs sannolikt det lämpligaste kursalternativet. Härvid bör dock det skiftande elevmaterialet vad beträffar mognadsvariabler jämte vinterkursens ämnessammansättning beaktas.

Mognadsheterogeniteten kan minskas genom, att folkhögskolan eller motsvarande förutbildning ånyo göres obligatoriska för dessa elever.

Ett sådant krav på ökning av elevernas förkunskapsnivå medför, att räkning och svenska språket kan uteslutas från undervisningsplanen och naturläran minskas. Vad beträffar ämnesfördelningen för övrigt, bör linjeindelningen praktiseras med valfrihet för vissa ämneskombinationer. På det sättet kan elever med olika intressen bättre tillgodose sina speciella behov av t.ex. arbetsteknisk, ekonomisk eller social kunskap.

Alternativ S

Den dåliga lönsamheten till trots, kommer det att finnas människor, som i småbruket eller i stödjordbruket ser en för dem idealisk livsform. Ett litet antal av dem ägnar sin huvudsakliga gärning åt ett sådant småbruk, det stora flertalet däremot har sitt huvudarbete utanför. De förra måste, för att nå upp till en någotsånär acceptabel levnadsstandard, driva jordbruket enligt en extremt intensiv driftsform, t.ex. med trädgårdsodlingar, smådjursskötsel, medicinalväxtodling o.s.v. För att framgångsrikt kunna lyckas med detta, bör de äga en god utbildning. Därför bör det finnas speciella kurser inom lämpliga driftsgrenar uppbyggda enligt basalternativ.

För de andra däremot torde det vara oekonomiskt att besöka något längre kursalternativ. De kursformer som finns för närvarande är inte heller direkt anpassade för sådana elever. Genom att de erhåller sin huvudsakliga bärgning från annat håll än från hemgården, måste deras huvudintresse och de flesta av deras ansträngningar vara förknippade med den sysselsättning som ger dem deras bärgning. Hemjordbruket måste under sådana förutsättningar få en relativt extensiv driftsinriktning. En del av arbetena där utföres av grannar eller maskinstationer, och arbets- och kunskapskrävande grödor undvikes. För att kunna sköta ett sådant jordbruk torde det praktiskt taget räcka med råd från grannar och från de rådgivningsinstitutioner, som finns på orten. Det kan dock tänkas, att en del av dessa blivande stödjordbrukare, som oftast saknar förutbildning utöver folkskola, önskar helt allmänt utbilda sig vidare. För dessa människor borde det då vara värdefullt att få tillfälle till en mindre översiktskurs i jordbruk avpassad för stödjordbrukare, eventuellt förenad med viss kortare praktik. En sådan undervisning kan ges i lantmannaskolan eller i folkhögskolan och i det senare fallet i samarbete med lantmannaskolan.

En kurs avsedd för blivande stödjordbrukare, alternativ S, bör helst ha formen av en praktisk-teoretisk sommarkurs. Flera skäl talar för denna utformning. Dessa kurser kommer att få sina flesta elever från huvudregion I, varför arbetsrytmen i skogsbruket i viss mån bör beaktas. Avverkningen, utdrivningen, flottningen och skogsplanteringen sker i huvudsak från december till juni, även om tiderna varierar på olika orter. Även ur didaktisk synpunkt är sommarmånaderna värdefulla med deras möjligheter till jämsidesundervisning.

I dessa kurser bör ungefär hälften av undervisningstiden användas för teori och hälften för praktiska övningar. Teorin borde helst vara ytlig yrkesteori utan några större biologiska djuplodningar och med yrkesräkning, direkt användbar i stödjordbrukarens arbete. Även den korta jordbrukspolitiska och jordbruksekonomiska översikten bör ta sikte på stödjordbrukarens livssituation, liksom den samhällsekonomiska delen av yrkesteorin. Då för dessa jordbrukare arbetseffektiviteten ej är av avgörande betydelse kan de arbetstekniska frågorna få en undanskymd plats. Undervisningen bör för övrigt uppläggas så, att en helhetsbild skapas och stödjordbrukets möjligheter och berättigande belysas. Praktiken och de praktiska övningarna bör därför ske i autentisk miljö på av skolan administrerade eller privatägda småbruk.

Alternativ SK

En betydande del av de lärjungar som kommer från huvudregionerna I och II syftar till skogliga banor. En fjärdedel av lantbrukarsöner och en tredjedel av andra kan anses göra det. Den skolpolitiska utvecklingen vid skogsvårdsskolorna kan eventuellt medföra, att detta klientel i mycket stor utsträckning uteblir från lantmannaskolan. Vissa kunskaper inom jordbruk torde dock för sådana ungdomar vara av värde; skogstjänstemän bör t.ex. kunna handha arrendeärenden, och några lägre tjänstemän och skogsarbetare blir sannolikt stödjordbrukare. Här kan samarbete etableras med skogsvårdsskolorna, så att den specifika jordbruksundervisningen lägges vid lantmannaskolorna eller handhas av lantmannaskolelärare.

Ett annat alternativ är speciella kurser vid lantmannaskolan. Här kallas sådana kurser: kursen enligt alternativ SK.

Någon skoglig utbildning vid lantmannaskolan för dessa elever behöver ej förekomma, då de i regel redan äger en gedigen skogspraktik och kommer att erhålla, eller redan har erhållit, skoglig utbildning vid skogliga skolor. Uppläggningen av den övriga undervisningen bör bero på de egenskaper ungdomarna i denna elevkategori besitter, då elevvariationen här är så betydande, att man i stora drag kan tala om 14 sinsemellan väsentligt olika elevgrupper:

Grupp-beteckn.	Yrkes-miljö[1]	Förut-bildning[2]	Skol-motiv[3]	Framtids-planer[4]	Anmärkningar
Ls1	L	1	s	—	[1] L — lantbrukarbarn
Ls3	L	3	s	—	E — Ej lantbrukarbarn
Ls4	L	4	s	—	[2] 1 — endast folkskola
La1j	L	1	a	j	3 — minst realexamen
La1	L	1	a	—	4 — folkhögskola
La3	L	3	a	—	[3] s — skogskola
La4j	L	4	a	j	a — anställning direkt
La4	L	4	a	—	[4] j — stödjordbrukare
Es1	E	1	s	—	
Es3	E	3	s	—	
Es4	E	4	s	—	
Ea1	E	1	a	—	
Ea3	E	3	a	—	
Ea4	E	4	a	—	

Naturligtvis blir yrkesteorin vid sådana kurser, som dessa ungdomar behöver, av tidsskäl ytlig och orienterande. Samtidigt behöver lärjungarna på lägre utbildningsnivåer en repetition i räkning, i svenska språket och i biologi, något som de har nytta av vid inträdeskonkurrensen till statens skogsskolor.

De som önskar söka sig till den skogliga arbetsmarknaden utan ytterligare studier eller redan arbetar som förmän eller tjänstemän, har väsentligt mindre intresse för studier i de grundläggande ämnena. Elever med högre förutbildning, oberoende av studieplaner, torde sannolikt inte önska någon annan undervisning än översiktlig yrkesteori av biologisk, ekonomisk och social natur.

Stödjordbrukaraspiranter till sist har säkert helt andra fordringar på undervisningens uppläggning än de andra grupperna inom denna

elevkategori. Det är den praktiskt-ekonomiska sidan som här kan anses vara av största intresse. För deras del torde alternativ S, med eller utan vissa speciella kursmoment, vara den bästa lösningen.

I nuvarande kurssystem finns det inga kurser som motsvarar ovannämnda fordringar. Skogslinjerna är i stor utsträckning anpassade för blivande lantbrukare med större skogsinnehav. Paradoxalt nog är andelen sådana elever i dessa kurser blygsam och torde knappast överstiga tio procent.

Enligt min uppfattning kunde alternativ SK uppbyggas kring basalternativets förberedande del. Antalet sådana elever blir efter skogsvårdsskolornas fulla utbyggnad sannolikt ganska litet, varför ett särskilt kurssystem knappast är att rekommendera. Så länge denna uppbyggnad dröjer, och lantmannaskolorna även utbildar anställda för skogsbruket, kunde en kursform motsvarande en modifierad skogslinje inom vinterkurs duga.

De övriga elevkategoriernas kursproblem

Med dessa fyra alternativ, basalternativet och alternativerna V, S och SK, kan en stor del av eleverna få sitt skolningsbehov tillfredsställt. Återstående delen består huvudsakligen av två kategorier, de odeciderade eleverna och sådana elever som genomgår lantmannaskolan för att meritera sig för vidare skolning, i regel till högre utbildningsanstalter. Från denna senare grupp är elever med skolmotiv skogsskola undantagna. Dessutom återstår två mindre grupper, de som söker till lantmannaskolan då någon annan utbildningsväg för dem av ekonomiska eller andra skäl ej är möjlig och de som syftar till arbetsbefäl inom jordbruket. Dessa gruppers utbildningsproblem diskuteras ej här. Den första gruppen försvinner i samma takt som samhällets övriga undervisningsresurser ökar. Den andra gruppen tillhör inte heller lantmannaskolan, utan deras utbildning bör ske i speciella arbetsledarskolor, vilka för närvarande är lantbruksskolor.

De odeciderade eleverna

Ungefär en sjättedel av lantmannaskoleeleverna kan hänföras till de odeciderades grupp. För deras del är någonting annat än yrkesutbild-

ningen det primära. För de yngsta av de odeciderade eleverna är det dessutom föräldrarna som har ombesörjt deras skolgång. Det är således ej eleven själv som av eget initiativ sökt sig dit. När man undersöker de odeciderades framtidsplaner några år sedan de har slutat sin skolgång, så visar det sig, att ungefär 44 procent i norra Sverige och 55 procent i södra Sverige önskar bli egna lantbrukare när det gäller lantbrukarbarn och 28 resp. 44 procent när det gäller andra (KOORT, 1958, s. 394 ff.). En stor del av de odeciderade kommer således att bli egna lantbrukare, de andra söker sig till anställningar av olika slag, och återstoden saknar framtidsplaner. Det är förresten de allra yngsta eleverna i norra Sverige, som saknar bestämda framtidsplaner.

Dessa elevers skolningsfråga är komplicerad. De allra yngsta eleverna, de som är yngre än 16 år, torde enhetsskolan, när den blir fullt genomförd, kunna ta hand om. För övrigt är lantmannaskolan inte den rätta platsen för sådana elever, oberoende av deras skolmotiv och framtidsplaner, åtminstone i fall vi med denna skolform avser en utbildningsanstalt för blivande lantbrukare och i viss utsträckning även för blivande lantbruksbefäl och tjänstemän. Tills enhetsskolan blir genomförd, borde sådana elever hänvisas till jordbruksskolorna.

För äldre lantbrukarsöner med skolmotiv O kan knappast något annat alternativ än basalternativet rekommenderas. De flesta bland dem återvänder ju till jordbruket, och basalternativets kurssystem är så konstruerat, att de odeciderade elever, som under första månaderna får en mera deciderad inställning mot en annan levnadsbana, kan sluta innan den praktiska delen börjar. I sådant fall har de fått undervisning i ämnen såsom räkning, modersmål och en översiktskurs i yrkesteori, vilken är värdefull, oberoende av den yrkesväg eller levnadsbana de kommer att välja.

Samma resonemang gäller även de odeciderade eleverna från andra hem än lantbrukarhem. Här torde det dock vara värdefullt med vissa specificerade krav på jordbrukspraktik i intagningsbestämmelserna.

Elever med skolmotiv S till högre studier

Elever med skolmotiv S bildar ett heterogent skikt, den heterogenaste bland motivkategorierna. Därför är det nödvändigt i diskussionen att indela dessa elever i grupper efter förutbildning och framtidsplaner.

De kurser som anses som obligatorisk merit till vissa högre studier, som t.ex. vid lantbrukshögskolan, inseminörutbildningen, lantmästarutbildningen o.s.v. bör helst organiseras utifrån de krav dessa utbildningsanstalter ställer på studerande. Speciella kurser avsedda som led i utbildningen bör sedan utformas i samråd med vederbörande utbildningsanstalt och bilda ett särskilt led i den högre utbildningen. Utrymmet i detta arbete tillåter mig inte att närmare gå in på detaljgranskning av sådana kurser.

En stor del av elever, med eller utan realexamen, använder lantmannaskolan som mellanled och språngbräda till studier av mera allmän art, d.v.s. de siktar på en studentexamen eller liknande. Lantmannaskolan, såsom den är utformad, kan knappast lämna effektiv hjälp till elever med sådana studiemål. Hur undervisningen bör utformas för att helt tillfredsställa dessa elever, kan ej heller tas upp. Problemet är dessutom mycket komplicerat och svårlöst. Det bästa vore, att till vissa lantmannaskolor anknyta skolor av gymnasietyp, lantbruksgymnasier med samma struktur som handelsgymnasier och tekniska gymnasier. Genom lämplig linjedelning kan till dessa skolor sedan anknytas utbildning av tjänstemän av olika slag, som t.ex. instruktörer, forskningsassistenter, bokhållare, driftsledare, tjänstemän till jordbrukets ekonomiska och fackliga rörelser, konsulenter och instruktörer till ungdomsrörelser, tjänstemän till maskinfirmor o.s.v.

Kurssystemets anpassning efter regionernas särart

Elevstrukturen varierar från region till region och följaktligen bör även kursorganisationen vara olika för de olika regionerna. Hur den skall vara, kan näppeligen fastställas utifrån några hypotetiska överväganden, utan de faktiska förhållanden och utvecklingen bör diktera anpassningen. Det torde dock vara av intresse att ange strukturen, som motsvarar de principer som fastslagits i detta kapitel. Med utgångspunkt från det elevmaterial som besökte lantmannaskolorna under åren 1953/54—1955/56, har jag överslagsvis framräknat kursstrukturer regionsvis. Antalet elever per kurs har fastslagits till 20—30 när det gäller basalternativet eller lantbrukslärоverkets kurssystem och 10—15 elever när det gäller de övriga kursalternativen.

Approximativ grundkursstruktur.

Kurser	Basalt.		Alt. V		Alt. S. + spec. alt.		Alt. Sk. + — skogslinje		Lantbruks-läroverk		Högre[2] spec.kurser	
Region[3]	1[1]	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
A	28	1	—	—	6 } 1		22	2	21 } 1		—	—
B	32	1	1	—	3 }		37	3	6 }		—	—
C	47	2	—	—	—	—	21	2	10 } 1		—	—
D	24	1	1	—	—	—	6	—	10 }		1	—
E	36	2	—	—	—	—	23	2	19	1	1	—
G	193	7	18	1	5	1	33	2	60	2	9	1
H	408 } 17		28	2	—	—	16	1	169	6	24	2
I	15 }		—	—	—	—	3	—	19	1	5	—

[1] Antal elever per år — 1; antal kurser — 2.

[2] Förberedande kurser till lantbrukshögskolan, veterinärhögskolan m. m.

[3] För region F var data i vissa avseenden så bristfälliga, att någon överslagsräkning ej har företagits.

SAMMANFATTANDE ÖVERBLICK

Bakgrunden

Dagens lantmannaskola är en produkt av strävanden, som var aktuella under 1800-talets sista decennier. Visserligen har utvecklingen inom lantmannaskolan ej stått stilla, men förändringarna är förvånansvärt få, och ingen av dem kan betecknas som revolutionerande. Dagens samhälle är väsentligt olikt sekelskiftets; de två världskrigen, den tekniska, ekonomiska, sociala och politiska utvecklingen har på ett avgörande sätt ändrat jordbrukarnas livssyn, värdenormer och handlingssätt. Det svenska jordbruket håller på att industrialiseras. Jordbruksbefolkningen urbaniseras med allt vad detta innebär av slitningar och svårigheter. Den patriarkaliska livssynen och den jordromantiska inställningen till produktionen försvagas och ett mera liberalt tänkesätt och ett ekonomiskt marginaltänkande träder i stället.

Även den pedagogiska situationen av i dag är helt annorlunda och mera facetterad än vid sekelskiftet. Möjligheterna till en högre allmän utbildning och en differentierad yrkesutbildning är väsentligt större.

Lantmannaskolan kan ej leva sitt eget liv isolerat med undervisningsmål som var aktuella vid seklets början. Den bör, för att kunna försvara sin plats inom undervisningsorganisationen, utvecklas tillsammans med samhället och jordbruket. Studiet av lantmannaskolans historia ger dock anledning att förmoda, att denna utveckling ej gått tillräckligt snabbt. Den kallsinnighet som kommer lantmannaskolan till del från jordbrukarbefolkningen pekar också mot en sådan slutsats. Det finns förmodligen bland de tillträdande lantbrukarna mångdubbelt fler som ej har någon skolmässig yrkesutbildning än som har genomgått en lantmannaskola eller lantbruksskola, detta trots att de ekonomiska bidragen till eleverna är avsevärt mycket större nu än förr. Vi får inte heller

glömma den stora expansion, som andra skolformer genomgått under den senaste tiden.

För att framgångsrikt kunna ta upp konkurrensen med andra skolformer måste lantmannaskolan, särskilt när de stora elevkullarnas tid är förbi, ta hänsyn till de ändringar som sker inom jordbruket och i samhället för övrigt.

Lantmannaskolans mål bör sammanfalla med elevernas önskningar realistiskt projicerade på deras framtida yrkesverksamhet

De krav som morgondagens samhälle och jordbruk kan tänkas ställa på ungdomarna vid lantmannaskolorna måste bli rättesnöret för de kurser, som skall bilda lantmannaskolans organisatoriska ram och för det innehåll och arbetssätt som de olika kurserna bör få. Elevmaterialet varierar i flera avseenden både inom och mellan skolorna, vilket kan utläsas ur de sammanfattande tabellerna A—C. Denna variation är ett betydande handicap för undervisningen inom lantmannaskolan. Vid utformandet av nya kurstyper måste denna elevvariation tas med i beräkningen, och genom administrativa åtgärder måste en sådan undervisningssituation skapas, att den i minsta möjliga mån verkar hämmande på inlärningens effektivitet. Man bör dessutom ta hänsyn till de betydande regionala olikheter som föreligger.

Ungdomarnas behov av en bättre arbetsteknisk och en högre kulturell och ekonomisk standard — något som den väldiga expansionen av studiecirkelarbetet på landsbygden ger uttryck för — samt den ökade mekaniseringen och rationaliseringen inom jordbruket jämte solidaritetskraven i föreningsrörelsen, är av avgörande betydelse för lantmannaskolans fortsatta utbyggnad och utveckling. Dessa behov kan knappast tillfredsställas inom familjen eller i den bymiljö, där ungdomarna tillbringar sin mesta tid. Det behövs således en kontinuerlig grundläggande skolning. En sådan skolning, med undantag av den kulturella-samhällsvetenskapliga utbildningen, är dock i regel otillgänglig för en lantbrukarson.

Jordbrukarungdomen har rätt att erhålla en mångsidig utbildning, som omfattar alla de funktioner, de sedan som självständiga lantbrukare eller anställda inom jordbruket måste utföra. Av pedagogiska skäl är det en fördel, att hela denna utbildning sammanföres till en skola.

Lantmannaskolan av i dag är en yrkesskola med alltför inskränkt mål. Även om andra ämnen förekommer på studieschemat, bildar biologisk produktionsteori basen för lantmannaskolans undervisning. Eftersom lantmannaskolan bör förbereda blivande lantbrukare i samtliga avseenden av deras livsgärning, är en sådan enkelriktad målsättning otillräcklig. Utökad ekonomisk, arbetsteknisk och social undervisning inom lantmannaskolan är sålunda nödvändig, om den bättre skall kunna fylla sin plats inom undervisningsväsendet.

Lantmannaskoleeleverna är i regel handikappade vad beträffar abstrakta bokliga studier, eftersom de ofta under lång tid ej har deltagit i någon skolmässig undervisning och sannolikt har en annan och för det konventionella skolarbetet oförmånlig begåvningstyp. Detta begåvningsmässiga handikap kräver en konkretisering av studierna. Denna konkretisering av undervisningen kräver i sin tur en förlängning av grundkurserna, även införandet av nya ämnen inverkar åt samma håll. Elevvariationen till slut kräver en betydande differentiering och individualisering av undervisningen. Detta kan ske genom en kursdifferentiering, så att skilda kurser organiseras för skilda elevkategorier. Av praktiska skäl är emellertid detta mycket svårt att genomföra, varför kurssystemen bör så uppbyggas, att individualiseringen i största möjliga mån underlättas.

Man vågar väl påstå, att ingen av de grundkurser som finns inom lantmannaskolan motsvarar de krav som här ovan framställts. En inventering av f.d. elevers kursval visar, att kurserna med konkret uppläggning uppskattas mera än kurser, där undervisningen är abstrakt. Likaså framkom det, att de längre kursalternativen dominerar på vinterkursens bekostnad, och att man föredrar kurser med sammanhängande studieplan framför fördelade kurser. Därför avslutar jag denna översiktliga sammanfattning med att presentera ett kurssystem som någorlunda torde motsvara dessa förutsättningar.

Ett alternativt kurssystem

Basalternativet varar från november ena året till april två år därefter och består således av en yngre och en äldre årskurs à 4—6 månader jämte s.k. kontrollerad praktik under mellanliggande sommar. Vinterkurserna kan göras *kortare* eller *längre*. Den korta kurstypens elever

studerar på skolan 3—4 dagar i veckan och den långa kurstypens elever under hela veckan. De elever som läser 3—4 dagar pr vecka, skulle på det sättet kunna hålla kontakten med hemmet och ev. kunna hjälpa till där, ifall så behövs.

Under yngre kursen ges en kärna av grundläggande fackkunskaper, liksom en översikt av och handledning rörande sommarens arbete. Denna kurs ges olika längd, beroende på elevens förutbildning och förkunskaper. Därefter följer sommarens kontrollerade jordbrukspraktik, gärna på hemgården.

Huvudvikten med denna kontrollerade praktik lägges på samarbetet mellan eleven och läraren, som bör stå i ständig kontakt med varandra, telefonledes eller genom brevväxling. Läraren översänder 2—3 ggr i månaden skriftliga instruktioner till eleven, och eleven får lika ofta svara med rapporter av olika slag. Dessutom besöker läraren åtminstone en gång eleven på hans praktikplats.

Några veckor på sommaren samlas eleverna på skolan för praktiska maskinövningar m.m. Studieresor ingår även i schemat.

På hösten samlas eleverna åter till fortsatta studier på skolan. Nu har de samlat en mängd data över driftens uppläggning o.d. Lärogången här är i huvudsak individuell. Man bearbetar och analyserar under lärarens ledning sommarens erfarenheter och data samt gör upp sammanställningar och rekommendationer av olika slag.

Kring detta basalternativ kan sedan andra alternativ uppbyggas.

Alternativ V är avsett för sådana lantbrukarsöner, som av ekonomiska eller andra skäl ej kan välja en längre kurs. Detta alternativ är en modifierad vinterkurs, där genomgången folkhögskola eller motsvarande förutbildning är obligatorisk, och där eleverna i viss utsträckning kan välja olika linjer.

Alternativ S vänder sig till stödjordbrukare och har utformats efter nuvarande praktisk-teoretiska sommarkursen. I detta alternativ bör hälften av undervisningstiden användas för teori och hälften för praktiska övningar. Teorin bör vara ytlig yrkesteori, direkt användbar i stödjordbrukarens arbete.

De elever som syftar till skogliga yrken bör genomgå *alternativ SK*. Detta alternativ vänder sig till en mycket heterogen lärjungeskara och därför består det av en mängd olika valfria linjer.

Tabell A. Kort regionsbeskrivning.

		Norra Sverige. *Northern Sweden*				
		A	B	C	D	E
Rekrytering till lantmannaskolorna[1] *Recruitment to farm schools*[1]	ET_1	4.39	1.58	3.11	2.26	2.30
	ET_3	2.13	1.01	1.16	1.04	0.80
Elevålder, median i år[2] *Median age of pupils*[2]		17.5	19.0	18.8	17.4	20.3
Förutbildning, % elever med skolning mer än folkskolan *Previous education, percentage of pupils with more than elementary school*		27	25	26	17	36
Yrkesmiljö: *Professional environment:* % elever är lantbrukarbarn *Percentage of pupils among farmers' children*		66	56	77	62	60
Hemgårdens åkerareal, median i ha *Median hectometres for homestead acreage*		4.3	6.6	8.4	9.9	16.9
Förekomsten av skolmotiv i % *Schoolmotive in %*	E	14	29	35	33	32
	A	28	29	29	23	15
	S	32	38	27	14	40
	O	25	4	10	30	14
F.d. elevers framtidsplaner i % *Future plans of pupils in %*						
Egen jordbrukare *Farm owners*				29		
Anställning inom jordbruk *Farm employment*				10		
Anställning inom skogsbruk *Forestry employment*				30		
Övrig anställning *Other employment*				13		
Elevbegåvning, medianpoäng enl. Anderberg *Intelligence, median scores according to Anderberg*		14	21	18	15	24

[1] $ET_1 = \frac{\text{Antal lantbrukarbarn. } \textit{Number of farmers' children}}{\text{Antal lantbruk. } \textit{Number of farms}} \cdot 1000$

$ET_3 = \frac{\text{Samtliga elever. } \textit{Total number of pupils} \cdot 1000}{3M_a + B_{2-5} + 3B_{5-10} + 6B_{10-20} + 11B_{20-30} + 16B_{30-50} + 20B_{50-\infty}}$

[2] Median — ett värde som svarar mot den mittersta enheten, d.v.s. 50 % av eleverna ligger över detta värde och 50 % under. *Median — a value corresponding to the middle unit, i.e. 50 % of the pupils lie higher than this value and 50 % lie under it.*

[3] Skolmotiv E — yrkesutbildning uteslutande för att bli egen lantbrukare. *Schoolmotive E — specialized training for future farm ownership.*
A — vistelse vid lantmannaskolan med avsikt att direkt uppnå bättre utgångsläge i arbetslivet. *A — training to attain a more advantageous start in working-life.*

Södra Sverige. *Southern Sweden*

F	G	H	I
4.08	3.96	7.55	2.75
0.83	0.99	1.03	0.56
21.1	21.5	21.5	19.6
29	30	48	68
84	82	80	15
20.1	11.1	25.0	13.8
46	51	47	19
16	10	12	11
17	24	27	54
21	16	15	16
	61		
	13		
	4		
	10		
ej undersökt *not investigated*	20	21	20

Regionerna. *Regions.*

S — lantmannaskolan användes som preparandskola för vidare utbildning. *S — the farm school used as a preparatory school for further training.*

O — inga bestämda motiv. O — *undecided motives.*

M_a = antal män (ej jordbrukarsöner) i ålder 18—23 år.
Men (not sons of farmers) aged 18—23 years.

B_{2-5} = gårdar med åkerareal 2— 5 ha *(farms with acreage)*
B_{5-10} = » » » 5—10 ha » » »
B_{10-20} = » » » 10—20 ha » » »
B_{20-30} = » » » 20—30 ha » » »
B_{30-50} = » » » 30—50 ha » » »
$B_{50-\infty}$ = » överstigande 50 ha *(exceeding)*

Tabell B.

Bakgrundsvariablernas regionala variation. Läsåren 1953/54—1955/56.

	Regioner								
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
	Regions								
Yrkesmiljö. *Professional environment*									
Lantbrukare. *Farmers*	66	56	77	62	60	85	84	81	15
Lantbruks- och skogsbruksarbetare. *Farm-labourers and lumbermen*	10	12	4	5	5	3	2	2	1
Lantbruks- och tjänstemän. *Farm- and forestryclerks*	3	4	2	3	3	1	1	2	1
Andra arbetare. *Other labourers*	13	13	9	9	13	4	3	3	12
Andra tjänstemän. *Other clerks*	4	4	2	6	5	2	2	3	21
Verkmästare, fabrikörer o.d. *Foremen, mill (factory) owners etc.*	1	4	2	9	5	1	3	3	10
Högre tjänstemän, akademiker o.d. *Higher officials, university graduates etc.*	1	5	1	4	8	3	4	5	33
Ej deciderade. *Undecided*	2	2	3	2	1	1	1	1	7
Hemgårdens åkerareal, ha åker.[1] *Acreage of homesteads in hectometres (2.47 acres)*[1]									
0— 2	14	10	4	4	3	3	4	4	2
2— 5	46	28	14	12	5	4	8	2	—
5—10	32	38	47	35	17	11	34	8	40
10—20	7	18	30	39	37	31	34	26	22
20—30	1	3	5	7	24	19	10	20	11
30—50	.	1	.	3	12	16	6	22	17
50—	—	2	—	.	2	16	4	18	10
Inom regioner befintliga brukningsdelar.[2] *Existing farms within the region*[2]									
2— 5 ha	74	60	40	48	30	23	43	18	
5—10 »	23	32	45	38	34	27	26	17	
10—20 »	3	7	14	13	25	31	24	31	
20—30 »	.	1	1	1	6	10	4	15	
30—50 »	.	.	.	.	3	6	2	11	
50— »	.	.	.	.	2	3	1	8	

[1] Enbart lantbrukarbarn. *Farmers' children only.*
[2] Källa: 1951 års jordbruksräkning. *Source: Agricultural Census 1951.*

The regional variation for background variables. Academic years 1953/54—1955/56.

Huvudregioner				Landsdelar		Hela riket
I	II	III	IV	N	S	
	Main regions			*Northern area*	*Southern area*	*Sweden*
A, B	C, D, E	F, G	H, I			
61	67	84	77	65	83	76
12	5	2	2	8	2	4
3	3	1	1	3	1	2
10	13	3	4	11	3	6
4	4	2	4	4	3	3
2	5	2	3	4	3	3
3	4	4	7	3	4	5
2	2	1	2	2	1	1
						100
13	4	4	4	8	4	5
39	10	7	2	23	4	8
35	34	27	8	34	16	20
11	35	32	26	25	29	28
2	12	13	20	7	17	15
1	5	9	22	3	16	13
.	.	8	18	.	14	11
						100

Tabell C.

Mognadsvariablernas regionala variation. Läsåren 1953/54—1955/56.

	Regioner								
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
	Regions								
Ålder.									
—15.8	11	2	2	12	—	.	.	.	.
15.8—16.8	22	11	8	22	3	2	3	2	9
16.8—17.8	23	16	21	25	14	13	10	8	11
17.8—18.8	15	20	19	21	23	18	14	13	20
18.8—20.8	10	11	15	5	13	14	14	17	17
20.8—23.8	8	21	20	7	29	34	38	44	27
23.8—26.8	8	13	11	5	11	12	14	11	7
26.8—	3	6	5	5	7	7	7	5	6
Förutbildning. *Previous education*									
Enbart folkskola. *Only elementary school*	73	75	74	83	64	71	70	52	32
Några år i realskolan. *Some years in secondary school*	5	8	5	4	8	7	3	6	20
Folkhögskola. *Folk High School*	9	7	16	5	10	10	16	24	4
Lantmanna-, lantbruks- eller jordbruksskola. *Farm- and agricultural schools*	4	.	.	1	.	—	1	1	3
Annan skola på realskolenivån. *Other schools at secondary level*	2	2	2	1	1	1	1	1	1
Realexamen. *Lower certificate exam*	7	6	2	6	15	9	7	13	25
Studentexamen. *Higher certificate exam*	.	2	1	1	2	2	2	3	15

The regional variation of maturity variables. Academic years 1953/54—1955/56.

Huvudregioner				Landsdelar		Hela riket
I	II	III	IV	N	S	
Main regions				*Northern area*	*Southern area*	*Sweden*
A, B	C, D, E	F, G	H, I			
7	4	.	.	6	.	2
17	9	2	3	13	2	5
20	20	11	8	20	9	12
18	21	15	13	19	14	15
11	11	14	17	11	16	16
14	20	36	43	17	41	34
10	9	13	11	9	12	11
4	6	7	5	5	6	5
						100
73	74	71	50	73	60	62
6	6	4	7	6	5	6
8	11	14	23	10	20	17
2	.	1	1	1	1	1
2	1	1	1	2	1	1
7	7	7	14	7	11	10
2	1	2	4	1	3	3
						100

THE FARM SCHOOL

Background

The modern farm school is a product of the efforts of the last decades of the nineteenth century. Its development has certainly not stood still, but the changes are surprisingly few and none of these can be called revolutionary. The community of today differs substantially from the community at the beginning of the century; the two world wars and technical, economic, social and political developments have definitely changed the farmer's attitude toward life, his values and his conduct. Swedish agriculture is being transformed by industrialization. The farming population is being "urbanized" with all the dissension and difficulties which this involves. The patriarchal view of life and the romantic attitude towards production is giving way to a more liberal turn of mind as well as to a practical form of economic thinking.

Even the educational position and school conditions are very different today from those at the turn of the century. Possibilities for a higher general education and a differentiated specialized training are much greater.

The farm school cannot live in isolation, teaching with aims established at the beginning of the century. In order to defend its place in the educational system, it must develop with the community and with agriculture. It would be difficult to prove that the working system of the farm school has not gone through a sufficiently radical development. However, a closer scrutiny of the historical development of the farm school gives reason to assume that such might be the case. The relative indifference shown by the farming population toward the farm school is another factor which points to such a conclusion. Among the

active farmers, there are probably a large number who have no specialized training in agriculture. This is so, in spite of the fact that the economic facilities at the disposal of the pupils are much greater now than ever before. We must not forget, either, the great expansion undergone by other types of schools in recent years.

In order to compete successfully with other types of schools, especially when the present temporary increase of pupils is over, the farm school must take into consideration the changes which occur within agriculture and in the community as a whole.

The objectives of the farm school should coincide with the pupils' wishes and be based realistically on their future occupation

The guiding principle for the improvement of the courses which form the framework of the farm school system and for determining the content and method of the different courses must be the demands which the community and agriculture of tomorrow can be expected to place upon the farm youth attending these schools. The pupils vary in many ways, both within and between the schools, a fact which can be seen in the summary tables A–C s. 270. This variation is a decided handicap to teaching in the farm school. With the introduction of new types of courses this variation among the pupils must be taken into account. A proper teaching situation must be created through appropriate administrative measures so that this variation will not impede the effectiveness of the instruction. In addition one should take into account the considerable regional differences. The needs of youth for a better working technique and a higher cultural and economic standard —something which is expressed in the enormous increase in adult education in rural areas—and the increased mechanisation and rationalization of agriculture as well as the collective demand for solidarity in the cooperative movements, are of vital importance for the continued growth and development of the farm school. These needs can hardly be satisfied within the family circle or in a village environment where the young people spend most of their time. Thus a continuous basic schooling is necessary. Possibilities for such a schooling with the exception of the cultural and social-scientific line, are not, as a rule, available for a farmer's son.

Farm youth have the right to an all-round education which includes the functions which they must perform later on as independent farmers or agricultural officials. For pedagogical reasons it is advantageous to combine all this education in one school.

The modern farm school is a specialized school with a one-sided aim. Even if other subjects are included in the curriculum, the biological production-theory forms the basis for education in the farm school. Since this school originated and has always been looked upon as an educational institution for farmers with the intention of preparing them for all aspects of their life-work, such a one-sided aim must be regarded as inadequate. Expansion of the economic, technical and social educational facilities within the farm school ought, thus, to be considered necessary if the school is to fulfill its obligation towards the public-educational system.

The pupils in the farm school are, as a rule, handicapped where more abstract studies are concerned because of their unfamiliarity with the school system; often some time has elapsed between their attendance at the farm school and their participation in any form of schooling, and their ability for academic work is probably somewhat lacking. When new subjects are introduced the basic courses must be prolonged. This handicap as regards ability implies the need for more concrete studies. Finally, variation among the pupils necessitates a considerable differentiation and individualization of instruction. This can be accomplished by differentiating the instruction, with separate courses organized for different categories of pupils. For practical reasons, however, this is difficult to arrange, hence the courses should be so constructed that individualization is facilitated to the greatest possible degree.

One can say with assurance that none of the basic courses in the farm school fulfills the demands outlined above. For this reason I should like to end this summary by presenting a course-system which should fulfill these conditions.

An alternative course-system

The basic alternative lasts from November of one year, to April two years later, and consists of a first-year and a second-year course of 4–6 months, in addition to so-called supervised practical experience during

the intervening summer. The winter courses can be *shorter* or *longer*. Pupils in the short course study in school 3–4 days a week and those in the long course the whole week. The pupils who study 3–4 days a week can in this way keep in contact with their homes and may even help out there if necessary.

In the first-year course a foundation of specialized knowledge is laid and the pupils are given a general survey and instructions concerning the summer work. The length of this course varies depending on the previous education and knowledge of the pupils. This is followed by the summer of supervised agricultural practice, perhaps on the home farm.

In this supervised practice the emphasis is laid upon cooperation between pupil and teacher who should be in continuous contact with one another by telephone or by correspondence. The teacher sends written instructions two or three times a month to the pupil who answers by making reports of different types. In addition the teacher visits the pupil at least once at the place where he is working.

For some weeks during the summer the pupils gather at the school for practical machine training etc. Study trips are included in the course of study.

In the autumn the pupils return to the school for further studies. They have by now gathered data on management and such like. Teaching here is for the most part individual. Under the guidance of the teacher the pupil works through and analyzes the data and experience gained during the summer, and makes summaries and recommendations of different kinds.

Other alternatives can be built upon this basic alternative.

Alternative V is intended for farmers' sons who for economic or other reasons cannot take the longer course. This alternative is a modified winter course where Folk High School or a corresponding education is obligatory, and the pupils may to a certain extent choose the subjects they take.

Alternative S has been modelled on the present practical-theoretical summer course and is intended for part-time farmers. In these courses, teaching is 50 per cent theoretical, and 50 per cent practical. The

theory should only be such as is directly applicable to the work of these farmers.

The pupils who are interested in forestry should take *Alternative SK*. This is intended for a very heterogeneous group of pupils and is, therefore, composed of many different optional lines.

KÄLLFÖRTECKNING

Otryckt källmaterial

Arbetsmarknadsstatistik, specialundersökningar (K. Arbetsmarknadsstyrelsen, stencil).
1956:1 Skolungdomens yrkesplaner. Realskolan. Gymnasiet.
1956:5 Skolungdomens yrkesplaner. Enhetsskolan.
1957:2 Skolungdomens yrkesplaner. Folkhögskolan.

Arbetsmarknads information, Serie M, nr 10/56 (K. Arbetsmarknadsstyrelsen. Stencil).

Gulbrandsen, O. 1955. Redogörelse för den ekonomisk-sociologiska undersökningen rörande jordbrukarnas produktionsplanering. (Industriens utredningsinstitut. Stencil.)

Koort, P. 1956. Jordbrukets yrkesskolor. En inventering. 7 bilagor. Lic. avh. (Institutionen för pedagogik. Uppsala. Manuskript.)

—, 1955 d. Vinterkursen. Mål och förutsättningar. Lantbrukspedagogik, nr 2, s. 2—9. Stencil.

—, 1957 a. I_a. Index of adaptation and its use. Report from Institute of Education. Uppsala University. Number 4. Stencil.

Lantbruksstyrelsens cirkulär till skolorna.

Lantbruksskolornas årsredogörelser.

Lantmannaskolornas årsredogörelser.

Sveriges Agronom- och Lantbrukslärareförbund. 1951. Lantbrukslärarnas arbetstidsutredning. Stencil.

Officiella källor m.m.

Riksdagstrycket.

Svensk författningssamling (SFS).

Statistisk Årsbok (SÅ).

Folkräkningen.

Lantbruksstyrelsens Meddelanden.

Jordbruksräkningen.

Svenska lantbruksmötets förhandlingar, 1860.

Kungl. Lantbrukshögskolans och Statens Lantbruksförsöks katalog. Läsåret 1956—57.

Studiehandbok för studerande vid lantbrukshögskolan, 1956.

Hur lär man sig jordbruk. En broschyr om jordbrukets skolor. Sthlm 1951.

Kongl. Landtbruks-Akademiens Förvaltnings-Komités Förslag till Reglemente för de lägre Landtbruksskolorna i Riket. 1851. Lantbruks-Akademiens Handlingar 10: s. 76—90.
Kongl. Landtbruks-Akademiens Förvaltnings-Komités cirkulär till Styrelserna för de lägre landtbruksskolorna i riket, rörande undervisningen vid dessa skolor samt formulär till afgångsbetyg från dem. Landtbruks-Akademiens Handlingar 21: s. 161—168.
Underdånigt betänkande till Kungl. Maj:t ang. organisationen af rikets landtbruksläroverk, afgifvet af den härför af Kongl. Maj:t i nåder tillsatta komité. Sthlm 1884.
Underdånigt utlåtande till 1884 års betänkande. Sthlm.
Betänkande ang. ordnande af den lägre landtbruksundervisningen, Sthlm 1909. I. Kommiténs förslag, II. Bilagor.
SOU 1930:9 Betänkande med förslag ang. ordnande av den lägre lantbruksundervisningen.
SOU 1937:33 Betänkande med förslag ang. den fasta lantbruksundervisningens ordnande.
SOU 1945:33 Betänkande ang. yrkesutbildningen i Norrland.
SOU 1947:67 Betänkande med förslag ang. utbyggnad av lantbruks-, skog- och veterinärhögskolorna.
SOU 1948:49 Betänkande med förslag ang. yrkesutbildning inom jordbruk och skogshantering.
SOU 1953:24 Folkhögskolans ställning och uppgifter.
SOU 1954:11 Yrkesutbildningen.
SOU 1955:7 Det mindre jordbrukets möjligheter att uppnå bättre lönsamhet.
SOU 1957:32 Statens skogsskolor.

Litteratur

Aktuella skolproblem i Sverige och USA. 1957. Svensk skoltidning, 14:29—30.
Almquist, J. A. 1914. Södermanlands läns hushållningssällskap 1814—1914. Sthlm.
Anastasi, A. and Foley, J. P. 1953. Differential psychology. N.Y.
Anderberg, R. 1947. Grupptest för intelligensundersökning. Uppsala.
—, 1954. Intelligens och grupptillhörighet. Meddelanden från Statens Psykologisk-Pedagogiska Institut.
Andersson, D. 1952. Håll standarden uppe. Lantmannen 36: s. 74—75.
Andersson, I. 1953. Sveriges historia. Sthlm.
Annerstedt, C. 1913. Uppsala Universitets Historia, III:1, Uppsala.
Axelsson, J. 1933. Den svenska husdjursavelns utveckling. Lund.
Bang, N. 1921. Uppfostran och undervisning. Sthlm.
Bengtsson, F. G. 1953. Den lustgård som jag minns. Sthlm.
Bergsten, K. E. 1954. Den geografiska regionen. Svensk Geografisk Årsbok 30.
Boethius, J. 1929. Folkhögskola och lantmannaskola. Sveriges lantbrukslärareförbund. Meddelande nr 23.
Bonnier, G. och Tedin, O. 1940. Biologisk variationsanalys. Sthlm.
Carlberg, G. 1949. Svensk landsbygd som kulturmiljö. Sthlm.
Carlsson, S. 1956. Bonden i svensk historia III. Sthlm.

Chapanis, A. and Williams, W. C. 1945. Results of a mental survey with the Kuhlman-Anderson intelligence tests in Williamson county, Tennessee. The Journal of Genetic Psychology, 67: s. 27—55.
Davidsson, J. 1952. Lantmannaskolorna, lärarna och elevbristen. SALF-tidningen, 1952:4.
Dickinson, R. E. 1947. City region and regionalism. London.
Eklundh, B. 1944. Lantmannaskolan vid Hamra. SALF-tidningen, 1944:5.
Ekman, G. 1952. Differentiell psykologi. Sthlm.
Enequist, G. 1943. Yrkesgruppernas fördelning i Sveriges kommuner år 1930. Geografica nr 13.
—, 1955. Region, bygd och landskap. Medd. från Uppsala Universitets Geografiska Institution. Ser. A. Nr. 93.
Ernest, E. 1928. Vår lantbruksundervisning — en nyorientering. Sthlm.
—, 1952. Sanningen om lantmannaskolorna. Lantmannen 36:5.
Frykholm, L. 1949. Den högre lantbruksundervisningen vid Ultuna under hundra år. K. Lantbrukshögskolans Annaler 16.
Gist, N. P. and Clark, C. P. 1938. Intelligence as a Selective Factor in Rural-Urban Migration. Amer. J. Sociol. 44: s. 36—58.
Grundström, S. 1949. Jordbruket och dess arbetsförhållanden inom Norrbottens läns inlandsbygd. Svensk Geografisk Årsbok 25.
Gulbrandsen, O. 1957. Strukturomvandlingen i jordbruket. Industriens utredningsinstitut. Sthlm.
Gårdlund, T. 1942. Industrialismens samhälle. Sthlm.
Hallenborg, F. 1925. Edward Nonnen. Sthlm.
Hebbe, P. 1933. Anders Gabriel Duhres "Laboratorium mathematico-oeconomicum". K. Lantbruksakademiens Tidskrift 72: s. 576—594.
Hofberg, H. 1906. Biografiskt handlexikon. Sthlm.
Holmström, L. 1916. Jordbruksundervisningen i Skåne. Lund.
Holmström, S. 1954. Fakta om jordbrukspolitiken. Sthlm
Hvilan 75 år. 1943. Lund.
Hvilans folkhögskola. Årsredogörelser 1869—70 och 1870—71.
Husabö, G. 1948. Yrkesintresser. Oslo.
Husén, T. 1948. Till frågan om den selektiva migrationen ur intellektuell synpunkt. Studia Psychologica et paedagogica. Ser. 1:2.
—, 1951. Begåvning och miljö. Sthlm.
Hyrenius, H. 1957. Statistiska metoder. Göteborg.
Höijer, E. 1921. Sveriges uppdelning på naturliga jordbruksområden. Statsvetenskaplig Tidskrift 24: s. 209—237, 321—348.
—, 1942. Jordbruksproduktionens utveckling under det senaste kvartsseklet. I samlingsverk "Sveriges Lantbruksförbund 1917—1942". Sthlm.
Höök, E. 1952. Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning. Industriens Utredningsinstitut. Sthlm.
James, P. 1952. Toward a further understanding of the regional concept. Annals of the Ass. of Amer. Geographers, s. 195—222.
Johansson, A. 1927. Folkhögskolans anpassning för eleven från bonde- och småbruk. Lantmannen 10: s. 797.
—, 1949. Bondeliv och Bondeskola. Skara.
Jonsson, J. V. 1902. Örebro läns Hushållningssällskaps Historia 1803—1902. Del II.

Jordbruksatlas över Sverige. 1937. Sthlm.
Juhlin-Dannfeldt, H. 1913. Kungl. Lantbruksakademien 1813—1912. Sthlm.
Kant, E. 1948. Den sociologiska regionen. Svensk Geografisk Årsbok 24.
Koort, P. 1955 a. Jordbrukarungdomens utbildning. Lantmannen 39: s. 797—798.
—, 1955 b. Lantmannaskolornas elevmaterial. SALF-tidningen, s. 57—59.
—, 1955 c. Lantmannaskoleelevernas intelligensvariation. SALF-tidningen, s. 76—78.
—, 1957. Krav på skolan. SALF-tidningen, s. 97—103.
—, 1958. Undersökningar rörande elevernas skolmotiv vid jordbrukets yrkesskolor. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens tidskrift 96: s. 384—414.
Kristersson, H. 1951. De socialekonomiska grupperna och samhällsekonomin. Sthlm.
Kristoffersson, A. 1937. Det södermanländska landskapet. Svensk Geografisk Årsbok 13.
Landboskolen ved Lyngby 1867—1917. 1917. Köpenhamn.
Landin, G. 1950. P. J. Rösiö. Sthlm.
Landquist, J. 1949. Pedagogikens historia. Lund.
Landwirtschaftliche Berufsbildung in der Schweiz. Lexikon der Pädagogik II. 1951.
Lexikon der Pädagogik, III, 1951, von Fellenberg, P. E., s. 128—133.
Montgomery, A. 1951. Svensk socialpolitik under 1800-talet. Sthlm.
Nathhorst, J. T. 1835. Plan till ett Svenskt Landtbruks-Institut. Lantbruksakademiens Handlingar 1833 och 1834.
Nelson, H. 1945. Skånes jordbruk, en orientering. Svensk Geografisk Årsbok 21.
Nilsson, R. 1949. 100-årsminnet av den högre lantbruksundervisningens tillblivelse. Kungl. Lantbruksakademiens tidskrift 88: s. 1—8.
Nordvik under 75 år. 1943. Nordviks Elevförbunds Årsskrift.
Norrbottens Hushållningssällskap 1850—1950. Luleå.
Norrland. Natur, befolkning och näringar. 1942. Sthlm.
Näsholm, L. 1952. Håll standarden uppe. Lantmannen 36: s. 156.
Nörstebö, S. 1957. Ungdom som sökjer til handelskulen. Pedagogisk Forskning, s. 1—21.
Odhner, C. E. 1953. Jordbruket vid full sysselsättning. Sthlm.
Ohlsson, L. L. 1933. J. W. Wulff, hans lantbruksskola och elever. Trelleborg.
Olsson, A. 1956. Ungdomsutbildning inom skogsbruket. Från Skogsvårdsstyrelsernas arbetsfält. Nr 2, 1956.
Peterson, A. R. 1948. Önnestads lantmannaskola 1877—1947. Malmö.
Peterson, T. 1952. Är lantmannaskolan otidsenlig? JF, 5/1.
Planting, B. 1944. Baroner och patroner. Sthlm.
Siegel, S. 1956. Nonparametric statistics. N.Y.
Sjögren, M. 1937. Östergötlands jordbruksområden. Svensk Geografisk Årsbok 14.
Sjöstrand, W. 1954. Pedagogikens historia I. Sthlm.
Smedgård. G. 1951. Håll standarden uppe. Lantmannen 35: s. 936.
Springchorn, C. 1922. Malmöhus läns hushållningssällskaps historia. Malmö.
Strömblad, F. 1953. Om skogsjordbrukets hinder och hjälp. Växjö.
Studienämnden vid lantbrukshögskolans studentkår. De olika ämnenas inläsningstid. Ultunesaren, sommarnummer.
Svalöfs Lantmannaskola 1899—1949. 1949. Landskrona.
Svenska Folkhögskolan 1868—1918. 1921. Sköllersta.
Svenska Lantmannaskolans Årsskrift 1930.

Svenska Lantmannaskolans lärareförening. Medlemsblad. 1932—1941. SALF-tidning 1942—1957.
Svensson, E. 1951. Reflexioner kring lantbruksundervisningen. SALF-tidning, 1951:5.
Sveriges Industri. 1948. Sthlm.
Sveriges Lantbrukslärareförening. Förslag till utvidgade och förlängda kurser vid lantmannaskolorna. 1916.
Thunander, G. 1949. Från fattigskola till medborgarskola. Malmö.
Thunholm, L. E. 1949. Svenskt kreditväsen. Sthlm.
Værö, D. 1956. Samfunn og yrkesvalg. Forskning og danning nr. 2.
Vallander, J. 1948. Flykten från skogsbygden. Sthlm.
Watz, S. 1955. En studierektors synpunkter. TfSL 55: s. 707—708.
Westermarck, N. 1956. Jordbrukets naturliga förutsättningar i Norden. Kap. III i Westermarck, N. och Hjelm, L. Lantbrukets driftsekonomi. Sthlm.
Wicksell, S. D. 1919. Indexmetoder i befolkningsstatistiken. Statsvetenskaplig Tidskrift 22: s. 281—296, 359—387.
Winberg, I. 1956. Östergötlands naturliga jordbruksområden. K. Lantbruksakademiens tidskrift 95: s. 100—112.
Wulff, C. R. 1857. Minnen från Tyskland. Tidning för lanthushållning 3: s. 329—332, 337—341.
—, 1860. Om en bondeskola för Malmöhus län. Tidning för Landthushållning 6: s. 643—650.
Zetterberg, O. och Juréen, L. 1956. Arbets- och produktionsvolymen i jordbruket. Jordbruksekonomiska meddelanden 18: s. 3—8.
Östergren, A. 1927. Den lägre lantbruksundervisningen och dess bästa ordnande. Sveriges Lantbrukslärareförbund. Meddelande nr 21.

Pris kr 20:—

UPPSALA 1958
APPELBERGS BOKTRYCKERI AB